

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tuğçe AK

DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ GÜVENLİĞİ'NİN TÜRKİYE, KIBRIS, İSRAİL VE MİSİR
BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tuğçe AK

DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ GÜVENLİĞİ'NİN TÜRKİYE, KIBRIS, İSRAİL VE MİSİR
BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Tuğçe AK'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Ramazan İZOL (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER (İmza)

Tez Başlığı: Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliği'nin Türkiye, Kıbrıs, İsrail ve Mısır Bağlamında İncelenmesi

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 08/06/2018

Mezuniyet Tarihi : 28/06/2018

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliği’nin Türkiye, Kıbrıs, İsrail ve Mısır Bağlamında İncelenmesi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Tuğçe AK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Tuççe AK
Öğrenci Numarası	20145238028
Enstitü Ana Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi, Durmuş Ali KOLTUK
Tez Başlığı	Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliği'nin Türkiye, Kıbrıs, İsrail ve Mısır Bağlamında İncelenmesi
Turnitin Ödev Numarası	977225780

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 145 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 20/06/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 6

alıntılar dahil % 6'dır.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

20/06/2018

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
TEŞEKKÜR	ix
ÖNSÖZ	x

BİRİNCİ BÖLÜM GÜVENLİK VE ENERJİ GÜVENLİĞİ

1.1. Güvenlik Kavramı	1
1.2. Realizm ve Güvenlik	3
1.2.1. Realist Kuram Açısından Enerji Güvenliği.....	6
1.2.2. Realizm ve İdealizmin Enerji Güvenliği Üzerine Tartışmaları.....	8
1.3. Enerji Güvenliğine Genel Bir Bakış.....	13
1.3.1. Enerji Güvenliği	13
1.3.1.1. Enerji Güvenliği Üzerine Üç Perspektif.....	18
1.4. Enerji Güvenliği ve Diğer Enerji İle İlgili Kaygılar.....	20
1.4.1. İklim Değişikliği ve Enerji Güvenliği	20
1.4.2. Enerji Güvenliği ve Enerji Erişimi.....	20
1.4.3. Enerji Güvenliği ve Enerji Tasarrufu	21
1.5. Enerji Güvenliği Aktörleri ve Kurumları	21
1.5.1. Ulusal Perspektifler ve Stratejiler.....	22
1.5.1.1. Egemenlik Stratejileri.....	22
1.5.1.2. Sağlamlılık ve Esneklik Stratejileri.....	25
1.5.1.3. Ulusal Stratejilerin Sınırlamaları.....	26
1.6. Uluslararası Enerji Güvenliğinin Kısa Tarihi.....	27
1.6.1. Enerji Politikası Bağlamında Enerji Güvenliği	29
1.7. Günümüzde Kullanılan Enerji Güvenliği Kavramları.....	30
1.7.1. Kavramın Belirsiz ve Değişen Doğası	30
1.7.2. İthalatçı Ülkelerin Görüşleri.....	31
1.7.3. İhracat Yapan Ülkelerin Görüşleri	33
1.7.4. Transit Ülkelerin Görüşleri.....	36
1.8. Enerji Güvenliği İçin Ana Politika Araçları.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ

2.1. Doğu Akdeniz Hakkında Genel Bilgiler.....	41
2.1.1. Doğu Akdeniz Coğrafyası.....	41
2.1.2. Doğu Akdeniz'in Tarihi Önemi.....	42
2.1.2.1. Doğu Akdeniz Jeopolitik Konumu ve Önemi.....	45
2.2. Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğine Bağlı Krizler.....	49
2.2.1. Süveyş Krizi.....	49
2.2.2. Süveyş Krizi Sonuçları.....	52
2.2.3. 1973 Petrol Krizi.....	53
2.2.4. 1973 Petrol Krizi'nin Enerji Güvenliğine Etkileri ve Sonuçları.....	56
2.3. Akdeniz'de Stratejik Nokta: KIBRIS	57
2.3.1. Kıbrıs Kısa Tarihi	57
2.3.2. Kıbrıs Stratejik Konumu.....	59
2.4. Doğu Akdeniz'de Enerjinin Güvenliği.....	61
2.4.1. Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliği Sorunu	68
2.5. Doğu Akdeniz Bölgesinde Petrol, Doğalgaz ve Hidrokarbon.....	70
2.5.1. Doğu Akdeniz'in Tahmini Rezervleri	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSRAİL, KIBRIS, TÜRKİYE VE MISIR BÖLGELERİNİN İNCELENMESİ

3.1. İsrail.....	79
3.1.1. İsrail Enerji Görünümü.....	81
3.1.2. İsrail Enerji Güvenliği	83
3.2. Türkiye.....	86
3.3. Kıbrıs	88
3.3.1. Kıbrıs Enerji Görünümü	90
3.3.2. Kıbrıs Enerji Güvenliği	92
3.3.2.1. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	94
3.3.2.2. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	98
3.4. Mısır	100
3.4.1. Mısır Enerji Görünümü	101

3.4.2. Mısır Enerji Güvenliği.....	106
SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA.....	114
EK 1- Doğu Akdeniz Múnhasır Ekonomik Bölge Haritası.....	127
EK 2- Doğu Akdeniz Doğalgaz Sahaları Haritası.....	128
ÖZGEÇMİŞ.....	129

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Keşfedilen Doğalgaz Miktarları.....	78
Tablo 3.1 İsrail'in Tahmini Yeni Doğalgaz Kaynakları.....	81
Tablo 3.2 Yıllara Göre Kıbrıs'taki Toplam Rezervler.....	92
Tablo 3.3 Mısır'daki Doğalgaz ve Petrolün Toplam Üretimi ve Kanıtlanmış Rezervleri....	102

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGP	Arap Gaz Boru Hattı
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BG	British Gas (İngiliz Gazı)
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı
CEPA	Cambridge Energy Research Associates (Cambridge Enerji Araştırma Görevlileri)
CNOOC	Çin Ulusal Offshore Petrol Şirketi
EEZ	Exclusive Economic Zone (Özel Ekonomik Bölge)
EMG	Doğu Akdeniz Gaz Şirketi
ENI	Energy Company (Enerji Şirketi)
ENP	Avrupa Komşuluk Politikası
EOKA	Ethniki Organosis Kyprion Agonistan (Kıbrıs Rum Milli Organizasyonu)
FLNG	Floating Liquefied Natural Gas (Yüzen Sıvılaştırılmış Gaz)
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYİH	Gayri Safı Yutiçi Hasıla
IEA	International Energy Agency (Uluslararası Enerji Ajansı)
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOGAS	Korea Gas Corporation (Kore Gaz Kurumu)
LNG	Liquified Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğalgaz)
MOSES	Kısa Vadeli Enerji Güvenliği Modeli
MOU	Memorandum of Understanding (Mutabakat Metni)
NOC	National Oil Company (Ulusal Petrol Şirketi)
OAPEC	Organization of Arab Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü)
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler

	Teşkilatı)
RoC	Republic of Cyprus (Kıbrıs Cumhuriyeti)
SEM	South-Eastern Mediterranean (Güney- Doğu Akdeniz)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
TAP	Trans Adriyatik Boru Hattı
UEA	Uluslararası Enerji Ajansı
UNOCAL	Union Oil Company Of California (Kaliforniya Birliği Petrol Şirketi)
USGS	United States Geological Survey (Amerika Birleşik Devletleri Jeolojik Araştırmaları)

ÖZET

Dünya nüfusunun artması, enerjiye olan ihtiyaçları da sürekli arttırmaktadır. Artan enerji talebi enerji güvenliği tanımlamalarının yapılmasına neden olmuştur ve uluslararası ilişkiler literatürüne girmesini sağlamıştır. Sadece askeri boyutta yapılan güvenlik tanımlamaları, içerisine enerji güvenliği kavramını da dahil ederek genişleme sürecine girmiştir. Bu nedenle enerji güvenliğini tanımlamak ve anlamak öncelikle enerji tanımlamasıyla olmuştur. Enerji, insanlığın yaşamını kaliteli sürdürmesini sağlayan buna bağlı olarak dünya savaşlarının, devletlerin birbirleriyle çatışma halinde olması ve işgallerin yaşanması demektir. Buna bağlı olarak enerji kavramı, devletlerin küresel politikadaki rollerini kullanma kabiliyetidir. Enerjiyi elinde bulunduran devletler küresel ekonomilerde aktif rol oynamaktadır. Enerjiden kaynaklı devletler arasında yaşanan çatışma ortamları, onları enerji güvenliği politikalarına yönelmesine neden olmuştur. Enerji güvenliği, enerjinin ülkeye yetmesi, güvenilir olması, zamanında ulaştırılması, temiz ve kaynakların çeşitliliği, yerli kaynakların kullanılması, kesintisiz ve kaliteli bir enerji olarak tanımlanmıştır. Yapılan bu enerji güvenliği tanımlamasını son dönemlerde Doğu Akdeniz enerji keşiflerinin gündeme gelmesiyle daha sık kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Enerji güvenliği üzerine yapılan tartışmalar; Doğu Akdeniz Bölgesi'nin yeni enerji keşiflerinin olması bölge devletlerinin ve küresel aktörlerin yüzünü bu alana çevirmesine neden olmuştur. Tezin konusu olan ; Doğu Akdeniz enerji güvenliği bu açıdan önem arz etmektedir. Bölgedeki enerji keşifleri , yeni keşfedilen kaynaklar ve tahmini rezervlerin ortaya çıkışıyla birlikte Doğu Akdeniz Bölgesi tarihten bugüne gelen önemine yeni bir boyut kazandırmıştır. Kıyıdaş ülkelerin bölgedeki rolü bu açıdan çok önemlidir. Bölgede var olan Türkiye, İsrail, Kıbrıs ve Mısır gibi Doğu Akdeniz'e sınırı olan ve enerji kaynaklarının bu bölgelerin münhasır ekonomik bölgelerinde bulunması bu devletlerin enerji görünümelerini değiştirmiştir. Bu devletlerin hem enerji güvenliğine hem de enerji politikalarına yönelmesini sağlamıştır. Bu nedenle Doğu Akdeniz'deki enerji güvenliği kavramı Türkiye, İsrail, Kıbrıs ve Mısır ülkelerinin enerji politikaları bağlamında irdelenecektir. Araştırmalar yapılırken literatür taraması yöntemine başvurulacak, kitaplardan, makalelerden ve internet kaynaklarından faydalanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Enerji, Enerji Güvenliği, Doğu Akdeniz, Türkiye, İsrail, Kıbrıs, Mısır

SUMMARY

EXAMINING THE ENERGY SECURITY IN THE EASTERN MEDITERRANEAN IN THE CONTEXT OF TURKEY, CYPRUS, ISRAEL AND EGYPT

The increase in the world population is constantly increasing the need for energy. Increasing energy demand has led to the definition of energy security, and international relations have made it into the literature. Security definitions made only at the military dimension have entered the enlargement process, including the concept of energy security. For this reason, defining and recognizing energy security has primarily come from the definition of energy. Energy means that world wars, states are in conflict with each other and occupations are in accord with this, which makes it possible to maintain the quality of human life. Accordingly, the concept of energy is capable of using the roles of states in global politics. Energies have an active role in global economies. The climate of conflict between the energetic states has led them to turn towards energy security policies. It is defined as energy security, power to the country, reliability, timely access, clean and diversified resources, the use of domestic resources, and uninterrupted and quality energy. The identification of this energy security has been started to be used more recently by the coming of Eastern Mediterranean energy discoveries. Discussions on energy security; The fact that the Eastern Mediterranean Region has new energy discoveries has caused the face of the region's states and global actors to turn into this area. The subject of the dissertation; Eastern Mediterranean energy security is important in this respect. With the emergence of energy discoveries, newly explored resources and estimated reserves in the region, the East Mediterranean Region has given a new dimension to its historical significance. The role of the coastal states in the region is very important in this respect. The presence of energy resources in the exclusive economic zones of these regions, which bordered the eastern Mediterranean, such as Turkey, Israel, Cyprus and Egypt, which existed in the region, changed the energy patterns of these states. It has enabled these states to move towards energy security and energy policies. For this reason, the concept of energy security in the Eastern Mediterranean will be examined in the context of Turkey, Israel, Cyprus and Egypt. When researches are conducted, literature review will be done, books, articles and internet sources will benefit.

Keywords: Security, Energy, Energy Security, Eastern Mediterranean, Turkey, Israel, Cyprus, Egypt

TEŞEKKÜR

Öncelikle tez konumun belirlenmesinde, tez yazım aşamasında bilgileriyle bana yol gösteren değerli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Durmuş Ali KOLTUK'a teşekkür ederim. Bu süreçte yanımda olan beni maddi ve manevi olarak destekleyen babam Ali AK, annem Fatma AK, ablalarım Nefise IŐIKHAN ve Halise CANCI'ya, ve görüşleriyle beni aydınlatan eniştem Ali IŐIKHAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

ÖNSÖZ

Geçmişten günümüze enerji konusu ülkelerin gündeminde yer alan ve yer almaya devam edecek bir konudur. Dünya nüfusunun gittikçe artmasıyla birlikte ve buna bağlı olarak enerjiye olan ihtiyaçlarda sürekli artış yaşanmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte ülkeler daha fazla enerjiye muhtaç hale gelmektedir. Günümüzdeki enerji, hızlı sanayileşmenin olması ve ülkelerin giderek gelişmesinin bir sonucu olarak ülke ekonomileri ve ülkeler arası ilişkileri açısından son derece hayati bir önem taşımaktadır. Nüfusun artması, yeni teknolojilerin ortaya çıkması ve gün geçtikçe teknolojiye duyulan ihtiyacın artışı, kentleşme ve küreselleşme sonucu artan ticaret olanakları, doğal kaynaklara ve özellikle enerjiye olan talebin artmasına yol açmaktadır. Ülkeler genellikle ucuz, temiz, yeterli, yenilenebilir ve kendilerine yetebilecek enerji kaynaklarına önem vermektedirler ve buna bağlı olarak da güvenilir bir enerji üretmeyi hedeflemektedirler. Aynı zamanda, enerjide dışa bağımlılığın azaltılması yollarını aramakta ve kaynakları çeşitlendirmek istemektedirler. Enerjide verimliliğin artırılması, mevcut enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi günümüzde daha da önemli hale gelmektedir. 21'inci yüzyılda enerji, sanayi ve ulaştırma sektöründe önemli yer tutmaktadır. Özellikle yenilenebilir enerji kaynakları ve kullanımı, enerji ekonomisi ve politikası, enerjinin finansmanı, devletlerin enerji politikaları ve tedarik stratejileri, doğal kaynaklarının geleceği, petrol ve doğal gaz iletim hatları ve güvenliği, uluslararası enerji ulaşım projeleri her geçen gün önem kazanmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde enerjinin rolünün; enerji kaynakları ve çatışma, enerji ve milli güvenlik, enerji arzında güvenlik ve nakil esnasındaki güvenlikler, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelme ya da yeni keşif alanlarının bulunması, enerjinin çevre ile arasındaki ilişki ve çevrenin güvenliği gibi konular oluşturmaktadır. Özellikle son dönemlerde yeni enerji keşiflerinin Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yapılması bölgenin tarihten gelen jeopolitik önemini günümüzde daha da arttırmıştır. Hem bölge devletleri hem de küresel güçler bölgede aktif olmaya başlamışlardır. Enerji ve enerji güvenliği bu açıdan bölgede gerçekten çok önemlidir. Doğu Akdeniz'de enerjinin nasıl bir rol aldığı bölgedeki enerji güvenliği açısından çok önemli bir yere sahiptir. Bu düşünceden hareketle, Doğu Akdeniz Bölge Devletleri'nin enerji bağımlılığı, enerji güvenliği ve son dönemde Doğu Akdeniz Bölgesi'nde ortaya çıkan yeni rezervlerin bölgenin enerji görünümünü değiştirmesi sonucunda odak noktası haline gelmesini sağlamıştır. Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının keşifleri, yenilenebilir enerji kaynakları, enerjinin milli güce, nükleer enerji ve teknolojileri, hidrokarbon enerjisinin son dönemde bölge enerji görünümüne etkileri bu açıdan

önemlidir. Enerji iletimi ve hatlarının güvenliği hem bölge açısından önemlidir hem de iletilecek ülkeyle bağlantılı olarak önemi büyüktür. Bunlar sonucunda konunun odak noktası; Doğu Akdeniz'deki Enerji güvenliği sorunları ve bölge devletlerinin enerji güvenliği üzerine yapmış olduğu yaklaşımlar olacaktır. Ve bölgede enerji konusunda aktif olan enerji güvenliğine önem veren, enerji üzerine politikalar üreten Türkiye, İsrail, Kıbrıs ve Mısır gibi bölge devletleri üzerinde inceleme yapılacaktır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; realist bakış açısıyla güvenlik tanımlamaları yapılarak, genel enerji güvenliği konusuna değinilecektir. Enerji güvenliği üzerine yapılan çalışmalar 1970'lerde yaşanan petrol krizlerini takiben klasik bir başlangıçtan itibaren çeşitli enerji alanlarını, sektörlerini ve git gide çeşitlenen enerji güvenliği konularını kapsamaktadır. Bu genişleme sonucunda enerji güvenliği anlamı literatürde değişimler geçirerek yeni boyutlar kazanmaya başlamıştır. Bunlar neticesinde enerji güvenliğinin anlamı yeniden incelenmeye başlanmıştır. Enerji güvenliği, küresel politikalarda değerlendirildiğinde; basit bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Uygun fiyatlarla enerji kaynaklarına kesintisiz bir şekilde ulaşılabilme tanımı yapılmıştır. Bununla birlikte tarihte, enerji güvenliği kavramlarının ulusal teoriler ve stratejiler, jeoloji, coğrafya ve zaman bakımından farklılıklar gösterebileceğini de göstermiştir. Değişen bu enerji güvenliği tanımlamaları ve dönüşümleri birinci bölümde ele alınacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; Doğu Akdeniz tarihi, stratejik konumu, bölgede son dönemlerde çıkan enerji kaynakları, bölgedeki tahmini rezervler ve bu enerji kaynaklarının günümüzdeki Doğu Akdeniz önemine yansımaları anlatılacaktır. Tezin ana konusunu oluşturan enerji güvenliği; bölgedeki enerji güvenliği sorunları nelerdir? Ve sorunların çıkış noktası olan enerji kaynakları değerlendirilecektir. Bölgede çıkan petrol, doğalgaz ve hidrokarbon kaynaklarının önemine vurgu yapılacaktır. Bu nedenle, bugün uluslararası alanda ilgi odağı olan Doğu Akdeniz Bölgesi hidrokarbon, petrol ve doğalgaz kaynakları bakımından arama ve üretimde dünyanın en stratejik bölgelerinden birisi olmuştur. Soğuk Savaş, Arap-İsrail çatışması ve Arap Baharı gibi önemli tarihi olaylar bölgede yaşanmıştır. Bu tür olayların bir sonucu olarak bölge, Doğu Akdeniz'in tarihsel önemi konusundaki anlayışlara daha geniş bir uygulama alanına sahip olan büyük güç rekabetlerine ve önemli krizlere tanık olmuştur. Bu nedenle de tarihsel olarak, erken deniz ticaretinin başladığı Doğu Akdeniz, medeniyetler arasındaki jeostratejik konumu nedeniyle birçok büyük çatışmalara ve önemli olayların merkezi konumunda yer almıştır. Bölge hem kuzey-güney hem doğu-batı hareket ekseninde bulunduğu için, kara ve deniz ticareti, enerji taşımacılığı ve doğal olarak büyük çatışmalar ve krizlerin birleşme noktasında yer alan bir bölgedir. Örneğin birçok ülke enerji

taşımacılığında deniz ticaretini ve enerji güvenliğini kontrol etmek amacıyla Kıbrıs adası üzerinde aktif olmak istemiştir. Çünkü Doğu Akdeniz'deki güvenliğini sağlamak öncelikle adadaki güvenliğin sağlanmasıyla mümkün olacağı belirtilmiştir. Bir diğer önemli konu Süveyş Kanalı'nın bölgedeki durumudur. Avrupa, Asya ve Afrika arasındaki en stratejik yollardan biri olan Süveyş Kanalı; Doğu Akdeniz Bölgesi'nin önemini daha da arttırmaktadır. Bu kanal sayesinde enerji kaynaklarının Asya, Ortadoğu ve Avrupa'ya iletiminde önemli bir merkez haline gelmesine neden olmuştur. Bu sayede; enerji ve enerjinin güvenliği ile ilgili bu konular uluslararası ilişkilerdeki önemini sürekli arttırmıştır. Tarihsel olaylar bölgedeki enerji ve enerji kaynakları ile ilişkili krizlerin ve çatışmaların, bölgedeki ittifakların uyumlaştırılmasında önemli bir etkiye sahiptir. 1973'te yaşanan petrol krizlerinden sonra küresel bir enerji krizi meydana gelmiştir. Bölgedeki ittifakların yeniden düzenlenmesi Kıbrıs tartışmalarıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Kıbrıs bu nedenle büyük güçlerin Ortadoğu endişelerinde stratejik bir savunmanın merkezinde yer almaktadır. Bu endişeler arasında enerji ve deniz güvenliği yer almaktadır. Bunun sonucunda da Kıbrıs bölgedeki ittifaklar arasında dengeyi sağlayan ve güçler arasında önemli bir ittifak faktörü olarak görülmektedir. İkinci bölümde değerlendirilen Doğu Akdeniz Bölgesi yukarıda bahsedilen konular çerçevesinde anlatılacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; bölgede önemli bir yere sahip olan ve enerji kaynakları üzerinde aktif olan ve rezervlerin bu üç bölgenin münhasır ekonomik bölgesinde bulunması İsrail, Kıbrıs ve Mısır devletlerinin enerji güvenliğine verdikleri önemi daha da arttırmaktadır. Ve Türkiye'nin bölgedeki konumu Doğu Akdeniz açısından önemlidir. Bu nedenle Türkiye ve diğer üç ülkenin münhasır ekonomik bölge sorunları değerlendirilecektir. Bu bölüme kadar anlatılan enerji güvenliği kavramı üçüncü bölümde değinilen Doğu Akdeniz Bölge devletleri olan Türkiye, Mısır, İsrail ve Kıbrıs üzerinde değerlendirme yapılacaktır. Son bölümde ise çalışma boyunca yapılan bütün araştırma ve incelemeler 'Sonuç' başlığı altında değerlendirilecektir. Bu değerlendirmeler yapılırken realist bir bakış açısı benimsenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK VE ENERJİ GÜVENLİĞİ

1.1. Güvenlik Kavramı

Güvenlik; tarihten bu yana insanlığın kullandığı ve kullanmaya devam ettiği ve ileride de devam edeceği bir kavramdır. Güvenlik imparatorluk zamanlarında ve devletleşme süreçlerinde ikiye ayrılarak incelenmiştir. İlk olarak; devletlerin sınırları içinde olan güvenlik anlayışı, ikinci olarak; sınırların dışında kalan bölgelerden gelebilecek tehditlere karşı güvenliğin sağlanması olmuştur. Çok eski tarihi bir geçmişe sahip olmasına rağmen, uluslararası ilişkiler literatüründe yeni duyulmaya başlanmış ve güvenlik olgusu devletlerin ilgi odağı olmaya başlamıştır. Güvenlikle ilgili çalışmalara bakıldığında, kavramın daha çok II. Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazandığı görülmektedir. Özellikle güvenliğin boyutları, kullanıldığı alanlar ve çerçevesi savaştan sonra geniş bir şekilde ele alınmamış, güvenliğin sadece askeri boyutu üzerine yoğunlaşmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra etkili olan realizm çerçevesinde askeri boyut ele alınmıştır.¹

Güvenlik; güvende hissetme, tehditlerden korunma ve tehlikelerden uzak olma hali yapılan güvenlik tanımlamaları arasındaki en basit tanımıdır. Fakat güvenliğin bu genel tanımı tam olarak neyi ifade ettiği belli olmadığı için güvenlik kavramını tanımlamakta da yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle güvenlik üzerine bir çok soru akıllara gelmektedir. Güvenlik neden ve kim için sağlanmalıdır? Güvenliği kim sağlamalıdır? Güvenlik kavramı bütün dünyayı ilgilendirir mi? Güvenliğin derecesi ne olmalıdır? Ve Kalıcı bir güvenlikten bahsetmek mümkün müdür? Gibi pek çok soru ortaya çıkmaktadır. Doğal olarak bu soruların cevaplanması güvenlik tanımlaması açısından önemlidir ve güvenlik kavramının hem derinleşmesine ve hem de zaman içerisinde dönüşüm yaşamasına neden olmaktadır.²

Arnold Wolfers güvenliği iki farklı yapıya ayırmıştır. Objektif ve sübjektif anlamda tanımlamıştır. Objektif anlamda; devletlerin değerlerine karşı yapılan bir tehdidin olmaması durumudur. Sübjektif anlamda ise; değerlere yönelik yapılacak olan bir saldırının korkusunu yaşamamaktır.³ Wolfers'ın yapmış olduğu güvenlik tanımlamalarından da anlaşılacağı üzere güvenliğin temelinde 'tehdit' kavramının olduğu görülmektedir. Tehdit; ülkeye, topluma veya toplumda yaşayan insanların değerlerine, yaşamına, çevresine zarar verme potansiyeli olma

¹ Yılmaz, 2007: 70.

² Çıtak ve Şen, 2014: 1.

³ Wolfers, 1962: 150.

durumudur.⁴ Buzan'a göre güvenlik; sadece birey ve devlet odaklı bir tanım yapmanın yeterli olmayacağını savunmaktadır. Ona göre; güvenliği sağlarken yöneltilebilecek olan tehdit ve riskler belirlenmeli ve belirlenen bu riskler ve tehditler karşısında idarenin devlet tarafından yapılması gerekmektedir. Tehditlere karşı önlemlerin alınması şeklinde bir tanımlama yapmıştır. Bu maddelerinde dahil edilmesiyle birlikte güvenlik kavramını açıklamada yetersizliğin biraz da olsa giderilebileceğini söylemiştir.⁵

Türk Dil Kurumu'na göre güvenlik; Toplumsal yaşamda yasal düzenlerin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusu olmadan yaşayabilmesi durumu ve emniyet olarak açıklanmıştır.⁶ Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreterliği; Her devletin, milli varlığına bekasına ve güvenliğine yönelik tehditlere karşı önlem almak zorundadır. Bunun sonucunda devletler, ulusal ve uluslararası sistemdeki tehdit ve fırsatları incelenerek devletlerin buna en uygun politikalarını belirlemesi olarak tanımlamıştır.⁷

ABD Savunma Bakanlığı da; 'Bilgilerin, teknolojilere yönelik bir güvensizlik karşısında güvenli ortamın sağlanması olarak açıklamıştır.⁸ Buradan da anlaşılacağı üzere devletler kendilerine göre farklı güvenlik anlayışlarına sahiptir. Tehdit edildiği konular ne üzerine ise o konu dahil edilerek güvenlik tanımlaması yapılmıştır. Uluslararası güvenlik kavramı ele alındığında genelden özele bir tanımlama olmuştur. Uluslararası sistemde bütünü kapsayacak şekilde ulusal, bölgesel ve daha sonra bireyin güvenliği şeklinde ele alınmıştır.⁹

Güvenlik kavramı son dönemlerde içine farklı konuları da dahil ederek genişlemiştir. Silahlanma, nükleer tehditlerin olması, çevre güvenliği ve son zamanlarda bütün devletler tarafından önemli bir yere sahip olan enerji güvenliği konuları uluslararası boyutta ele alınmıştır. Çünkü devletlerin kaynaklarına karşı yapılan hamleler, devletler tarafından tehdit olarak algılanmaktadır.¹⁰ Güvenlik olgusu; tüm toplumda, ulusal, uluslararası alanda var olan tüm kurum-kuruluşları ilgilendiren ve karşılaşılan bir durumdur. Güvenlik ile amaç arasında bir bağ vardır. Devletlerin uluslararası sistemdeki amaçları değiştikçe güvenlik algıları da o yönde değişim göstermektedir. Yeni tehditler ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda yeni güvenlik arayışlarına girmektedirler. Uluslararası sistemde yer alan devletler kendi amaçlarına göre güvenlik anlayışları da farklılık göstermektedir. Çünkü bir devlete karşı tehdit olarak algılanmayan davranış, diğer devlete karşı bulunduğu durum itibari ile tehdit olarak algılanabilmektedir. Özellikle devletler sistem içinde varlığını koruma ve kendi geleceğini

⁴ Krahman, 2005: 4.

⁵ Buzan, 1991: 26.

⁶ <http://www.tdk.gov.tr> (erişim tarihi: 27.02.2017).

⁷ www.mgk.gov.tr/index.php/milli-guvenlik-kurulu/genel-bilgi (erişim tarihi: 27.02.2017).

⁸ <http://www.dss.mill> (erişim tarihi: 27.02.2017).

⁹ Buzan, 1991: 26-27.

¹⁰ Karabulut ve Değer, 2015: 71.

kontrol edebilme açısından güvenliğe önem vermektedir. Bu yüzden kendi güvenliğini sağlamak için çeşitli stratejilere başvurmaktadır.¹¹

Stratejilerde güvenlik anlayışlarını oluşturmaktadır. Devletler amaçlarını iyi saptamalı ve bu yönde oluşturulan güvenlik stratejileri belirleyici olmalıdır. Saptanan bu amaçlar uluslararası sistemin yapısından dolayı belirli oranda etkilenmektedir. Realistlere göre; uluslararası ilişkilerde sistemin anarşik bir yapıda olduğu görülmektedir. Soğuk Savaş öncesindeki sistemde çok kutuplu bir yapı vardır. Düşmanın kim olduğu ve nerden geleceği belli olmadığı için devletler savaş oluşma ihtimaline karşı sürekli bir güçlenme içinde olmuşlardır. Güvenlik kavramı da süreç içerisinde değişim ve dönüşüm içine girmiştir. Çünkü önceden güvenliğin içerisine dahil edilmeyen konular devletlerin değişim yaşamasıyla birlikte ve yeni tehdit olgularının oluşmasıyla güvenliğe dahil edilen konular artmıştır. Uluslararası ilişkilerin önemli teorilerinden olan realizm; güvenlik anlayışını açıklamada bu nedenle yardımcı olacaktır.¹²

1.2. Realizm ve Güvenlik

Realizm kavram olarak uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Realizm kökeni antik Yunan'a Sun Tzu'ya kadar dayanmaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında M.Ö 5 binlerde Yunan Tarihçi olan Thucydides eserlerinde realizmi ele almıştır. 16. Yüzyıl düşünürlerinden Machiavelli de Prens adlı eserinde realizmi kullanmıştır. İtalyan Rönesansı döneminde ve yazmış olduğu eserlerde realizm etkisi görülmektedir. Yaşadığı dönemde İtalyan şehir devletlerinin dağılması sonucunda; Machiavelli devleti merkez olarak görmüş ve güce dayanan unsur gündeme getirmiştir. Machiavelli'ye göre; devletlerin kendisini güvende hissedebilmesi için güçlü bir savunmaya sahip olması, askeri gücün askeri kapasitesinin olması gerekmektedir. Aynı zamanda otoriter bir yönetime sahip olmanın güvenli ortamı sağlayacağını söylemektedir.¹³

17.Yüzyılda ise dönemin önemli düşünürü olan Hobbes güç kavramını ve realizm üzerine yaptığı çalışmalarla teoriye katkı sağlamıştır. Hobbes'ta Machiavelli'de olduğu gibi karışık bir siyasi yapının içinde yaşamıştır. Bu nedenle görüşleri de bu yönde şekil almıştır. Hobbes'un Leviathan(1652) isimli ünlü eseri vardır.¹⁴ Eserinde Hobbes devleti yegane güç ve bu yetkileri kullanan egemen bir yapı olarak tanımlamaktadır. Machiavelli ve Hobbes'un yaşadığı dönemlere bakıldığında dönemin koşulları ve şartları yazarların düşüncelerine ışık

¹¹ Dedeoğlu, 2003: 11-12.

¹² Seval Gökbaş, Çok Kutuplu Yeni Uluslar arası Sistemde 'Güvenlik Algısı' www.kamudiplomasisi.org/pdf/yenigüvenlikalgisi.pdf (erişim tarihi: 14.03.2017).

¹³ Bopby, 2002: 49-50.

¹⁴ Çıtak, 2014: 32.

tutmuştur. Her ikisinin de ortak özellikleri; devlet merkezli bir yapının olması gerektiğidir. Machiavelli ve Hobbes'a göre; güç sahibi olmak ve devletlerin üstünlük kurmaları, ulusal çıkar olarak görülür. Bu nedenle savaş ve güvenlik konuları politikalar oluşturulurken ilk sıralarda yer almaktadır. Toplumsal ve kültürel konularda düşük politikalar olarak sayılır.¹⁵

Realizmin bir diğer önemli düşünürü Spinoza'dır. Hobbes ile aynı düşünce yapısına sahip olan Spinoza güçlü bir devlet egemenliğinin olması gerektiğini söylemektedir. Ama ona göre devletin asıl görevi belli konular koyarak ya da korku yaratarak sağlamak değildir, aksine insanların güvenlik içinde yaşamalarına yardımcı olmaktır. Spinoza şu noktada kendiyi çelişmektedir. Devletin özgür bir ortam sağlaması gerektiğini, ama özgürlük için insanların devlet yapısına ve otoritesine karşı olmasını istememektedir. Onun Hobbes'tan ayrıldığı yön devletlerin yönetim şekilleridir. Hobbes krala dayalı bir yönetimi (otoriter yönetim) savunurken, Spinoza aksi bir görüş belirtmiş ve demokrasinin devletler için önemli ve geçmişten bugüne en doğal devlet biçimi olduğunu dile getirmiştir.¹⁶

Realizm üzerine olan varsayımlar ve farklı düşünürler tarafından farklı şekilde açıklanmıştır. E.H.Carr ve Hans Morgenthau da realizme katkı sağlamaları açısından önemli eserlere imza atmışlardır. Uluslararası sorunları ele alan ve ilk kaynak özelliği taşıyan E.H.Carr'ın yazmış olduğu *The Twenty Years Crisis* (1939) Uluslararası sistemi açıklama açısından katkısı büyüktür.¹⁷ I.Dünya Savaşı'ndan sonra liberal düşünceler ve Milletler Cemiyeti savaş sonrası ortamda barışı sağlayamamıştır. Kitabında da bunlara yönelik eleştirilerini yöneltmiştir. II. Dünya Savaşı'na giden dönemde savaşın nedenleri üzerine yoğunlaşmış ve etkili bir unsur olan güç kavramından bahsetmiştir. Carr, devletlerin ilk bakışta güvenlik sorunları yaşamaları ve endişe duydukları düşüncesiyle savunma amaçlı güçlenilmiş, fakat I.Dünya Savaşı'nın seyrinde devlet güç unsurunu kullanarak topraklarını genişletmeye yönelmiştir. Güçleri arttıkça hırsları da artan devletler etki alanlarını arttırmak ve topraklarını genişletmek istemişlerdir. Bunun sonucunda ise; devletlerin ulusal çıkarları çatışmaktadır. Carr'a göre; güçlenen devlet etki alanını artırma düşüncesi yeni güç ilişkilerinin de şekillenmesine neden olmaktadır. Bir diğer realizmin temelini oluşturan realizmde bilimsellik açısından katkı sağlayan Hans Morgenthau'nun yazmış olduğu '*Politics Among Nations*' (1949)'dur. Morgenthau'ya göre; uluslararası sistem içinde çıkan sorunların

¹⁵ Arı, 2004: 93.

¹⁶ Birdişli, 2011: 156-157.

¹⁷ Şen, 2014: 24.

temel nedeninin insanın doğası olduğudur. Uluslararası politikayı oluşturan bir güçten bahsetmiş ve uluslararası sistem içinde güç mücadelelerinin sürekli olacağını söylemiştir.¹⁸

Güvenliklerini sağlamaya çalışan devletler güç artırma yoluna girmektedir. Diğer devletler tarafından engellenmeye çalışılan bir durumdur ve bu güç dengesini oluşturmaktadır. Sistemin devamlılığı açısından önemlidir. Morgenthau'ya göre; uluslararası sistemin önemli aktörü olan devlet; uluslararası politikada önemli karar alıcılarıdır. Morgenthau hükümet dışı faktörleri göz önüne almamış ve dış politikada ilişkiler açısından önemli yere sahip olan ekonomik süreç göz ardı edilmiştir. Carr ve Morgenthau'nun realizm üzerine söylemiş oldukları fikirler sayesinde gelişmiş, fakat uluslararası sistemin durağan bir yapısının olmaması sebebiyle açıklamada yetersiz kalmıştır. Yeni teoriler çıkmaya devam etmiştir.¹⁹

Realizm temel odak noktası; uluslararası sistemde güç ve çıkar ilişkilerinin olduğunu ve uluslararası politika oluştururken bu ilişkiler çerçevesinde siyasal bir yol izlendiği savunulmaktadır. Realistler; devletlerin sahip olduğu güçlerin ve kapasitelerin uluslararası ortamda belirleyici olduğundan bahsetmektedir.²⁰ Bu kapasiteler neticesinde devletler arasında çıkan çatışmaların sonuçlarının belirlenmesinde ve devletlerin birbirlerine karşı yapmış olduğu davranışlar açısından önemli bir yere sahiptir. Realistler devletlerin kapasitelerini değerlendirirken; askeri güçle birlikte ele almaktadır. Askeri konular ve güvenlik sorunları piramidin tepesindeki konular arasında yer alır. Devletler açısından önemli olan güç kavramı uluslararası ilişkilerde temel bir kavramdır. Realizm güç unsurunun dışında temel aktör olarak ulus devletleri ele almıştır. Uluslararası İlişkileri devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri, mücadeleleri, çatışmaları ve anlaşmaları oluşturur. Devletler bunları yaparken bir üst otoriteye ihtiyaç duymazlar. Yani devlet-üstü bir otoriteyi kabul etmezler. Ulusal çıkarlar devletlerin politikalarında önemli bir yere sahiptir.²¹

Realist düşüncede; güvenlik kavramı çatışma araştırmaları alanında öncü olan (Edward Azar)²² güvenlik ihtiyaçlarını uzun süren çatışmaların ortaya çıkışını ve var olmasını önemli bir değişken olarak görmektedir. Hertz tarafından ortaya konulan güvenlik ikilemi kavramı vardır. Güvenlik ikilemi, bir oyuncunun güvenliğini arttırmaya çalışan bir oyuncunun diğerinin güvenliğini azaltmaya yönelik istenmeyen etkisini tetiklemek olarak tanımlanmaktadır.²³ Böyle bir çıkmaza sıkışan gruplar başka gruplar ya da kişiler tarafından

¹⁸ Hans J.Morgenthau,Politics Among Nations The Struggle For Power and Peace,
http://www.sisekaitse.ee/public/Valissuhted/ERASMUS/Morgenthau_A_Realist_theory_of_international_politics.pdf (erişim tarihi: 27.02.2017).

¹⁹ <http://www.tuicakademi.org/realizm> (erişim tarihi: 27.02.2017).

²⁰ Şen, 2014: 25.

²¹ Şen, 2014: 25-26.

²² Azar, 1986: 28-29.

²³ Hertz, 1950: 157-180.

saldırıya uğramak, maruz kalmak ve yok olmaktan endişe duymaktadırlar. Böyle bir saldırıdan güvenlik sağlamak isteyen gruplar, başkalarının gücünün etkisini hafifletmeyi amaçlayan giderek daha fazla güç sağlamaktadır. Bu da onları daha güvensiz hale getirmektedir ve onları silahlı çatışmalara veya savaflara çağırılmaktadır.²⁴ Realistler Uluslararası İlişkilerde gücün ön plana çıkmasıyla anarşik bir sistem içinde savaşın çıkmasını kaçınılmaz ve doğal bir durum olduğundan bahsetmişlerdir. Uluslararası sistemde devletler, kendi güvenliklerini sağlamak için çıkarları doğrultusunda ilerler, devletler arasında bunun sonucunda güç-çıkart ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Güç mücadelelerinin doğması devletlerinde birbirlerini tehdit olarak algılamasına neden olmaktadır.²⁵

1.2.1. Realist Kuram Açısından Enerji Güvenliği

Realist kurama göre karşılıklı bağımlılık ilkesi iki ülkenin eşit olduğunu göstermemektedir.²⁶ Aslında bağımlı olan tarafın üstün veya güçlü olan tarafın tercihlerine müsamama göstermesidir. Bunu bir örnekle açıklayacak olursak; Örneğin, petrol ithal eden bir ülke petrol ihracatçısı bir ülkenin petrole koymuş olduğu ambargo ve fiyat artışları karşısında hassas bir durumda olmasıdır. Bu yüzden ihraç eden ve ithal eden ülkeler arasında asimetrik bağımlılık vardır. Hatta asimetrik bağımlılığın içerisinde enerji piyasalarında yer alan çok uluslu petrol şirketleri ve devlet petrol şirketleri yer almaktadır. Enerji güvenliği bu açıdan ithalatçı ve ihracatçı ülkeler açısından ekonomik olarak değil de siyasi açıdan alınmalıdır. Çünkü ulusal güvenliğin temel unsurlarını oluşturmaktadır.²⁷

Realist teoriye göre; uluslararası sistemde güvenliği sağlamakta devletler başat aktör olarak görülmektedir²⁸ ve enerji güvenliği de bu sayede devletler tarafından sağlanmaktadır.²⁹ OPEC gibi uluslararası örgütlerin etkileri kabul edilmemektedir. Ama 1973 te petrol krizinin yaşanması uluslararası sistemde uluslararası örgütlerin etkinliğini kabul göstermektedir. 1973'teki petrol krizinin yaşanmasıyla birlikte dünyadaki güç dengeleri de buna bağlı olarak değişmiştir. 1971'de en çok petrol üreticisi olmasına karşın, 1973 sonrası Suudi Arabistan ve OPEC ülkeleri bu ünvanı almıştır. OPEC'in 1960'ta³⁰ kurulmasının ardından 1973'te petrol ambargosunu uygulaması sonucu güç dengelerinde değişikliklerin yaşandığını göstermektedir.³¹ Dış politika devletler açısından önemli bir yere sahiptir. Dış politika enerji

²⁴ Hertz, 1950: 157-180.

²⁵ Şen, 2014: 25-26.

²⁶ Nye ve Welch, 2009: 368.

²⁷ Şöhnet, 2014: 536.

²⁸ Nye ve Welch, 2009: 367.

²⁹ Efegil ve Kalaycı, 2012: 228.

³⁰ Nye ve Welch, 2009: 371.

³¹ Efegil ve Kalaycı, 2012: 229-230.

güvenliğini açıklanırken bir başka konu olan ‘doğal kaynaklara sahip olma’ ilkesidir.³² Bu nedenle enerji güvenliği; uluslararası sistem içindeki devletin enerjiyi üreten mi yoksa enerjiyi alan konumunda olması sistem içindeki amaçlarını aynı zamanda araçlarını oluşturmaktadır. Enerjiye sahip olan devletler ya da enerjiden yoksun olan devletler arasında uluslararası sistemde kontrol sağlama vardır. Ve buna bağlı olarak güç kullanma veya gücünü gösterme olabilmektedir.³³ Enerji kaynaklarına sahip ülkeler arasında son dönemlerde yaşanan ve askeri harekate kadar giden durumlar yaşanmaktadır. Özellikle petrol ve doğalgaz kaynakları üzerinde ciddi çatışmalar yapılmakta ve dış politikanın önemli bir konusu haline gelmektedir. Enerji güvenliği üretici ülkeler (ihracatçı ülkeler) açısından bakıldığında; ithalatçı ülkeye kendilerine bağımlı olduklarını kabul ettirmeye çalışırlar. Çıkarları doğrultusunda ilerleyen üretici ülke böylelikle enerji konusunu bir pazarlık konusu yapmaktadır. Aynı zamanda enerjiyi karşı ülkeye tehdit olarak kullanabilmektedir.³⁴

Petrol ve doğalgaz pazarının ülkeler açısından karşılıklı bağımlılık durumu vardır. Bu yapı realist yaklaşımda sahip olduğu asimetric bağımlılığını ön plana çıkarmaktadır. Dış politikada devlet merkezli bir yapı yer almaktadır. Çünkü enerji pazarında; fiyatı belirleyen ihracatı yapan enerji şirketleri veya özel sektörlerdir. Fiyatı yüksek tutarlarsa; sistemde bir istikrarsızlık olur ve uluslararası sistemin anarşik yapısı ortamın karmaşık bir hal almasına neden olmaktadır. Bu yüzden devletin enerji güvenliğini sağlamak için devlet-merkezli olması gerekmektedir.³⁵

Devletlerin ulusal çıkarları önemlidir. Devletler arasında kalıcı bir düşmanlık ya da dostluk yoktur. Çıkarlar doğrultusunda devlet ilişkileri ilerleme göstermektedir. Uluslararası sistemin yapısı gereği anarşik yapısı güvenlik sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Güvenliği sağlamakta güç unsurlarıyla olmaktadır. Bu nedenle güvenlik ve güç doğru orantılıdır.³⁶ Ulusal çıkarda güçle anılmaya başlanmıştır. Güç kavramı uluslararası ilişkilerde önemli bir yere sahiptir. Uluslararası politikada güç mücadeleleri ile tanımlanmaktadır. Güç unsuru olmadan karşı tarafı caydırmanın ya da tehdit etmenin bir yolu yoktur.³⁷ Bu yüzden ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda, devletler uluslararası sistemde güç unsurunu kullanmaktadırlar. Örneğin buna en basit örnek; İran’ın nükleer silahlara sahip olması onun gücünden kaynaklanmaktadır. Dünyadaki bir çok ülke tarafından İran’ın nükleer programı bitirmesine yönelik karşılıklar, geçmişte olduğu üzere şimdide tepkiler verilmektedir. Çünkü

³² Şöhnet,2014: 537.

³³ Efegil ve Kalaycı, 2012: 229.

³⁴ Şöhnet, 2014: 537-538.

³⁵ Efegil ve Kalaycı, 2012: 230.

³⁶ Nye ve Welch, 2009: 367.

³⁷ Şöhnet, 2014: 539.

diğer devletler tarafından İran'ın bu durumu bir tehdit olarak algılanmaktadır. Ancak İran bu devletlere karşı en başta ABD olmak üzere karşı çıkabilmektedir. Bu da İran'ın güce sahip olduğunu ve uluslararası sistemde ilerlemesini sağlamaktadır.³⁸

1.2.2. Realizm ve İdealizmin Enerji Güvenliği Üzerine Tartışmaları

Çoğu tartışılan evrensel ilkeler, ülkelerin enerji güvenliği ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli değildir. Bu durum insanlığın enerji güvenlik sistemindeki tüm oyuncuların çıkarlarını barış içinde dengelemeyi başarabilecek en büyük sorunu getirmektedir. Dünya bir dizi diplomatik çatışmaya girmektedir. Ekonomik yarışlar devletler arasında olmaktadır ve enerji savaşları ortaya çıkmaktadır. Michael Klare ve Chris Fettweis'in fasılları günümüzde enerji güvenliği realistleri ile enerji güvenliği idealistleri arasında uluslararası ilişkiler alanındaki en ilginç tartışmalardan birini oluşturmaktadır. Realistler enerji güvenliğini dünyayı zaman geçtikçe daha da kötüye gidecek bir çok zorlukla uğraşırken görmektedirler. Ülkelerin, kendi ulusal çıkarlarının her alanını kullanarak çıkarlarını korumaya eğimli olduğunu var saymaktadırlar. Bu nedenle, enerji küresel güç siyasetinin bir alt kümesi ve meşru bir dış politika aracı olarak görme eğilimindedir. Ve mevcut enerji piyasasının uzun vadeli arzını garanti etme kabiliyetinden kuşku duymaktadırlar.³⁹

Realistler, tarih boyunca bazı malların özellikle enerji mallarının, suyun ve gıdaların piyasa fiyatlarının ötesinde stratejik bir değeri olduğunu ve bu sebeple ihracatçıların defalarca dış politika araçları olarak kullandıkları, silahlı çatışmaya kadar gidebilen durumların olduğunu söylemektedir.⁴⁰ Michael Klare'in 'yükselen güçler, küçülen gezegen'⁴¹ olarak adlandırdığı dünyaya doğru ilerledikçe, enerji savaşları riski birçok insanın kafasına yerleşmiştir. Klare'nin bu düşünceleri bir dizi enerji çalışması ve çevresel bozulma nedeniyle dünyayı 'yaşanabilir bir manzara' haline dönüştürecek kadar kasvetli görmektedir. Bu görüş realistler arasında enerji güvenliği üzerine söylenen bir görüş olarak yerini almıştır. Realistler ortak enerji güvenliğini arttırmanın bir yolu olarak işbirliği ve karşılıklı bağımlılık rolünü kabul ederken konu uluslararası sistemin oluşturduğu toplumların tarihini, kültürünü ve ekonomisini anlama ile birlikte diğer maddi güçlere karşı ağırlaştırmaya çalışmaktadırlar. Cihad, terörizm, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, İslam ve Batı arasındaki bölünmenin giderek derinleştiği realistler tarafından söylenmektedir.⁴² Dünyada kanıtlanmış petrol rezervlerinin üçte ikisinden fazla ve doğalgaz rezervlerinin neredeyse

³⁸ Şöhret, 2014: 539.

³⁹ Luft ve Korin, 2009: 336.

⁴⁰ Eralp, 2004: 73-74.

⁴¹ Luft ve Korin, 2009: 340.

⁴² Luft ve Korin, 2009: 340.

yarısının yoğunlaştığı Müslüman ülkelerdir. Bunları görmezden gelmek mümkün değildir. Realistler petrol kartelinin gücünü ve tehdidini kabul ederler ve devletlerin araçları olarak kullanılan kamulaştırılmış kaynaklar ile serbest piyasa kurallarına uyan uluslararası şirketlerin elinde bulundurduğu, pazarladığı kaynakları keskin bir şekilde ayırmaktadır. Bütün bunlar ışığında realistler, petrol ve gazın stratejik değerini azaltmak için devletin bu konuda büyük bir rolünün olduğundan bahsetmektedir. Sonuçta dış politika giderek artan mevcut duruma karşıdır. Enerji politikasını dış politika hizmetlerine koymaktadırlar. Enerji politikası kaygılarına bu şekilde boyun eğilmiştir. Öte yandan idealistler, fosil yakıtları içeren toprakları kontrol altına alma savaşının yeni yüzyılın başlangıcına kadar çok nadir görülen bir fenomen olmaya devam edeceğine inanmaktadırlar.⁴³ Fettweis, petrolü yok olmaktan ziyade her zaman petrol almaktan daha ucuz olacağından enerji üzerindeki zararlı şeylerin faydasız olduğunu açıklamaktadır.⁴⁴ Tüketicilerin ve üreticilerin çıkarları çelişmemektedir; petrol üretimine katılan tüm tarafların istikrar konusunda ciddi menfaatleri vardır, ‘hiç kimsenin faydası yok’ diyerek idealizm enerji güvenliğindeki ana kaygıyı şöyle dile getirilmektedir: ‘Güçlü inanç. Enerji güvenliğini sağlamak için anahtar kelime ‘karşılıklı bağımlılık’ kavramını tanımlamak olacaktır. Yani kısacası karşılıklı bağımlılık ; devletlerin ve toplumların bir çok etkileşim kanalının olduğu bağlantı ve ilişkilerin uluslararası sistemde sebep olduğu karmaşık koşullardır. Devletlerin etkileşim kanalları ve bağlantıları en çok enerji konusunda olmaktadır.⁴⁵

Karşılıklı bağımlılığın oluşturduğu uluslararası sistem; örneğin her iki devlet açısından gelişen olumsuz durum, her iki devlet içinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.⁴⁶ İdealistler petrol ve gazın küresel ticarete bulunduğu, her yerde bir arz aksamasının her yerde fiyatları etkileyeceğini belirtmiştir.⁴⁷ Enerji pazarı oyuncularının karlılık maksimizasyonu ile rasyonel ve motive oldukları konusunda temel bir inanca sahiptir. Piyasalar çalışmaya bırakılmalı ve yüksek fiyatlar bir enerji güvenlik sorunu değil, talebi bastığı ve etkinliği arttırdığı için bir çözüm olacaktır. İdealistler ideolojik, kültürel ve jeopolitik itici güçleri önemsememek isterler. Tüketicilerin ekonomilerini yersiz kendine güven yoluyla boşuna ve istenmeyen olarak gösterme çabalarının olduğunu söylerler. Öte yandan, uluslararası rekabetçi ve entegre piyasalar, pazarın önemini arttıran tüketicilerin ve üreticilerin ekonomik çıkarları arasında sağlıklı bir denge yaratan gerilimi azaltıcı olarak görmektedir. İdealistler arasında popüler olan üretici ve tüketiciler arasında ‘büyük pazarlık’ fikri vardır. Eski Dünya Bankası

⁴³ Eralp, 2004: 73-74.

⁴⁴ Keohane ve Nye, 2001: 7.

⁴⁵ Keohane ve Nye, 2001: 7.

⁴⁶ Gürkaynak ve Yalçınar, 2009: 75.

⁴⁷ Nye ve Welch, 2009: 370-375.

Başkanı Robert Zoellick'in sözleriyle; petrol ve doğalgaz dışındaki seçenekleri içeren kaynakları genişletme planlarını paylaşmak; etkinliğin artırılması ve talebin azaltılması yoksullar için enerji ile yardım olacak, bu politikalar karbon üretim ve iklim değişikliği politikaları ile nasıl ilişkili olduğunu göz önünde bulundurarak yapılmalıdır, demiştir.⁴⁸

Enerji güvenliği konusunda geliştirilmiş çok taraflılık yeni bir olgu değildir. Haziran 2008'de küresel petrol fiyatlarının 140 dolar civarında bir rekoru kırmasıyla birlikte dünyanın önde gelen petrol üreticileri, tüketicileri ile büyük petrol şirketlerinden ve uluslararası kuruluşlardan gelen liderler, Suudi Arabistan'da Cidde'de istikrar getirmenin yollarını aramak için toplanmışlardır. Konferansta İngiltere Başkanı Gordon Brown, petrol tüketen ülkelerin enerji kaynaklarını çeşitlendirip nükleer ve yenilenebilir enerji kaynaklarına dönüştürecekleri ve petrol üreten ülkelerin üretimi arttıracaklarını aynı zamanda büyük batılı güçlerin yenilenebilir teknolojilere dönüşeceğini söylemiştir. Ancak bu kazan-kazan çözümlerinin benimsenmesi çağrılarına rağmen, üreticiler ve tüketiciler arasındaki gerilimler takip eden ayda daha da kötüleşmiştir. Böyle büyük bir pazarlık ihtimali ve hatta aktörlerin sözlerini yerine getirme ihtimalleri çok düşük görünmektedir.⁴⁹

Piyasaların rasyonalitesine olan inanç, idealistlerin üreticilerin enerjilerini bir silah olarak kullanacağı fikrinin oynamasına neden olmuştur. 1973'te tedarikçiler ve tüketiciler arasında bir çatışma tehlikesi ortaya çıkmış olan Arap petrol ambargosu, ihracatçıları tüketicilerden daha fazla etkileyen bir bumerang gibi hareket eden tek bir olay olarak görülmüştür. Enerji silahını kullanan Hugo Chavez ve Mahmud Ahmedinejad'ın kullandığı tehditler boş sözcükler olarak görülmektedir. Rusya'nın Avrupa pazarlarının daha güçlü entegrasyonu ve Moskova ile diyalog geliştirmesi sayesinde doğalgaz silahının tekrar tekrar kullanılmasından kaçınılabilmektedir.⁵⁰

Daniel Yergin'in 'Dış İlişkiler'de yazdığı gibi gerçek enerji güvenliği enerji bağımsızlığı ve bağımsızlığı benimseyen hayali bir kenara bırakmayı gerektirir.⁵¹ Pierre Noel, enerji bağımsızlığının 'Çin ve Hindistan'da saldırgan yabancı enerji politikalarına duyulan ihtiyaç hakkında önyargıları güçlendirdiğini' iddia etmektedir. Realistlerin düşüncelerinde daha sofistike oldukları takdirde öncelikle çoğu ülkenin tüketicilerin ve üreticilerin aynı şekilde milliyetçi düşüncelerle hareket ettiklerini pazar güçlerinin, ekonomik bağımlılığın barış ve istikrarı garanti edemeyeceğini var saymaktadırlar. Karşılıklı bağımlılığın çatışmayı

⁴⁸ Modernizing Multilateralism and Markets”Robert B. Zoellick President ,The World Bank Group ,The Peterson Institute for International Economics, http://web.worldbank.org/archive/website01363/WEB/0_11550.HTM (erişim tarihi: 27.02.2017).

⁴⁹ Luft ve Korin, 2009: 345.

⁵⁰ Luft ve Korin, 2009: 346.

⁵¹ Yergin, 2006.

azalttığı fikrinin tarihsel süreçte ve incelemelerde testi geçemediği görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı ekonomik olarak birbirine bağımlı ülkeler arasında yaşanmıştır. 1913-1914 yıllarında ticaret hacminin yüksek olmasına rağmen Alman liderler pazarlara ve hammaddelere uzun vadeli erişim sağlamak için saldırmaya karar vermişlerdir.⁵² 1930'larda en saldırgan olan iki devlet; Almanya ve Japonya kritik hammaddeler için diğer devletlere güvenmeyi amaçlayan çabalarına rağmen birbirlerine en fazla bağımlı ülkelerdir. Nitekim Japonya 1920'lerde olduğundan daha yüksek bir düzeyde diğer ülkelere ekonomik bağımlılık yaşamıştır. Enerji güvenliği realistlerin enerji piyasalarının enerji güvenliği için şüpheleri aynı zamanda enerji piyasalarını kendi özgürlüğünden başka bir şey olarak görmemesinden kaynaklanmaktadır. Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %80'i , uluslararası petrol şirketleri aracılığıyla hükümetler tarafından kontrol edilmektedir. Bu hükümetler fiyatları yatırım ve üretim kararıyla belirlemektedir. Tıpkı 2008 yılının Ekim ayında Libya'nın, İsviçre'ye petrol arzını durdurmaya karar verdiği gibi, Libya lideri Muammer Kaddafi'nin oğlu Cenevre'de tutuklanması sonucu siyasi sebeplerden ötürü kendi menfaatlerine çevirmişlerdir.⁵³

Enerji gelirlerine büyük önem veren OPEC ülkeleri fiyatları yüksek tutmaya meyillidir.⁵⁴ 2008 kışında petrol fiyatının varil fiyatı 147\$'dan petrol fiyatının 40\$'ın altına inmesiyle IMF, Suudi Arabistan'ın fiyatla girişimini önlemek için en az 49\$ varil , İran ve Venezuela'nın 90\$ ve Irak 110\$ seviyesinde olması gerektiği söylenmiştir.⁵⁵ Bu amaçla Suudi Arabistan Kralı Abdullah, gelecek nesiller için dünyanın en büyük ihracatçı petrol zenginliklerini korumak için kullanılmayan bazı petrol keşifleri için emir vermiştir. Rusya ayrıca üretimi kısıtlamayı hedeflediğini göstermiştir. Rusya Enerji Bakanı Sergei Shmatko, 'Petrol topraklarında olma fikri benim için çok ilginç görünüyor.' demiştir.⁵⁶ Ekonomik ilerlemenin sağlanması için teknoloji ve inovasyon gücüne güçlü bir inancın olduğu iyi çeşitlendirilmiş sanayileşmiş ekonomilerin aksine, ekonomik gelirleri için enerji gelirlerine aşırı bağımlı olan ülkeler rezervlerini gelecekte ekonomik güvenliğini garanti eden bir sigorta politikası olarak görmektedir. Bu da ihracatçıların şeffaflık eksikliğini açıklayabilir ve enerji piyasalarının, sağlıklı çalışması için hayati önem taşıyan bilgileri inkar etmektedir. Venezuela, Rusya ve Bolivya gibi yerlerde enerji varlıklarının yakın tarihli kamulaştırma çabaları, önümüzdeki on yılda IOC'ler için daha fazla hükümet kontrolü ve yatırım sözü vermektedir.

⁵² Luft ve Korin, 2009: 347.

⁵³ Reuters, <http://www.reuters.com/article/us-libya-swiss-idUSTRE49A0G720081011> (erişim tarihi: 12.04.2017).

⁵⁴ Parlar, 2003: 445.

⁵⁵ Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-russia-oil-pricesbpind-idUSTRE48O1EZ20080925> (erişim tarihi: 12.04.2017).

⁵⁶ Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-russia-oil-pricesbpind-idUSTRE48O1EZ20080925> (erişim tarihi: 12.04.2017).

Ayrıca birçok ülkede enerji fiyatları hükümetler tarafından kontrol edilmektedir ve petrol ürünleri ya piyasa fiyatlarının altında satılmaktadır ya da ağır vergilendirilmektedir.⁵⁷ Alternatif yakıtlarla ilgili ticaret engelleri ABD’de ve AB’de hala yaygın tüketiciler ve üreticiler arasında uluslararası serbest ve açık ticaret yolunu engellemektedir. 2008’de başlayan mali kriz, hidrokarbonlara alternatif, rekabetin azalması nedeniyle enerji üreten ülkeleri dünya enerji sisteminin kontrolünü sağlamlaştırmak için daha avantajlı bir konumda bırakacaktır. Küresel kredi sisteminin çöküşü, yenilenebilir enerjiye yapılan yatırım hacmini 2007’de 7 milyar dolara indirmiştir. Kuşkusuz küreselleşme döneminde ülkeler giderek birbirlerine bağımlı hale gelmişlerdir. Kusursuz bir dünyada karşılıklı bağımsızlığın harika bir fikir olduğu konusunda çok az anlaşmazlık vardır. Ancak dünya mükemmelden uzaktır. Malesef bugüne kadar enerji güvenliğine idealist yaklaşım, enerji ihracatçılarının kucaklanmış duruşlarını, küresel enerji güvenliği ve uluslararası güvenlik için ortaya çıkardığı zorlukları kontrol etmede etkisiz olduğu kanıtlanmıştır. Bu yumuşak güvenlik yaklaşımının enerji güvenliğine de uyguladığı ve enerji güvenliğinde idealizmin yaygın olduğu düşünce özellikle Avrupa için geçerlidir. AB’nin enerji arzında daha fazla rekabeti teşvik etmek ve kıtanın doğalgaz kaynaklarını çeşitlendirme politikası büyük ölçüde başarısız olmuş ve Avrupa enerji arzını çeşitlendirmeye yardımcı olabilecektir. Bunlara örnek olarak Nabucco gibi projelerinin olduğundan bahsedilmiştir.⁵⁸

Robert Bell’in belirttiği gibi idealizm enerji güvenliğini, bazı AB hükümetlerinin enerji güvenliği konusunda Nato için genişletilmiş bir rol olmasına gönülsüzlüğünün arkasındaki başlıca nedenlerden biridir. Washington’a gelince; Bush yönetim yılları yurt dışında terörle mücadele ile ilgili en iyi uygulamalarını tanıtmak ve kritik enerji altyapı koruması konusunda işbirliği yapmakla kalmayıp, enerji üretim bölgelerindeki siyasi reformları teşvik etmek ve Arap rejimlerini demokratikleştirmek, bu politikanın ABD rejimleri ile olan ilişkilerini sağlıklı bir zeminde görmek ve böylece arz güvenliğini sağlamak olmuştur.⁵⁹ Ancak Ortadoğu, demokrasiyi kucaklamak için yavaştır ve bu yapıyı benimseyecek henüz siyasi bir yapıya sahip değildir. Ortadoğu bölgedeki oyuncuların çoğunun İran’ın rotasını izlemek ve barışçıl amaçlar için olsa da nükleer kapasitelerini geliştirme yönündeki niyetlerini ilan etmesi nedeniyle giderek daha da değişken hale gelmektedir. Enerji güvenliği üzerine yapılan realist ve idealist tartışmalarda her ne kadar

⁵⁷ Luft ve Korin, 2009: 361-364.

⁵⁸ Luft ve Korin, 2009: 361-364.

⁵⁹ "Modernizing Multilateralism and Markets" Robert B. Zoellick President, The World Bank Group, The Peterson Institute for International Economics, http://web.worldbank.org/archive/website01363/WEB/0_-11550.HTM (erişim tarihi: 27.02.2017).

idealist düşüncelerde yerini alsın realist düşünce ön plana çıkmaktadır. Çünkü enerji güvenliği hükümetler tarafından sağlanmaktadır. Bu nedenle çalışmada da enerji güvenliği konusu realist bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.⁶⁰ Bundan sonraki başlıklarda enerji güvenliği tanımlaması yapılarak, enerji güvenliği kurumları, aktörleri, uluslararası enerji güvenliği tanımlamalarına değinilecektir.

1.3. Enerji Güvenliğine Genel Bir Bakış

1.3.1. Enerji Güvenliği

Enerji güvenliğini tanımlamak ve anlamak için öncelikle enerji tanımı yapılmalıdır. Enerji yüzyıllardır insanoğlunun yaşamını idam ettirmesinde en önemli kaynaklardan birisidir.⁶¹ Enerji denildiğinde genellikle aklımıza enerjiye bağlı sorunlar, krizler, kesintiler ve savaş ortamları gelmektedir.⁶² Enerji bu sözcüklerle bağlantılı olarak etkinliğini sürdürmektedir. Çünkü enerji ihtiyacı gün geçtikçe artmaktadır ve bu da devletler arasındaki gerilimleri tırmandırmaktadır. Bu nedenle barış ve huzur gibi kavramlarla enerji birlikte pek kullanılmamaktadır. Enerji aslına bakılırsa; insanlığın yaşamını kaliteli sürdürmesini sağlayan buna bağlı olarak da dünya savaşlarının ortaya çıkmasına, devletlerin birbiriyle çatışma halinde olmasına ve işgallerin yaşanmasına neden olmuştur. Enerji tanımlamasına kısaca değindikten sonra enerjinin tarihsel olarak ilk nasıl kullanılmaya başlanması açıklanacaktır.⁶³

Enerji kavramının tarihsel olarak ilk kullanımına baktığımızda; ‘Coal Question’ yani ‘kömür sorunu’ olarak 1865’te İngiltere’de ortaya çıkmıştır. İngiltere o dönemde kömürü en çok üreten ülkedir. 1865 yılında Fransa ve İngiltere arasında anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmada İngiltere, Fransa’ya kömür vermeyi kabul etmektedir; gümrüksüz veya düşük gümrük vergisiyle bunu yapacağını söylemiştir. Bilim adamları, yazarlar ve düşünürler tarafından bu yapılacak olan anlaşmanın İngiltere açısından olumlu bir politikanın olmadığından yanadır. Özellikle Stanley Jevans bu fikri savunmuştur.⁶⁴ İngiltere’nin kömür rezervlerinin bu kadar fazla olmadığı konusunda bir çok fikir ortaya atılmıştır. Bundan sonra tükenebilir fosil yakıtların tükenebileceği ve dikkatli kullanılması gerektiği konusunda tartışmalar ortaya atılmıştır. Bu yüzden ülkelerin güvenliği açısından da önemli bir konudur. İngiltere’de o dönemde eğer bu şekilde kömür tüketimine devam edilirse; ABD’nin gün gelip kömür üretiminde geçeceği söylenilmektedir. Nitekim de 1901 yılına gelindiğinde ABD’nin kömür üretimi İngiltere’yi geçmiştir. Daha sonra II. Dünya Savaşı’nın sonlarında kömüre

⁶⁰ Luft ve Korin, 2009: 365.

⁶¹ İlbaş, 2014: 11.

⁶² Pamir, 2016: 27.

⁶³ Pamir, 2016: 27.

⁶⁴ İşeri ve Pamir, 2010: 41-44.

alternatif bir kaynak ve günümüzde de devletler açısından önemli bir yere sahip olan petrol ortaya çıkmıştır.⁶⁵ ABD gücünü petroldeki başat olma rolünü o dönemde sağlamış ve günümüzde de hala devam etmektedir. Bu yüzden enerjiyi elinde bulunduran ve yönetenler uluslararası sistemde kendini kanıtlamaya bir adım daha atmış olacaktır. ⁶⁶ Enerji demek, enerji güvenliğini de beraberinde getirmektedir. Devletlerin yapmış oldukları enerji politikaları , enerji güvenliği dahil edilmeden, saf dışı bırakılmasının imkanı yoktur. Enerji güvenliği, devletlerin enerji bakanlıklarının öncelikli politikalarının arasında yer alması gerekmektedir. Enerji güvenliği konusu; devletlerin güvenliklerini oluşturmada güvenliğin en önemli parçalarından birini oluşturmaktadır. Enerji güvenliği konusu özel sektöre bırakılmaması gerektiği söylenilmiştir. Bu yüzden hükümetlerde devletlerde enerji güvenliğinde ciddi adımlar atmalı ve önemli politikalar oluşturmalarıdır.⁶⁷ Enerji eğilimleri ve uluslararası politika doğasında birbirine bağlıdır ve enerji güvenliği, devletlerin dış ve ulusal güvenlik politikalarının ayrılmaz bir parçasıdır.⁶⁸

Toplumun sanayileşmesinden yola çıkarak enerji güvenliği kavramı geleneksel olarak enerji yakıtlarının ve hizmetlerinin güvenlik ve kaynak çeşitlendirmesi olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte enerji yakıtlarının ve hizmetlerinin anlamı içerik açısından birbirine bağlıdır.⁶⁹ 20. Yüzyılın çoğunluğunda kamu güvenliği endişeleri neredeyse sadece petrol ve kömür arzı üzerine yoğunlaşmıştır.⁷⁰ Bunun üzerine enerji güvenliği kavramı son dönemlerde dünyanın gündemini meşgul eden konular arasına dahil olmuştur. Enerji dendiğinde; günümüzde uluslararası ve ulusal bazda değerlendirilmektedir. Konuya yönelik iki yaklaşım ile ifade edilmektedir. İlk olarak enerji boyutu, ikinci olarak güvenlik boyutu ele alınmaktadır. Enerji tanımı enerji kaynaklarına ulaşılabilme, bulabilme ve temin edebilme konularını içine alırken; enerjinin güvenlik boyutu ise, enerji kaynaklarını temin ettikten sonra üretim, dağıtım, pazarlama ve tüketim konularını dahil etmektedir. Enerji güvenliğinin içerisine ekonomik olarak büyüme, politik unsurlar ve gücünün diğer güvenlik alanlarında sürekli bir etkileşimin yaşandığı diğerinde yaşanan olayların bir diğer olayı etkilemesi muhtemeldir. Bu işlemler sırasıyla yapılırken enerjiye yönelik saldırılara karşı önlemlerin alınması gerekir. Bu da enerji güvenliğinin önemini oluşturmaktadır.⁷¹

Enerjide sürekliliğin olması temiz ve güvenilir bir şekilde ihracatçı ülkelerden uygun miktarda ve fiyatta alınması enerji kaynaklarına , istikrarı ve sürekliliği olan bir kaynaktan

⁶⁵ Gençtürk, 2012: 1-3.

⁶⁶ İşeri ve Pamir, 2010: 41-44.

⁶⁷ İşeri ve Pamir, 2010: 43.

⁶⁸ Shaffer, 2009.

⁶⁹ Sovacool ve Brown, 2009.

⁷⁰ Yergin, 2017: 401-402.

⁷¹ Karabulut, 2016: 33-34.

tutarlı bir fiyatla temin etmek, bu kaynaklara ulaşırken aktarılan enerji aktarım noktalarında enerjiye yönelik tehdidin olması , boru hatlarının ya da deniz yoluyla yapılan dağıtımda güvenli bir ortamda sağlanması gerekir. Özellikle yenilemeyen enerji kaynakları akılcı ve tasarruflu bir şekilde kullanılmalı ve ekonomide büyük bir yere sahip olan enerji hizmetlerinde istikrarın sağlanması şeklinde enerji güvenliği tanımlaması yapılabilir.⁷²

Akademik literatürde enerji güvenliğinin analizi, anlamı bir ülke ya da bir bağlamdan farklıdır. Enerji güvenliğinin evrensel tanımlamaları çeşitli yönleri ve boyutları tartışmalarda yerini almıştır. Enerji güvenliği, hem devletlerin enerji ihtiyaçlarını hem de bu ihtiyaçları doğrultusunda dünyadaki devletler tarafından stratejik olarak artmasına bağlı olarak, kapsamlı bir enerji güvenliği tanımlaması yapılmıştır. Bu bağlamda enerji güvenliği; enerjinin yetmesi, güvenilir olması, zamanında enerjiye ulaşılması, temiz ve birçok kaynaktan sağlanması, öncelikle yerli kaynaklara başvurulması, enerjinin kesintisiz bir şekilde ve kaliteli olması enerji güvenliğinin en geniş tanımıdır.⁷³ En sık kullanılan tanımların başında Yergin'in 'uygun fiyatlarla yeterli malzemeleri temin etmek' vardır.⁷⁴ Avrupa Komisyonu'nun ' tüm tüketiciler için uygun fiyatla enerji ürünlerinin pazarında kesintisiz bir şekilde fiziksel erişebilirlik olarak enerji güvenliği tanımı yapılmıştır. Daniel Yergin'in kurmuş olduğu CEPA (Cambridge Energy Research Associates) ve OECD 'nin kurduğu UEA(Uluslararası Enerji Ajansı) ya da Foundation For Energy Security (Enerji Güvenliği Vakfı) enerji güvenliği ve enerji arz güvenliğini hemen hemen birbirine yakın tanımlamaları olmuştur.⁷⁵ Bir ülkede uygun fiyatların olduğu ve kesintisiz bir şekilde aynı zamanda kalitesine zarar gelmeden, toplumun ihtiyaçlarına yetecek ve her kesime ulaştırabilecekleri bir şekilde bunu sağlamak şeklinde yapılmıştır. Enerji güvensizliği, ' fiyatın veya enerjinin kullanılabilirliğinde bir değişikliğin sonucu olarak ortaya çıkabilecek ekonomik refah kaybı' olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalar; 'kullanabilirlik', 'yeterlilik', 'uygun fiyatlılık', 'refah', 'enerji ürünleri', ve 'kesintiler' anlamına gelmektedir.⁷⁶

Enerji güvenliği kavramının değişkenliği Müller Kraenner ve Kruytue Chester tarafından vurgulanmıştır. Enerji güvenliği analizinde bilimsel literatür enerji sistemleri ve alt sistemler için farklı sınırlar çizmektedir⁷⁷. Bu sınırlar kaç tane yakıtın ve hangi yakıtların dikkate alındığı ile ilgilidir. Yakıtla ilgili sınırlar açısından çalışmalar belirli bir yakıt(genellikle petrol) üzerine odaklanılmaktadır. Birincil enerji sisteminin güvenliğini

⁷² Özer, 2008: 170-195.

⁷³ Pamir, 2016: 39.

⁷⁴ Yergin, 2011: 269.

⁷⁵ Karabulut, 2016: 34.

⁷⁶ Karabulut, 2016: 34.

⁷⁷ Winzer, 2011.

değerlendirmek, kritik enerji altyapısını analiz etmek gerekir. Bu bölümlerde bazı çalışmalar sadece arz tarafında yoğunlaşırken, diğerleri arz ve talep yönlerini göstergelerini bütünleştirmektedir. Güvenlikle olan enerji sistemlerinin özellikleri ile ilgili olarak çeşitli çalışmalar enerji güvenliğinin farklı boyutlarını ele almakta ve tartışılmaktadır. En basit tartışma enerji güvenliğinin iki boyutu olan ‘fiziksel’ ve ‘ekonomik’ boyutlar üzerine olmuştur. Yaygın olarak kullanılan güvenlik üzerine diğer kavramlar; erişilebilirlik, satın alınabilirlik veya kabul edilebilirlik olarak sıralanabilir. Diğer boyutsal sınırlandırmalar Hippel’in ‘enerji arzı, ekonomik, çevresel, sosyal, dış politika, teknik ve güvenlik boyutlarını içermektedir.’⁷⁸

Enerji güvenliği birçok boyuta sahiptir. Uzun vadeli enerji güvenliği çoğunlukla ekonomik gelişmeler ve sürdürülebilir çevre ihtiyaçları doğrultusunda enerji tedariki için yatırımlarla uğraşmak demektir.⁷⁹ Kısa vadeli enerji güvenliği; enerji sisteminin arz-talep dengesi içerisindeki ani değişimlere birden tepki verme yeteneğine odaklanmaktadır. Enerji güvenliğinin olmaması fiziksel olarak enerjinin kullanılmamasının olumsuz ekonomik ve sosyal etkilerine, rekabet gücü olmayan ya da aşırı uç noktada olan fiyatlara bağlıdır. Uluslar arası arz ve talebe bağlı olarak fiyatların ayarlanmasına izin verilen uluslararası petrol piyasası gibi durumlarda fiziksel olarak erişilememe riski vardır. Tedarik güvenliği kaygıları öncelikle aşırı fiyat artışlarından kaynaklanan ekonomik hasarla ilgilidir. Fiziki olarak temin edilememe endişesi, elektrik ve bir diğer önemli enerji kaynağı doğalgaz gibi üretim sistemlerinin dengede tutulması gereken bu kaynaklar enerji pazarında daha yaygındır. Enerji güvenliğinin sağlanması Uluslararası Enerji Ajansı’nın kuruluşundan bu yana misyonunun merkezinde yer almaktadır. Kısa vadeli acil müdahalelerle ciddi bir petrol arzı kesintisi durumunda toplu olarak karşılık verebilme yeteneği , Uluslararası Enerji Ajansı’nın önemli faaliyetlerinden biri olmaya devam etmektedir. Enerji güvenliğinin uzun vadeli yanı , ajansın petrol ithalatına bağımlılığı azaltmak için alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesine önem vermiş ve ajans kuruluşun amaçlarına bunu dahil etmiştir.⁸⁰ Uluslararası Enerji Ajansı, hem enerji türleri hem de tedarik kaynaklarını çeşitlendirmeyi teşvik eden ve daha iyi işleyen daha entegre enerji piyasalarını kolaylaştıran enerji politikalarını teşvik ederek uzun vadede enerji güvenliğini arttırmaya ve çalışmaya da devam etmektedir. Tarihsel olarak enerji güvenliği öncelikle petrol arzı ile ilgilidir. Petrol arzı önemli bir konu olmaya devam ederken, enerji sistemlerinin gittikçe artan karmaşıklığı daha geniş güvenlik açıklarının sistematik ve titiz bir

⁷⁸ Augutis vd., 2015: 301.

⁷⁹ Yergin, 2011: 269.

⁸⁰ <http://www.undp.org/content/dam/aplaws/publication/en/publications/environment-energy/www-ee-library/sustainable-energy/world-energy-assessment-energy-and-the-challenge-of-sustainability/World%20Energy%20Assessment-2000.pdf> (erişim tarihi: 12.04.2017).

şekilde anlaşılmasını gerektirmektedir. Aksaklıklar diğer yakıt kaynaklarını, altyapıyı etkileyebilmektedir. Dolayısıyla sadece bir ülkenin enerji güvenliği durumunu bir bütün olarak anlamak için artık petrol arz güvenliği analizi yeterli olamamaktadır.⁸¹

Uluslararası Enerji Ajansı enerji güvenliğini ölçmek için kapsamlı bir araç geliştirmektedir. Kısa vadeli Enerji Güvenliği Modeli (MOSES) gün veya haftalarca sürebilecek olan kısa vadeli enerji arzı ile ilgili riskler ve esneklik faktörlerini inceler. MOSES, enerji sistemini oluşturan enerji dışı bileşenlerin (altyapı gibi) yanı sıra birkaç önemli enerji kaynağını izlemek ve analiz etmek için petrolün ötesine geçmektedir. Örneğin; fosil yakıt kesintilerine karşı savunmazlığın analizi, net-ithalat bağımlılığı ve tedarikçilerin politik istikrarı gibi risk faktörlerine dayanmaktadır. Esneklik faktörleri arasında bir ülkenin giriş noktalarının sayısı (ör. limanlar ve boru hatları) stok seviyesi ve tedarikçilerin çeşitliliği bulunur.⁸²

Devletlerin enerjiye olan ihtiyaçları sanayileşmiş ve sanayileşme açısından gelişmişliğine göre ya da devletlerin planlamalarına göre enerjinin çeşitliliği de farklılık göstermektedir. Ülkelerin ihraç ettikleri yani sahip oldukları enerji kaynakları ve ithal ettikleri enerjiler arasında bir denge kurarlar bu da ekonomik-politik tercihlerini ortaya çıkarır. Enerji kaynaklarının güvenliği, enerjiye ihtiyacı olan devletler açısından ihtiyaçların karşılanması ve dışarıdan temin edilen enerji ülkeyi maddi açıdan zorlamaması gibi konularla enerji güvenliği ile bağlantılıdır. Ama enerjiye olan ihtiyaca göre devlet politikaları da değişkenlik ve çeşitlilik göstermektedir. Enerji güvenliği sağlanırken risk ve tehdit unsurları da ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin risk ve tehditleri göz önüne alarak ithalat-ihracat dengesini sağlamalı, bu yönde enerji politikalarında değişim içine girebilmektedir.⁸³ Enerji güvenliği ile ilgili güncel literatür teknik, politik ve ekonomik faktörlere⁸⁴ bağlantılı riskleri göz önüne almaktadır. Buna bağlı olarak risklerden korunma çeşitli yazarlar tarafından bağımsızlık, güvenilirlik, dayanıklılık, kullanılabilirlik, erişilebilirlik, karşılanabilirlik veya enerji sistemlerinin sürdürülebilirliği olarak tanımlanmaktadır. Bu analiz farklı güvenlik stratejileri ile bağlantılı olan ve belirli bilimsel disiplinlerden kaynaklanan enerji güvenliği ile ilgili üç perspektifi göz önüne almaktadır. Bunlar; sağlamlık, egemenlik ve esneklik.

⁸¹ Çıtak ve Kılınç Pala, 2016: 80-86.

⁸² Jewell, 2011: 6.

⁸³ www.ekodiolog.com/Konular/enerji-guvenligi-nedir-turkiyede-enerji-guvenligi.html (erişim tarihi: 28.03.2017).

⁸⁴ Augutis vd., 2015: 301.

-Sağlamlık: Kaynak kıtlığı, talebin hızlı artışı veya yükselen enerji fiyatları gibi ‘öngörülebilir ve objektif’ doğal, teknik ve ekonomik faktörlerden kaynaklanan bozulmalara karşı korunmaya çalışılmıştır.⁸⁵

-Egemenlik: Çeşitli aktörlerin; kasıtlı eylemlerinden kaynaklanan bozulmalara karşı korunmaya odaklanmıştır. Egemenlik, enerji sistemlerinin davranışını kontrol edebilme yeteneğini ifade eder ve çok tartışılan ‘enerji bağımsızlığı’ ile bağlantılıdır.⁸⁶

-Esneklik: Siyasi istikrarsızlık, oyun değiştiren yenilikler veya aşırı hava olayları gibi doğadaki her şeyden daha az öngörülebilir faktörlerden kaynaklanan bozulmalar karşı korunmaya odaklanmıştır.⁸⁷

1.3.1.1. Enerji Güvenliği Üzerine Üç Perspektif

Enerji güvenliğini değerlendirmek için; güvenlik enerji sistemlerinin aksamalardan korunması olarak tanımlandığında, öncelikle enerji sistemini anlamak gerekir. Bu tür aksaklıkların niteliğini ve yeterli koruma mekanizmaları için enerji güvenliği politikaları devreye girmektedir. Akademik literatürde; birbirinden farklı ama tamamlayıcı olan üç perspektif ortaya çıkar. Tarihsel olarak en eski olan ‘egemenlik’ enerji güvenliği perspektifi; potansiyel olarak dış aktörler, düşman güçler, teröristler, güvenilirmez ihracatçılar , yabancı enerji şirketleri veya aşırı güçlü bir pazar oluşturmaktadır. Bu tür bozulmalardan korunma enerji sistemleri üzerinde artan kontrol; askeri, siyasi veya ekonomik olarak yapılmaktadır. Daha geniş bir anlamda, egemenlik perspektifi çıkarlar, niyetler, güç ve manevra alanına odaklanmıştır. Çeşitli enerji aktörleri ve kurumları, en basit biçimde bir egemenlik stratejisi yaratarak enerjiye yönelmektedir.⁸⁸

Enerji güvenliği konusunda ‘sağlamlık’ perspektifi öngörülebilir ve büyük ölçüde kontrol edilen özelliklerden kaynaklanan risklere yönelmişlerdir. Enerji kaynaklarının kıtlığı, altyapı başarısızlıkları veya yetersiz kapasite, artan talebin üstesinden gelmek, bu perspektif içerisinde ele alınan konulara örnektir. Riskleri en aza indirmek için ana stratejiler oluşturulur. Bu perspektif içerisinde aksamaların daha fazla ve erişilebilir enerji kaynaklarına geçilmesi için altyapıya yatırım yapılması gerekmektedir. Yüksek arızalara karşı savunmasızlığı azaltmak için teknik arızaların riskini en aza indirmek ve enerji yoğunluğunu azaltmak gibi konular sağlamlık perspektifinin içerisinde yer almaktadır. Buna karşılık ‘esneklik’ perspektifi enerji güvenliğini etkileyen öngörülemeyen faktörleri vurgulamaktadır. Enerji sistemlerinin

⁸⁵Energy and Security, http://www.iiasa.ac.at/web/home/research/Flagship-Projects/Global-Energy-Assessment/GEA_Chapter5_security_lowres.pdf (erişim tarihi: 20.04.2017).

⁸⁶ Cherp, 2014: 340.

⁸⁷ Cherp, 2014: 340.

⁸⁸ Cherp, 2014: 340.

karmaşıklığı ve öngörülemezliğinden ötürü bu perspektif, potansiyel tehditlerle baş etmenin ana stratejisi olarak enerji seçeneklerinin çeşitliliğine odaklanmıştır. Potansiyel aksaklıkların doğası ile ilgili temel varsayımlarla bağlantılı olarak enerji güvenliğine ilişkin üç perspektifi göstermektedir. Sağlamlık stratejileri, enerji sisteminde aksamalar olduğunda hem kontrol edilebilir hem de öngörülebilen olduğundan en belirgindir. Egemenlik stratejileri, kontrolümüz dışındaki kuvvetlerden kaynaklanan aksamalar üzerine yoğunlaşmıştır.⁸⁹

Esneklik stratejileri, enerji sistemlerinde kontrolün olup olmadığından bağımsız olarak tahmin edilemezlik hallerinde çalışır. Aynı zamanda birçok yaygın enerji güvenlik stratejisinin birden fazla perspektifle tanımlandığını göstermektedir. Örneğin, enerji tedarikçilerinin çeşitliliğini arttırmak veya rekabetçi enerji pazarlarını korumak hem esneklik hem de egemenlik endişelerini ele almaktadır. Çünkü bireysel acentelerin enerji sistemlerini bozma gücünü azaltır ve öngörülemeyen aksamalar karşısında faydalı olabilecek çeşitli seçenekler sunmaktadır. Gereksiz kapasitelere yatırım yapmak hem sağlamlık hem de esneklik kaygılarına tepki verirken, acil stokları sürdürmek ve 'güvenilir' ortak seçmek egemenlik ve sağlamlık stratejilerinin örtüşmesi anlamına gelmektedir.⁹⁰

Enerji güvenliğini sağlamak için korunması gereken 'hayati enerji sistemleri' tarihsel olarak bakıldığında bu enerji petroldür. Fakat daha sonra diğer yakıtlar enerji altyapısı ve nihayetinde de enerji sistemine dahil edilmiştir. Hayati enerji hizmetleri modern toplumların istikrarlı bir şekilde çalışması için gerekli olanları ifade etmektedir. Bu tanımın temelinde; hükümetlerin ve halkın bu tür hizmetlerin kesilmesini bir ulusal güvenlik endişesi olarak algılamaktadırlar. Bu hizmetler ülkeden ülkeye değişmektedir. Çoğu ülke endüstriyel amaçlar için bir enerji arzına bağımlıdır. Bazı ülkelerde kesintisiz enerji ihracatı hayati gelir sağlamaktadır. Bu hayati hizmetlerin güvenliği enerji kaynaklarının (petrol, doğalgaz, kömür, hidro ve nükleer enerji gibi) enerji dönüşümü ve iletimi altyapı (enerji santralleri, yakıt depoları ve boru hatları gibi) zayıflığından kaynaklanmaktadır. Güvenlik açıklarının enerji sistemleri içinde nasıl yayıldığını anlamak için arz, talep ve altyapı arasındaki bağlantılar analiz edilmektedir. Böylece bir unsur risk altındaysa , buna bağlı diğer unsurlardan da etkilenebilir.

⁸⁹ Cherp, 2014: 331.

⁹⁰ Cherp, 2014: 331.

1.4. Enerji Güvenliği ve Diğer Enerji İle İlgili Kaygılar

Enerji güvenliği endişeleri enerji sistemleri ile ilgili diğer endişelerle çakışmaktadır. İklim ve diğer çevresel etkiler enerji erişimi, yoksulluk ve enerjinin uygun fiyat açısından bu çakışmaları tartışılmaktadır.

1.4.1. İklim Değişikliği ve Enerji Güvenliği

Enerji sistemlerinin iklim değişikliği üzerindeki etkilerinin sınırlandırılması ve enerji güvenliğinin sağlanması, katı bir şekilde enerji arayan birçok ülke (özellikle gelişmekte olan ülkeler) tarafından kanıtlanmıştır. Enerji güvenliği ve iklim değişikliği endişeleri farklı politika toplulukları paradigmalara ve söylemlerle ilişkilendirilir. Ancak iki politika alanı arasında güçlü bağlantılar vardır. İlk olarak; bazı durumlarda iklim değişikliği enerji güvenlik risklerini, hidro ve termal enerji üretimi için suyun varlığını petrol ve gaz arama alanlarında permafrostun⁹¹ istikrarını etkileyebilir.⁹²

Bazı durumlarda, iklim değişikliği Grönland'ın eriyen buzullarından gelen hidroelektrik veya Arktik deniz buzunun geri çekilmesiyle açılan keşif veya deniz taşımacılığı yolları için ilave hidrokarbon kaynakları gibi yeni enerji seçenekleriyle sonuçlanır. İkincisi; iklim ve enerji güvenlik politikaları etkileşim halinde olabilir. Örneğin; ithal fosil yakıtlara olan bağımlılığın azaltılması ve dağıtılan enerjinin yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanması iklim değişikliği ve enerji güvenliği açısından fayda sağlamaktadır.⁹³ Diğer taraftan ithal edilen doğalgazdan, enerji güvenliği gerekçesiyle savunulan yerel kömüre geçiş, iklim değişikliği perspektifinden bakıldığında açıkça dezavantajlı bir durumdur. Yeni teknolojik bağımlılıklar piyasa düzenlemeleri ve iklim değişikliği yönetimiyle ilişkili uluslararası rejimlerde enerji güvenliğine etkiler yaratabilir. Benzer bir tartışma, enerji sistemlerinin ve enerji güvenliğinin diğer çevresel etkileri içinde geçerlidir.⁹⁴

1.4.2. Enerji Güvenliği ve Enerji Erişimi

İklim değişikliği çoğunlukla küresel bir endişe olsa da, enerji güvenliği öncelikli olarak ulusal bir konudur ve enerji erişimi genellikle yerel bir konudur. Modern enerjiye erişim konusundaki kaygılar, öncelikle ulusal düzeydeki enerji güvenliği ile uğraşan ve çoğunlukla daha çok refah içinde yaşayan kent merkezlerinde bulunan, yaşamsal sektörlere odaklanan devlet adamları için öncelikli olmayan kırsal fakir insanlara odaklanmaktadır. Aynı şekilde

⁹¹ Permafrost: Kutuplarda sürekli donmuş toprak.

⁹² Energy and Security, http://www.iiasa.ac.at/web/home/research/Flagship-Projects/Global-Energy-Assessment/GEA_Chapter5_security_lowres.pdf (erişim tarihi: 20.04.2017).

⁹³ Cherp, 2014: 333.

⁹⁴ Cherp, 2014: 333.

yoksulluk, ulusal siyasi ve ekonomik sistemlerin istikrarını etkilemediği ölçüde ulusal politika yapıcılar tarafından tolere edilmektedir. Ancak enerji güvenliği ile enerji erişimi arasında bir çok kuvvetli bağ vardır. Birincisi; modern enerji hizmetlerine erişimi arttırmak, hali hazırda var olan enerji güvenlik zorluklarını daha da kötüleştirebilecek ek kaynaklar ve yatırımlar bulmak için bir zorunluluk getirmektedir. İkinci olarak; uygun enerjiye erişim eksikliği siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı katalize edebilir ve bu nedenle enerji ile ilgili bir güvenlik tehdidi haline gelebilir. Bu yüzden de erişim eksikliği enerji güvensizliğinin bir göstergesi olarak görülmektedir.⁹⁵

1.4.3. Enerji Güvenliği ve Enerji Tasarrufu

Enerji tasarrufu çoğu zaman enerji güvenliğinin önemli bir parçası olarak söylenilmektedir. Enerji güvenliğini ekonomik olarak analiz eden ve hatta tanımlayan geniş bir literatür vardır. Çünkü enerji sistemlerinde bazı aksamalar genellikle enerji fiyatlarındaki artışlardan başka bir şey değildir. Hatta bazı durumlarda ekonomik kayıplara dönüşebilmektedir. Yine de enerjinin ‘satın alınabilirliği’ ve enerji güvenliği arasında açık bir ayırım vardır. İlki diğer ekonomik parametrelere göre enerji maliyetini ifade eden bir önlemdir. Dolayısıyla, enerji açısından uygun fiyatlılık gelir düzeyindeki artışlar gibi enerji sistemleri dışındaki değişikliklerle arttırabilir veya azaltılabilir. Enerji güvenliği genel ekonomik gelişmeler yerine, ekonomik dengeden uzak olan ve enerji sistemlerinde meydana gelen değişikliklerle oluşan fiyat bozulmasıyla ilgilenmektedir.⁹⁶

1.5. Enerji Güvenliği Aktörleri ve Kurumları

Enerji güvenliğini anlamanın yolu sadece enerji sistemlerinin niceliksel analizinde değil, başta ulus-devlet olmak üzere enerji güvenliği aktörlerinin bakış açılarını ve stratejilerini incelemektir. Bu perspektifler ve stratejiler gerçek ve algılanan tehditleri ayırarak veya caydırarak , muhtemel bozulmalara verilen tepkileri belirleyerek enerji güvenlik stratejilerini şekillendirmektedir. Enerji güvenliği perspektifleri ve stratejileri nesnel koşulları yansıtmakla birlikte, politika yapıcılarının görüşlerini bilişsel politik faktörlerden ve bu görüşleri yürürlüğe koyma kapasitelerinden etkilenmekte ve sınırlandırılmaktadır. Algılanan enerji güvenlik tehditlerine tepki olarak ülkeler enerji güvenlik stratejilerini başlatmaktadır. Ayrıca çeşitli uluslararası kurumlarda dahil olmak üzere çatışma ve işbirliği yoluyla ulusal düzeyde stratejilerin uluslararası düzeyde etkileşimleri tartışılmaktadır.⁹⁷

⁹⁵ Cherp, 2014: 333.

⁹⁶ Cherp, 2014: 334.

⁹⁷ Cherp, 2014: 334-365.

1.5.1. Ulusal Perspektifler ve Stratejiler

Ulusal enerji güvenlik sistemleri giderek artmıştır. Birçok ülkede strateji kullanımları artış göstermektedir. Bu stratejiler belirli bir ülke için hayati önem taşıyan enerji kullanımları için riskleri en aza indirmeye odaklanmışlardır. Bazı stratejiler belirli enerji güvenliği perspektiflerine (dayanıklılık, egemenlik veya esneklik) dayanmaktadır. Oysa ki diğer stratejiler birden çok tehdide karşı daha genel tepkiler vermektedir.⁹⁸

1.5.1.1. Egemenlik Stratejileri

Egemenlik stratejisinin temeli, yabancı ya da dış güçlere karşı enerji sistemleri üzerindeki kontrolün artmasıdır. Bu tür tehditler çoğunlukla daha yakında ve daha kolaylıkla halkın ilgisini çekebilecek düzeydedir. Ayrıca, tarihsel olarak enerji güvenliği kaygıları da ülkelerin merkezinde yer almıştır. Çoğu durumda egemenlik odaklı stratejiler mevcut enerji kaynaklarını kontrol altına almak veya arttırmak üzere odaklanmaktadır. Buna bir örnek verirsek; enerji ihracatçısının ‘kaynak ulusçuluğu’ olarak adlandırılan ve 2003 yılında Venezuela’da⁹⁹ enerji sektörünün yeniden kamulaştırılması olmuştur. Diğer bir örnek; uluslar arası petrol şirketlerinden son on yılda Rusya’daki devlet şirketlerine birkaç büyük petrol ve gaz projesinin aktarılmasıdır. Kaynak milliyetçiliği ve ulusal petrol şirketlerinin egemenlik derecesi tam anlamıyla yeni bir olgu değildir. Devletler doğal kaynaklarında olduğu gibi teknoloji ve altyapı üzerinde de egemendirler. Kontrol altında tutmaya çalışırlar.

2006-2008 yıllarında Gaz Dağıtım Şirketi¹⁰⁰ olan Centrica’ yı¹⁰¹ satın alan Rus¹⁰² Gazprom’a¹⁰³ karşı İngiltere’de belirgin bir direnç görülürken, Çin Ulusal Offshore¹⁰⁴ Petrol Şirketinin(CNOOC)¹⁰⁵ bir ABD petrol şirketi¹⁰⁶ olan Unocal’ı¹⁰⁷ satın alma girişimi

⁹⁸ Cherp, 2014: 365.

⁹⁹ Yergin, 2017: 226-227.

¹⁰⁰ <https://en.wikipedia.org/wiki/Centrica> (erişim tarihi: 10.04.2017).

¹⁰¹ CENTRICA: Berkshire merkezli Windsor’da bulunan çok uluslu bir İngiliz Şirkettir. Başlıca faaliyetleri Birleşik Krallık, İrlanda Cumhuriyeti ve Kuzey Amerika’daki işletmeler ve tüketicilere elektrik ve gaz tedarik etmektir. İskoçya’daki İskoç doğalgazı İngiltere ve Galler’deki İngiliz Gazı altında ticaret yapan, İngiltere’deki yerli müşterilere en büyük doğalgaz tedarikçisi ve elektriğin en büyük tedarikçilerinden biridir.

¹⁰² <http://www.gazprom.com/about/> (erişim tarihi: 12.04.2017).

¹⁰³ GAZPROM: Gaz, gaz kondensatı ve petrolün jeolojik araştırması üretimi, taşınması, depolanması, işlenmesi ve satışı yakıt olarak gaz satışı ve ayrıca ısı ve elektrik enerjisi üretimi, pazarlanması üzerine yoğunlaşmış global bir şirkettir. Gazprom dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine sahiptir. Şirketin küresel Rus Doğalgaz rezervlerindeki payı sırasıyla %17 ve %72’dir. Şu anda Yamal Yarımadası, Doğu Sibiry ve Rusya Uzakdoğu’sundaki büyük ölçekli gaz geliştirme projelerinin yanı sıra yurtdışında bir dizi hidrokarbon arama ve projesi uygulamaktadır.

¹⁰⁴ <http://www.cnooc.com.cn/col/col6141/index.html> (erişim tarihi: 12.04.2017).

¹⁰⁵ CNOOC: Çin’deki en büyük deniz aşırı petrol ve gaz üreticisi olan Çin Ulusal Offshore Petrol Şirketi(CNOOC) doğrudan Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Devlet Varlıkları Denetim ve Yönetim Komisyonu altında çalışan bir devlete ait şirkettir. 1982’de ve merkezi Pekin’de olan CNOOC, upstream oil & gaz şirketinden umut verici işler ve eksiksiz bir sanayi zinciri olan uluslar arası bir enerji şirketine dönüşmüştür.

¹⁰⁶ <https://global.britannica.com/topic/Unocal-Corporation> (erişim tarihi: 12.04.2017).

engellenmiştir. Kaynak milliyetçiliği sadece enerji ihraç eden ülkelerde normal değildir. Özellikle Hindistan ve Çin gibi gelişmekte olan büyük ithalatçılar dünya çapında enerji varlıklarını elde etmeyi desteklemektedirler. Japonya ve Kore gibi OECD ülkeleri bile devlete ait bir şirket aracılığıyla arzı güvence altına alma fikrine ilgi göstermişlerdir. Mevcut ikili enerji anlaşmalarının bolluğu, uzun vadeli sözleşmeler ve ortak projeler ulus devletlerin enerji kaynaklarına olan etkilerini arttırmak için ulusların artan çıkarlarını yansıtmaktadır. Bunlar tam kontrol sağlamasa bile; yönetimde ‘güvenilir ortak’ arayışını sağlamaktadır. Dünyanın en büyük 15 enerji şirketinin sadece ikisi rezervler açısından özel yalnızca birinin merkezi bir OECD ülkesindedir. Aslında bilinenin aksine, belirli devletlerin pazar gücünü arttırmasına rağmen NOC’lerin¹⁰⁸ (National Oil Company)¹⁰⁹ küresel enerjide daha büyük bir rolü olma eğilimi arzı temelde etkilememektedir. Küresel enerjide NOC’lerin güçlü bir rolü, ‘daha az pazar’ anlamına gelmez. Ancak üretici NOC’ler kendi özel sektörü ile aynı küresel pazarı tedarik etmektedir. Petrole benzer şekilde; Kuzey Amerika hariç devlet şirketleri doğalgaz arzına hakimdir. Avrasya’da bunlar diğerlerinin yanı sıra Rusya’nın Gazprom, Cezayir¹¹⁰ Sonatrach¹¹¹, Norveç’in¹¹² Statoil¹¹³ ve Azerbaycan’ın Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi¹¹⁴(SOCAR)¹¹⁵’dir. 24 Kamu şirketi Asya’da gaz piyasasına hakim olma eğilimindedir. Aynı zamanda Avrupa’da da çoğu pazarlar özelleştirilmektedir.

¹⁰⁷ UNOCAL: Unocal Corporation başlangıçta (1890-1983) Union Oil Company of California eski Amerikan Petrol Şirketi 1890’da üç wildcatter şirketinin birleşmesiyle kuruldu. Hardison & Stewart Petrol Şirketi, Sespe Petrol Şirketi ve Torrey Canyon Company. Başlangıçta Kaliforniya, Santa Paula merkezli olan şirket 1990 yılında Los Angeles merkez haline geldi. Unocal adını aldı ve 1983 yılında şirketin yeniden yapılandırılacağı kabul edildi. Chevron Corporation tarafından 2005 yılında satın alındı.

¹⁰⁸ NOC: Ulusal bir petrol şirketi(NOC), bir ulusal devlete tamamen veya çoğunlukla sahip olduğu bir petrol şirkettir. Dünya Bankası’na göre NOC, küresel petrol üretiminin %75’inden sorumluydu ve 2010 yılında kanıtlanmış petrol rezervlerinin %90’ını kontrol etmiştir. Küresel rezervle üzerindeki giderek artan baskınlığından ötürü NOC’lerin ExxonMobil, Bp veya Royal Dutch Shell gibi Uluslar arası Petrol Şirketlerine(IOC) göre önemi son on yılda çarpıcı bir biçimde artmıştır. NOC’ler ayrıca ulusal sınırlar dışında giderek daha fazla yatırım yapmaktadır.

¹⁰⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/National_oil_company (erişim tarihi: 13.04.2017).

¹¹⁰ http://www.sonatrach.dz/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=105&lang=fr (erişim tarihi: 13.04.2017).

¹¹¹ SONATRACH: Hidrokarbon araştırma, üretim taşıma, dönüşüm ve pazarlama açısından ulusal bir şirkettir. Sonatrach yerli enerji talebinin hizmetinde önemli bir oyuncudur. Afrika’da ilk petrol şirketi, Sonatrach dünyada önemli bir enerji tedarikçisidir. Kendi çaba ve ortaklaşa projeler bağlamında enerji kaynaklarını yeni rezervlerini keşfetme ve geliştirmeye yönelik gelecekteki potansiyelini şekillendirmektedir. Ulusal hidrokarbon kaynaklarını teşvik ederek gelecek nesiller için enerji güvenliğini sağlayarak zenginlik yaratmak, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik etmektedir.

¹¹² <https://en.wikipedia.org/wiki/Statoil> (erişim tarihi: 13.04.2017).

¹¹³ STATOİL: Merkezi Norveç’in Stavanger şehrinde bulunan çok uluslu bir petrol ve gaz şirkettir. 36 ülkede faaliyet gösteren tam entegre bir petrol şirkettir. Statoil, gelir olarak dünyadaki 11. Büyük petrol ve gaz şirkettir. Endüstriden bağımsız olarak ta 26. büyük şirkettir. Statoil, Statoil’in Norsk Hydro’nun petrol ve gaz bölümü ile 2007’de birleşmesiyle kuruldu. Norveç Hükümeti, 2013 yılı itibariyle Statoil’deki %67 hisseyle en büyük hissedardır. Norveç Petrol ve Enerji Bakanlığı tarafından yönetilmektedir.

¹¹⁴ <http://www.socar.com.tr/> (erişim tarihi: 13.04.2017).

¹¹⁵ SOCAR: Dünyanın en köklü petrol şirketlerinden biridir. Azerbaycan’a ait petrol ve doğalgaz şirkettir. Azerbaycan’da iki rafineri ve tüm petrol-gaz boru hatlarını işletmektedir.

Gaz üreticilerinin cazip Avrupa çıkış pazarlarına erişimi kısıtlı olduğundan, Almanya'nın EON¹¹⁶ Ruhrgas¹¹⁷, İspanya'nın Gas Natural¹¹⁸ veya Fransa'nın GDF Suez¹¹⁹ gibi özel perakende şirketleri üretici ülkeler arasında genel olarak güçlü bir konuma sahiptir. Kaynakları kontrol altına almak için harekete geçen diğer örnekler Çin , Hindistan, Rusya, ABD, Moğolistan, Kazakistan gibi diğer Orta Asya ülkeleridir. Uranyum yataklarına erişim sağlamaya yönelik birçok anlaşma yapmaktadırlar. Ayrıca, fosil yakıt kaynakları üzerinde tam veya kısmi kontrolü ileri sürmenin, bu kaynakları ihmal etmeyen ve etkilerini uluslararası düzeyde yansıtacak ekonomik politik veya askeri güce sahip olmayan ülkelerin çoğunluğu için bir seçenek değildir. Ana egemenlik stratejileri yerli kaynaklara olan bağımlılıklarını arttırmaktadır.¹²⁰

Ülkelerin çoğunda bulunan kaynaklar arasında ve dolayısıyla ulusal enerji güvenliği stratejilerinde giderek daha önemli bir rol oynayan turbo ve kömür yer almaktadır. Yerli yakıtlara geçiş yoluyla enerji güvenliğinin artırılmasının en önemli örneklerinden biridir. Yurt içinde üretilen etanol ile taşınan bir yakıt olarak büyük miktarda ithal petrolün yerini alan Brezilya etanol programıdır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi, sadece küresel fosil yakıt pazarlarının belirsizlikleri ile daha acil ve endişe verici konulara değinmekle kalmamakla birlikte aynı zamanda fosil yakıtların algılanan kıtlığın daha sistematik ve uzun vadeli baskısı, iklim etkilerini azaltmak için de enerji kaynaklarının geliştirilmesi öngörülmüştür.¹²¹

Ulusal nükleer enerji programlarının başlatılması veya genişletilmesi bir egemenlik stratejisi olarak görülmektedir. Az sayıdaki devlet bir nükleer enerji santralini ve ilgili nükleer yakıtı kendi başlarına kurabilir ve yönetebilir. Ancak tesis normal çalışmaya başladıktan sonra kontrollerin ötesinde belirsizliklerin azaldığını düşünmektedirler. Nükleer enerji, fosil yakıtlara dayalı devletlerin çeşitlendirilmesi strateji olarak da düşünülebilir. Örneğin; birkaç

¹¹⁶ https://de.wikipedia.org/wiki/E.ON_Ruhrgas (erişim tarihi: 13.04.2017).

¹¹⁷ RÜHRGAS: 1926 yılında kurulmuştur. Almanya'nın en büyük gaz iletim ve gaz ticaret şirkettir ve Essen merkezlidir.

¹¹⁸ GAS NATURAL: Öncelikli olarak İspanya'da aynı zamanda İtalya, Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika gibi ülkelerde faaliyet gösteren bir İspanyol doğalgaz şirkettir. Başlıca çıkarları doğalgazın İspanya, İtalya ve Latin Amerika'da dağılımını sağlamaktadır. Son zamanlarda serbestleştirilen İspanyol pazarının yanı sıra Porto Riko'da elektrik enerjisi üretimi ve ticareti ile gaz alt yapısının yönetimini üstlenmiştir. https://en.wikipedia.org/wiki/Gas_Natural (erişim tarihi: 13.04.2017).

¹¹⁹ GDF SUEZ: Engie elektriğin üretimi ve dağıtım, doğalgaz, nükleer ve yenilenebilir enerji alanlarında faaliyet gösteren Courbevoie La Defense merkezli Fransız çok uluslu bir elektrik şirkettir. Belçika'da inşa edilen ilk basınçlı su reaktörünün geliştirilmesiyle Avrupa'daki nükleer enerjinin öncüsüdür. 22 Temmuz 2008'de Gaz De France ve Süveyş'in birleşmesiyle kurulmuştur. 1858'de Süveyş Kanalı'nı inşa etmek üzere kurulan Evrensel Süveyş Kanalı Şirketi'nin köklerini taşımaktadır ve izlemektedir. Enerji işinin değişen doğasını vurgulamak ve tarihsel rolünü ulusallaştırılmış bir gaz tekeli olarak vurgulamak amacıyla Nisan 2015'te 'Engie' adını kabul etmiştir. Fransız hükümeti GDF Süveyş'ta% 37.5 hisseye sahiptir. <https://en.wikipedia.org/wiki/Engie> erişim tarihi: 14.04.2017

¹²⁰ Uluslar arası Enerji Ajansı, World Energy Outlook, 2007.

¹²¹ Uluslar arası Enerji Ajansı, World Energy Outlook ,2007.

körfez devleti ithalata bağımsızlıktan ziyade petrole aşırı derecede güvenmektedir. Bir başka örnek; Beyaz Rusya elektrik sektörü neredeyse tamamen ithal Rus doğalgazına bağlıdır. Belarus'un planlanan nükleer santrali Rus parçalarından üretilecek ve büyük olasılıkla Rus yakıt ve uzmanlığını kullanacak, böylece ülkenin komşusuna bağımlılığını azaltacaktır. Bununla birlikte ilgili teknolojiler açısından çok çeşitliliği sağlayacaktır.¹²²

1.5.1.2. Sağlamlılık ve Esneklik Stratejileri

Sağlamlılık stratejileri, enerji sistemleri içerisinde öngörülebilir ve yönetilebilir riskleri en aza indirmeye odaklanmaktadır. Örneğin; birçok sanayileşmiş ülke elektrik üretim ve üretim güvenilirliği konusunda kapsamlı standartlara sahiptir. Sağlamlılık stratejileri talep kısıtlamaya odaklanmaktadır. Örneğin; petrolün ardından Japonya, ABD ve sekiz Batı Avrupa ülkesi (enerji ihraç eden Norveç dahil) enerji yoğunluğu %30-34 oranında azaltmıştır. Mevcut enerji stratejisinde Rusya 2020 yılına kadar ekonomisinin enerji yoğunluğu 2007 yılına göre %40 azaltmayı hedeflemektedir.¹²³ Bununla birlikte modern çağda tek bir ülke bulunmamaktadır. Kısa vadedeki aksaklıklara tepki olarak geçici olarak azaltılabileceği halde, genel enerji kullanımı kasıtlı olarak azaltabilmekte veya dengeleyebilmektedir. Enerji sisteminin dayanıklılığı, kesintiler karşısında kritik enerji hizmetleri sunma kabiliyetidir. Esneklik kavramı, yakın zamanda özellikle 2008'de etkili bir kamuoyunun yorumladığı ABD'de kamu enerji güvenliği tartışmalarına getirilmiştir.¹²⁴ Enerji sistemlerinin temel karakterini değiştirmeyen kısa vadeli aksamalarla baş etme becerisinin geliştirilmesi, ulusal enerji güvenlik stratejilerinde daha belirgindir. Örneğin; şu anda gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke tarafından sürdürülmekte olan acil yakıt stokları, beklenmedik kısa vadeli riskleri ele almaktadır. Bazı Avrupa ülkelerinde doğalgazın acil depolanması vardır. Bu amaçla 2006 ve 2009 yıllarında Rusya'nın sevkiyatlarını Avrupa'ya kapatılmasına yönelik girişimler olmuştur. Rusya ekonomik, siyasi ve teknik nedenlerden ötürü teslimatın potansiyel kesintilerini gidermek için kendi gaz depolama tesislerini inşa etmek istemektedir.¹²⁵ Bir diğer direnç stratejisi de çeşitliliği arttırmaktadır.¹²⁶ Çeşitlilik bir enerji sisteminin daha sistematik bozulmalara uyum sağlayabilmesini sağlamaktadır. Bireysel unsurlara veya enerji sistemlerinin yönleriyle ilgili olabilecek 'çeşitlilik' türlerini ayırmak önemlidir. Birçok enerji stratejisi çeşitlendirme unsurlarını içermektedir. Bunlar arasında enerji sektöründeki aktörlerin sayısını arttırmak, enerji tesisleri ve birincil enerji kaynaklarının sayısını ve türlerini arttırmak

¹²² Cherp, 2014: 366.

¹²³ Uluslar arası Enerji Ajansı, World Energy Outlook , 2007.

¹²⁴ Cherp, 2014: 366.

¹²⁵ Uluslar arası Enerji Ajansı, World Energy Outlook , 2007.

¹²⁶ Cherp, 2014: 366.

için ithalat/ihracat rotalarının kökenlerinin veya varış yerlerinin sayısının artırılması sağlanır.

127

Enerji güvenliği için daha sistematik ve uzun vadeli risklere başa çıkabilmek için daha kapsamlı çeşitlilik stratejilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin; birçok enerji ihraç eden ülke fiyat dalgalanmalarına bunların nihai kaynakların tükenmesine karşı uzun vadeli hassasiyetlerinin farkındadır. Bunlardan bazıları özellikle Körfez ülkeleri ve Rusya ekonomilerini enerji ihracatına bağımlı hale getirmekten çekinmektedirler. Bu yüzden stratejik odaklanmayı istemektedirler. Çeşitlilik aynı zamanda belirli kurumlar tarafından teşvik edilebilmektedir. Enerji piyasalarının tanıtılmasının temel nedeni; ekonomik verimlilik olmasına rağmen, pazarlar çeşitliliği de teşvik edebilmektedir. Tek bir aktörün arzı önemli ölçüde bozma yeteneğinin kısıtlı olduğu küresel petrol piyasasının varlığı, çeşitlilik yoluyla güvenliği artırmanın bir örneğidir. Doğal olarak pazarlar ve genel olarak uluslararası ticaret esneklik ve egemenlik üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır.¹²⁸

1.5.1.3. Ulusal Stratejilerin Sınırlamaları

Dünya'nın birçok ülkesi, esneklik ve egemenlik boyutlarına sahip enerji güvenlik stratejilerini takip etmektedir. Bununla birlikte bu stratejilere bakıldığında genel olarak etkili olamamışlardır. Bu dünyanın enerji güvenliğinin korkunç durumunun ortaya konması ile en iyi şekilde ispatlanmıştır. Bu etkisizliğin nedenleri çok çeşitlidir. Her şeyden önce, stratejiler için tutarsız veya kötü tasarlanmış denilebilmektedir. Enerji güvenliğinin çeşitli yönlerini stratejik olarak eleştirmenin çok zor olduğu anlaşılmıştır.¹²⁹ Kısa vadeli enerji güvenliğini arttırmaya yönelik bazı tedbirlerin uzun vadede olumsuz etkileri olmuştur. Belirli esneklik stratejileri egemenliği olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin; liberalleştirilmiş pazarlar arz seçeneklerinin çeşitliliğini arttırabilir, ancak fiyatı değişkenliğe yol açabilir ve kritik kaynakların hükümet tarafından kontrolünü azaltabilmektedir. Benzer şekilde, bazı egemenlik stratejileri esnekliği olumsuz yönde etkilemektedir. Tahsis kontrolü güveni arttırabilir ancak aynı zamanda nesnel olarak ölçülen riskleri ve zayıf noktaları da arttırabilir. Örneğin petrol ve gaz sektörlerinin kamulaştırılması bazı hallerde verimsizliklerin artması nedeniyle hükümet gelirlerinin enerji gelirinden düşmesine neden olmuştur.¹³⁰

Yabancı şirketlerin enerji projelerinden çekilmesi, ulusal hükümetler gerekli sermaye, teknoloji ve bilgi birikimine sahip olmadığı için yetersiz yatırım ve altyapının bozulmasına neden olmuştur. Başarının olmamasının nedeni olarak; tek başına hareket eden tek bir ulus

¹²⁷ Cherp, 2014: 366.

¹²⁸ Cherp, 2014: 367.

¹²⁹ Cherp, 2014: 367.

¹³⁰ Cherp, 2014: 367.

devlet tarafından bir enerji güvenlik stratejisi tasarlamak ve uygulamak için temel sınırlamalar vardır. Küçük ekonomilere ne kadar gerekli olursa olsun yalnızca gerekli finansal, teknolojik ve insan kaynaklarına sahip olmadığı için, enerji sistemi dönüşümlerini kendi başlarına uygulayabilirlikleri nadirdir. Örneğin bir araştırmada; kendi kaynaklarından yararlanan ulusal bir nükleer enerji programının başlatılması enerji güvenliği zorluklarına dayalı olarak nükleer enerjiye ilgi duyduğunu söyleyen 52 ülkenin en az 28inde ulaşılamayabileceğini göstermektedir. Daha büyük ülkeler bile kendi enerji güvenliğini sağlamada ciddi sınırlamalarla karşı karşıyadır. Bu sadece kapasite eksikliği değil, aynı zamanda enerji güvenliğinin doğal refleksidir. Devletler tek başına veya bazı gruplarla hareket etmeye başlarsa, diğer devletler eylemlerini kendi enerji güvenliklerine tehdit olarak algılamaktadırlar.¹³¹

1.6. Uluslararası Enerji Güvenliğinin Kısa Tarihi

Enerji güvenliği son 100 yıldır enerji politikasında sıklıkla ön plana çıkan bir sorun olmuştur. Genellikle Winston Churchill veya Georges Clemenceau'nun petrol arz güvenliğini I.Dünya Savaşı için ordularına yakıt verme açısından nasıl gerekli olduğunu sık sık değinmişlerdir.¹³² Petrol arzını kontrol altına almak Almanya ve Japonya'nın¹³³ II.Dünya Savaşı sırasında sırasıyla SSCB ve Endonezya'yı istila etmeleri için büyük bir neden yaratmıştır. Bu savaşlar için, enerji güvenliği ulusal güvenliğe eşdeğerdir. Enerji güvenliği bu yüzden hayati önem taşımaktadır.¹³⁴ Savaş gemilerine, tanklara ve savaş uçaklarına yakıt temini yapılmıştır. 1950'lerde ve 1960'larda dünya enerji talebi Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Sovyetler Birliği ve Kuzeydoğu Asya'nın etkisiyle iki kattan daha fazla artmıştır. Bu bölgelerde ekonomik büyüme, standart iyileştirilmenin yaşanması, motorizasyon ve elektrifikasyon gibi tüm sektörlerde enerji talebini zorlamıştır. Daha da önemlisi talebin çoğunluğunu oluşturan petrol, uluslararası enerji ticareti aynı dönem içinde dört kat artmıştır.¹³⁵ Uluslararası petrol arz sistemi, batı petrol bölgeleri tarafından kontrol edilmiştir. Bu şirketler nispeten istikrarlı bir şekilde ucuz petrol tedarik ederken, petrol ihraç eden ülkeler petrol ihracatından zenginliğin dağılımından giderek memnuniyetsizleşmiştir. 1960'da Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nü (OPEC) kurmuşlardır¹³⁶. Enerji arz güvenliğinin gelişmiş ülkelerde yüksek bir politika önceliği olmamasına karşın, birçok gelişmekte olan ülkedeki

¹³¹ Cherp, 367.

¹³² Yergin, 2017: 163.

¹³³ Yergin, 2017: 306-309.

¹³⁴ Yergin, 2017: 163.

¹³⁵ Ulusal ve Uluslararası Boyutta Enerji Güvenliği Sorunu, <http://akademikperspektif.com/2012/08/04/ulusal-ve-uluslararası-boyutta-enerji-guvenligi-sorunu/> (erişim tarihi: 20.04.2017).

¹³⁶ Çelikpala, 2014: 81.

nüfusun çoğunluğunun modern enerjiye özellikle enerjiye erişimi bile yoktur. 1970'ler bir enerji güvensizliği döneminin başlangıcı olarak tanımlanabilir. Bunun sebebi iki petrol krizinden kaynaklanmaktadır.¹³⁷

1973'teki ilk petrol krizinde¹³⁸, Arap Petrol Ülkeleri Örgütü (OAPEC) tarafından düzenlenen petrol ambargoları petrolü ithal eden ülkeleri çekirdeğine, kendi içine çekmiştir. Birçok OPEC ülkesi on yıl boyunca petrol varlıklarını kademeli olarak kamulaştırmıştır. İkinci petrol krizi uluslararası petrol fiyatlarının 30\$ varilin üzerine çıkararak bugünkü değerini yaklaşık 100\$ varil seviyesine ulaştığını göstermektedir. Petrolle ilgili güvensizlik ithalatçı ülkelerde çeşitli tepkilerin doğmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda enerji talebinin büyümesi durmuştur. Enflasyon oranı önemli derecede yükselmiştir. İthalat yapan ülkeler enerji güvenliği politikası adı altında enerji verimliliği, çeşitlendirme, stoklama, iç ve dış alanlardaki enerji yatırımları gibi çeşitli önlemleri uygulamaya başlamıştır. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)¹³⁹ 1973'te Arap petrol ambargosuna tepki olarak Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerince 1974 yılında kurulmuştur. Şu anda da enerji güvenliği ekonomi için önemi bakımından politikanın gündeminde öncelikli bir konudur.¹⁴⁰

Gelişmekte olan ülkelerdeki enerji erişimi sorunları pek gelişme göstermemiştir. Hem arz genişlemesi hem de petrol krizlerinden kaynaklanan yüksek enerji fiyatlarına bağlı olarak taleplerin azalmasına neden olmuştur. Küresel petrol ithalatı, on yılın ilk yarısında %25 oranında azalmıştır. Petrol özellikle enerji üretimi için nükleer ve doğalgaza değiştirilmiştir. OPEC petrol fiyatlarında kontrolü kaybetmiştir. Fiyatlandırma giderek pazar odaklı olmaya başlamıştır. Bazı petrol ihraç eden ülkeler uluslararası talep güvenliğini yönetme girişimlerinin ilk işareti olarak ithalatçı ülkeler pazara girmeye başlamışlardır. Gelişmekte olan ülkelerdeki enerji erişimi sorunları büyük ölçüde değişmeden kalmıştır. 1990'lara gelindiğinde; Körfez Savaşı ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla başlamıştır. SSCB'nin çöküşü yıkıcı unsurlar doğurmuştur. Rusya'nın bu on yıldaki arzının azalması ile birlikte, Ukrayna'daki doğalgaz nakliye riski daha da belirgin hale gelmiştir.¹⁴¹

Soğuk Savaşın sonunda özellikle enerji sektöründeki ekonomik bölünmelere son verme ihtiyacı vardır. Bu ve diğer nedenlerden dolayı Enerji Şartı süreci başlatılmıştır. Yerli enerji endüstrileri açısından 1980'lerde ABD ve İngiltere tarafından başlatılan enerji

¹³⁷ Yergin, 2017: 163-164.

¹³⁸ İşeri ve Dilek, 2012.

¹³⁹ IEA: Üye ülkeler için güvenilir, uygun fiyatlı ve temiz enerji sağlamaya çalışmaktadır. Temel odak noktaları; enerji güvenliği, ekonomik kalkınma ve çevre bilincidir. <https://www.iea.org/about/> (erişim tarihi: 02.05.2017).

¹⁴⁰ Yergin, 2006: 78.

¹⁴¹ International Energy Security: Common Concept for Energy Procuding Consuming and Transit Contries, http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (erişim tarihi: 22.04.2017).

endüstrileri, pazarın özelleştirilmesi ve serbestleştirilmesi yönündeki eğilimlerini görmüşlerdir. Özellikle Ortadoğu 'da bulunan Ulusal Petrol Şirketleri (NOC) , varlık edinimi ve diğer iş anlaşmaları yoluyla ithalatçı ülkelerle olan entegrasyonlarını arttırmaya devam ederken, benzer bir strateji Rusya'nın Gazprom şirketi tarafından Avrupa gaz piyasasında kabul edilmiştir. Bu nedenle bazıları için enerji talebinin güvenliği bir sorun olarak kalmıştır.¹⁴² Enerji güvensizliği, 2000'li yılların başında yeniden tartışmaya açılmıştır. 11 Eylül saldırıları döneminin sorununu oluşturmuştur. Kısa sürede Afganistan ve Irak'taki savaşlara yol açmıştır. Daha yakın zamanlarda yaşanan, Arap Baharı ile birlikte İslam Devletleri'nde gerginlik ve istikrarsızlıkların yaşanmasına neden olmuştur. Hürmüz ve Malakka Boğazı gibi ulaşımın önemli noktalarında 'deniz şeridi sorunları' üzerine endişeleri arttırmıştır. Enerji güvenliği kaygıları petrol arzının da ötesine geçerek genişleme göstermiştir. 2014 yılında Rusya ve Batı arasındaki istikrarsızlıklardan kaynaklanan enerji güvenliği tehdidi 2006, 2009 ve 2014'te Ukrayna'nın yaşadığı gaz krizleri, Avrupa gaz ithalatçılarına doğalgazlarını karşılamak için Rusya'ya güvenip güvenmeyeceklerini sorunu ortaya koymuşlardır. Bu krizle birlikte, transit riskindeki olan sorunları da beraberinde getirmiştir. 2011'deki Fukuşima nükleer kazası hem enerji bağımsızlığı hem de sera gazı salımının azaltılması için bir önlem olarak nükleer ile ilgili temel bir soruyu da böylelikle gündeme getirmiştir.¹⁴³

1.6.1. Enerji Politikası Bağlamında Enerji Güvenliği

Enerji, modern insan yaşamının, endüstrinin ve ulaşımın temel gerekliliklerinden biridir. Günümüzde insan hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır ve sürdürülebilirlik açısından önemli bir yere sahiptir. Enerjiye halkın müdahalesinin, ekonomik kalkınma , ülkelerin içindeki ve ülkeler arası zenginliğin dağılımı iktidarın uluslararası dengesi ve ulusal güvenliğin sağlanması¹⁴⁴ toplumsal değişim süreci ile enerjinin önemi daha da artmıştır. Dolayısıyla enerji güvenliğinin refah devletinin sosyo-ekonomik gelişimi ile bağlantılı olduğu görülmektedir.¹⁴⁵

Enerji durumu her ülkede hatta bir ülkedeki bölge ile bir başka ülkede farklılık gösterdiğinden , mevcut politika veya risk yönetimi araçları arzın, kaynakların ve talebin çeşitlendirilmesi, enerji verimliliği, fiyatlama gibi konular yönünden ayrıışmaktadır. Sağlam bir enerji politikasının özü, bir ülkenin karşı karşıya bulunduğu belirli enerji zorluklarına

¹⁴² Energy Charter Secretariat, 2015.

¹⁴³ <http://www.bilgesam.org/incele/1771/-rusya-ukrayna-cikmazi-ve-enerji-guvenligi--ab-ve-turkiye-olasi-bir-gaz-krizine-karsi-ne-kadar-hazir-/#.WQhJUtSLRpQ> (erişim tarihi : 02.05.2017).

¹⁴⁴ Yergin, 2006: 78.

¹⁴⁵ T.C Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/enerji-diplomasisi.tr.mfa> (erişim tarihi: 23.04.2017).

bağlı olarak bir başkasının önceliğinin belirlenmesiyle olmaktadır. Örneğin Bradshaw, gelişmiş ülkeler için hızlı karbon çıkarma, talebin azaltılması ve geliştirilmiş etkinliğe ihtiyaç duyulduğunun yanı sıra geçiş ekonomileri için enerji verimliliği ve düşük karbonlu enerji arzını genişletmiştir. Yeterli enerjiyi güvence altına almaktadırlar ve gelişmekte olan ekonomiler yaşam standartlarını iyileştirmek için gerekli olduğunu savunmaktadırlar.¹⁴⁶

Dış politika değişikliklerine bağlı olarak, enerji politikasının kendisinin evrimleştiğini de anlamak önemlidir. Enerji güvenliği zamanla ağırlaştırılabilir veya gelişebilir. Dolayısıyla aynı ülkelerin farklı bölgelerinde bile enerji güvenliği her zaman birincil öncelikli olamayabilmektedir. İhraç eden ülkeler ve ithal eden ülkeler arasında kesin bir enerji güvenlik politikası ayrımı bulunmamaktadır. Çünkü hemen hemen tüm ülkeler enerjiyi çeşitli alanlarda üretip, tüketmektedirler. Bu nedenle bazen bir ülkenin arz veya talebin güvenliğinin önceliği olup olmadığı konusunda ikileme karşı karşıya kalınmaktadır. Enerji ihraç eden birçok ülke bu ikileme yüz yüze gelmektedir. Çünkü iç enerji talebi hızla artmaktadır.¹⁴⁷ Artan bu talepler nedeniyle de yapılan enerji politikalarının da önemi sürekli artmaktadır. Bu nedenle bir sonraki başlıkta günümüzdeki enerji güvenliği kavramlarına değinilecektir.

1.7. Günümüzde Kullanılan Enerji Güvenliği Kavramları

1.7.1. Kavramın Belirsiz ve Değişen Doğası

Birçok hükümetin enerji güvenliğinin önemine vurgu yapmasına rağmen enerji güvenliğinin ne anlama geldiğine ilişkin fikir birliği yoktur. Birtakım enerji güvenliği tanımları vardır. Başka bir deyişle enerji güvenliğinde ülkeler ayakta durabilmeleri için enerjiye önem vermeli ve enerji güvenlik tanımlamalarını yapmalıdırlar. Enerji güvenliği konusunda çok fazla tanım yapılmıştır. Tanımlamalar arasında benzerlikler bulunmaktadır. Oxford İngilizce sözlüğüne göre; enerji fiziksel ve zihinsel aktivitenin devam ettirilmesi veya fiziksel ve kimyasal kaynakların kullanılmasıyla elde edilen güç, özellikle ışık ve ısı sağlamak ya da makineleri çalıştırmak için gereken güç olarak tanımlanmıştır. Güvenlik tehlike veya tehditten kurtulma durumu anlamına gelir.¹⁴⁸ Tanımların çokluğu, enerji güvenliğinin ve enerjisinin çok boyutlu gelişen ve kolayca siyasallaştırılmış doğasından kaynaklanmaktadır. Enerji güvenliğinde en belirgin fark enerji tedarikçileri ile ihracatçılar arasında olmaktadır. Bunları arz güvenliği ve arz güvenliği konusundaki vurgulardan anlaşılabilir. Bununla

¹⁴⁶ Energy Charter Secretariat, 2015.

¹⁴⁷ International Energy Security: Common Concept for Energy Producing Consuming and Transit Countries, http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (erişim tarihi: 22.04.2017).

¹⁴⁸ Yergin, 1998: 110-132.

birlikte birçok üreten/ihraç eden ülke aynı zamanda iç arz enerjisinden de güvensizlikle karşı karşıya olduğunu bilmelidir.¹⁴⁹

Enerji ile ilgili zorluklar zamanla geliştikçe, enerji güvenliği kavramı da aynı şekilde ortaya çıkmaktadır. 1970’li yıllara kadar enerji güvenliği konsepti esasen enerjinin, özellikle de petrolün fiziki olarak kullanılabilirliği vurgulandığı düşünülmektedir.¹⁵⁰ Petrol krizlerinden sonra fiyat düzeyi açısından ‘uygun fiyatlı’ ya da ‘adil’ gibi sözü edilen kavramlar kullanılmaya başlanmıştır. Aynı şekilde, küresel ısınmayla ilgili konular hükümetler tarafından kabul edilmektedir. Enerji güvenliği ile ilgili olarak daha açıkça sürdürülebilirlik söz konusudur. Daha yakın zamanlarda, enerji yoksulluğu konularında enerji güvenliği kavramı giderek tartışılan bir konu haline gelmiştir. Günümüzde arz güvenliği tanımı; çeşitli şekillerde, yeterli miktarda ve makul fiyatlarla olarak tanımlanmıştır¹⁵¹. Talep güvenliğine bir örnek verecek olursak; genellikle ulusal gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturan müşteriler ile istikrarlı ticari ilişkilerdir. Bu tanımlamalar istikrarlı enerji akışı ile çakışmaktadır. Enerji güvenliği konseptinin bu belirsizliği, genellikle gözlemciler tarafından eleştirilmektedir. Enerji güvenliğinin veya enerji konularının genel olarak çok boyutlu ve gelişen doğasını göz önüne alarak evrensel olarak kabul edilen bir tanımın ortaya çıkması bu nedenle kolay olmamıştır.¹⁵²

1.7.2. İthalatçı Ülkelerin Görüşleri

Enerji ithalatçı ülkeler doğal olarak arz güvenliği konusunda endişe duymaktadır. Örneğin; büyük enerji ithalatçılarından oluşan 29 üye ülkeyle uluslararası bir organizasyon olan IEA, güvenliği basitçe, ‘uygun fiyatta enerji kaynaklarının kesintisiz olarak bulunabilirliği’ olarak tanımlamaktadır. Buradaki tanımda hiçbir çevresel ve sosyal kavramı içermediği görülmektedir. ABD, dünyanın en büyük enerji üreticisi ve tüketicisi konumunda bulunmaktadır. İthal enerji için artan ihtiyaçlar ile enerji güvenliği geleneksel olarak enerji bağımsızlığı özellikle de petrol bu şekilde adlandırılmaktadır. ABD Enerji Bilgi İdaresi Başkanlığı’na göre; ¹⁵³ABD 2018 yılında net bir gaz ihraç ülkesi olacaktır. Planlamada bir dizi LNG ihracat projesi vardır ve dış ticaret kısıtlamaları yer almaktadır. Dolayısıyla arz güvenliği önemli derecede geliştirilmiş ve en azından yakın gelecekte ABD’deki enerji

¹⁴⁹ Energy Charter Secretariat, 2015.

¹⁵⁰ Biresselioğlu, 2012: 230.

¹⁵¹ Alhaji, 2008: 62-82.

¹⁵² Alhaji, 2008: 62-88.

¹⁵³ <http://enerjiinstitusu.com/tag/abd-enerji-enformasyon-idaresi/> (erişim tarihi: 22.04.2017).

politikasında bir öncelik olarak görünmemektedir. Avrupa'ya bakacak olursak eğer; o da önemli bir ithalat bölgesidir.¹⁵⁴

Enerji güvenlik önlemleri geleneksel olarak her üye ülkenin elindedir ve bireysel ulusal girişimleri hala devam etmektedir. Bununla birlikte bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü olarak AB, özellikle 2000'li yıllardan beri giderek daha fazla enerji güvenliği ile ilgilenmektedir. Avrupa genellikle artan enerji ithalatı karşısında Amerikan endişelerini paylaşıyor, AB mutlaka enerjiyi kendi kendine yeterli kılmak için değil, arz kaynağı çeşitlendirmesini vurgulamaya çalışmaktadır. Avrupa enerji güvenliği konsepti ile ilgili en karakteristik özelliklerinden birisi enerji güvenliği arz ile rekabet politikası arasındaki bağlantılardır. Burada, etkili bir piyasanın uzun vadeli enerji güvenlik tehditlerine karşı en düşük maliyetli yol olduğuna inanmaktadırlar. ABD'de olduğu gibi AB politikalarında enerji güvenliği konusunda net bir tanım yoktur. Bununla birlikte Avrupa Birliği'nin enerji arz güvenliği için uzun vadeli stratejisi, vatandaşların refahı ve ekonominin düzgün çalışması için düzenlenmelidir. Tüm tüketiciler için uygun olan bir fiyata, kesintisiz enerji ürünlerinin piyasada bulunabilirliği ve çevresel endişelere saygı duymak ve sürdürülebilir kalkınmaya bakmak gibi maddeler sıralamışlardır.¹⁵⁵

AB, arzın enerji güvenliği konusundaki standart konseptini de büyük oranda takip etmektedir. Enerji yoksulluğu enerji güvenliği ile ilgili politikalarda belirtilmemektedir. 1973 petrol krizinde Japonya korunmasız kalmıştır.¹⁵⁶ Neredeyse tamamen ithal edilen enerjiye bağımlı olan Japonya, enerji arz güvenliğiyle her zaman ilgilenmektedir. Tokyo'nun başlıca enerji politika belgesi 'Stratejik Enerji Planı', Japonya'nın özellikle 2011'deki Fukuşima nükleer kazasından sonra giderek artan düzeyde enerji arzuna karşı geldiği ve fosil yakıtların yurtiçi ve yurtdışı arz genişlemesini hızlandırmıştır. Nükleer politikanın yeniden yapılandırılması, pazar liberalizasyonu ve acil durum müdahaleleri düzenlenmiştir. ABD'den sonra Çin¹⁵⁷, dünyadaki ikinci en büyük enerji ithalatçısıdır. Enerji güvenliği için daha fazla önem kazanan bir konudur. Çin'in enerji güvenliği konsepti, 1993 öncesinde kendine güven ilkesinde 1993'ten itibaren kaynak diplomasisine dönüştürmüştür. Çin için enerji güvenliği, enerji politikasının makro-ekonomik ile entegrasyonunun gerektiği savunulmaktadır. Güvenli, istikrarlı, ekonomik ve temiz bir modern enerji endüstrisi çağrısı yapan Çin'in 12. Beş Yıllık Planı, fosil yakıtlar nükleer ve yenilenebilir kaynaklar alanında hızla yükselen ihtiyaçlar için

¹⁵⁴ Yergin, 1998: 110-132.

¹⁵⁵ International Energy Security: Common Concept for Energy Producing Consuming and Transit Countries, http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (erişim tarihi: 22.04.2017).

¹⁵⁶ Nye ve Welch, 2009: 356.

¹⁵⁷ Yergin, 1998: 110-132.

yukarıdan aşağıya geniş kapsamlı bir dizi enerji genişleme projesi geliştirmesi vurgulanmaktadır.¹⁵⁸ Çin gibi Hindistan'da da enerji talebi ve ithalat bağımlılığı giderek artmaktadır. Hindistan'ın 12. Beş Yıllık Planı,¹⁵⁹ 'enerji güvenliğini sürdürülebilir ekonomik büyüme için gerekli olan ekonomik ve ticari faaliyetlerini desteklemek için kesintisiz enerji tedarikini içerdiğini ve ithalat bağımlılığının artırılmasından endişe duyulmaktadır. Karşı bir önlem olarak, sektörü özel şirketlere açarak ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kapasitesini genişleterek daha fazla yerli kömür üretimi önerilmektedir. Modern enerjiye özellikle de elektriğe, evrensel erişimin önemi vurgulanmaktadır. Bu plan döneminde ülkedeki her aileye elektrik tedarik etmeyi hedeflemektedir. Bununla birlikte plan enerji erişimini genelde enerji güvenliği altında değil, genel bir sosyal çerçeve altında değerlendirmektedir.¹⁶⁰

Güney Amerika'da Brezilya'ya baktığımızda; enerji talebi ve ithalatları genişleyen bir diğer ülkedir. Brezilya Hükümeti kesinlikle arz güvenliği konusunda endişelidir. Talebi makul fiyatlarla karşılamak ve enerjiye evrensel erişim sağlamak için enerji güvenliği On Yıllık Planın amaçlarının bir parçasıdır. Planda yabancı enerjiye güvenme konusundaki endişeleri hissedilebilse de enerji güvenliğine, yerli elektrik arzı ile ilişkili olarak daha fazla bahsedilmektedir. Plan genel olarak; sosyal ve çevresel hususları enerji güvenliğinden ayrı konular olarak ele almaktadır. 2003 yılından bu yana, Luz Para Todos (herkes için ışık) programı sayesinde elektrik erişimi artık neredeyse evrensel niteliktedir. ABD gibi Brezilya kendisini bir petrol ve gaz ihracatçısına dönüştürme potansiyeline sahiptir. IEA Brezilya'nın 2015 yılından sonra net petrol ihracatçısı ve 2030 yılında net gaz ihracatçısı olacağını öngörmektedir. Durum böyle olursa eğer; Brezilya'nın enerji arz güvenliği konusundaki endişeleri gelecekte hafifletilebilecektir.¹⁶¹ İthalatçı ülkelerin görüşleri bu yönde iken ihracat yapan ülke görüşleri bir sonraki başlıkta incelenecektir.

1.7.3. İhracat Yapan Ülkelerin Görüşleri

Enerji güvenliği ile ilgili bugüne kadar olan birçok literatürde enerji arz güvenliğine odaklanılmıştır. Bununla birlikte birçok enerji ihraç eden ülkeler, uluslar arası enerji güvenliği için yeni enerji yatırımı olarak değil, aynı zamanda genel anlamda makul fiyat ve ekonomik

¹⁵⁸ International Energy Security: Common Concept for Energy Producing Consuming and Transit Countries, http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (erişim tarihi: 22.04.2017).

¹⁵⁹ [http://www.economy.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Hizmet%20Ticareti/Sekt%C3%B6rler%20ve%20Destek%20Programlar%C4%B1/02.Yurtd%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20M%C3%BCteahhitlik%20ve%20Teknik%20M%C3%BC%C5%9Favirlik\(YDMH\)/%C3%9Clke%20Raporlar%C4%B1/Hindistan%20Raporu.pdf](http://www.economy.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Hizmet%20Ticareti/Sekt%C3%B6rler%20ve%20Destek%20Programlar%C4%B1/02.Yurtd%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20M%C3%BCteahhitlik%20ve%20Teknik%20M%C3%BC%C5%9Favirlik(YDMH)/%C3%9Clke%20Raporlar%C4%B1/Hindistan%20Raporu.pdf) (erişim tarihi: 22.04.2017).

¹⁶⁰ International Energy Security: Common Concept for Energy Producing Consuming and Transit Countries, http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (erişim tarihi: 22.04.2014).

¹⁶¹ EIA, World Energy Outlook, 2013: 303.

gelişmeye önem vermektedirler. Ayrıca, enerji ihraç eden ülkelerde iç enerji arz güvenliğinin gittikçe artan bir önem taşıdığına da dikkat çekilmelidir. Enerji ihracatçıları, talep unsurunun güvenliğinin bir parçası olarak düşünülmesi gerektiği söylenilmektedir. Bununla beraber petrol ihraç eden ülkeler petrol ihracat gelirlerinin düştüğü 1986'da petrol fiyatlarındaki çöküşün ardından yaşanmıştır. Birçok ithalatçı ülkede petrol bağımlılığı azaltılmaya çalışılmıştır. Petrol ihraç eden ülkeler özellikle 1986, 1998 ve 2009 yıllarında petrol fiyatının çökmesiyle 2014 yazında fiyatın son düşüşü yaşamasıyla enerji talebinin güvensizliği ile karşı karşıya kalmıştır.¹⁶²

OPEC liderleri 2007 de Riyad Deklerasyon'unda karşılıklı ilişkileri petrol arzının küresel güvenliği ile talebin güvenliği ve öngörülebilirliği arasında kalmışlardır. Suudi Arabistan, Kuveyt ve İran da dahil olmak üzere bireysel OPEC üyeleri bu iddiayı savunmaktadırlar. Enerji ihraç eden ülkelerden Rusya, enerji talebinin güvenliğine önem vermektedir. G8 Zirvesi'nde Başkan Putin; güvenilir tedariklerin sağlanması için alınan tedbirlerin istikrarlı bir talebi sağlamak için alınan tedbirlerle desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁶³ Moskova'nın temel enerji politikası belgesi olan 2030'a kadar Enerji Stratejisi enerji güvenliğini ana stratejik yönlerinden biri olarak görmektedir. Strateji, enerji güvenliği konusunda net bir tanımlama yapılmamasına rağmen, Rus Hükümeti'nin enerji güvenliği ile ilgili zorluklar açısından iç arz güvenliği uluslararası talebi kabul ettiği iddia edilmektedir. Talebin Uluslararası Enerji Güvenliği¹⁶⁴ konusunda Rusya'nın enerji kaynaklarının geleneksel ve tüketicileri ile istikrarlı ilişkiler kurulması öngörülmüştür.¹⁶⁵

Rusya'nın arz güvenliği konusundaki endişeleri giderek yoğunlaşmaktadır. Bu endişenin arkasında AB'nin gaz piyasasında serbestleşme, zayıf gaz talepleri yer almaktadır. AB üye ülkeleri tek bir iç gaz piyasası yaratmak amacıyla pazar liberalizasyonu üzerinde çalışmaktadır. Özellikle, AB Üçüncü Enerji Paketi mevcut ve planlanan gaz altyapı varlıklarıyla Avrupa'da Gazprom'a şiddetle karşı çıkmaktadır. Avrupa'daki zayıf gaz talebi büyük AB ülkelerindeki doğalgaz piyasasındaki likiditenin artmasıyla birlikte, Gazprom'un ihracat fiyatları büyük Avrupalı ithalatçılara indirmesi sağlanmıştır.¹⁶⁶ Bütün bunları dikkate alarak Rusya'nın artan bir şekilde gaz talebinin güvensizliği ortaya çıkmaktadır. Halen formülasyon halinde ve 2035 yılına kadar sürecek olan yeni enerji stratejisi ithalatçı ülkelerdeki piyasa düzenlemelerinden ve aynı zamanda enerji geçişinin güvenliğinden

¹⁶² Yanar, 2017: 74.

¹⁶³ EIA, World Energy Outlook, 2013: 303.

¹⁶⁴ Yanar, 2017: 74.

¹⁶⁵ International Energy Security: Common Concept for Energy Producing Consuming and Transit Countries, http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (erişim tarihi: 22.04.2017).

¹⁶⁶ Pala, 2007: 49-92.

Rusya'nın çıkarlarının korunması sağlanmıştır. Rusya gibi İran'da enerji güvenliğinin talep edildiği bir başka ülkedir. Hem OPEC hem de GEFCF üyesi olan İran'ın önemli petrol ve gaz rezervleri vardır. Suudi Arabistan ve Rusya'dan sonra üçüncü büyük petrol ihraç eden ülkedir. Arz ve talep güvenliğinin iki yönlü konseptini takip eder ve enerji güvenliği sosyal ve çevresel boyutlarla da ilişkisi vardır.¹⁶⁷

Kanada'da Ulusal Enerji Kurulu 'güvenlik'e ağırlık olarak ülkedeki kritik enerji altyapısının korunması açısından atıfta bulunmaktadır. Enerji verimliliğinin enerji güvenliğine katkıda bulunduğu görüşündedir. ABD'deki Shale Gazı Devrimi¹⁶⁸ Kanada gaz ihracatını 2007'den bu yana %26 oranında düşürmüştür. Dolayısıyla Kanada, tek pazarından gelen gaz talebinden dolayı güvensizlikle karşı karşıyadır. Yine de gaz talebi güvensizliğini şu ana kadar politikalaştırmamıştır. Kanada sadece gelişmekte olan ekonomilerde ihracat fırsatlarını yakalama ve doğal kaynaklar için azami bir değere ulaşma ihtiyacı üzerinde durmaktadır. Petrol üreticileri halihazırda kendi üretimi için talep güvenliğini sürdürmekle birlikte, Kanada Hükümetinin enerji politikasındaki uluslararası güvenlik talebini açıkça talep edip etmeyeceği konusunda görüş birliği olmamıştır.¹⁶⁹

Endonezya'ya bakıldığında; büyük bir petrol ve gaz ihracatçısıydı, ülke şu anda net bir petrol ithalatçısına dönüşmüştür. 2004 yılından bu yana gaz ihracatı düşüş eğilimindedir. Endonezya'nın enerji güvenliği, bol kaynak tabana rağmen ithalatçı ülkelerdeki verilere daha çok benzemektedir. Ana politika belgesi olan Ulusal Enerji Politikası talebin güvenliğinden bahsetmemektedir. Bunun yerine yerel enerji arz güvenliğini vurgulamaktadır. 2020 yılı için daha çeşitlendirilmiş bir enerji hedeflemektedirler. Enerji politikasından sorumlu bir devlet kurumu olan Ulusal Enerji Kurulu'nun enerji güvenliğini, kullanılabilirlik ve karşılanabilirlik üzerine odaklanmışlardır. Endonezya için enerji güvenliğinin anlamı açıklığa kavuşmazken, devlet petrol şirketi Pertamina;¹⁷⁰ enerji güvenliğinin 'uygun fiyatlarla istikrarlı ve güvenli bir enerji tedarik ederek ülkenin enerji geleceğini korumakla ilişkili olduğunu söylemektedir. Bu ithalatçıların görüşlerine çok benzemektedir. Endonezya'da enerji politikasıyla ilgili bir diğer konu da enerji erişimidir. Elektrifikasyon oranı 2011'de sadece %73'tür. Elektrik kesintileri başkent Jakarta'da bile yaygın durumda yaşanmaktaydı. Yerel arz güvenliğine verilen önem, Afrika'nın en büyük petrol ve LNG ihracatçısı olan Nijerya'da OPEC ile GEFCF üyesi ülkeler

¹⁶⁷ Pala, 2007: 49-92.

¹⁶⁸ U.S Department of Energy, 2009: 14-15.

¹⁶⁹ International Energy Security: Common Concept for Energy Producing Consuming and Transit Countries, http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (erişim tarihi: 22.04.2017).

¹⁷⁰ PERTAMINA: Ülkenin ekonomik olarak enerji sektöründe faaliyet gösteren bir devlet şirkettir. Küreselleşmenin etkisiyle birlikte petrol, gaz ve yeni enerji kaynaklarının etkisi çok büyüktür. <http://www.pertamina.com/company-profile/> (erişim tarihi: 22.04.2017).

arasında olmaktadır. Nijerya'nın Ulusal Enerji Politikası da petrol dışındaki enerji çeşitliliğinin ülkedeki enerji güvenliğini arttıracığını savunmaktadır.¹⁷¹ İhracat yapan ülkelerin görüşleri yukarıda anlatılanların çerçevesinde ülke politikaları ile yapılmaktadır. Bir sonraki başlıkta ise transit ülkelerin görüşleri ele alınacaktır.

1.7.4. Transit Ülkelerin Görüşleri

Enerji mallarına yönelik bir çok önemli küresel ulaşım yolları vardır. Şu ana kadar en büyük petrol akışı Ortadoğu'da görülmektedir. Ortadoğu, aynı zamanda dünyanın en büyük LNG ihracat bölgesidir. Bu akışların çoğu tankerler tarafından taşınmaktadır. Bu nedenle Hürmüz ve Malakka Boğazları gibi önemli ve sıkıntılı noktalar kara sularının dışında üçüncü bir ülkede herhangi bir transit yolu yoktur. Güneydoğu Asya ve Avustralya'dan Kuzeydoğu Asya'ya petrol, LNG ve kömür akışı önemlidir. Ancak bunlar sadece deniz taşımacılığıdır. Özellikle Kanada'dan ABD'ye olan Kuzey Amerika'daki petrol ve gaz akışı önemlidir. BDT ülkelerinde ve Rusya'dan Avrupa'ya enerji akışları büyüktür. Ukrayna ve Beyaz Rusya gibi kara yolu transit ülkelerini içermektedir ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana büyük ilgi görmektedir.¹⁷²

Rusya ve Ukrayna arasındaki transit tartışmalar geniş bir şekilde tartışılmış olsa da, bu ülkelerdeki petrol transitleri nispeten küçük bir konudur. Buna rağmen Rusya Belarus'tan uzaklaşmaya ve Ukrayna'nın petrol ihracatı için transit geçiş yapmaya çalışmaktadır. Ukrayna'da petrol geçişinin daha az tartışmalı olan durumu, Rus petrolünün ihraç güzergahı Ukrayna ile halihazırda mevcut olan Ukrayna pazarındaki petrol fiyatları ve petrol piyasasının Ukrayna'ya alternatif petrol tedarikçilerine ulaşma imkanı sağlaması nedeniyle açıklanabilir. Bu transit ülkelerin özellikle Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın önemli ithalatçı ülkeler olduklarını da belirtmekte yarar vardır. Enerji stratejisi 2030'da Ukrayna Hükümeti enerji güvenliğini, enerji stratejisinin amaç ve hedeflerinden biri olarak göstermektedir. Bu strateji, enerji güvenliğini ekonominin ve ülkenin toplumsal alanı için teknik olarak güvenilir, istikrarlı rekabetçi, ve çevresel açıdan sağlam bir enerji kaynağının sağlanması olarak tanımlamaktadır.¹⁷³

Ukrayna'nın politikası; enerji güvenliği önlemleri ithal eden ülkelere benzemektedir. Strateji, enerji çeşitliliği, enerji verimliliği ve daha fazla yerel enerji üretimi gibi önlemler

¹⁷¹ International Energy Security: Common Concept for Energy Producing Consuming and Transit Countries, http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (erişim tarihi: 22.04.2017).

¹⁷² http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/348/rusyanin_yeni_enerji_politikasi (erişim tarihi:24/05/2017).

¹⁷³ International Energy Security: Common Concept for Energy Producing Consuming and Transit Countries, http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (erişim tarihi: 22.04.2017).

gerekmektedir. Gelecekte AB'nin gaz talebi ve arzını analiz eden stratejinin temel senaryosu Rus doğalgaz nakil miktarının 70-80 bcm olacağını ve şebekesini modernize etme ihtiyacını kabul ettiğini açıklamışlardır. Bununla birlikte, enerji geçişini enerji güvenliğiyle açıkça ilişkilendirmemektedir.¹⁷⁴ Türkiye de önemli bir transit ülke olma yolunda ilerlemektedir. 2006 yılında Azeri ham petrolünü Akdeniz sahilindeki Ceyhan limanına taşıyan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattının tamamlanmasından bu yana sadece Türkiye değil, Avrupa'da da enerji talebi için bir dizi boru hattı projeleri geliştirilmektedir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın Stratejik Planına göre; 'bir enerji merkezi haline gelmek' Ankara'nın stratejik hedeflerinden biridir. Devlete ait petrol ve gaz şirketi BOTAŞ ayrıca arz açısından enerji güvenliğini ifade etmektedir. Nakliye güvenliği de AB'nin gaz güvenliğinin giderek daha önemli bir bileşeni haline geldiği bilinmektedir. Bu nedenle henüz enerji nakil güvenliği konusunda açık bir kavram bulunmamaktadır.¹⁷⁵

1.8. Enerji Güvenliği İçin Ana Politika Araçları

Çeşitlendirme: Çeşitlendirme, kesinlikle arz güvenliğini ele alan ortak politika araçlarından biridir ve üç biçimi vardır: Enerjinin kaynaklarının çeşitlendirilmesi, tedarikçiler, tüketicilerin ve tedarik yollarının çeşitlendirilmesidir. Geleneksel olarak, alternatif enerji geliştirme, özellikle petrol krizlerinden sonra enerji ve sanayi sektörlerinde, petrol bağımlılığını azaltmayı amaçlamaktadır.¹⁷⁶ Nükleer, kömür ve doğalgazın geliştirilmesi genellikle petrolün yerini alması için teşvik edilmiştir. İthalat yapan ülkeler arz güvenliği konusunda enerji kaynaklarını çeşitlendirirken, ihracat yapan ülkeler bunu ihracat kazançlarındaki istikrarsızlığı azaltmak için yapmaktadır. Ülkelerin kazanan olmaları açısından enerji sektörüne önem vermeleri gerekmektedir. Enerjinin çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Ve enerjinin dönüşümü açısından tek bir hususa bağlı olunmamalı, devletlerin birbirinden farklı ihtiyaçları sebebiyle her devlet kendine göre enerji ihtiyacını belirlemektedir.¹⁷⁷ Arz kaynaklarının/pazarlarının çeşitliliği ve arz yolları söz konusu olduğunda AB ve Çin bunları en açık şekilde değerlendirmektedir. Çin, Ortadoğu petrolüne olan bağımlılığını azaltmak ve Malakka Boğazı'ndan ulaşım olan güveni azaltmak için Doğu Sibirya ve Myanma gibi yeni petrol boru hattı projelerini desteklemektedir. Enerji ihraç eden ülkeler ayrıca pazarlarını ve arz

¹⁷⁴ http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/348/rusyanin_yeni_enerji_politikasi (erişim tarihi:24.05.2017).

¹⁷⁵ <http://enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fStratejik%20Plan%2fETKB%202015-2019%20Stratejik%20Plani.pdf> (erişim tarihi:24.05.2017).

¹⁷⁶ <http://www.konrad.org.tr/Enerji/06ZIPPEL.pdf> (erişim tarihi: 24.05.2017).

¹⁷⁷ http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/blog/newsDetail;jsessionid=ZqM5vJGBCLsJ_bHd7BWrHVRcgXA05tEU84AOvd2Cl2Z7peEJ2LqK!395635816?news_id=EK-245487&_afwLoop=2293997929452936&_afwWindowMode=0&_afwWindowId=null#!%40%40%3F_afwWindowId%3Dnull%26_afwLoop%3D2293997929452936%26news_id%3DEK-245487%26_afwWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D87frqykav_4 (erişim tarihi: 24.05.2017).

yollarını çeşitlendirmektedir. Rusya'nın Doğu Sibirya 'daki petrol ve gaz boru hatlarını geliştirme çabası, Avrupa pazarına bağımlılığını azaltmayı amaçlamaktadır. Elektrik şebekelerinin gazın ve petrol boru hatlarının düzenlenmesi ve yeni boru hatlarının yapılması petrol ve gaz pazarlarına uyum sağlamasında önemli rol oynamaktadırlar.¹⁷⁸

Tedarik Genişletme: Yurtiçi ve yurtdışı kaynaklara arz genişleme önlemleri uygulanabilmektedir. Yerel kaynak geliştirme bir enerji ithalatçısının enerji güvensizliğini azaltmaya yönelik birinci politikalarındandır. Yerli kaynakların geliştirilmesi enerji talebini karşılamak için yetersiz kalırsa, tüketici yabancı kaynaklara dönüşebilir. Arz yurtdışı sermaye yatırımı, genellikle uzun vadeli sözleşmelerle birlikte, bazı hükümetler enerji arz güvenliğini arttırmak için etkili bir strateji olarak algılamaktadırlar.¹⁷⁹

Güvenlik Geliştirme: Askeri seçeneklerle ilişkili olan güvenlik önlemleri, özellikle ABD'de bir arz güvenliği politikanın bir parçası olarak kabul edilmektedir. Askeri harcamaların ve askeri faaliyetlerin Ortadoğu petrolüne ve özellikle Ortadoğu petrolünün akışı için gerekli şartlar olduğu iddia edilmektedir. 11 Eylül saldırılarından bu yana, enerji ithalatçıları enerji arzı altyapısının giderek zayıfladığının farkındadırlar. ABD enerji altyapısını korumak için kapsamlı tedbirler almıştır. Enerji hükümet tarafından en kritik altyapı sektörlerinden biri olarak kabul edilmektedir. AB, taşımacılık ve enerji sektörlerini tehditlere karşı her türlü önlemi öncelikleri arasına almıştır. Enerji sektöründe petrol ve gaz üretimi, boru hatları ile rafine etme, işleme, depolama ve dağıtım elektrik üretimi ve iletimi ile nükleer maddelerin üretimi, depolanması/işlenmesi kritik altyapı olarak belirtilmektedir.¹⁸⁰

Stoklama: Enerji dediğimizde istediğimiz zaman ve istenilen yerde, mekanda kullanılmaya uygun, hazır durumda olması istenmektedir. Bu yüzden istenilen zamanda enerjinin kullanılması demek enerjinin depolanması ya da stoklanması anlamına gelmektedir. Örneğin yenilenebilir enerjinin doğası gereği sürekli bir akış içindedir, bu kaynakların hepsini stoklamak mümkün değildir. Ancak bir kısmı değerlendirilebilmektedir. Enerji girişleri kontrol dışındadır ve sürekli sabit enerji girişinin olmadığını görmekteyiz. Bu nedenle enerji arzı ve enerji talebi arasında denge sağlamak bir takım zorluklara neden olmaktadır. Çünkü dünyada enerji ihtiyacı devamlı değişim içindedir. Bunun sonucunda yenilenebilir enerji girişlerinde buna bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.¹⁸¹

¹⁷⁸ Aras ve Yorkan, 2015: 19.

¹⁷⁹ International Energy Security: Common Concept for Energy Producing Consuming and Transit Countries, http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (erişim tarihi: 22.04.2017).

¹⁸⁰ International Energy Security: Common Concept for Energy Producing Consuming and Transit Countries, http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (erişim tarihi: 22.04.2017).

¹⁸¹ Boztepe, 2005: 1-3.

Birçok OECD ülkesinde yıllardır petrol stoklarının stoklanmasına ilişkin rezervler vardır. Nitekim, OECD tarafından IEA'nın kurulmasının ana hedeflerinden biri, üye devletlerdeki petrol stoklarının koordine edilmesiydi. IEA ülkesindeki petrol stokları ve IEA acil mücadele mekanizması ilk olarak 1974 yılında kurulmuştur. Stoklama stratejisinin uygulamasına örnek olarak ABD verilebilir. Stratejik Petrol Koruma Bölgesi Birleşik Devletler Enerji Bakanlığı tarafından yapılmıştır. 727 milyon varile kadar kapasiteye sahip olan dünyanın en büyük acil arzı olmuştur. IEA'nın verilerine göre; 2014'te OECD ülkelerindeki petrol stokları son beş yıldaki stok ortalamasıyla aynı düzeydedir. Stoklardaki artışın sonucunda ise; petrol fiyatı üzerinde baskı kurarak düşüşe neden olmaktadır.¹⁸² Pek çok IEA ülkesi ek stoklama gerçekleştirirken, ithalatçılar ithalat bağımlılığı arttıkça petrol stoklarını arttırmaya başlamışlardır. Örneğin Çin 2020'ye kadar toplam petrol rezerv kapasitesini yaklaşık 500 mb'ye çıkarmayı planlamaktadır.¹⁸³

Talep Kontrolü: Talep kontrolü iki unsurla ilgilidir. Enerji verimliliği ile kesilebilir sözleşmeler olarak ayrılmaktadır. Enerji verimliliği, ithalatçılar için enerji güvensizliğini gidermek için geleneksel bir önlemdir. Klasik bir örnek olarak; Japonya'nın 1979 Enerji Tasarrufu Kanunu'dur. 2005'teki ABD Enerji Politikası Yasası koruma ve enerji verimliliği için 1.3 milyar dolar vergi indirimi sağlamıştır. AB, enerji verimliliğini Avrupa enerji güvenliği politikası içinde en acil unsur olarak görmektedir. 2020'ye kadar enerji verimliliği %20 arttırmayı hedeflemektedir. Enerji üretimi için fosil yakıtlara olan bağımlılığın artmasına karşı olan Japonya kömür ve gazla çalışan elektrik santrallerinde ve diğer talep sektörlerinde verimliliği vurgulamaktadır. Kesilebilir bir sözleşme bir enerji tedarikçisinin üzerinde anlaşmaya varılan müşterilerin üzerinde de anlaşmaya varılan müşterilere gönderileri kesmesini sağlayan bir anlaşmadır. IEA doğalgaz için kesilebilir sözleşmelere değinmektedir. Çünkü depolama ile karşılaştırıldığında daha düşük bir maliyetle sağlanmaktadır. Bu tür sözleşme, doğalgaz ve elektrik için Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da yer olsa da bir enerji arzının kesilmesini en aza indirmek için son çare olarak görülmektedir.¹⁸⁴

Enerji Sübvansiyonları: Enerji sübvansiyonları ya enerji ürünlerini ekonomik hale getirmek ya da enerji üretimini ekonomik açıdan mümkün kılmak için hazırlanmıştır. Dünya çapında fosil yakıt üretimi sübvansiyonlarının 2010'da 409 milyar dolara ulaşmıştır. Tüketici

¹⁸² <https://www.integralforex.com.tr/petrol> (erişim tarihi:24.05.2017).

¹⁸³ International Energy Security: Common Concept for Energy Procuding Consuming and Transit Contries, http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (erişim tarihi: 22.04.2017).

¹⁸⁴ International Energy Security: Common Concept for Energy Procuding Consuming and Transit Contries, http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (erişim tarihi: 22.04.2017).

sübvansiyonlarının başlıca yakıtları olan petrol ürünleri, elektrik ve doğalgaz özellikle enerji açısından zengin ihracat yapan ülkelerde görülmektedir. IMF, enerji verimliliğini azalttığını mali ve sosyal maliyetlerin yanı sıra diğer yan etkileri de savunarak pazarın bozulmasına yol açtığı için enerji sübvansiyonlarına karşıdır. IEA, IMF ile hem fikir ve sübvansiyonların enerji tüketiminden ötürü ithalatı artırarak enerji güvenliğini tehdit ettiğini söylemektedir.

Enerji Ticareti ve Fiyatlandırma: Birçok politika aracı, enerji ihracatçılarının ve ithalatçılarının karşılıklı bağımlılığının azaltılmasını amaçlamakla birlikte enerji ticaret, enerji tüketicileri için malzeme temin etmek ve üreticilere gelir sağlamak için önemli bir araç olacaktır. İhracatçılarla ithalatçı arasındaki ilişkinin, arz güvenliği ve arz güvenliği gereksinimlerini karşılayıp karşılaşmayacağı, sırasıyla yapılan ticari sözleşmeler süreleri ve fiyat formülleri gibi enerji ticaretinin hükümlerine ve koşullarına bağlıdır. Adil ve makul fiyatlandırma yapısı daha fazla dikkat gerektirmektedir. Uluslararası enerji fiyatlandırması söz konusu olduğunda, tartışmalarda doğalgaz üzerine yoğunlaşmıştır. Bu durum özellikle AB ve Rusya arasındaki gaz ticaretlerinde ve daha az ölçüde Asyalı LNG ithalatçıları ile bazı LNG ihracatçıları arasında belirginleşmiştir. 2008 yılında yaşanan ekonomik krizin yanı sıra kömür ve enerji üretimi için yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaşması nedeniyle Avrupa'da zayıf gaz talebi, fiyatların petrol endeksli fiyatlara kıyasla önemli ölçüde düşük olmuştur. Sonuç olarak petrol endeksli uzun vadeli sözleşmelerle büyük miktarda doğalgaz ithal eden EON, Gdf Suez ve ENI gibi Avrupalı ithalatçılar büyük kayıplara uğramışlardır. Bazı LNG satıcıları yeni LNG projelerinin artan maliyetlerini karşılamak için petrol endekslemesinin gerekli olduğunu savunmaktadırlar. Asya'daki uluslararası gaz fiyatlamasının petrol endekslemesinden kopmayacak olması hem gaz fiyat yapısı hem de fiyatlandırma da, bir süre için Asya doğalgaz güvenliği için tartışmalı bölgeler olarak devam edecektir.

Çalışmanın buraya kadar olan birinci bölümünde ilk olarak güvenlik tanımlamaları yapılmıştır. Realist bir bakış açısıyla ele alınan kavram daha sonra güvenliğin alt başlığını oluşturan enerji güvenliği kavramına değinilmiştir. Enerji ve enerji güvenliği konuları ele alınmıştır. Enerji güvenliğini oluşturan enerji güvenliği aktörleri ve kurumları, enerji güvenliği tarihi ve enerji güvenliğinin günümüzde kullanılan kavramları değerlendirilmiştir. Bir sonraki bölümde çalışmanın da odak noktası olan Doğu Akdeniz Bölgesi yer alacaktır, bölgede Doğu Akdeniz'in tarihi, önemi ve stratejik konumu ele alınacak, bölgede enerji krizine bağlı olan Süveyş Krizi ve 1973 Petrol Krizi'nin bölge üzerine etkileri incelenecektir ve daha sonra bölgede çıkan enerji kaynakları anlatılarak, tahmini rezervler değerlendirilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ

2.1. Doğu Akdeniz Hakkında Genel Bilgiler

2.1.1. Doğu Akdeniz Coğrafyası

Akdeniz; Atlas Okyanusu'na bağlı, kuzeyinde Avrupa, güneyinde Afrika, doğusunda Asya kıtaları bulunan bir denizdir. 2.5 milyon km² bir alan kaplayan deniz Cebelitarık Boğazı ile Atlas Okyanusu'ndan; Süveyş Kanalı ile de Kızıldeniz'den ayrılır.¹⁸⁵ Akdeniz Bölgesi konumu açısından üç bölüme ayrılarak tanımı yapılmıştır. Cebelitarık-Malta arasında kalan bölgeye Batı Akdeniz, Malta Adası ile 27 derece boylam arasında kalan bölgeye Orta Akdeniz, en son olarak bu boylamın doğusunda kalan bölgeye de Doğu Akdeniz denilmiştir. Üçüncü bölge olan Doğu Akdeniz konunun ilgi odağını oluşturmaktadır.¹⁸⁶ Doğu Akdeniz Bölgesi Kuzey ve Güney uzunluğu 340 mil, Doğu ve Batı uzunluğu 450 milden oluşmaktadır. Doğu Akdeniz'in kapladığı alan yaklaşık olarak 90.000 mil kare olarak belirlenmiştir.¹⁸⁷ Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yer alan kıyıdaş ülkeler; Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Gazze-Batı Yakası, Mısır, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Ürdün'dür.¹⁸⁸

Akdeniz; yeryüzünde üç kıta arasında yer alır ve karalar arasına bu kadar girmiş başka bir deniz daha yoktur. Bu nedenle Batı Dilleri tarafından karaların ortasında yer alması nedeniyle 'Mediterranean Sea' olarak dile getirilmektedir. Akdeniz'in diğer önemli bir özelliği de iç denizlerin en derinine sahip olmasıdır. Akdeniz'de 3000 metre bir çukur bulunmaktadır, özellikle Doğu Akdeniz havzasında 4000 metreden daha fazla derinliğe sahip olan bir çukur vardır.¹⁸⁹ Tunus kıyılarında bu derinlik çok olmasa da doğuya doğru gidildikçe artmaktadır. Doğu Akdeniz deniz altı topografyası incelendiğinde oldukça engebelerdir. Akdeniz'de tuzluluk diğer okyanuslara oranla fazladır. Atlas Okyanusu'ndan Doğu Akdeniz'e doğru gidildikçe bu oran daha da artmaktadır. Lübnan kıyısında oran artarken, Kıbrıs-Mısır arası bölgede en fazla orana sahiptir. Akdeniz'deki sıcaklık durumu da batıdan doğuya ilerledikçe artış göstermektedir. Batı Akdeniz Bölgesi'nde sıcaklıklar ortalama 13-14 derece

¹⁸⁵ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Akdeniz> (erişim tarihi: 25.01.2017).

¹⁸⁶ Hüseyin Gökçekuş, Doğu Akdeniz'in Jeopolitiği, www.osbuk.org/haber/images/in_jeopolitiği.ppt (erişim tarihi: 27.01.2017).

¹⁸⁷ Kocamanoğlu, 2005: 18.

¹⁸⁸ Yıldız, 2008: 55.

¹⁸⁹ <http://www.filozof.net/Turkce/nedir-ne-demek/18994-akdeniz-cografya-ozellikleri-cografyasi-neresi-hakkinda-bilgi.html?showall=&start=1> (erişim tarihi: 06.02.2017).

arasında iken Doğu Akdeniz’de sıcaklık farkı çok olmamakla beraber 18 derece civarındadır.¹⁹⁰

2.1.2. Doğu Akdeniz’in Tarihi Önemi

Doğu Akdeniz dünya hakimiyetini eline alan güçler tarafından her zaman odak noktası olmuştur.¹⁹¹ Deniz alanı olarak Akdeniz’in anlamı incelendiğinde; bölgenin tarihsel olarak önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bugün telaffuz edilen ‘Mediterranean’ kelimesi Latince’de ‘Mediterraneus’ kelimelerinden gelmektedir. Latince ‘Medius’ kelimesi Türkçe’de de ‘arasında, ortasında’ gibi anlamları vardır. Romalı’larda Akdeniz’i ‘Mediteraaneo’ diğer bir ifadeyle dünyanın kalbi olarak ifade etmişlerdir.¹⁹²

Tarihte bir çok uygarlığın doğduğu yerdir ve zamanında savaşlara neden olmuş olan Doğu Akdeniz; tarihçi, bilim adamı ve yazarların ‘verimli hilal’¹⁹³ olarak adlandırılan bölgede yer almaktadır.¹⁹⁴ Mısır, Mezopotomya ve Anadolu topraklarına bakıldığında; Bu alanlar toprak zenginliği bakımından önemli yerlerdir. Zengin olan bu yerler bir çok uygarlık tarafından hedef olmuştur. Hedef olunan bölgelere hakimiyet kurmak için tarih boyunca savaşlar yapılmıştır. Bölgeye hakim olmak demek, deniz ve kara yoluyla dünya ticaretinide kontrol altında tutmak demektir. Bu nedenle dünyanın gözü burada olmuştur.¹⁹⁵

Doğu Akdeniz bölgesi, Avrupa, Afrika ve Asya olmak üzere üç kıtanın kesiştiği noktada bulunurken, aynı zamanda Orta Doğu'nun büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. İnsanlık tarihinde en gergin ve savaşa maruz kalan bölgelerden biridir; Batı dünyasında önemli rol oynayan imparatorlukların çoğu burada doğup büyümüştür. Dünya çapındaki tek tanrılı inançların beşiğidir. Kıbrıs bu bölgenin ayrılmaz bir parçası olmasından dolayı, bölgeyi kontrol etmek için herhangi bir bölgesel veya dünya gücüne hizmet edebilen, jeostratejik bir konuma sahiptir.¹⁹⁶

Doğu Akdeniz Hristiyanlık ve Musevilik dinlerinin doğduğu aynı zamanda İslam dini için önemli olan bölgeleri içinde barındırmaktadır. Müslüman, Hristiyan ve Yahudiler için hem tarihsel hem de dini açıdan önemli yer olan Kudüs yer almaktadır. Dinlerin ortak bir paydada toplanması açısından bu şehrin dünya tarihi açısından büyük bir yeri vardır. Akdeniz

¹⁹⁰ Balkal, 2009: 3.

¹⁹¹ Braudel, 1993: 174.

¹⁹² Gervasi, 1975: 7-15.

¹⁹³ Verimli Hilal: Ortadoğu’da Batı ve Ortadoğu uygarlıklarının doğduğu alan. Terimi ilk kez ABD’li James Henry Breasted kullanmıştır. Verimli Hilal, kışları yağmurlu, yazları kurak geçen Akdeniz ikliminin egemen olduğu hilal biçiminde bir alandan oluşmaktadır.

¹⁹⁴ Pipes, 1990: 15.

¹⁹⁵ Yayıncı, 2012: 2-3.

¹⁹⁶ file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/Belgelerim/Downloads/The_Geopolitical_Importance_of_the_Eastern_Mediterranean_Airspace.pdf (erişim tarihi: 20.09.2017).

hem coğrafi konum hem de tarihi açısından uygarlıkların doğduğu yerdir. Çok çeşitli uygarlığın doğması, bölgeyi her açıdan (kültürel, ekonomik, dini vb.) farklı yere koymuştur.

Doğu Akdeniz M.Ö 1. Yüzyıl'dan sonra Roma İmparatorluğu'nun etkisine girmiş ve M.S 4.Yüzyıl' dan itibaren Doğu Roma Bizans İmparatorluğu'nun etkisi altına girmiştir.¹⁹⁷ Akdeniz Roma İmparatorluğu için ticaret açısından önemli bir yere sahiptir. İmparatorluk Akdeniz'i stratejik olarak askeri açıdan kullanmıştır. Tarihteki hakimiyet medeniyetlerin öncelikleri arasında yer almıştır. Doğu Roma Bizans İmparatorluğu ve Büyük İskender'in kurduğu imparatorlukların çıkış noktası olmuştur. Bizans İmparatorluğu bölgeye uzun yıllar hakim olmuştur. Ancak İslamiyet'in doğuşuyla birlikte giderek Akdeniz'de güç kaybetmeye başlamıştır. İslamiyet'in doğması ve yayılmasıyla birlikte Müslümanlarda Akdeniz'de denizciliğin önemini anlamışlar ve Akdeniz havzasında aktif olmaya başlamışlardır. Roma İmparatorluğunun askeri açıdan kullandığı Akdeniz bölgesini giderek kaybetmiş ve bu gücü kazanan Osmanlı İmparatorluğu görevi devralmıştır.¹⁹⁸

Osmanlı Döneminde dönem padişahı olan I.Selim (Yavuz Sultan Selim) Mısır seferlerinde donanmaya oldukça önem vermiştir. Mısır ve Suriye'yi Osmanlı topraklarına kattıktan sonra ilk başta Kızıldeniz'de hakimiyeti sağlamış, ardından Akdeniz-Hindistan arası bölgeyi de kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Süveyş'te deniz üssünü kurarak üssün sayesinde Hint Okyanus'undaki hakimiyette büyük gelişmelere imza atmıştır.¹⁹⁹ Özellikle 15. Yüzyıl'dan sonra denizciliğin giderek artan önemi neticesinde Osmanlı Devleti Deniz Hakimiyet Teorisi mimarisi olan Barbaros Hayrettin Paşa sözüyle denizciliğe verdiği değeri ve önemi vurgulamıştır. Hayrettin Paşa sözünde şunu demektedir: Eğer denizlerin hakimiyetini elinizde tutarsanız, bütün dünyaya hakim olursunuz demiştir.²⁰⁰ Bu düşünceye sahip olması ve hayata geçirilmesiyle birlikte Osmanlı padişahları da 17.yy'a kadar bölgede hakimiyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir.²⁰¹

18. yüzyıldan sonra Akdeniz'de yani denizlerdeki Osmanlı hakimiyetinin azalmasıyla birlikte, bölgedeki güçlerde değişmeye başlamıştır. Rusya'nın Doğu Akdeniz'de deniz gücünü bulundurması açısından çaba harcamıştır. Akdeniz Havzası'ndaki değişimlerin, güç mücadelelerinin bölgeye etki etmesi 1827 Navarin Deniz Muharebesinde Fransız , İngiliz ve Rus donanmaları birlikte hareket ederek Osmanlı donanmasının ağır bir yenilgiye uğratmışlardır. 1853 Kırım Harbi'nden sonra Rusların Osmanlı İmparatorluğu'na savaş

¹⁹⁷ Balkal, 2009: 5.

¹⁹⁸ İsmail Zubarı, <http://www.angelfire.com/sd/samandag/yenitarih.html> (erişim tarihi: 14.02.2017).

¹⁹⁹ Şehzuvaroğlu, 1965: 109-110.

²⁰⁰ Kurumahmut, 1998: 35.

²⁰¹ Osmanlı Tarihi Uygarlığı, <https://tr.scribd.com/doc/75580345/72036939-Osmanli-C4%B1-Tarihi-Uygarli-C4%B1-C4%9F-C4%B1> (erişim tarihi: 14.02.2017).

açmasıyla, Rusların sıcak denizlere inmek istemesi daha da anlaşılır duruma gelmiştir. İngiliz ve Fransızlar bunu engellemek için Osmanlı'nın yanında olmuşlardır. Devletlerin çıkarları doğrultusunda değişen bu güç dengeleri farklı çıkar noktalarında birleşmesine neden olmuştur. Doğu Akdeniz' deki Osmanlı üstünlüğü 19.yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir. 19. Yüzyıldan sonra güç dengeleri yeni bir boyut kazanmıştır. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte bölgenin tarihten gelen öneminin ve stratejik konumunun giderek arttığı görülmüştür. Akdeniz'in önemli noktaları olan Cebeli Tarık, Süveyş Kanalı ve Kıbrıs kontrolü elinde olan İngiltere Doğu Akdeniz'e de böylelikle hakim olmuştur.²⁰²

18.Yüzyıl'ın başlarından ve özellikle 19.Yüzyıl'da Akdeniz'de bölgesel aktörlerin dışında, bölge dışı aktörler görülmektedir.²⁰³ Amerika'nın bölgedeki varlığı 18.yüzyıla kadar gitmektedir. Amerikan Bağımsızlık Savaşı sonrası İngiltere'nin Akdeniz'de bulunan Amerikan ticaret gemilerinin korumaması sonucunda, Amerika bölgesel güçlerle ve aktörlerle uzlaşmaya birlikte hareket etmeye yönelmiştir. ABD'nin ticaret gemilerinin korunmaması , ABD'yi güçlü bir donanma kurmaya itmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin bölgedeki rolü ABD'nin kurmuş olduğu güçlü donanma neticesinde ABD'ye geçmiş oldu.²⁰⁴ Amerika Birleşik Devletleri'nin Doğu Akdeniz'deki hedefleri nelerdi; Bölge üzerindeki Sovyet baskısını ortadan kaldırmak, Ortadoğu petrollerini korumak, geçiş yolları-transfer noktası olan Doğu Akdeniz kontrollerini sağlamak ve O dönemde yeni kurulan İsrail'in güvenliğini sağlamaya çalışmak şeklinde maddelendirilebilir.²⁰⁵

Soğuk Savaş Dönemi'nin bir diğer önemli aktörü Sovyetler Birliği de Türk Boğazları'nı ve Süveyş Kanalı'nı kontrol altına almak istemiştir. Ve bölgedeki petrol kaynaklarına müdahale ederek Doğu Akdeniz'de serbest bir geçiş alanı sağlayarak, bölgedeki ticareti kontrolü altına almaya çalışmış ve Sovyet düşüncesini bölge üzerinde yayma amacı yer almıştır.²⁰⁶ Bu nedenle tarihten bu yana Doğu Akdeniz yıllar boyunca güç mücadelelerinin yaşandığı önemli merkezler arasında yer almıştır. Gervasi'de kitabında şu şekilde belirtmiştir: Akdeniz'i kontrol eden Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarını da kontrol etmiştir ve bu bölgelerde büyük etkilerini bırakmışlardır, sözüyle Doğu Akdeniz'in tarihi önemini kısaca özetlemiştir.²⁰⁷

Doğu Akdeniz Bölgesi'nin geçmişten gelen iki sorunu İsrail- Filistin sorunu ve son dönemlerde giderek bölgeyi bu alana çeken Kıbrıs sorunu vardır. Bu sorunlara günümüzde

²⁰² Ünal, 2015: 7-9.

²⁰³ Tarihi Perspektifte Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi <http://www.yenisafak.com/hayat/tarihi-perspektifte-dogu-akdenizin-stratejik-onemi-2491100> (erişim tarihi: 15.02.2017).

²⁰⁴ Ünal, 2015: 9.

²⁰⁵ Quandt, 2004: 5-6.

²⁰⁶ Gervasi, 1975: 15.

²⁰⁷ Gervasi, 1975: 15.

yeni sorunlar dahil olmuştur. Bunlar: Doğu Akdeniz'deki doğalgaz , hidrokarbon ve petrol çıkartılmasında anlaşmazlıkların yaşanması, münhasır ekonomik bölge sorunları ve son olarak da Arap Baharı'nın etkisiyle bölge devletlerinin iç çatışma ve karışıklıklar yaşanması olarak sayılmaktadır.²⁰⁸ Bu gibi sorunların bölgede ortaya çıkması, bölgenin paylaşılmasına ve rezervlerin üzerinde hak sahibi olma düşüncesi, bu nedenle son yıllarda yaşanan gelişmelerin büyük bir kısmını oluşturmaktadır.²⁰⁹

2.1.2.1. Doğu Akdeniz Jeopolitik Konumu ve Önemi

Doğu Akdeniz'in jeopolitik değerini, konumunu ve önemini anlayabilmek için bölgenin öncelikle konumsal özelliklerini bilmek gerekir. Literatürdeki en geniş Doğu Akdeniz tanımlaması şu şekilde yapılmaktadır: Tunus'ta Bon Burnu ile Başlayıp Sicilya Adası'nın²¹⁰ batı ucundaki Lilibeo Burnu²¹¹ arasında kalan bölgenin doğusu olarak ifade edilmiştir. Dünya haritasına bakıldığında Doğu Akdeniz dünyanın ortası olarak görülmektedir. Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'i birbirinden ayrı düşünmenin imkanı yoktur. Çünkü bu iki bölge enerji açısından sürekli etkileşim halindedir. Doğu Akdeniz aynı zamanda dünyanın jeopolitik açısından da dünyanın merkezi konumundadır. Örneğin bazı kaynaklara Mediterranean kavramı dünyanın merkezi olarak açıklanmaktadır.²¹²

Doğu Akdeniz üç kıtanın birleştiği yerdir. Bölgede farklı kültürler ve farklı dinler kesişmiştir. Bölgenin en önemli özelliklerinden biri Ortadoğu'ya olan yakınlığıdır. Ortadoğu dünya rezervlerinin yarısından fazlasını barındırmaktadır. Enerji kaynaklarının aktarımında Doğu Akdeniz kavşak görevi görmektedir. Özellikle Ortadoğu enerji kaynaklarının Uzakdoğu ve Avrupa'yı birbirine bağlayan, köprü görevi gören Süveyş Kanalı vasıtasıyla doğrudan kontrol edebilecek bir konumdadır. Enerjiye bağımlı olan Avrupa Birliği, ABD ve Çin'i besleyen önemli enerji kaynaklarının ortasında yer almaktadır. Nakil güzergahlarının bölgede olması nedeniyle jeopolitik-enerji ilişkisi bölge coğrafyası üzerinde devam etmektedir. Akdeniz tarihten bu yana önemi gün geçtikçe artmaktadır. Hala dünya ticaretinin yaklaşık olarak altıda biri bu bölgede gerçekleştirilmektedir. Önemli deniz yolu ulaşım alanları buradan geçer ve önemli kesişme noktasını oluşturmaktadır. Tarih boyunca sürekli bölge

²⁰⁸ Ünal, 2015: 11.

²⁰⁹ Ünal, 2015: 11.

²¹⁰ Bilge Adamlar Kurulu Raporu, 2013: 3.

²¹¹ Doğu Akdeniz'de Enerji Stratejileri ve Bölgesel Güvenliğin Geleceği, <http://www.21ytc.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014/01/15/7383/dogu-akdenizde-enerji-stratejileri-ve-bolgesel-guvenligin-gelecegi> (erişim tarihi: 27.01.2017).

²¹² Dursun Yıldız, topraksuenerji.org/?p=1197 (erişim tarihi: 02.05.2017).

üzerinde hegemonik savaşlar olmuştur. Önemi kalıcı olmasına karşın sadece bölge üzerinde aktörler değişkenlik göstermiştir.²¹³

Tarihten bu güne Doğu Akdeniz konumu itibariyle dünya devletleri tarafından ilgi odağı olmuştur. Bölgenin popüleritesinin artması itibariyle ticaret merkezlerinin ve yollarının kesim noktası haline gelmiştir. 1869'da açılan Süveyş kanalı bölgeyi ekonomik olarak daha canlı hale getirmiştir. Deniz ticaret yollarının bölgede aktif olmasıyla birlikte ticaret daha da gelişmiştir. Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte, deniz ticaret yolu 15 – 20²¹⁴ gün kısalmıştır. Çünkü kanal açılmadan önce Ümit Burnu²¹⁵ dolaşarak Uzak Doğu ve Avrupa birbirine bağlanıyordu, kanalın açılmasıyla birlikte denizde harcanan zaman kısalmıştır. Bu nedenle Akdeniz Havzası, bir bağlantı yolu olması sebebiyle havzadaki gelişmelerde de yaşanan aksamalarda da önemli rol oynamaktadır. 20. yüzyılda petrolün gündeme gelmesiyle birlikte Doğu Akdeniz'i önemli yapan bir konu ortaya çıkmıştır. Çünkü Doğu Akdeniz bu petrol yollarının ve petrolün ulaşmasında bir kavşak noktası olmuştur. Buna 21.Yüzyılın girmesiyle birlikte doğalgaz faktörü de eklenmiştir. Azeri petrolünün güzergahı konusunda büyük tartışmaların yaşanmasının ardından yoğun bir şekilde doğuda denizcilik koridorunun yaşanmasına Azeri petrolü de eklenmiş ve Doğu Akdeniz'e boşalmaya başlanmıştır.²¹⁶

Petrolün dünyaya dağıldığı Doğu Akdeniz su kaynakları açısından da giderek artan bir sıkıntı gündeme gelmektedir. Enerji talebinin sürekli artmasıyla birlikte bölgede güvenlik sorunları da yaşanmaktadır. Bölgenin denetimi de sağlanmalıdır. Doğu Akdeniz'in tarihine bakıldığında çok savaşlara neden olmuş, tarihinde önemli bir etkisi görülmüş ve Akdeniz'de tek bir gücün sürekli bölgede etkili olmaması istenmiştir. Bu yüzden Doğu Akdeniz'de küresel güçler sürekli bölgede yarış halindedir. Ortadoğu'da petrol rezervlerinin yüzde 68'i doğalgazın da yüzde 41'ine sahiptir. Ortadoğu coğrafyasının sıcak denizi olarak Doğu Akdeniz görülmektedir.²¹⁷ Büyük Ortadoğu Projesinin önemi açısından odak noktası olan yerdir. Yukarıda da bahsedildiği üzere petrol ve doğalgaz hatlarının merkezinde yer alan Doğu Akdeniz hem kendi enerji güvenliğini oluşturmak, aynı zamanda rakiplerinin bağımlı olduğu bu enerji kaynaklarının denetimini sağlamak istemiştir.²¹⁸

Akdeniz; birleştiği coğrafyalar, deniz ulaşımı ve enerji güvenliği gibi konular açısından önemli bir yere sahiptir. Bunun sonucunda bazı güvenlik risklerinin ve sorunlarının olduğu bir denizdir. 2000'li yıllardan itibaren bölgedeki doğalgaz keşiflerinin artması risklerin

²¹³ Keser, 2012: 58.

²¹⁴ Bilge Adamlar Kurulu Raporu, 2013: 4.

²¹⁵ Yayıncı, 2012: 4.

²¹⁶ Yıldız, 2003: 20.

²¹⁷ Yıldız, 2003: 20.

²¹⁸ Yıldız, 2003: 20.

artmasına neden olmuştur. 2000 yılından bu zamana kadar bölgede ruhsatlandırma, sismik veri toplama, sondaj çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Bölgedeki güvenlik sorunları sadece bu kadar değildir. Özellikle son dönemde Ortadoğu’da yaşanan savaş ortamının içinde kalması ve Suriye’de yaşanan olaylar bölgenin güvenlik risklerini daha da arttırmaktadır.²¹⁹

İngiliz Tarihçi Edward Gibbon’un²²⁰ söylediği gibi ‘Dünyada uzun yıllardır tartışmaların olduğu bölge’ olan Doğu Akdeniz son dönemde siyasi, hukuki ve ekonomik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarının bulunmasıyla birlikte enerji anlaşmaları, enerji diplomasisi ve küresel enerji politikaları bölge üzerinde yoğunlaşmıştır. Devletlerin enerjiye olan bağımlılığı gün geçtikçe artmaktadır. Bölgede yapılan petrol ve doğalgaz sondaj çalışmaları teknolojinin gelişmesiyle hız kesmeden devam etmektedir. Bu nedenle Doğu Akdeniz’de tespit edilen enerji kaynaklarına olan ilgi çok fazladır. Akdeniz Havzası ülkeleri deniz alanları üzerinde paylaşım konusunda enerji merkezlerinin üzerinde egemenlik kurmaya çalışmaktadırlar. Uluslararası Hukuk kurallarına uygun olarak paylaşılmadığı takdirde devletlerin kuvvet kullanımı ortaya çıkar. Bunun sonucunda devletler arasında sorunlar yaşanabilmektedir. Doğu Akdeniz’deki mücadeleler yukarıda da bahsedildiği üzere yalnızca ticaret yollarının kontrolü ve enerjiye dayanan bir mücadele olmamış, bununla birlikte Ortadoğu, Kuzey Afrika’da yaşanan gelişmelerde Doğu Akdeniz’i etkilemiştir.²²¹

Doğu Akdeniz Havzası adalar açısından değerlendirildiğinde; Sicilya, Malta, Messina, Meis ve Kıbrıs adaları bölge açısından önemli yere sahiptir. Akdeniz Havzasında jeopolitik ve jeostratejik açıdan en önemli adası Kıbrıs’tır. Kıbrıs; Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’i kontrol etme ve hakim olma açısından önemli bir yere sahiptir. Kıbrıs coğrafi mevkiisi itibari ile İskenderun ve Süveyş’i kontrol altına almaktadır. Tarihten bu yana deniz hakimiyeti ya da kara hakimiyeti Asya-Avrupa-Afrika üçgeninde aktif durumda olmak isteyen güçler bu bölgelere ulaşmanın öncelikle Doğu Akdeniz Havzası’na hakim olmakla mümkün olduğundan bahsetmişlerdir.²²² Doğu Akdeniz ve Kıbrıs, sadece bölgesel, küresel güçlerin üstünlüğü açısından önemli değildir, aynı zamanda bölgenin istikrarı ve barış ortamının sağlanması açısından bölge önemli bir coğrafyaya sahiptir. Diğer önemli bir nokta ulaştırma ve enerji alanlarında bölgenin güvenliğinin giderek önem kazanması gündeme gelmiştir. Akdeniz’de yıllık ortalama gemi geçişi 220 binden fazladır. Küçük bir deniz alanına sahip olmasına rağmen deniz trafiğinin yoğun bir şekilde bölgede gerçekleştirilmektedir. Bölge

²¹⁹ Ceyhan, 2014: 32.

²²⁰ Gedikli ve Taşkın, 2015.

²²¹ Ülker ve Gürson, 2013.

²²² Yayıcı, 2012: 5.

Ortadoğu, Hazar Havzası ve Rusya hidrokarbon kaynaklarının batıya aktarımında önemli bir hattı oluşturmaktadır.²²³

Doğu Akdeniz, jeopolitik teoriler açısından değerlendirildiğinde; Mackinder'in kara hakimiyeti teorisi vardır. Bu teoriye göre Mackinder Akdeniz çevresinde ortaya çıkan bir çok medeniyet ilk önce karada güçlendiğini ve ardından denizler yoluyla genişlediğinden bahsetmiştir.²²⁴ Yani dünyanın kalbine kim hakim olursa Dünya adasına hükmeder demiştir.²²⁵ Deniz kuvvetlerinin yerini kara kuvvetinin aldığı, kara hakimiyeti olan bir devletin bölgeye hakim olacağını söylemiştir.²²⁶ Doğu Akdeniz merkez bölgesi olan diğer bir deyişle kalpgaha²²⁷ giden deniz ticaretinin de başlıca odak noktası olmaktadır.²²⁸

Mahan'ın deniz hakimiyeti teorisinde göre; Doğu Akdeniz Doğu-Batı arasında bir geçiş noktası olması ve ticaret yollarının üzerine bulunması sebebi ile uluslararası arenada çok önemli bir yere sahiptir. Douchet'in hava hakimiyeti teorisi Doğu Akdeniz'in kavşak olması Ortadoğu, Avrupa, Balkanlar, Kafkasya ve Asya bölgelerinin odak noktası olmuştur. Bu bölgelere havadan müdahale etmesi böylelikle daha kolaydır. Spykman'ın kenar kuşak teorisi; Akdeniz havzası ülkeleri Yunanistan ve Türkiye'ye doğrudan bir etki yaparken, Ortadoğu'da İran ve Irak gibi ülkelere dolaylıda olsa etkisi vardır. Doğu Akdeniz böylelikle kenar kuşak ülkeleri üzerinde büyük bir kontrole sahiptir.²²⁹ Bu modellerin büyük çoğunluğu, Doğu Akdeniz'i büyük bir öneme sahip bir bölge olarak tanımlamaktadır. Burada yer alan gelişmelerin politik gelişmelere küresel bir bağlamda etkisi olabileceğinden bahsedilmiştir. Yani , önemli bir yere sahip olan küresel güçler veya bölgesel güçler, kendi bölgelerini korumak için bölgesel meselelere karışmışlardır. Halford Mackinder tarafından önerilen dünya modeli ve daha sonra Nicholas Spykman tarafından daha ayrıntılı olarak hazırlanmış bu model, " Rimland "olarak adlandırılmaktadır. Bu bölgenin kontrolü Avrasya'nın egemen gücünü belirler ve böylece tüm dünyayı yönetir. Mackinder, Yunanistan'a "su ile sınırlandırılmış ve bu nedenle deniz gücüne açık" bir devlet olarak özel bir atıfta bulunmuş ve "Yunanistan'ı büyük bir Heartland yetkisine sahip olmak, büyük olasılıkla onu dünyanın kontrolü ile idare edebileceğini"savunmuştur.²³⁰

²²³ Özgen, 2013: 204

²²⁴ Jeopolitik Teoriler ve Coğrafi güç, <http://enginsalli.blogcu.com/jeopolitik-teoriler-ve-cograf-guc/10639056> (erişim tarihi: 08.02.2017).

²²⁵ Jeopolitik Teoriler ve Coğrafi Güç, <https://cografyabilim.wordpress.com/tag/deniz-hakimiyet-teorisi/> (erişim tarihi: 02.02.2017).

²²⁶ Sandıklı, 2011: 3.

²²⁷ Kalpgah: Mackinder, 1904 tarihli bildirisinde 'mihver bölge' diye adlandırdığı Avrasya'nın kuzey merkez çekirdeği

²²⁸ Sandıklı, 2011: 3-5.

²²⁹ Yıldız ve Yaşar, 2012: 42-44.

²³⁰ file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/Belgelerim/Downloads/The_Geopolitical_Importance_of_the_Eastern_Mediterranean_Airspace.pdf (erişim tarihi:20.09.2017).

Yunanistan Doğu Akdeniz bölgesinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Yunanistan'ın katılımı olmadan bölge tasvir edilemez. Alfred Mahan'ın deniz gücünün tartışılmaz önemiyle kara gücünün önemi konusunda öne çıkan konu, bu belirli bölgeye daha fazla değer katmaktadır. Mahan'ın ünlü varsayımlarının yanı sıra, Fransız Siyaset teorisyeni Charles Maurras da büyük bir filonun değerini savunmaktadır. Mahan'ın tezini destekleyen tüm dünya gücü, bu bölgeye göz yumamaz. Doğu Akdeniz, büyük miktarda ham petrol ve doğal gazın Orta Doğu'dan Süveyş Kanalı üzerinden Avrupa'ya veya Amerika'ya nakledildiği, dünya ekonomisi için kritik bir merkez oluşturmaktadır. Süveyş Kanalı kendisi bir dünya geçiş koridoru oluşturuyor; Toplam petrol taşımacılığının % 20'si ve dünya ticareti mallarının% 30'u bu su yolu ile yapılmaktadır.²³¹ Bundan başka kuzeybatıda, Çanakkale Boğazı Rusya'nın sıcak sulara giden tek deniz geçişidir ve bu da stratejik önem taşımaktadır.²³² Süveyş Kanalı'nın önemi, bu su yolunun nasıl olduğu ve krizin nasıl ortaya çıktığı bir sonraki başlıkta anlatılacaktır.

2.2. Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğine Bağlı Krizler

2.2.1. Süveyş Krizi

Süveyş Kanalı Akdeniz ve Kızıldeniz'i birbirine bağlayan bir su yoludur. Bölge o dönemde İngiltere açısından önemli bir yere sahiptir. Süveyş Kanalı'nı Akdeniz ve Kızıldeniz ile birleştirme fikri çok eski dönemlere dayanmaktadır. 17.Yüzyılda Fransızlar, Nil nehrini dahil etmeden Akdeniz ve Kızıldeniz'in birleştirme fikrine yönelik projelerini o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'na takdim etmişlerdir.²³³ Daha sonra Akdeniz ve Kızıldeniz'i birbirine bağlama düşüncesi; 1798 Napolyon'un Mısır seferinde ciddi bir şekilde değerlendirilmiştir. Napolyon²³⁴ tarafından Mısır'a götürülen mühendisler bölgede önemli çalışmalar elde etmişlerdir. Çünkü Napolyon'a göre bir yerin coğrafyasını bilmek o yerin dış politikasını da bilmek demektir.²³⁵ 1846'da geliştirilen projeler ilerleme sağlayamamıştır. Yeni projelerin geliştirilmesiyle birlikte Mısır Hidiv'i Sait Paşa tarafından Fransız Mühendis Ferdinand de Lesseps'e 5 Ocak 1856 yılında imtiyaz verilmiştir. İmtiyaz 99 yıllığına verilmiştir ve bu sürecin sonunda kanal tüm sistemleriyle birlikte Mısır Hükümeti'ne bağlanması öngörülmüştür. Kanalin inşası 1858'de başlamıştır. 1869 yılında tamamlanmış ve faaliyete geçmiştir.

²³¹ Lagane, 2012: 424.

²³² file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/Belgelerim/Downloads/The_Geopolitical_Importance_of_the_Eastern_Mediterranean_Airspace.pdf (erişim tarihi:20.09.2017).

²³³ Serbest, 2017: 697.

²³⁴ Brzezinski, 2005: 59.

²³⁵ Brzezinski, 2005: 59.

Süveyş Kanalı uluslararası bir konumdadır. Bütün gemi geçişlerine açık bir kanaldır. Kanalın hisselerine bakıldığında; %52 Fransızlar, %44 Mısır Hazinesi ve diğer yüzdelikte Hidiv tarafından satın alınmıştır. Ama daha sonra Hidiv olan İsmail Paşa hisseleri İngiltere'ye satmıştır. Böylelikle kanalın %42 lik bir payını almışlardır.²³⁶ 1875 yılına gelindiğinde; İngiltere Mısır Hükümeti'nden Süveyş Kanalı Şirketi'nin yüzdeliklerini almıştır ve ortak olmuştur. Bu süreçten sonra 1882' de o dönemde Osmanlı toprağı olan Mısır, İngiltere tarafından işgal edilmiştir. İşgal ettikten sonra Süveyş Kanalı üzerindeki etkisini arttırmıştır.²³⁷

İngiltere'nin Mısır İşgali'nin asıl amacı aslında; orayı işgal altına almak değildir, ülkede istikrarlı bir şekilde yönetim oluşturmaya çalışmaktır ve kendi kolonileri için güvenli bir yer sağlamaya çalışmaktır. Başka bir neden; Mısır'ı işgal etmekle, Ortadoğu'yu hem etnik hem de mezhepsel olarak bölme düşüncesi olmuştur. Böylelikle bu düşüncesini uygulamaya koymuştur. Süveyş Kanalı bu nedenle İngiltere açısından hayati bir öneme sahiptir.²³⁸ İngiltere bölgede özellikle enerji ve deniz güvenliğini sağlamak amacıyla stratejik konumunun önemini anlamıştır. Bu sebeple Mısır'da oluşturduğu üs, Basra Körfezi ve Ortadoğu'da yer alan petrol alanlarını ve ticari gemilerin geçişlerini kontrol etmek için bölgede aktif olma gayesindedir. Mısır'da kurmuş olduğu üssün sürekliliğini sağlamak için Mısır ile ilişkilerini sıkı tutmaya çalışmıştır. Yönetim ile yakından ilgilenen İngiltere Mısır içerisindeki milliyetçileri huzursuz etmiştir. 1951' de İran Başbakan'ı Musaddık²³⁹ İran petrollerini millileştirmiştir ve Abadon'da bulunan ve buradaki petrol alanlarını koruyan İngiliz ordularının İran'ı terk etmesini istemiştir.²⁴⁰ Aynı şekilde Mısır milliyetçilerinin de İngiltere'ye olan tavırları giderek artmıştır ve tansiyon yükselmiştir. Artan tansiyon; Mısır halkının İngiliz binalarına saldırmasına ve İngiliz vatandaşını öldürmesine neden olmuştur.²⁴¹

1948'deki Arap-İsrail savaşları sonunda Arapların yenilgiye uğraması, Mısır'da milli duyguların kabarmasına neden olmuştur. Çünkü Süveyş Kanalı üzerindeki İngiltere Hegemonyası Mısır'ı rahatsız etmiştir ve kanal üzerinde hak sahibinin Mısır olduğunu iddia etmişlerdir. Özellikle Mısır Süveyş Kanalı'nın, ülkenin diğer toprak parçaları gibi kanalında Mısır'a ait olduğunu dile getirmiştir. 1951'de İran'ın petrol alanları İngiltere'nin hegemonyasında olması İranlıları buna baş kaldırmaya yöneltmiştir. Mısır'da da aynı şekilde 1951'de yaşanan bu olayı örnek alarak; Süveyş Kanalı'nı millileştirme düşüncesi böylelikle

²³⁶ Serbest, 2017: 698.

²³⁷ Armaoğlu, 1983: 492-493.

²³⁸ Hurewitz, 1989: 19.

²³⁹ Cleveland, 2015: 322.

²⁴⁰ Kissinger, 2000: 580.

²⁴¹ Lucas, 1996: 8.

gündeme getirmiştir. İngiltere bu durum karşısında ABD'den yardım istemiştir. Ama ABD kuzeyde oluşan Sovyet tehdidine karşı bir savunma alanı oluşturmuştur. Bu savunma ileriki zamanlarda Bağdat Paketi'nin oluşmasını sağlayacaktır. Bu nedenle daha sonra İngiltere, Türkiye ve Irak'ın içinde olduğu Bağdat Paketi oluşacaktır.²⁴² Arapların üzerinde hakimiyet kurma ve lider olma düşüncesi olan Cemal Abdül Nasır'ın²⁴³ planları bu sebeple zor duruma düşmüştür. Nasır gibi popülerliğe sahip bu kişiler Batı ile hareket etmenin doğru olmadığını söylemişlerdir.²⁴⁴

1948'de yenilgiyi hazmedemeyen Mısır Hükümeti ve Nasır bu planları gerçekleştirmek için Süveyş Kanalı'ndan İsrail gemilerinin geçişine izin vermemiştir ve gemilerin geçişlerini yasaklamışlardır. Mısır'da daha öncede İngiliz hegemonyasına yönelik yapılan tavırlar ve İngilizlerin öldürülmesi, aynı şekilde Mısır'da olduğu düşünülen İsrail ajanlarına yapılmıştır. Buna karşılık olarak İsrail de Mısır'a tepki vererek Gazze'ye operasyonda bulunmuştur ve Mısırlıları öldürmüşlerdir. Bunun üzerine yaşanan kriz ortamından çıkabilmek için, 1955 yılında İsrail ABD'den silah istemiştir. İsrail'in bu talebi ABD tarafından reddedilmiştir. ABD'den beklediği yardımı görmeyen İsrail, kendine silah yardımında bulabilecek yeni müttefikler aramaya başlamıştır ve Fransa ile silah anlaşması yapmıştır. İsrail ile yapılan bu anlaşmalar sonucunda Mısır, Batı ile silah anlaşmaları yapmak istemiştir fakat İngiltere ve Fransa'nın kendi aralarında yapmış oldukları silah anlaşmaları Mısır'a silah satışına izin verilmesini engellemiştir. Bunun üzerine Nasır Batı'dan istediği yardımı alamamasından kaynaklı yönünü Sovyet Rusya'ya dönmüştür. Birçok askeri yardımı Rusya'dan temin etmiştir. Rusya ve Mısır yakınlaşmasını gören Batılı Ülkeler İsrail'e yapmış oldukları askeri yardımları arttırmıştır. Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki bu değişen ittifaklar enerji ve deniz güvenliği üzerine yapılan anlaşmalarında farklılık göstermesine neden olmuştur.²⁴⁵

1956 yılına gelindiğinde; Batı'nın bölge üzerinde yapmış olduğu politikalar neticesinde; Nasır radikal bir karar almıştır ve Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini duyurmuştur. Bundan sonra Süveyş Kanalı üzerindeki kontrolün Mısır'a ait olduğunu söylemiştir. Aslında Nasır kanalı millileştirirken, İngiltere'nin Süveyş Kanalı üzerinde askeri hareketler yapacağını düşünmüştür. Ama yine de millileştirme düşüncesinden vazgeçmemiştir. Böylelikle Nasır hem Mısır'da hem de Arap dünyasında popülaritesini arttırmıştır. Nasır'ın kanalı millileştirmesinde bir diğer önemli neden ise; İngiltere ve ABD Aswan Barajı'nın²⁴⁶

²⁴² Kissinger, 2000: 583.

²⁴³ Cleveland, 2015: 335.

²⁴⁴ Kissinger, 2000: 580.

²⁴⁵ Ünal, 2015: 20.

²⁴⁶ Kissinger, 2000: 586.

yapımında ekonomik olarak destekleri sağlamamıştır bu yüzden Nasır'ın millileştirme kararı almasına neden olmuştur. Kanalın millileştirilmesi İngiltere ve Fransa'nın bölgede etkisiz kaldıklarının göstergesi olmuştur. İngiltere ve Fransa bunun üzerine İsrail'in Mısır'a yapmış olduğu hareketlere ve saldırılara destek vermiştir. İsrail'i destekleyerek bölgede Süveyş Kanalı'nın sağladığı enerji ve deniz güvenliğini ele geçirmek istemiştir. ABD'nin bölgedeki enerjiye önem vermesi neticesiyle ABD, İsrail'in İngiltere ve Fransa ile ortak hareket etmesi durumunda ekonomik bir yaptırımla karşılaşacağı bildirilmiştir. Ve İsrail, İngiltere ve Fransa saldırılara son vermiştir ve bölgeden geri çekilmeye başlamışlardır. İngiltere bu nedenle Ortadoğu'da hayallerine veda etmek durumunda kalan ilk ülke olmuştur. Süveyş Kanalı'nda yerleşmiş olduğu üssü geri çekmek zorunda kalmıştır.²⁴⁷ Bu geri çekilmeye etkili olan BM olmuştur. BM barışı sağlamak için etkili olmaya çalışmıştır. İngiltere ve Fransa'nın geri çekilmesinde bir başka neden olarak da; iki ülkenin ülke içinde yaşadıkları ekonomik sorunlar sayılabilmektedir.

2.2.2. Süveyş Krizi Sonuçları

Süveyş Krizi, bölgesel etkilerinin yanı sıra, küresel etkileri ve sonuçları olmuştur. Özellikle enerji ve deniz güvenliğine bağlı Süveyş Krizi hem bölgedeki ittifakların değişimine hem de bölge üzerindeki güç dengelerinin değişimine sahne olmuştur. Yaşanan kriz dünya tarihi açısından değerlendirildiğinde; yeni dünya düzeninde etkili bir güç konumunda olan ABD'nin aktif olmasıyla birlikte güç dengeleri değişmiştir.²⁴⁸

Süveyş Krizi ve daha sonra Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi sonuçları kısaca şu şekilde sıralanabilmektedir: İsrail, İngiltere ve Fransa, Mısır ve ABD açısından olmak üzere dört başlıkta toplamak mümkündür. İsrail açısından bakıldığında, Mısır'a karşı zafer kazanmak, daha sonra İsrail'in topraklarının genişletmesi Ortadoğu'da yeni bir dünya düzeninin kurulmasına neden olmuştur. İngiltere açısından değerlendirildiğinde, İngiltere bölgede oluşturduğu kolonilerin yok olması hız kazanmıştır. Ve İngiltere bölgedeki hakimiyetini Mısır'ın üzerindeki etkileri ortadan kalkmaya başlamıştır, yerine ABD bölgede aktif olmaya başlamıştır. Süveyş Kanalı boyunca İngiliz üssü olan yerler Mısır'dan çekilmek durumunda kalmışlardır. ABD'nin onayı olmadan İngiltere'nin bölgede sınırlı bir şekilde hareket edeceği anlaşılmıştır.

Mısır'a krizin etkisi, Mısır millileştirme kararıyla ilgili neredeyse bir meydan okuma gerçekleştirmiştir.²⁴⁹ Yapılan tavrın hükümetin iç hukukuna yönelik yapıldığını ve uluslar

²⁴⁷ Kissinger, 2000: 583.

²⁴⁸ Hurewitz, 1989: 171.

²⁴⁹ Serbest, 2017: 709.

arası hukuk boyutunun olmadığını savunmuştur. Mısır'ın gerçekleştirdiği bu tutum, Arap dünyasındaki lider ülke konumunu arttırmıştır ve Nasır'ın da Arap dünyasındaki popülerliği de yükselmiştir. Özellikle bu liderlik Arap Birliği'nde önemli bir yere sahip olacaktır. Bölgedeki bir diğer ülke olan Suriye de Fransa ve İngiltere ile olan ilişkilerini minimum seviyeye çekmiştir ve bölgede İngiltere ve Fransa'ya ait boru hattını iptal etmiştir. İngiltere ve Fransa bölgede güç kaybetmiş ABD ise bölgenin yeni güç sahibi olmuştur. ABD sadece İngiltere'nin bölgeden çekilmesini sağlamamış aynı zamanda Sovyet tehdidine karşı bir blok oluşturmuştur. Ortadoğu'da oluşturduğu bu bloğu Eisenhower doktrini ile Sovyet'lerden gelebilecek etkiye bir ağ oluşturmuştur. Çünkü kriz Sovyetler Birliği açısından da olumlu sonuçlar doğurmuştur.²⁵⁰ Sovyetler Birliği saygınlığı artan bir ülke olmuştur. Sovyetler Birliği'nin Mısır'a yapmış olduğu yardımlar sonucunda yeni doktrinin uygulanması ülke açısından önemli bir yere sahiptir.²⁵¹

Ortadoğu açısından bakıldığında, kriz Ortadoğu'da var olan Arap-Yahudi düşmanlığını derinleştirmiştir. 1948 Arap-İsrail savaşlarından sonra İngiltere ve Fransa destekli İsrail'in kanala saldırması ikinci bir Arap- İsrail savaşının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bölge devleti olarak Türkiye de Mısır ile ilişkilerini iyi tutmaya çalışmıştır. Kriz sonrasında İsrail'e tepkisini göstermiştir, fakat Batı ile olan ilişkilerin zedelenmemesi için dengeli bir politika izlemiştir. 1960'lı yıllara gelindiğinde ise, Avrupa'nın artan enerji bağımlılığı Araplar üzerine politikalar yapılmasına neden olmuştur. Özellikle ABD'nin İsrail yanında yer alması Avrupa ve ABD arasında ihtilaflara neden olmuştur. Sonuç olarak Süveyş Krizi; Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yaşanan güç mücadeleleri ve bölge üzerinde sürekli ittifakların değişmesiyle belirli, önemli bir etkiye sahip olmuştur.²⁵²

2.2.3. 1973 Petrol Krizi

20. Yüzyılın önemli olaylarından biri, Ortadoğu'da 1948 yılında kurulmuş olan İsrail Devleti'dir. İsrail'in kurulması sadece Ortadoğu yönünden değil, dünya tarihi açısından da önemi çok büyüktür. ABD ve İngiltere desteğiyle kurulmuş İsrail Devleti, Arap Devletleri'nin tepki vermesine rağmen bir çok savaşa katılmıştır ve topraklarını sürekli genişletmiştir. 14 Mayıs 1948'de bağımsızlığını ilan etmiştir. İlk başta SSCB ve ABD'nin İsrail'i tanımamasının ardından diğer devletlerde İsrail'i tanıdığını kabul etmişlerdir. Fakat Ortadoğu'da Arap Ülkeleri tarafından kabul görmeyen İsrail bağımsızlığı, İsrail'e karşı savaş açmalarıyla

²⁵⁰ Serberst, 2017: 709.

²⁵¹ Serbest, 2017: 710.

²⁵² Ünal, 2015: 26.

başlamıştır. İsrail başlatılan bu savaflara karşı ilk kez Mısır, Suriye, Lübnan ve Ürdün ordularını yenmiştir. Topraklarını böylelikle genişletmiştir.²⁵³

1948'de Mısır'ın yenilgisiyle biten savaş, Nasır'ın yenilgiyi hazmedememesi üzerine 1956 yılında Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi ikinci bir Arap-İsrail çatışmasının yaşanmasına neden olmuştur. İsrail, İngiltere, Fransa birlikte hareket ederek Mısır'a karşı savaşmışlardır. 1956 yılında Mısır'a karşı önemli ilerlemeler sağlanmıştır, fakat SSCB ve ABD'nin Mısır tarafındaki söylemleri Fransa, İngiltere ve İsrail devletlerinin bölgeden çekilmesini sağlamıştır.²⁵⁴ İsrail ve Arap Devletleri ile olan üçüncü savaş ise Altı Gün savaşları olarak bilinen 1967 Savaşı'dır. İsrail ve Mısır, Ürdün, Irak, Suriye arasında yaşanan bu savaş altı gün sürmüştür ve İsrail'in Arap Ülkelerini yenmesiyle savaş sonuçlanmıştır. İsrail'in savaşı kazanmasıyla Ortadoğu'nun sınırları tekrardan belirlenmiştir. İsrail, önemli bölgeleri ele geçirerek savaştan galip ayrılmıştır. İsrail ve Arap Devletleri arasında gerçekleşen bir diğer savaş ise; 1973 yılında olan Yom Kippur Savaşı'dır. Mısır ve Suriye'nin, Yahudi'lerin kutsal günü olan Yom Kippur Bayramı zamanında, 1973 Ekim'de Mısır ve Suriye orduları saldırıya geçmiştir ve bazı bölgeleri almışlardır. O dönemde ABD Başbakanı olan Nixon taraflara savaşı durdurma çağrısı yapmıştır. İsrail'in bu çağrıya uyması ve Sovyetler Birliği'nden yardım alabileceğini düşünen Enver Sedat savaşı durdurmaya yanaşmamıştır. Bunun üzerine ABD İsrail'e yapmış olduğu yardımlar ve askeri destekler sayesinde İsrail Araplara karşı üstünlük sağlamıştır. Savaşın seyri değişmiştir ve Arap orduları yenilgiye uğratılmıştır.²⁵⁵

1948 ve 1973 arasında gerçekleşen bu savaşlar İsrail Devleti'nin kurulmasıyla kalınmamış, aynı zamanda sınırların tekrar çizilmesini ve İsrail'in topraklarının artmasını sağlamıştır. Bu nedenle yaşanan bu savaşlar 1973'de gerçekleşen petrol krizinin önemli nedenlerini oluşturmuştur. Arap Devletleri savaşlardaki mağlubiyetlerinin nedeni olarak Avrupa'nın ve ABD'nin İsrail'e yapmış olduğu yardımları göstermiştir. Bu sebeple Arap Devletleri ellerinde olan enerjiyi (petrolü) Avrupa'ya karşı kullanmışlardır. Bu nedenle 1973 petrol krizinin ilk başta küresel ekonomilere ve enerji güvenliğine yansımalarına bakılmalıdır. Arap Petrol Üreticileri 1973 yılında yaptıkları petrol ambargoları, daha önce yaptıkların ambargolardan daha etkili olmuştur. İlk olarak, 1948-1949 yılları arasında Arap-İsrail Savaşı'nda Irak Petrolünü taşıyan boru hattını kapatmışlardır. İsrail bunun üzerine Venezuela'dan petrol temin etmiştir ve bu sıkıntısını çözmüştür. Arapların yapmış oldukları petrol kesintileri ve ambargoları etkili olmamıştır. Bunu takiben Arap Ülkelerinin bir başka girişimi İran petrolünün millileştirmesi ve uygulanan petrol ambargoları olmuştur. Ardından

²⁵³ Sander, 2005: 299-300.

²⁵⁴ Yılmaz ve Kalkan, 2017: 182.

²⁵⁵ Ünal, 2015: 29.

Musaddık'ın indirilmesiyle birlikte bu girişimde başarısız olmuştur.²⁵⁶ Ardından 1956 yılında yaşanan Süveyş Krizi olmuştur. Kanalın millileştirilmesi, Avrupa tarafından korku ile karşılanırsa da Avrupa kendine yeni enerji yolları bulmayı başarmıştır. 1967'de Arap-İsrail Savaşı'nda üçüncü bir girişim yapmışlardır ve Süveyş Kanalı'nın tekrar kapanmasına neden olmuştur. Fakat Arap Ülkeleri birleşik bir politika izleyememiştir. Özellikle petrol ithalatçısı ülkeler kendilerine alternatif kaynaklar aramışlardır. ABD ve Venezuela'daki petrole yönelmişlerdir. Yukarıda sayılan girişimlerin hiçbiri 1973'deki gibi etkili olamamıştır. Fakat Avrupa'nın sürekli enerjiye ihtiyaç duyması, Arap Ülkeleri'nin birlikte hareket etmesiyle, 1973 petrol krizinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.²⁵⁷ Arap Ülkeleri'nin ortak politika izlemelerinin ve petrol kozunu elinde bulundurmaları için atılan ilk adım Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Teşkilatı (OAPEC) kurmak olmuştur.²⁵⁸

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın enerjiye olan ihtiyacı artmıştır. 1973 yılından sonra dünyada enerji kaynaklarının kullanımına bakıldığında; en büyük yüzdelik petroldeyken, daha sonra onu doğalgaz ve kömür takip etmiştir. Artan enerji ihtiyacı Ortadoğu petrolünün de dünya rezervlerinin üçte birini oluşturması bölgeye olan ihtiyacı arttırmıştır. Çünkü 1970'lere kadar ABD; kendi petrolüyle kendine yetebilecek durumdayken, 1973 yılında artan enerji talebi petrolün ithal edilmesine neden olmuştur. Bu nedenle 70'lerde Arap petrolü ABD'nin enerjisini sağlayabilecek bir bölge olmuştur. 1973 yılında Arap-İsrail savaşının olmasıyla birlikte petrol krizi de bu savaştan sonra ortaya çıkmıştır. Özellikle ABD ve Avrupa'nın İsrail'e yapmış oldukları desteklere karşı Arap Ülkeleri petrolü bir silah olarak kullanmak istemişlerdir. Ve bunun üzerine petrol üretimini kısmak ve petrol fiyatlarını yükseltme fikri tartışılmaya başlanmıştır. Arap Ülkeleri'nin petrol üretimini kısmasının kendi yararlarına olmaması düşünülmüştür ve fiyat yükseltme yoluna gidilmiştir.²⁵⁹ Bunun üzerine 1973'te OPEC ülkeleri petrol varil fiyatını arttırmışlardır. 1974'ün sonunda varil fiyatı 3,09 USD'den 4,75 USD'ye çıkarılmıştır. Bu rakam 1975'te ise 12,21 USD'ye çıkmıştır.²⁶⁰ Petrol fiyatlarında yaşanan artışlar sonucunda; üretici ülkeler açısından olumlu sonuçlanırken, petrol ithal eden ülkeler ekonomik olarak zarar görmüşlerdir. 1973 kriziyle birlikte ABD ve Batılı Ülkeler artan fiyattan negatif yönde etkilenmişlerdir. Enflasyonun ve işsizlik oranlarının artmasına neden olmuştur.²⁶¹

²⁵⁶ Yılmaz ve Kalkan, 2017: 183.

²⁵⁷ Arı, 2014: 319-320.

²⁵⁸ Armaoğlu, 1983: 726.

²⁵⁹ Armaoğlu, 1983: 726.

²⁶⁰ Öztürk ve Saygın, 2017: 3-9.

²⁶¹ Yılmaz ve Kalkan, 2017: 185.

2.2.4. 1973 Petrol Krizi'nin Enerji Güvenliği'ne Etkileri ve Sonuçları

Krizin enerji güvenliği açısından çok önemli bir yeri vardır. Özellikle 1973 yılından sonra enerji güvenliği üzerine yapılan tanımlamalar, tartışmalar ve enerji bağımsızlığına verilen önem artmıştır. Gelişmiş ülkeler enerji politikaları oluşturmuştur. Yeni kaynaklara ve yeni güzergahlara yönelmişlerdir. Bu nedenle Doğu Akdeniz Bölgesi ABD, Rusya ve Avrupa'nın enerji kaynakları açısından bölge üzerinde aktif olduğu bölge konumundadır. Kriz sonrası enerji konusu, Uluslararası Enerji Ajansı gibi kuruluşların ortaya çıkmasıyla verilen önemi ve alınabilecek tedbirlerin de arttığını göstermektedir. Petrol üreten ülkelerin fiyatları arttırması petrol arzında kısıtlamaya gitmeleri enerji arz güvenliğini ortaya çıkarmıştır. Petrol ithal eden ülkelere özellikle petrol arzının azalmasıyla birlikte zor duruma düşmüşlerdir. Arap ülkeleri petrolü siyasi bir araç olarak kullanması, ABD, İngiltere ve Almanya gibi bir çok gelişmiş ülkelerin ekonomilerine olumsuz etkisi olmuştur. Krizin 1973 ve daha sonraki yıllarda görülen etkileri devam etmiştir. Petrol fiyatlarının yükselmesi devam etmiştir. 1980 itibariyle krizin etkileri her ne kadar kaybolmuş görüle de, uluslararası alanda devletlerin öncelikle güvenliklerini oluşturmada, enerji güvenliğine de önem vermeleri devlet politikalarında yerini almıştır.²⁶²

Petrol krizinin gelişmiş devletlerde beklenmedik bir şekilde etkileri ve bunların sonuçları olmuştur. Devletler bu etkilerle başa çıkabilmek için stratejiler geliştirmeye gitmişlerdir. Bu yüzden devletler 1970 ve 1980 arası dönemde politikaları enerji güvenliği üzerine kurmaya çalışmışlardır. Bu ülkelere örnek olarak ABD verilmektedir. 1973 Petrol Krizi'nin yaşandığı dönem ABD Başkanlığı'nda Nixon vardır. Nixon hem kriz döneminde hem de krizden sonraki zamanlarda enerji güvenliğinin önemine sürekli değinmiştir. Enerji Politikaları Ofisi'ni kurarak enerji güvenliğinde politikaların oluşmasını sağlamıştır. 1970'li yıllarda Başkan Carter'da enerji kanunlarını devreye sokmuş ve ABD'nin enerji üzerine bir takım politikalar oluşturmasına yardımcı olmuştur.²⁶³ Bu krizden etkilenen diğer bölge ise Avrupa olmuştur. 1973 öncesi dönemde Avrupa kömür yerine, ithal petrol kullanmaktadır. Ama krize hazırlıklı olmaması Avrupa ülkelerini enerjinin, güvenliklerini etkilemesi konusu gündeme gelmiştir. Arap-İsrail Savaşları'nda petrolün Avrupa'ya karşı kullanılması ciddi endişelere neden olmuştur. En önemli nedeni, Avrupa'nın enerjide Ortadoğu'ya olan bağımlılığıdır. Bu nedenle Avrupa ülkeleri Arap-İsrail Savaşları'nda İsrail tarafında olmaktan çekinmişlerdir. Avrupa enerji güvenliği üzerine ABD gibi politikalar ve yeni stratejiler üretmeye başlamıştır. Yeni Enerji Politika Stratejini onaylamıştır. Stratejiye göre; tüketim

²⁶² Sevim, 2010: 55.

²⁶³ Yılmaz ve Kalkan, 2017: 187.

azaltılmalı ve enerji güvenliğine verilen önemin artması amaçlanmıştır.²⁶⁴ Enerji üzerine yapılan bu stratejiler küresel boyutta ele alınmaya çalışılmıştır. 1974'te Washington'daki enerji konferansı enerjinin küresel boyutta bir konu olduğunun göstergesidir. Konferansta Uluslararası Enerji Anlaşması ortaya çıkmıştır. Böylelikle çıkabilecek krizlerle baş etmenin yolları aranmıştır. Krizin etkilerinin azaltılması amacıyla kurulan Uluslararası Enerji Ajansı bugünde enerji güvenliği üzerine çalışmaları devam etmektedir.²⁶⁵

Petrol krizinin ortaya koyduğu diğer bir sonuç ise; devletleri alternatif kaynak olabilecek doğalgaza yöneltmesidir. 1973 yılında ve günümüzdeki doğalgaza olan ilgi farklıdır. Günümüzde doğalgaz kaynağı petrole alternatif olarak kullanılmaktadır. Özellikle nükleer enerji gelişmiş ülkelerin başvurduğu alternatif çözümler arasında yerini almıştır. Ortadoğu dışında farklı coğrafyalar üzerinde durulmaya başlanmıştır. Son dönemlerde Doğu Akdeniz, Afrika, Latin Amerika gibi yeni enerji kaynaklarına yönelmişlerdir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte denizlerdeki petrol arama çalışmaları artmıştır. Enerji güvenliği ve denizlerdeki güvenlik önem kazanmıştır. 1973 Krizi bölgesel etkiler yaratmıştır ama küresel sonuçları tüm dünyayı etkilemiştir. Kriz sonrası ortaya çıkan ittifaklar, saflarda değişikliklerin yaşanması, hem küresel hem de bölgesel ölçekte bir dönüm noktası olmuştur. Petrol ihraç eden ülkeler uyguladıkları petrol hamleleri, Doğu Akdeniz üzerinde oluşan kriz sebebiyle devletlerin rolleri değişmiş ve bölge üzerinde dinamiklerin farklılaşmasına neden olmuştur.²⁶⁶ Bölge üzerinde artan baskılar gelişmiş ülkeleri bölgedeki stratejik konumu bakımından önemli bir yere sahip olan Kıbrıs'a yöneltmiştir. Bu nedenle bir sonraki bölümde Kıbrıs'ın tarihine ve önemine değinilecektir.

2.3. Akdeniz'de Stratejik Nokta: Kıbrıs

2.3.1. Kıbrıs Kısa Tarihi

Adaya bazı tarihçilere göre Avrupa'dan gelenler bazılarına göre Asya'dan gelenler ayak basmıştır. Kıbrıs'ta Mısır, Antik Yunan ve Hitit gibi birçok medeniyet tarafından yönetilmiştir. M.Ö 58 yılında Romalılar tarafından alınan ada, M.S 395 yılında Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmiştir. Romalılar döneminde ada putperest bir toplumken, Bizanslılar döneminde Ortodoks Hristiyanlığı'na geçişler yaşanmıştır.²⁶⁷

Osmanlı İmparatorluğu, II.Selim döneminde 1571 yılında adayı fethetmiştir. 1878 yılında ise egemenlik hakkının Osmanlı'da kalması şarta bağlanmış ve İngiltere'ye

²⁶⁴ Yorkan, 2009: 26.

²⁶⁵ Yergin, 2014: 298.

²⁶⁶ Ünal, 2015: 34-35.

²⁶⁷ Tarih, <http://www.kibris.gen.tr/kibris/kibris-tarihi> (erişim tarihi: 20.02.2017).

verilmiştir. Yunanistan enosis talepleri 1878 İngiltere'nin Kıbrıs adası üzerinde kurduğu hakimiyetten sonra her fırsatta dile getirmişlerdir.²⁶⁸ Kıbrıslı Rumlar İkinci Dünya Savaşı ve sonraki dönemlerde bu taleplerini yoğunlaştırmıştır. Yunanistan isteklerini yoğunlaştırmasının ilk adımı Birleşmiş Millet'lere başvurması ile olmuştur . Daha sonra 1954 yılına kadar sorunu sadece İngiltere ile çözmeye yöneltmiştir. Neden olarak da self-determinasyon hakkını kullandığını söylemiştir.²⁶⁹ Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unda istedikleri bir sonuç çıkmayınca Yunanistan'ın arzusu üzerine 1952 yılında Atina'da EOKA örgütü kurulmuştur.²⁷⁰ ve bu örgüt çeşitli eylemler yapmaya başlamıştır.²⁷¹

1914'te Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ve İngiltere'nin farklı saflarda bulunması sonucunda İngiltere; tek taraflı aldığı kararla adayı egemenliği altına almıştır. Türkiye bu kararı 1923'te Lozan Barış Antlaşması'yla beraber tanımıştır. 1930'lu yıllarda İngiltere himayesinde bulunan Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması (Enosis)²⁷² kararıyla, Türkler'de bu düşünceye karşılık Kıbrıs Adası'nın Yunanistan ve Türkiye arasında paylaşılmasını isteyen taksim²⁷³ tezini ortaya koymuşlardır. Bunun sonucunda ABD ve İngiltere destekli 1959 yılında Zürih'te Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları toplanmıştır. Kıbrıs Devleti'nin oluşması için bazı anlaşmalara imza atmışlar ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması böylelikle sağlanmıştır. İngiltere 1960 yılında hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin garantörlüğünü üstlenmiş buna bağlı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.²⁷⁴

1963 yılına gelindiğinde adada tansiyonun tırmanması Rum kesiminin silaha sarılması, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran dengeleri değiştirmiştir. 1974'te Mokarios'u enosise ihanet ettiği söylenerek Yunanistan destekli bir darbeyle Mokarios'u indirmişlerdir. 1974 yılında Türkler de adadaki Türkler'in güvenliğini sağlamak amacıyla Barış Harekatını başlatmıştır. Harekatın sonucunda ada ikiye bölünmüştür. Ve 1975'te nüfus mübadeleleri yaşanmıştır. 1974 yılında yaşanan olaylar doğrultusunda adada ikili bir durum ortaya

²⁶⁸ <http://www.turkishnews.com/tr/content/2011/03/02/kibrisin-stratejik-onemi-ve-sorunun-baslangici/> (erişim tarihi: 18.02.2017).

²⁶⁹ Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Sorunun Başlangıcı <http://www.turkishnews.com/tr/content/2011/03/02/kibrisin-stratejik-onemi-ve-sorunun-baslangici/> (erişim tarihi: 18.02.2017).

²⁷⁰ https://www.academia.edu/6391895/KIBRIS_IN_STRATEJ%C4%B0K_KONUMU_VE_T%C3%9CRK%C4%B0YE_N%C4%B0N_ULUSAL_G%C3%9CVENL%C4%B0C4%9E%C4%B0_A%C3%87ISINDAN_1974_KIBRIS_BARI%C5%9E_HAREK%C3%82TI (erişim tarihi: 18.02.2017).

²⁷¹ Fırat, 2009: 600.

²⁷² Enosis: Bir ülkenin sınırlarına dahil olma ve birleşme anlamına gelmektedir.

²⁷³ Taksim: Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 1974'teki harekatından önce Kıbrıs'ın ve 1974'den sonra Kıbrıs'ın kuzeyinin bir il olarak Türkiye'ye katılmasını hedefleyen düşüncedir.

²⁷⁴ https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/47/18-35.pdf (erişim tarihi: 18.02.2017).

çıkıştır. 1983'te KKTC kurulmuştur. Rum kesiminin ise 1981'deki Avrupa Topluluğu'na üye olması Türkiye-Kıbrıs ilişkilerini de etkilemiştir.²⁷⁵

2.3.2. Kıbrıs Stratejik Konumu

Kıbrıs; Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Yunanistan ve Libya'nın ortasında yer almaktadır. Bu ülkelerden Kıbrıs'a en yakın olan 65 km ile Türkiye, en uzak ise 965 km olan Yunanistan'dır.²⁷⁶ Kıbrıs Akdeniz'in Sicilya ve Sardinya adalarından sonra üçüncü büyük adasıdır. Kıbrıs Adası Asya, Afrika ve Avrupa'nın merkezi konumundadır. Kıbrıs Avrupa haritasında gösterilmesine rağmen coğrafi ve stratejik olarak Ortadoğu'da kabul edilmektedir.²⁷⁷ Kıbrıs Adası stratejik konumu itibari ile tarihten bu yana Doğu Akdeniz bölge devletleri ve bu devletlere hakim olmaya çalışan güçler tarafından ada yönetilmiştir. Doğu Akdeniz'de petrol ve doğalgazın ulaşım güzergahları Kıbrıs Adasını kontrol altında tutmaktadır. Ada siyasal, ekonomik ve askeri açıdan bölgede çok önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle AB'nin bölgede askeri üslerinin bulunması geçmişten günümüze bölgeye hakim olma düşüncelerinin devam ettiğini göstermektedir.²⁷⁸

Tarihsel olarak Doğu Akdeniz'in en önemli stratejik adası Kıbrıs'tır. Ada üzerinden sürekli planlar yapılarak Akdeniz'e hakim olma, kontrol altına alma düşünceleri devam etmektedir. Küresel güçlerden bir tanesini AB oluşturmaktadır. Kıbrıs adasında GKRY'ni AB'ye tam üye yaparak bölgede etkili olmaya çalışmaktadır. Aslında Kıbrıs adasının AB'ne ekonomik, politik, sosyal veya kültürel anlamda hiçbir yakınlığının olmamasına rağmen AB'ye Kıbrıs'ı tam üye yapmasının en önemli nedeni; Avrupa Birliği Doğu Akdeniz'den Ortadoğu'ya geçen bir köprü olarak görmektedir. Bunun yanında Kıbrıs'ın jeopolitik konumu göz önünde alındığında enerji noktalarının adaya yakın olması AB için önemlidir. Kıbrıs adası, nüfusu açısından homojen olmayan bir yapıya sahiptir. Halk Türkler'den ve Rumlar'dan oluşmaktadır. Ama ada üzerinde Kıbrıslıların söz hakkı pek mümkün değildir. Daha çok bölgeyi Doğu Akdeniz'i kim kontrol altında tutuyorsa, ada üzerindeki hakimiyette o güce odaklıdır.²⁷⁹

Kıbrıs tarihten bu yana ticaret yollarının kontrol noktasında olması sebebiyle önemi gün geçtikçe artmıştır. Batıdan doğuya yapılan keşiflerde her zaman bir durak noktası olmuştur, ya da doğudan batıya olan enerji transferlerinde bölge köprü görevi görmektedir.

²⁷⁵ https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/47/18-35.pdf (erişim tarihi: 18.02.2017).

²⁷⁶ www.kibris.gen.tr/kibris (erişim tarihi: 20.02.2017).

²⁷⁷ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cy.html> (erişim tarihi: 20.02.2017).

²⁷⁸ Çapanoğlu ve Özkurt, 2013.

²⁷⁹ Çapanoğlu ve Özkurt, 2013.

Güç merkezlerinin doğuya yapılacak olan hareketlerde bölge güçlerin hazırlanma, toparlanma alanı olmuştur. Dünya açısından aktif bir yere sahip olan ada dünya savaşlarında, hem soğuk savaş döneminde hem de günümüzdeki süreçte önemi giderek artmaktadır. Soğuk savaş dönemi sonrasında adanın önemi açısından üç büyük dalgalanma görülmüştür. Birinci olarak; Irak İşgali sırasında ABD'nin Ortadoğu'ya girişinin ardından Türkiye'nin ABD askerlerine topraklarında yer almasına izin vermemiştir. Buna istinaden ABD yönetimi de İncirlik Üssünün GKRY'ne taşınmasıyla tehdit ederek Türkiye'ye cevap vermiştir. İkinci dalgalanma; GKRY'nin AB'ye üye kabul edilmesi sonucunda AB'nin Doğu Akdeniz havzasında ve GKRY'ni kontrol etme yetkisini eline almıştır. Üçüncü dalgalanma da enerji jeopolitiği ile doğrudan ilişkilidir. Kıbrıs, ABD ve diğer büyük güçler gibi jeostratejik açıdan önemi vardır.²⁸⁰ Küreselliğin de artmasıyla birlikte dünyaya hakim olma düşüncesini geçmişten bugüne sürdüren ABD, ekonomiyi kontrol etmek için enerji kaynaklarının bulunduğu alanları kontrol altına almak istemiştir. Bu yüzden Kıbrıs Adası enerji kaynaklarında yaşanan güvenlik sorunlarında büyük güçler açısından önemli avantajlar sağlamaktadır.²⁸¹

Enerji Kaynakları Doğu Akdeniz'den Cebeli Tarık Boğazı ve Süveyş Kanalı'ndan dünya pazarlarına, Adriyatik vasıtasıyla da Avrupa limanlarına taşınması açısından önemli yeri vardır. Enerji kaynaklarının denizle bağlandığı en son nokta Ceyhan'dır. Türkiye'nin de Kıbrıs'a önem vermesinin nedenlerinden biridir. Kıbrıs'a baktığımızda Ceyhan ve İskenderun'a yakındır ve adayı kontrol edebilmesi gibi sebepler vardır. Kıbrıs sadece enerji aktarımının olması açısından önemli değil aynı zamanda yeni tespit edilen enerji kaynakları sebebiyle günümüzde de değerini arttırmıştır. Özellikle hidrokarbon yataklarının ada çevresinde bulunması son dönemlerde önemini arttığını göstermektedir. GKRY AB'ye üye olmasıyla birlikte bölgede kaynak arama çalışmaları hız kaybetmeden devam etmektedir. GKRY ilk olarak Avrupa desteğini de arkasına alarak kendine Münhasır Ekonomik Bölgeler ilan etmiştir. GKRY kendine on üç tane Münhasır Ekonomik Bölge oluşturmuştur. Bunlardan iki tanesi güneyde yer alan İsrail'in Leviathan ve Tamar enerji bölgelerine komşudur.²⁸² İsrail ve Türkiye arasında yaşanan sıkıntılar sonucunda Doğu Akdeniz'de GKRY ve İsrail'i kaynak

²⁸⁰ Örmeci, 2014: 376-385.

²⁸¹ Sait Yılmaz, Büyük Güçler ve Kıbrıs, <http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/268.pdf> (erişim tarihi: 22.02.2017).

²⁸² Haktan Bırsel, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Sorunsalı, https://www.academia.edu/12456250/K%C4%B1br%C4%B1s_ve_Do%C4%9Fu_Akdeniz_Enerji_Sorunsal%C4%B1 (erişim tarihi: 22.02.2017).

arama konusunda işbirliğine itmiştir. GKRY kendi oluşturduğu bu bölgelerde petrol ve doğalgaz arama çalışmalarını yapmaktadır.²⁸³

Afrodit bölgesinde petrol arama alanlarında 140-226 milyar metreküp doğalgaz tespit edilmiştir. Bütün dünyadaki petrol ve doğalgaz rezervleri ile kıyaslandığında bölgede çıkan doğalgazın önemli olduğu bilinmektedir. Ortadoğu'da çıkan petrol ve doğalgazın aktarımı konusunda Doğu Akdeniz üzerinden birtakım sıkıntılar yaşanırken, Doğu Akdeniz'de çıkan kaynaklar aktarımında, taşımada direk taşımalar açısından daha kolay olacaktır.²⁸⁴ Güzergah konusunda sıkıntı yaşanmayacaktır. GKRY AB'den aldığı destekle arama çalışmalarını gerçekleştirirken, Türkiye ise yaşanan bu gelişmelere karşı çıkmaktadır. Çünkü Türkiye adada her iki taraf olan Türk ve Rum kesimi açısından siyasi bir çözüm olmadan tek taraflı bir anlaşmanın olmamasından bahsetmektedir. GKRY'de aksine yaptıklarının hukuka uygun bir şekilde olduğundan bahsetmektedir. İsrail'de her iki bölgede de enerji kaynaklarının İsrail'in ihtiyacını karşıladığı sürece bir sorun teşkil etmeyeceğini dile getirmektedir.²⁸⁵

İsrail kaynak temini konusunda GKRY'nin Türkiye ile anlaşmaya gitmemesi İsrail ile hareket etmeye yönlendirmiştir. İsrail ile işbirliğinin yanı sıra yaptığı anlaşmaları geniş bir yelpazeye yaymış Mısır ve Lübnan gibi bölge ülkeleriyle diyaloga girmiştir. Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarını bu şekilde kullanarak enerji potansiyelini çıkarma konusunda bölgede aktif olmak isteyen GKRY ile KKTC aralarında sorun yaşamaktadır. Yaşanan sorunlar Türkiye'yi de etkilemektedir. Doğu Akdeniz'de yeni enerji politikasının ortaya çıkması ile enerji rekabetini beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda uluslararası petrol şirketleri bölgede arama çalışmaları yapmak istemişler bu vasıta ile Rusya Federasyonu, ABD, AB ve Türkiye'de Doğu Akdeniz'e dahil edilmiştir. Rekabetin giderek artması Kıbrıs adası üzerinde yaşanacak rekabette artmasına neden olmuş ve adanın önemi de gün geçtikçe arttırmıştır.²⁸⁶

2.4. Doğu Akdeniz'de Enerjinin Güvenliği

Son yıllarda, AB'deki enerji politikası alanı, hem Avrupa'da hem de çevresinde gerçekleşen önemli olaylar nedeniyle gelişmekte ve dikkat çekmektedir. Bunlar arasında AB'nin Rusya ile olan ilişkileri ve Ukrayna'daki askeri mücadele, Rusya'nın AB'ye olan

²⁸³ Leviathan, Kıbrıs, Herodot ve Nil etrafında toplanan enerji rezervi yaklaşık olarak 30 milyar varil petrole eşdeğer bir rakama ulaşmaktadır. Bu rakamın piyasa değeri yaklaşık 1.5 trilyon dolar olarak hesaplanmaktadır. Sandıklı ve Kaya, 2013: 7.

²⁸⁴ https://www.academia.edu/12456250/K%C4%B1br%C4%B1s_ve_Do%C4%9Fu_Akdeniz_Enerji_Sorunsal_%C4%B1 (erişim tarihi: 22.02.2017).

²⁸⁵ https://www.academia.edu/12456250/K%C4%B1br%C4%B1s_ve_Do%C4%9Fu_Akdeniz_Enerji_Sorunsal_%C4%B1 (erişim tarihi: 22.02.2017).

²⁸⁶ https://www.academia.edu/12456250/K%C4%B1br%C4%B1s_ve_Do%C4%9Fu_Akdeniz_Enerji_Sorunsal_%C4%B1 (erişim tarihi: 22.02.2017).

enerji arzusunun tehlikeye atarken, aynı zamanda Avrupa'nın aşırı bağımlılığını vurgulamaktadır. AB içinde tamamen entegre bir AB enerji piyasasına yönelik son dönemde kaydedilen ilerleme, en son 20 Temmuz 2015'te 'Enerji Diplomasisi Üzerine Konsey Sonuçları' başlıklı Dışişleri Konseyi yayınına damgasını vurmuştur. Bu önemli politika alanında AB, Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki son gelişmelere odaklanmakta olup, son birkaç yılda başta İsrail olmak üzere Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye gibi tüm sınır bölgelerini etkileyen jeopolitik değişimin artmasına yol açmıştır. Mısır ve diğer Arap ülkeleri de bu gelişmelerden eşit derecede etkilenmektedir.²⁸⁷

Bölgedeki doğalgaz İsrail için giderek kritik bir enerji kaynağı olmaktadır. Türkiye'nin özellikle Arap Baharı bağlamında yapmış olduğu İslamcı bir kimlik takınması sonucu, İsrail ve Türkiye arasındaki stratejik ortaklığın dondurulmasına neden olmuştur. Sonuç olarak bu da İsrail'i bölgede Yunanistan ve Kıbrıs'la kurduğu ve kuracak olacağı yeni müttefiklere yöneltmiştir. Küresel ilişkilerde, ortaya çıkan güç dengesinde kritik meselelerden biri, enerji güvenliğinin giderek artan önemi olmaktadır. Soğuk Savaş'tan bu yana Türkiye kendisini Avrupa ve İsrail için vazgeçilmez bir enerji merkezi haline getirmiştir. İsrail ve Kıbrıs arasındaki ortak gaz arama Türkiye tarafından düşmanlıkla karşılanmıştır. Doğalgaz sahaları, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Akdeniz kıyısındaki rafında bulunmaktadır. Doğalgaz sahalarının mülkiyeti açısından Türkiye ve diğer bölge devletleri açısından tartışmalı bir hal almıştır. İsrail için gaz elektrik üretmek için giderek önemli bir yakıt kaynağı haline gelmektedir. Şu anda elektrik ihtiyaçlarının yaklaşık %36'sını karşılamak için gaza güvenmektedirler.²⁸⁸

Enerji tahminleri bunun 2020'ye kadar %70'e yükselebileceğini ve Mısır'dan gaz ithalatının İsrail firmaları için gittikçe önemli bir enerji kaynağı haline geldiğini değerlendirilmektedir.²⁸⁹ Mısır, son yıllardaki önemli miktardaki kesintilerine rağmen, İsrail'e doğal gazın önemli bir tedarikçisi olmayı sürdürmektedir. Mısır ve İsrail'in enerji ticaretine devam etmeleri için ekonomik ve enerji güvenliği ile ilgili zorlayıcı nedenler vardır. Bununla birlikte uzun vadede, İsrail yerli gaz kaynaklarını geliştirmeli ve güvenilir bir ortamda sağlanan sağlayıcılardan uzaklaşmalıdır. Bu da İsrail-Mısır ilişkilerine önemli etkilere neden olmaktadır. Mısır İsrail'e, Kuzey Sina'da bulunan El-Arish ile İsrail'in Akdeniz kıyısındaki Ashkelon'da bir gaz ithal tesisi vardır. 100 km'lik bir deniz hattı borusu vasıtasıyla İsrail'e 2008 yılından beri doğalgaz tedarik etmektedir. Boru hattı Mısır gazını Ürdün, Suriye ve

²⁸⁷ <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/07/20-fac-energydiplomacy-conclusions/> (erişim tarihi: 28.05.2017).

²⁸⁸ Murinson, 2012.

²⁸⁹ Murinson, 2012.

Lübnan'a pompalayan daha büyük Arap Gaz Boru Hattı'nın (AGP) arteridir. Bu boru hatları son dönemde beş kez Sina'da militanlar tarafından patlatılmıştır ve bunun sonucunda İsrail'deki enerji fiyatlarının hızla yükselmesine neden olmuştur. Boru hatları patlamalarından önce, Mısır ihracatı İsrail'in doğalgaz tüketiminin yaklaşık %40 ını oluşturmaktadır. 2010 yılında Mısır'ın Doğu Akdeniz Gaz Şirketi (EMG) İsrail'in devlete ait İsrail Elektrik Şirketini yaklaşık 2,5 bcm'lik (milyar m3) tedarik etmiştir. İsrail'in iç tüketimi o yıl 5,2 bcm civarında olmuştur. İsrail gazının geri kalan kısmı 2013 yılına kadar, tükenmesi beklenen offshore Mari-B alanından gelmektedir.²⁹⁰

Son yıllarda İsrail ve Kıbrıs Akdeniz deniz alanlarında giderek bağımsız enerji kaynakları aramaktadırlar. Aralık 2010'da İsrail ve Kıbrıs Hükümetleri her iki ülkenin Özel Ekonomik Bölgelerini (EEZ) tanımlayan bir anlaşma imzalamışlardır. Sınır çizgisinin açıklanması İsrail'in petrol ve su altı gazı rezervlerinin haklarını korumak açısından gereklidir. İsrail'in keşiflerine bakıldığında sırasıyla 184 bcm ve 453 bcm civarında olan Tamar ve Leviathan sahalarında keşifler yapmışlardır. 2013'ten sonra İsrail yakınlarında bulunan bu gaz sahalarında yapacağı üretime güvenmektedir. İsrail ve Kıbrıs'ın Özel Ekonomik Bölgelerinde(EEZ)²⁹¹ son on yılda keşfedilen doğalgaz rezervleri muhtemelen daha büyük kaynakların bir parçasını oluşturmaktadır. Levant Havzası olarak da bilinen Doğu Akdeniz Havzasını kapsayan bölgede Offshore kaynaklarına göre Lübnan gibi bölgedeki diğer ülkelerin özel ekonomik bölgelerinde var olduğuna inanılmaktadır. Bunlar stratejik önem taşımaktadır. Çünkü eğer beklentiler karşılanırsa, Doğu Akdeniz'deki doğalgaz rezervlerinin toplam miktarı önemli enerji kaynaklarından oluşacaktır. AB'nin enerji taleplerini uzun yıllar kısmen karşılanmaktadır.²⁹² Dolayısıyla yukarıda da söylendiği üzere zaten bilinen rezervlerin yanı sıra Levant Havzasında beklenen keşiflerin AB için ilave bir doğalgaz arz kaynağı olacak şekilde yerleştirildiği ve önemli bir alternatif oluşturduğu sonucuna varılabilmektedir. Avrupa için yüksek düzeyde bir enerji güvenliği sağlanacaktır. Bununla birlikte bu senaryoların uygulanması için iki ön koşul vardır: Birincisi; bölgenin istikrarı, ikincisi iyi araştırılmış tekno ekonomik çözümler temelinde uzun vadeli stratejik planlamanın eş zamanlı olarak hazırlanması ve ilgili alanlar arasındaki eylemlerin komşu

²⁹⁰ Murinson, 2012.

²⁹¹ Kıbrıs Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine sunulan Özel Ekonomik Bölge ve Kıta Sahaneliği Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte özel bir ekonomik bölgeyi (EEZ) 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile kurmuştur.

http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/mfa86_en/mfa86_en?OpenDocument (erişim tarihi: 28.05.2017).

²⁹² "The Prospect of Eastern Mediterranean Gas Production: An Alternative Energy Supplier for the EU?" Analysis for the Directorate-General for External Policies of the European Union, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522339/EXPO-AFET_SP%282014%29522339_EN.pdf (erişim tarihi: 28.05.2017).

ülkeler tarafından yapılması gerekmektedir. Amerikan petrol ve gaz şirketi Noble Energy, 2009 yılından bu yana İsrail ve Kıbrıs EEZ'deki keşif çalışmalarında liderlik etmektedir. ABD şirketindeki paylar arasında; Kıbrıs'ın Enerji Düzenleme Kurumu, Kıbrıs'ın Ulusal Enerji Şirketi, İsrail'in Delek ve Avner Petrol arama şirketleri yer almaktadır. Mayıs 2011'de Petrol ve Yatırımcı Dergisi, İsrail EEZ'deki Leviathan alanını dünyanın en büyük doğal gaz bulutu olarak nitelendirmiştir. Noble Energy, ayrıca Kıbrıs kıyısında 280 bcm üretecek bir blok olan Blok 12'yi keşfetmiştir.²⁹³ Ayrıca 2012 ve 2013 yıllarında Norveçli Petroleum Geo Service(PGS) Şirketi²⁹⁴ tarafından yürütülen çalışmaların ön göstergelerine bakıldığında, son derece ilginç olan petrol ve doğalgaz kaynaklarının varlığını ortaya koymaktadır.²⁹⁵

Yunanistan'da kuzeybatı ve orta Yunanistan'da ise daha ileri kıyı arama sondajları planlanmaktadır. Bu gelişmeler Azerbaycan'dan Türkiye, Yunanistan ,Arnavutluk ve İtalya üzerinden gaz tedariklerini AB'ye taşıyacak Trans Adriyatik Boru Hattı'nın (TAP) inşasına ilişkin konular 2013 yazında kararlaştırılmıştır. Arka plana bakıldığında Yunanistan özellikle AB'ye enerji taşımacılığının önemli bir merkezidir.²⁹⁶ Yunanistan'ın rolü TAP'ı Doğu Avrupa Ülkeleri ile Bulgaristan aracılığıyla bağlamaktır. Mevcut bir diğer senaryolardan biride Yunanistan ve TAP boru hattı vasıtasıyla İsrail'den ve Kıbrıs'tan gelen gaz ihracatını ön görmektedir. TAP ve diğer tüm planlanan alt boru hatları şu anda Avrupa'ya Güney Gaz Koridoru olarak adlandırılmaktadır. Son olarak Yunanistan, İsrail ve Kıbrıs arasında elektrik üretimi ve ihracatı alanında daha yakın işbirliği için imzalanan diğer anlaşma belgeleri, enerji alanındaki stratejik önemini arttırmıştır. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz'den gelen enerji kaynakları üzerinde durulduğunda, İsrail'in yanı sıra iki AB üye devleti olan Yunanistan ve Kıbrıs'ın bir AB enerji politikasının iki stratejik direğini oluşturmaktadırlar. Yani enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve rotaların çeşitlendirilmesi söz konusu olacaktır.²⁹⁷ Bu bölgede özel bir önemi olan hem Doğu Akdeniz hem de AB enerji güvenliği alanındaki rolü göz ardı edilmeyecek bir diğer önemli oyuncu Türkiye'dir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Türkiye kendini Avrupa için vazgeçilmez bir enerji merkezi haline getirmeye

²⁹³ Murinson, 2012.

²⁹⁴ PGS, özel bir deniz jeofizik şirkettir. Teknoloji odaklı ve edinin, görüntüleme, yorumlama ve saha değerlendirmesi de dahil olmak üzere geniş bir sismik, elektromanyetik ve rezervuar hizmetleri sunmaktadır. <https://www.pgs.com/about-us/this-is-pgs/> (erişim tarihi: 28.05.2017).

²⁹⁵ Giannakopoulos, 2016: 11.

²⁹⁶ TAP: Proje'nin en büyük kısmı Yunanistan topraklarında olacaktır. Türkiye sınırındaki Kiapoi'den Arnavutluk sınırındaki Dipotamia'ya kadar 550 km mesafede uzanacak ve TAP ile Azeri gazı yine Türkiye üzerinden, Trans Anadolu Hattı ile Batı Sınırına taşınacak ve Batı sınırında Yunanistan ve Arnavutluk üzerinden İtalya'ya ulaşacaktır. <http://enerjienstitusu.com/2013/12/04/yunanistan-trans-adriyatik-boru-hatti-anlasmagini-onayladi/> (erişim tarihi: 29.05.2017).

²⁹⁷ Ülker ve Gürson, 2013: 3.

çalışmıştır. Nitekim Türkiye özellikle Kafkasya'dan AB'ye enerji arzında gittikçe önemli bir transit ülke haline gelmektedir.²⁹⁸

Türkiye'nin bölgedeki jeostratejik önemini artırma nihai amacı ile dış politika amaçlarını gerçekleştirmek için petrol ve gaz boru hatları ile ilgili kararların yanı sıra, bir transit ülke olarak stratejik konumunu kullanabileceği konusunda makul bir tutum sergilemektedir. Türkiye üzerinden Kıbrıs ve İsrail gazının AB'ye taşınması için boru hatlarının inşa edilmesinin yanı sıra Türkiye bu iki komşu ülke ile olan diplomatik ve siyasi sorunlarından dolayı şu anda gerçekleştirilemeyen alternatif ve muhtemelen daha uygun fiyatlı bir güzergah sunmaktadır. Son yıllarda Türkiye, özellikle 2010 yılındaki Mavi Marmara olayından ²⁹⁹bu yana İsrail ve Kıbrıs'ın doğalgaz arama ve geliştirme planlarına şiddetle karşı çıkmaktadır. Türkiye- İsrail ilişkilerinde önemli bir bozulmaya neden olmuştur.³⁰⁰ Nitekim İsrail ile olan ilişkiler son bir yıl içinde nispeten durulmaya ve anlaşma yollarına gidilmiştir. Türkiye, İsrail ve Kıbrıs Rum gazlarının petrol arama çalışmalarını Doğu Akdeniz'de yapmış olduğu bu çalışmaları yasadışı olarak gördüğünden, İsrail ve Kıbrıs arasındaki EEZ dağılımını sorgulamaktadır.³⁰¹

Türkiye ve KKTC'nin de dahil olduğu tüm taraflar arasında bir anlaşmanın imzalanmasını ve kaynakların eşit olarak paylaşılmasını talep etmişlerdir. Böylece Türkiye özellikle enerji rezervlerinden elde edilen karları Kıbrıs Türkleriyle paylaşmak için Kıbrıslı Rumlara karşı önemli baskılar uygulamışlardır. Kıbrıslı Rumlar, adanın doğal kaynaklarından gelecek kazançların her iki etnik gruba da fayda sağlayacağını, ancak bölünmüş ada için bir birleşme anlaşması üzerinde anlaşmaya varılmadığını savunmaktadırlar. İsrail doğalgazını Yunanistan ve başta TAP olmak üzere Yunanistan'da inşaatı devam eden ana geçiş koridorlarına bağlayarak Kıbrıs ve Yunanistan üzerinden İsrail gazını Avrupa'ya taşımaya yönelik alternatif planlar, bu stratejik anlaşmazlıkta Yunanistan'ı da içine almaktadır.³⁰²

Sorunlar bölgedeki herhangi bir işbirliği ihtimalini zayıflatmış gibi görünmektedir. Örneğin, 2014 yılı sonunda Türkiye, Kıbrıs EEZ'yi kendi araştırma amaçlarıyla bloke ederek Kıbrıs EEZ'yi ihlal etmiştir. Durum, bölünmüş adayı birleştirmek için müzakereleri yeniden başlatan iki topluluk olan Yunan ve Türklerle 2015 yılı başlarında biraz rahatlatmıştır ancak Türkiye ile güvenlik sorunları hala devam etmektedir. Bu arka plana karşın, Türk ve Yunan

²⁹⁸ Giannakopoulos, 2016: 12.

²⁹⁹ Gazze'ye insani yardım götürmek amacıyla yola çıkan ve sadece yardım gönüllüleri ile insani yardım malzemesi taşıyan Mavi Marmara, Sfendoni, Challenger I, Eleftheri Mesogios, Gazze I ve Defne Y gemilerinden oluşan Gazze Özgürlük Filosu, 31.05.2010 günü İsrail askeri güçlerinin hukuk dışı saldırı ve müdahalesiyle karşı karşıya kalmıştır. <https://www.ihh.org.tr/mavi-marmara> (erişim tarihi: 29.05.2017).

³⁰⁰ <http://www.bilgesam.org/incele/1105/-israil%E2%80%99in-dogu-akdeniz%E2%80%99deki-alternatif-politikalari/#.WSx8sNSLRpQ> (erişim tarihi: 29.05.2017).

³⁰¹ Giannakopoulos, 2016: 13.

³⁰² Örmeci, 2014: 382.

ortak bir deklarasyonun yanı sıra Yunan, Kıbrıs Türk iş dünyası ve işveren sendikaları sembolik olarak da olsa Lefkoşa'da 2014 sonlarında bölünmüş Kıbrıs adasının sınır çizgisi üzerine bir toplantı gerçekleşmiştir. Kıbrıs sorununa adaya ve ötesine ekonomik refah sağlayacak nihai bir çözüm talebinde bulunmuşlardır.³⁰³

Lübnan; yeni keşfedilen İsrail EEZ'deki doğalgaz alanlarına karşı çıkmıştır. Beyrut, iki ülke arasındaki deniz sınırlarının mevcut sınırlamasına ilişkin BM'ye itirazda bulunmaya çalışmıştır. Lübnan yetkilileri gaz rezervlerinin en azından bir bölümünün Lübnan'ın EEZ'sinde olduğunu iddia etmektedir. Bir diğer; bölgedeki başka bir oyuncu en önemli Arap ülkesi olan Mısır vardır. Mısır'da bölgede etkin olmaya çalışmaktadır ve enerji güvenliğine önem vermektedir. Son birkaç yıldır Mısır bir enerji ihracatçısından bir enerji ithalatına geçmiştir. Şu anda da Mısır, Kıbrıs gazını ithal etmekte ilgilenebilmektedir. Kıbrıs ile anlaşmalar imzalamıştır. 2014 yılı Kahire'de düzenlenen zirvede Türkiye ile yürütülen aynı zamanda Mısır, Kıbrıs ve Yunanistan gibi ülkelerle de bir çok işbirliği anlaşmasını imzalamışlardır. Yakın bir ortaklığın olacağı da işareti olarak görülmektedir. Son birkaç yıldır Katar ve Mısır Balkanlar üzerinden transit koridorlar üzerine stratejik planlama tartışmalarında bulunmuşlardır. Katar'ın ekonomik faaliyetleri Kıbrıs ve Yunanistan ekonomilerine yaptıkları yatırımlar yaptıkları anlaşmaların arka planlarını da daha iyi açıklamaktadır. Akdeniz'in en büyük ve dünyanın yirminci büyük ülkesi olduğu bilinen ve açık deniz Mısır gaz sahası şüphesiz ki Doğu Akdeniz'deki enerji sahnesini yıllarca etkileyecektir. Mısır bu yüzden enerji bağımsızlığına yönelmektedir. Bölgedeki konumu ve Doğu Akdeniz'deki özellikle İsrail ve Kıbrıs ile olan ilişkilerini etkilemiştir. Bununla birlikte önümüzdeki yıllarda da önemli gelişmeler beklenmektedir. Yalnızca gaz ve petrol alanlarında değil, aynı zamanda AB ile yeni bir rotada tüm ülkelerin Akdeniz ve Kafkasya'daki ilişkileri de belirlenecektir.³⁰⁴

Doğu Akdeniz, Kuzey Afrika ve Kuzey bölgelerindeki enerji kaynaklarının sadece ekonomik etkisini de bir kenara bırakırsak, Kafkasya'yı AB ile olan muhtemel sosyopolitik mevcut gelişmelerin sonuçlarıyla birlikte Avrupa Komşuluk Politikası (ENP) kadar AB entegrasyon ve genişleme süreçlerini büyük oranda etkileyecektir. Bu bölgede yerel siyasal ve etnik çatışmaların arka planına karşı, mevcut ve gelecek ittifaklar bölgeyle ilgili tüm ülkelerin enerji stratejilerinden kaynaklanabilecek muhtemel gerginlikler söz konusudur. Daha geniş bölgedeki çözülmemiş siyasal çatışmalar üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bunlara örnek olarak; Kıbrıs'ın hala bölünmüş olan adası, Ege ile ilgili Yunan-Türk anlaşmazlığı ve kalıcı olarak nitelendirilen İsrail-Filistin çatışmalarını bölgedeki çatışmaları oluşturan başlıca örneklerdir.

³⁰³ Giannakopoulos, 2016: 14.

³⁰⁴ Giannakopoulos, 2016: 14.

Levant Havzası'ndaki en büyük İsrail gazlarının arkasında bulunan İsrail Leviathan ortakları ile Ürdün'ün yanı sıra Filistin arasında imzalanan son zamanlarda siyasal gelişmeler nedeniyle tehlikeye atılmış olsa da, bununla birlikte İsrail ve Filistin arasında Cenin'de bir elektrik santrali için planlanan Batı Şeria'daki gaz ihracatı için bir anlaşmanın yapılması gerektiği söylenmektedir. Leviathan Konsorsiyumunda İsrail ortağı Delek Sondaj Genel Müdürü Yossi Abu, 'doğalgaz barışa bir köprü görevi görüyor ve Leviathan bu nedenle tüm bölge ve dünyaya iyi haberler getiriyor' demiştir. Leviathan'da bir proje geliştirmek için gerekli düzenleyici istikrarı sağlamak için Leviathan rezervlerinin geliştirilmesine devam edileceğini belirtmiştir.³⁰⁵

Doğu Akdeniz'deki işbirliği umutları ve bu amaca olumlu bakılmazken, bölgedeki şu anda ki durumu göz önünde bulundurduğumuzda da şu şekildedir; Mısır hala çalkantılı bir dönemden geçmektedir ve siyasi olarak dengesiz, istikrarsız bir yapı sergilemektedir. Suriye'deki sivil savaş ise her zamankinden daha yıkıcı haldedir. İsrail, Filistin, Gazze ve Ürdün arasındaki gerginlik var olmaya devam etmektedir. Türkiye ile Kıbrıs arasındaki uzun süren anlaşmazlık henüz çözülmemiştir ve bölgedeki devletler arasındaki deniz sınırları anlaşmazlıkları vardır. Bunun üzerine iki temel soru sorulabilir: Bunlardan birincisi; Kırılgan yapı üzerinde ne tür enerji stratejileri yapılmalı Doğu Akdeniz'den Kafkasya'ya kadar devletler arasında yapılan eşitsizlikler ve bu nedenle de ortaya çıkan çatışmalara çizgiler konulabilir ve oluşturabilir mi? İkinci soru ise; Çok taraflı işbirliği, hangi şartlar altında siyasi ve etnik çatışmalara yönelik bölgesel çözümleri destekleyebilir ve ekonomik refahı artırabilir?³⁰⁶ Bazı araştırmacılara göre; 'enerji kaynakları barış getirir mi' sorusuna olumsuz bakar ya da enerji alanındaki bu gelişmelere karamsar cevap vermektedirler. İstikrarsız olan bu bölgedeki yeni gelişmelere son derece önem verilmektedir ve tartışmalar günümüzde de tekrar tekrar gündeme gelmektedir. İşbirliği, çatışma çözümü ve barış gibi konular gündeme sürekli gelmektedir. Çatışma ve askeri çatışmanın bölgedeki enerji alanında neler olduğunu ve buna bağlı olarak yaşanan sıkıntılar açıkça görülmektedir.³⁰⁷

³⁰⁵ <http://www.globes.co.il/en/article-yossi-abu-gas-will-still-flow-from-leviathan-in-2019-1001114694> (erişim tarihi: 29.05.2017).

³⁰⁶ Giannakopoulos, 2016 : 13.

³⁰⁷ Giannakopoulos, 2016: 14.

2.4.1. Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliği Sorunu

Enerji güvenliği, kamu politikasının ana hedeflerinden biridir ve sürekli olarak şekillendirilmiştir. Toplumun sanayileşmesine dayanan bu kavram geleneksel bir ifadeye sahiptir. Enerji yakıtlarının ve hizmetlerinin güvenlik açısından kaynak çeşitliliği olarak enerji yakıtlarının ve hizmetlerin anlamı bu perspektife bağlıdır. Geçtiğimiz yıllarda, kamu güvenliği endişelerine bakıldığında nerdeyse sadece petrol arzı üzerinde durulmuştur. I.Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı petrolün önemini açıkça ortaya koymuştur. Dünya Savaşlarının hemen ardından petrol güvenliğine ilişkin endişeler yaşanmaya başlanmıştır. Dünya ekonomisi 1973-74 ve 1979-80 petrol krizlerinin ekonomik olarak yıkıcı etkilerini ortaya çıkarmıştır.³⁰⁸

Ortadoğu’nun petrol endüstrisinin çoğunun kamulaştırılması, petrol ambargolarını tetiklemiştir. Birçok OECD ülkesinde enflasyon ve bunun sonucunda da ekonomik durgunluklara neden olmuştur. Yüksek işsizliğin olması nedeniyle GSYİH’nın önemli oranda azaldığı görülmüştür. Ambargo sonucunda ortaya çıkan durum karşısında stok sıkıntısı ve fiyatlarda yükselişler görülmüştür. Birçok Avrupalı için kritik bir nokta haline gelen Ortadoğu petroleri, Avrupa ülkelerini enerji yollarına olan bağımlılıklarını değiştirmek ve alternatif kaynaklara yönelmelerini ortaya çıkarmıştır. Bu olaylar sonucunda ulus devletlerin yapmış olduğu geleneksel enerji kavramı genişlemiştir. Petrol dışındaki enerji kaynaklarını kapsayacak bir şekilde güvenlik tanımlaması olmuştur. Bunun nedeni olarak yeni doğalgaz keşifleri söylenilebilmektedir. Artan gaz talepleri birçok bölgesel pazardan kaymıştır. Doğalgaz şu anda petrol ve kömürden sonra üçüncü en önemli enerji kaynağı ve küresel enerji pazarlarında hızla önem kazanmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansının tahminlerine göre; doğalgaz yıllar geçtikçe kömürü aşarak dünyanın en önemli ikinci enerji kaynağı haline gelecektir. 2050’ye kadar gazın bir numaraya çıkması ve petrol fazlasını geçmesi beklenmektedir.³⁰⁹

Petrol, 20.yüzyılın birincil yakıt kaynağı iken, doğalgaz 21.yüzyılın büyük bir bölümü için en önemli yakıt kaynağı haline gelebilir. Bu gelişmeler ışığında kaynak temini konusunda farklı alanlar son dönemlerde aktif olmaya başlamıştır. Sadece son yıllarda değil geçmişten günümüze önemini sürdüren Doğu Akdeniz Havzasına bakıldığında; çatışmalara yol açacak anlaşmazlıklar vardır. Havzada bölge ülkelerinin yanı sıra bölgede hakim olmak isteyen güçler mevcuttur. Güçlerin aktif olmasının bir nedeni olarak yeni enerji kaynaklarının ortaya çıkmasını söylenebilmektedir. Son on yılda Doğu Akdeniz’deki hidrokarbonların çoğu keşfedilmemiş halde bulunmaktaydılar. Çünkü kaynaklar çok derin sularda bilinmektedir.

³⁰⁸ Giannakopoulos, 2016: 14.

³⁰⁹ Giannakopoulos, 2016: 15.

Bazı yerlerde 1.24 mil daha derinliklerdedir. Bu bölgelerde keşif yapmak teknik açıdan zor, riskli ve pahalıdır. Bununla birlikte uluslararası yüksek petrol fiyatlarıyla birlikte teknolojik gelişmeler petrol ve gaz şirketlerini hidrokarbona yatırım yapmaya teşvik etme eğilimi göstermiştir. 21.yüzyılın başında bir jeoloji değerlendirme metodolojisine dayanarak, ABD Mart 2010'da yapılan jeolojik araştırmalar sonucu ortalama 122 trilyon kübik feet Levant Havzasında gazın kullanılabilirliğini göstermiştir.³¹⁰

Levant Havzası; Suriye, Lübnan ve İsrail kıyılarında ve yakınında Gazze Şeridinde, Batıda Kıbrıs sularına kadar uzanmaktadır. Havza çoğu denizde olan ve üç ayrı denizaltı özelliği olan toplam 32.000 metrekarelik bir kara ve deniz alanını içermektedir. Bunlar kuzeyde Tarsun Çayı, Batıda Erothenes Dağı ve güneyde Nil Deltası'dır. Küresel standartlara göre Levant Havzası'nın doğalgaz kaynakları önemli ancak belirleyici değildir. Örneğin Rusya, dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine 16.80 tcf de tutmakta ve küresel gaz rezervlerinin yaklaşık %25ini oluşturmaktadır. Akdeniz standartlarına göre ; Levant Havzası denizası doğalgaz rezervleri büyüktür, ancak Kuzey Afrika üreticileri(Cezayir) tarafından tutulan gaz kaynaklarından daha azdır.³¹¹ Doğu Akdeniz rezervler dikkate alındığında; bölge devletleri açısından bir enerji güvenliği sorunu haline gelmiştir. Özellikle 2005 yılında Mısır ve İsrail 20 yıl boyunca İsrail'e yılda 7 milyar metreküp gaz tedarik etmek için anlaşma imzalamışlardır. Gaz 2008 yılında boru hatlarından akmaya başlamıştır ve İsrail'in doğalgaz tüketiminin yaklaşık olarak % 40'ını oluşturmuştur. Arzdaki büyük aksamalar, boru hatlarının sabotajının yanı sıra Mısır ve İsrail arasındaki siyasi gerginliğin artmasının ardından 2011'de tekrar başlamasına neden olmuştur. Boru hattına yapılan sayısız saldırıların ardından anlaşma sonuç olarak 2012'de sona ermiştir. Bu nedenler yaşanan sorunlar neticesinde gaz tedariki o yıl sona ermiştir. Bu sorunların yaşanması bölgedeki bir takım çatışma riski alanlarını ortaya çıkarmıştır. Bölgesel gaz satışları ve birbirine bağlı bölge devletleri çok fazla olsa da potansiyel risklerde yer almaktadır. Bu risk faktörleri kısacası şu şekilde sayılabilir: Öncelikle İsrail ve Gazze'de tartışmalı bölgeler arasında yer almaktadır. İsrail bölgelerinin gelişmesiyle değil, Gazze Denizciliği ile ilgili daha fazla keşifler yaşanmıştır. Leviathan sahasının gelişmesindeki mevcut gecikmeler göz önünde bulundurulduğunda, Gazze Deniz Sahası'nın Leviathan sahasından önce gelmemesi ve bölgesel gaz piyasasına çok ihtiyaç duyulan gazı enjekte etmesi için bir neden yoktur. Ancak, bir sebepten ötürü, alan geliştirilmediyse, bu Filistinlilerle İsrail arasında bir çatışma kaynağına dönüşebilmektedir ve bir yandan da Ürdün ile Mısır arasında bir gerginlik kaynağı haline gelebilmektedir. Öte yandan Lübnan ve İsrail dahil olmak üzere diğer potansiyel çatışma alanları vardır. Lübnan, açık deniz doğal gaz

³¹⁰ Giannakopoulos, 2016: 15.

³¹¹ Giannakopoulos, 2016: 15.

kaynaklarını kullanmak için harekete geçtiğinde, İsrail ile bu tür rezervler üzerinde gerginlikler yaşamaktadır. Hem Lübnan hem de İsrail, açık deniz hidrokarbonları içerdiği düşünülen yaklaşık 1.400 kilometrekarelik bir deniz alanı olduğunu iddia etmektedirler. Özellikle, Blok 9 alanı Lübnan'ın kara sularına yaklaşık 4 kilometre uzaklıkta ve İsrail bunun bir parçası olduğunu ve bu bölgelerde İsrail'in de hak iddia edebileceğini savunmaktadır.³¹² Bir diğer bölgedeki çatışma risk alanı olarak; Türk-Kıbrıs arasındaki anlaşmazlıklardır. Kıbrıs, İsrail, Mısır ve Lübnan ile EEZ konusunda bir anlaşmaya varmış olmasına rağmen, Türkiye, Kıbrıs'ın açık denizdeki gaz alanlarına olan talebine itiraz etmektedir. Kıbrıs, Afrodit sahasını geliştirmek için harekete geçerken, Türkiye ile Kıbrıs arasındaki gerginlikte ve aslında Türkiye ile Mısır ve İsrail gibi Kıbrıs ile iş yapan diğer ülkeler arasında bir artışa şahit olunabilmektedir. Ve bölgede bir diğer önemli nokta olan İran gazının uluslararası piyasalarda çevrimiçi hale gelmesi ve bunun Türkiye gibi ülkelerin ilişkileri, fiyatları ve tüketim alışkanlıkları üzerindeki etkisi sayılabilmektedir. İran gazının nükleer programında başarılı bir şekilde uygulanmasının ardından uluslararası piyasalarda nihai mevcudiyeti, Doğu Akdeniz arzını bu nedenle etkileyebilmektedir. Avrupa pazarına olduğu gibi Türkiye'ye de fırsatlar sunmaktadır. Gerçekten de Türkiye, İsrail gazının muhtemel bir ihracat pazarı olarak görmektedir, ancak iki ülke arasındaki politik gerilimler ve İran gazının çevrimiçi hale gelme olasılığı, bu konuda belli zorlukları da peşinde getirmektedir.³¹³

2.5. Doğu Akdeniz Bölgesinde Petrol, Doğalgaz ve Hidrokarbon

Levant Havzasındaki kıyı doğalgaz keşifleri, Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki enerji arz dinamiklerini önemli ölçüde değiştirme potansiyeline sahiptir; bununla birlikte, silahlı çatışma, toprak anlaşmazlıkları ve makroekonomik belirsizlik gibi bazı olağanüstü konuları da beraberinde getirmektedir. Beklenen ekonomik büyüme ve bölgenin nüfusu ile 2010'da 45,3 milyondan 2030 enerjisine 58 ile 62 milyon arasında büyümesi beklenmektedir.³¹⁴ Önümüzdeki yirmi yıl içinde talebin belirgin şekilde artması düşünülmektedir. Şu andaki seviyelerde tüketim, bölgesel petrol ve doğalgaz rezervleri on yıldan uzun süre devam edecek gibi görünmemektedir. Deniz seviyesindeki Levant Havzasındaki büyük hidrokarbon kaynaklarının (özellikle doğal gazın) keşfedilmesi, bölge için arz yönlü tahminleri önemli ölçüde değiştirmektedir. Bu keşiflerin büyüyen bölgesel talepleri karşılamak ve hatta ihracatı teşvik etmek için gerekli enerji tedarik etme potansiyeli vardır. Bölgeye bakıldığında, ne kadar çabuk etkileyebileceğini gösteren çeşitli konular yer almaktadır. Bu tür değişikliklerin

³¹² Ezhari, 2016: 80.

³¹³ Ezhari, 2016: 81.

³¹⁴ https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean/eastern-mediterranean.pdf (erişim tarihi: 29.09.2017).

ne kadar başarılı bir şekilde gerçekleştiği de görülmektedir. Bölgedeki en önemli konulardan biri olan fiziksel ve ekonomik güvenlik ile denizaşırı hidrokarbon gelişimi bölgenin enerji sektörünü etkilemektedir. Suriye ve Mısır'daki huzursuzluk ve toprak anlaşmazlıkları Doğu Akdeniz'deki bazı ülkeler arasında bölgesel enerji üretimi, tüketimi ve ticareti etkileyecektir. Ayrıca, bölgedeki olumsuz ekonomik gelişmeler (Kıbrıs'ın borç krizi ve Suriye'de yaşanan savaş gibi) talebi zayıflatabilir, üretim ve ticareti durdurabilir ve çeşitli enerji altyapı projelerinin uygulanabilirliğini tehdit edebilmektedir. Bu zorlukların üstesinden gelmek bölgenin enerji geleceğinin başarısı açısından kritik önem taşımaktadır.³¹⁵

Doğu Akdeniz bölgesini enerji keşifleri açısından değerlendirecek olursak tarihten bu yana kısaca bir değinilmesinde fayda vardır. Hidrokarbon sektörüne bakıldığında Doğu Akdeniz'de gelişmeye başlamıştır. Yıllar önce komşu ülkeler olan Suudi Arabistan gibi petrol üreticisi olan ülkelerin başarılarının ardından Suriye'de petrol aramaya başlamıştır. Suriye'de ticari petrol üretimi 1960'lı yıllara kadar ciddi bir şekilde başlamasa da, 1960'lı ve 70'li yıllarda İsrail ve Ürdün'de petrol arama faaliyetleri Suriye'ye kıyasla çok daha az başarı sağlamıştır. Bununla birlikte, İsrail ve Ürdün'de çok düşük seviyelerde üretim devam etmektedir. Hem Suriye hem de İsrail doğalgaz üreticileri olmasına rağmen, bu sektörler 1980'li yıllara kadar Suriye'de ve 2000'li yılların ortalarında İsrail'de ticari olarak gelişmemiştir. Ürdün, 1980'lerden bu yana hem petrol hem de doğal gaz üretiminde çok düşük seviyelere sahipti ve ülke, iç talebi karşılamak için öncelikli olarak ithalata dayanmaktadır. Kıbrıs'ta, Lübnan'da ve Filistin topraklarında petrol arama ve geliştirme henüz emekleme aşamasındadır, ancak her biri Levant Havzasında başarılı iç deniz araştırmalarından faydalanarak yerel doğal gaz kaynaklarını geliştirmeyi ummaktadır.³¹⁶

Doğu Akdeniz bölgesi boyunca enerji kaynaklarını taşımaya yönelik çabalar Orta Doğu'daki etkisinin çok olduğu arz ülkeleriyle Avrupa gibi büyük talep merkezleri arasında yıllardır sürmektedir. Petrol ve doğal gaza başlamadan önce bile 1960'larda ve 1970'lerde kendi faaliyetlerini yürüten Doğu Akdeniz ülkeleri, özellikle Suriye, Irak ve Suudi Arabistan gibi yakın ihracatçılar tarafından kendilerine verilen transit ücretlerden faydalanmaktadır. Bugün, arama ve yeni projeler üzerinde önemli bir odak noktası oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ancak uluslararası transit taşımacılık, bir çok Doğu Akdeniz ülkesinin kilit politik görüşünü oluşturmaktadır. Bölge, hidrokarbon kaynaklarını keşfetmeye ve

³¹⁵https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean/eastern-mediterranean.pdf (erişim tarihi:29.09.2017).

³¹⁶https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean/eastern-mediterranean.pdf (erişim tarihi:29.09.2017).

geliştirmeye devam ettikçe, önemli bir enerji merkezi olma rolünü artırmaya yönelik baskılarda muhtemelen kendini gösterecektir.³¹⁷

Doğu Akdeniz ülkelerindeki tarihi üretimlerin çoğu Batı Arabistan Bölgesi ve Zagros bölgesinden gelmekteyken, Levant Havzası bölgedeki son keşif faaliyetlerinin merkezidir. Doğu Akdeniz bölgesi, tarihi havadaki hidrokarbonların büyük bir çoğunluğuyla (Kıbrıs havzası, Eratosthenes High, Latakya havzası, Levant havzası, Judea havzası, Nil Delta havzası, Batı Arabistan bölgesi ve Zagros bölgesi) sekiz önemli havzayı içermektedir. Batı Arabistan Bölgesi Nil Delta Havzasında ve Zagros bölgesinde de meydana gelen üretim, Nil Deltası Havzasının büyük bölümü Mısır'ın karasularında yer almaktadır. Ancak Kıbrıs kontrolünde küçük bir alan vardır. Mısır'ın petrol ve doğalgaz üretiminin büyük kısmı bölgeden gelmesine rağmen bugüne kadar Kıbrıs'ta önemli keşifler bulunmamaktadır. Batı Arabistan havzası Ürdün ve Suriye'nin büyük bölümünü kapsamaktadır ve Irak, Suudi Arabistan ve Türkiye'ye kadar bu havza uzanmaktadır. Ürdün tarlalarının ve Suriye'nin çoğunun Batı Arabistan havzasındadır. Zagros Bölgesi kuzeyde Türkiye'den Irak ve İran'a kadar uzanmaktadır ve güneyde Umman Körfezi'nde sona ermektedir. Suriye'nin en büyük alanlarından bir çoğu Zagros bölgesinin bir parçasıdır, ancak Zagros bölgesindeki alanların büyük çoğunluğu Irak, İran ve Suudi Arabistan gibi diğer ülkelerdedir. Batı Arabistan ve Zagros sahası, bölgedeki tarihi hidrokarbon üretiminin çoğunu oluştururken, bugün odaklananların çoğu Levant Havzası'ndadır.³¹⁸ Ortadoğu'daki Levant Havzası'nın bulunmasıyla birlikte geri kazanılabilir kaynaklara yönelik ilgi de mevcut ittifakları güçlendirmiştir. Siyasi düşmanlar arasında işbirliği için bu sayede teşvik sağlanmıştır ve bunun sonucunda yeni çatışma kaynakları ortaya çıkmıştır. Bu Levant Havzası serisinin ilk kısmı belirli bölgelere, kaynak potansiyellerine ve bunlarla ilgili zorluklara odaklanmaktadır. US Geological Survey (USGS), 2010'da ilk defa rezervleri değerlendirmiştir ve 122 tondan doğal gaz ve 1,7 milyar bbl petrol ve doğal gaz sıvılarında keşfedilmemiş, teknik olarak toparlanabilir rezervler tahmin edilmiştir.³¹⁹

Levant havzası doğuda Levant dönüşüm bölgesi ile, kuzeyde Tartus fayıyla, kuzeybatıda Eratosthenes Deniz Kuvvetleri tarafından, batıda ve güneybatıda Nil Deltası ile sınırlandırılmış 83.000 km² lik bir alanı kapsamaktadır. Cone Province sınırı ve güneyde Sina'ya kadar devam etmektedir. Jeopolitik açıdan Levant havzası kuzeyde Mısır'ın güneyine

³¹⁷ https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean/eastern-mediterranean.pdf (erişim tarihi:29.09.2017).

³¹⁸ https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean/eastern-mediterranean.pdf (erişim tarihi:29.09.2017).

³¹⁹ <http://www.ojg.com/articles/print/volume-113/issue-4/exploration-development/east-mediterranean-development-1-levant-basin-presents-narrowing-resource-opportunities.html> (erişim tarihi: 21.09.2017).

uzanmaktadır. Havza, aynı zamanda İsrail, Kıbrıs, Lübnan ve Suriye'de de görülmektedir. Bu geniş coğrafyada, Levant havzasının keşfinin, Doğu Akdeniz bölgesindeki dinamikleri, sınırları içindeki çeşitli ülkeler arasında yeni siyasi ve ekonomik sonuçlar doğuracak şekilde değiştirebileceğini düşünülmektedir.³²⁰

2.5.1. Doğu Akdeniz'in Tahmini Rezervleri

Doğu Akdeniz Bölgesindeki enerji keşifleri; Bölgedeki Mısır hariç olmak üzere diğer ülkelerde oldukça yavaş olsa da Doğu Akdeniz, büyük hidrokarbon kaynaklarına ev sahipliği yapmaktadır. Mısır, Ebu Çıra sahası ile deniz gazının keşfedilmesine öncülük ederken, 1969 yılında Doğu Akdeniz'de yeni bir ufuk açılmıştır ve 2000 yılında derin sularda sondaj çalışmalarına başlanmıştır. Bugüne kadar, Akdeniz'in Mısır bölgesinde 2000in üzerinde metreküp doğal gaz keşfedilmiştir. Ama yine de, Doğu Akdeniz, yetersiz veya keşfedilmemiş olarak kalmıştır. Ek rezervler potansiyeli açısından iyi bir ihtimal sergilemektedir. Mart 2010'da Birleşik Devletler Jeoloji Araştırması (USGS), Doğu Akdeniz'de Levant Havzası'nın keşfedilmemiş petrol ve doğalgaz kaynakları potansiyeliyle ilgili bir değerlendirme yayınlamıştır. Ağırlıklı alanlar olarak Gazze Şeridi, İsrail, Lübnan, Suriye ve Kıbrıs'ı belirlemiştir.³²¹

Küresel bağlamda, USGS raporundaki en yüksek beklentiye ulaşılsa bile, SEM (South-Eastern Mediterranean, Güney-Doğu Akdeniz) enerji kaynakları İran, Rusya, Katar ve Türkmenistan'ın geniş rezervlerine kıyasla çok önemli değildir ama bölge olarak gerek geçiş güzergahlarının üzerinde olması gerekse tahmini rezervlerinin bölge devletleri açısından ekonomik değeri vardır.³²² Bu nedenle bölgedeki yapılan faaliyetler yapılan araştırmalar gün geçtikçe artmaktadır. Bununla birlikte bölgesel perspektiften bakıldığında tahmini rezervler, bölgenin enerjiye bağımlı ülkeler için ön plana çıkmak için fazlasıyla yeterlidir. SEM'in tüm ülkeleri , kıtasal olarak büyük miktarda doğalgaz bulundurmaları beklenmektedir. Yine de bölgedeki siyasi kargaşanın Arap Baharı'ndan bu yana bölgeye yayılan durum nedeniyle, ROC ve İsrail'in yanı sıra başka hiç bir ülke keşif sürecini gerektiği gibi başlatamamıştır. Doğu Akdeniz'in kıyı şeridinde 2.200 milyar metreküplük doğalgaz rezervinin bulunduğu Mısır Arap Gaz Boru Hattı (AGP) vasıtasıyla Türkiye'ye ve daha da ötesine uzanan bir gaz ihracatçısıdır. Bununla birlikte, ülkedeki siyasi tartışmalar sonrasında yerli üretim durmuştur ve boru hattı ihracat rotaları birçok kez sabote edilmiştir. Bu yüzden kesintilere neden

³²⁰ <http://www.ogj.com/articles/print/volume-113/issue-4/exploration-development/east-mediterranean-development-1-levant-basin-presents-narrowing-resource-opportunities.html> (erişim tarihi: 21.09.2017).

³²¹ Karbuz, 2012: 214.

³²² Günaydın, 2014: 3.

olmuştur. Mısır 2012 yılında İsrail'e doğalgaz satmayı bırakmıştır ve iç talepteki karışıklık nedeniyle AGP kullanımını son dönemde azaltmaya gitmiştir.³²³

Mısır geniş kaynaklara üretimdeki azalmaya ve ihracat yükümlülüklerine rağmen şimdide ithalat için gaz arayışına girmektedir. Suriye önemli miktarda olmasa da yıllardır yerel tüketimini karşılamak için yeterli olan 240 bcm'lik rezervlerini kanıtlamıştır.³²⁴ 2003 yılında EEZ'yi ilan ederek ve 2007'de uluslararası bir ihale açarak Suriye'nin kıyı araştırmalarını başlatmaya karar vermişlerdir. Ancak barış konferansı ile uluslararası müdahaleye rağmen bozulan ve komşu ülkelere yayılan iç savaş nedeniyle Suriye'nin sularını keşfetme şansı da kalmamıştır. Yine de Rusya, Aralık 2013'te kıyı araştırması için bir lisans olarak değişiklik yapmaya karar vermiştir.³²⁵ Akdeniz'deki kıyı devletlerinden biri olan Lübnan'da karada ya da kıyılarda herhangi bir kanıtlanmış rezerv bulunmamakla birlikte, tahminler 2000 bcm'e yakındır. Bununla birlikte Lübnan Suriye'deki iç savaş yüzünden terör saldırısına maruz kalmıştır ve üç el kaide üyesi savaş ilan etmiştir, o zamandan bu yana ülkede savaş patlak vermiştir. İsrail ile savaş halindedir ve keşif alanlarına karşılık gelen deniz ihtilafları durumu daha karmaşık hale getirmektedir. Yeni hükümeti kurma konusundaki karışıklıkta, uluslararası gaz ihalesinin iki kez durdurulmasına neden olmuştur. On ay süren çıkmazdan sonra yeni hükümet Şubat 2014'te kurulmuştur ve istikrar için umut verici görünmektedir. Yine de bölgedeki karışıklıklar Lübnan'ı bir operasyonel gaz sektörü için sağlıklı bir çevre oluşturabilecektir. Filistin, Gazze sahilinden yaklaşık 28 bcm'lik bir doğalgaz rezervi tahmin edilmektedir. Ama ekonomik olarak harap olmuş ülke için bir gelişme sağlayacak kadar küçüktür. Bu rezervlerin araştırmacısı British Gas (BG), Mısır ve İsrail'e ihracat girişiminde bulunmuştur ancak İsrail'in itirazları nedeniyle başarılı olamamıştır. BG, Tel Aviv'deki kaynaklardan para biriktirme olanağına sahip değildir. Buna ek olarak Filistin, Batı Şeria ve Gazze şeridinin iki bölgesi 2007'den bu yana siyasi olarak bölünmüş durumdadır ve Gazze şeridi fiilen Hamas tarafından yönetilmekle birlikte, İsrail'in ablukası bulunmaktadır. Bu nedenle Gazze Limanı rezervlerine şu an için ulaşamamaktadır. Bölgenin bu araştırması, Levant Havzası, İsrail ve ROC'daki en istikrarlı ülkelerin ilk keşifleri, keşif işlemini ve değerlendirme sondajlarını yapabilecek durumdadırlar. İsrail şimdilik Doğu Akdeniz'deki en büyük miktarın keşifidir. Rezervlerinin 784 bcm ile 1400 bcm aralığında olduğu tahmin edilmektedir. Bu miktar Levant Havzasının neredeyse yarısına denk gelmektedir.³²⁶

³²³ Solovia, 2013: 14.

³²⁴ Haidar, 2013.

³²⁵ Haidar, 2013.

³²⁶ Günaydın, 2014: 5.

İsrail; 1998'den bu yana kıyı araştırmaları yapmaktadır ve 1999'da Noa Sahasında, 2000'de Mari-B Sahasında, son zamanlara kadar İsrail'in gaz talebinin %40'ını temin eden gaza rastlamıştır. 272 bcm uzunluğundaki Tamar Sahası, 2009 yılında tahmini rezerv olan 9.7 tcf olarak doğrulanmıştır.³²⁷ En büyük buluş alanı ve Nisan 2013'te üretime başladıktan sonra ve şu anda da iç talebi karşılamaktadır. Leviathan Sahası, Akdeniz'de bekletildiği tahmin edilen en büyük keşfi olarak 548 bcm doğalgaz keşfedilmiştir.³²⁸ Leviathan Field'in 2017'de üretime başlanması hedeflenmektedir.³²⁹ Alanın ikinci araştırması olan ROC, 2004 yılında EEZ'yi ilan etmiştir ve 2003'te Mısır, 2007'de Lübnan ve 2010'da İsrail ile deniz sınır anlaşmalarını yapmıştır. Hidrokarbon Kanununu 2007'de değiştirdikten sonra, ROC ile uluslar arası ihaleyi açmıştır. İhale 2011 yılında Leviathan Sahası ilan edilen İsrail arama alanına en yakın blok olan blok 12'yi arama hakkını Noble Energy'ye kazandırmıştır. Aynı yıl Noble, 2011 yılında gaza ulaştığını açıklamıştır. Afrodit Sahasının araştırılmasından esinlenerek ROC, 2012'de bir başka uluslararası ihale açmıştır. ENI SpA (ENI) ve Kore Gaz Corporation'ın (KOGAS), ENI VE KOGAS'ın 2014 yılının ikinci yarısında ya da 2015 yılının başında keşfetmeye başlaması belirlenirken, Total'in 2015 yılının ortalarında sondaj yapmayı planladığı belirtilmiştir.³³⁰ Bu bulgulara bakıldığında; Doğu Akdeniz bölgesindeki ilk keşifçilerine, enerji açısından bağımsız olma şansı vermektedir. Bu da yerel enerji maliyetlerini düşünerek ekonomik bir gelişmenin olduğunun anlamına gelmektedir. Buna ek olarak, enerji tüketimi ile keşfedilen rezervlerin miktarı arasındaki uçurum, ülkelere ihracatçı olarak stratejik bir konumda parlak bir gelecek vaat edilmektedir. Enerji yatırımları büyük finansal kaynaklara ve faaliyetlerine geçmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Böylelikle de faaliyete geçmenin ilk yolunun, gelecekteki SEM gazının ana ihracat yolu olabileceği görülmektedir. Bu nedenle, İlk ihracatçılar tarafından verilen karar SEM enerji koridorunun şekillenmesine büyük katkılar sağlamaktadır. Bu gerçeklerin farkında olunarak, tüm taraflar kendileri için en iyi güzergahı bulmaya ve yatırımları bu yönde yönlendirmeye odaklanmaktadır. Arama bloklarında önemli paya sahip olan Noble, Kıbrıs ve İsrail için çeşitli gelişmeler sunmaktadır. Daha büyük rezervlerin sahibi olan İsrail'e, bölgesel düşük maliyetli boru hatları, sıvılaştırılmış doğalgaz(LNG) terminali ve İsrail doğalgaz için yüzer LNG terminali(FLNG) dahil olmak üzere daha fazla ihracat seçeneğini sunmaktadır.³³¹

³²⁷ <http://web.isanet.org/Web/Conferences/FLACSO-ISA%20BuenosAires%202014/Archive/00aaff25-0cb5-485e-815d-e18736382f33.pdf>, s.4 (erişim tarihi: 21.09.2017).

³²⁸ Günaydın, 2014: 5.

³²⁹ Elliot, 2013: 10.

³³⁰ Buildings Blocks in European Oil and Gas, 2013: 49-51.

³³¹ Günaydın, 2014: 6.

ROC, öte yandan kendi LNG terminali veya yetersiz kullanılmış Mısır LNG terminalleri yoluyla LNG ticareti için daha uygun görünmektedir. Alanların sahipleri olarak devletler kendi alanlarında da kendi bakış açılarına sahiptirler. Siyasi konumlarıyla ilgili sorunlarda buna dahildir. İsrail son dönemlerde Mısır'daki enerji kesintilerine maruz kaldıktan sonra rezervlerin kullanımı konusunda temkinli davranmaktadır. Ve ihraç edilecek gaz miktarını belirlemek için ayrıntılı bir süreçten geçmiştir. Konuyla ilgili olarak Bakanlar arası bir komite görevlendirilmiştir ve ihraç edilecek 500 bcmlik bir gaz miktarına karar verilmiştir. Hükümet bu miktarı düşürmüştür ve Yargı Komitesi vasıtasıyla onaylanmıştır. Sonunda İsrail iç talep için rezervlerin 540 bcm'ini tutmaya karar vermiştir.³³² Bu nihai kararın ardından İsrail, şirketlerin araştırma ve operasyonlarına devam etmesinin temel dayanağı olan rezervlerden para kazanmaya başlamıştır.³³³ Bakanlar Kurulu Komitesinin tavsiyeleri, ihraç edilecek miktar açısından uygulanmamasına rağmen, ihracat rotalarında etkili olduğu kanıtlanmıştır. Tzemach Raporu'nda önerildiği gibi; Leviathan Sahasının ilk müşterisi İsrail'in komşularından biri olduğu ortaya çıkmıştır. Ocak 2014'te Filistin Enerji Üretim Şirketi, Leviathan ortaklarıyla 20 yılda 1.2 dolarlık 4.75 bcm gaz satın almak için anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmayı takiben Ürdün, Tamar Field'den gelen gazın ilk ihraç rotası olmuştur. Noble Enerji'nin bir yan kuruluşu, Şubat 2014'te Leviathan ortakları Woodside Energy Mediterranean Pty Ltd.(Woodside) ile mütabakata imza atmışlardır. Bu anlaşma çerçevesinde , 27 Mart 2014 tarihinde Leviathan Field'deki hakların %25'ini şirkete verecek olan bağlayıcı anlaşmanın yapılmasını öngörmüşlerdir.³³⁴

Woodside, Avusturalya Woodside Petroleum Ltd'nin yan kuruluşudur. Bu gelişmeler doğalgaz endüstrisini etkili bir şekilde geliştirmek için tecrübeli bir uluslararası oyuncu bulundurmasını öngören Tzemach Raporu ile tutarlıdır. Memorandum of Understanding(MOU) mutabakat anlaşması ayrıca Woodside'ı LNG veya FLNG projesi operatörü olarak adlandırırken, İsrail'in ana ihraç rotası için nihai kararını vermediğini teyit eden bir 'LNG olmayan ihracat projesi' olasılığını da belirtmiştir. Vasilikas'taki Offshore LNG projesi siyasi olarak belirleyen Çin Hükümeti öncelikle şirketlere fizibilite çalışmaları yapmaktadır. 2013'te toplam enerji keşifleri ile iki mütabakat anlaşması imzalamışlardır. İlk araştırmaya göre; Vasilikas'taki bir tesis, 5 milyon ton LNG'nin ilk ihracat kapasitesine sahip olacaktır.³³⁵

³³² Günaydın, 2014: 6.

³³³ Elliot, 2013: 10.

³³⁴ Günaydın, 2014: 7.

³³⁵ Elliot, 2013: 10.

Çin, 2012 yılında Kıbrıs için doğalgaz para kazanma yolları araştırması yapmak için Massachusetts Entitüsü Teknolojisi Enerji Girişimi'ni görevlendirmiştir. Ağustos 2013'te yayınlanan ara rapor, proje geliştirme analizine odaklanmış ve ekonomik açıdan olumsuzluklara rağmen LNG önceliğini destekleyici açıklamalar yapılmıştır. Ancak 2013'te Noble, Afrodit Sahasında 112 bcm doğalgaz potansiyeli için tahminleri düşürmüştür.³³⁶ Ve Blok 12'de keşfedilmemiş alanlar olsa dahi, ilk duyurusunda yapmış olduğu 168 bcmlik miktara ulaşmayabileceğini bildirmiştir.³³⁷ Noble'ye göre; Kıbrıs Kara Tesisi, yüzen LNG tesisi veya diğer ihraç seçeneklerini sunan ilave kaynaklara ihtiyaç duyulacaktır. Kıbrıs LNG ihracatı, AB'ye kıyasla daha yüksek bir fiyat sunan ve ülkenin diğer tedarikçileriyle rekabet edebileceğini iddia eden Japonya, Doğu Asya piyasalarını ele almaktadır. Ek kaynaklara ihtiyaç duyan LNG Terminali, Çin Hükümeti İsrail'i Kıbrıs LNG Terminalinin ihracatı için kullanmaya çağırmıştır. Tzemach Raporu; İsrail'in ihracat tesisini kendi egemen ya da ekonomik alanına yerleştirmesi gerektiğini açıkça ilan ettiği için bunun iyi kabul görmediği görülmektedir. Ancak Noble'ye göre; sözü edilen durum göz önüne alındığında, Lübnanlı gazın katılımı uzak bir olasılıktır. Kıbrıs'taki yeni sondaj işlemine 2014 sonunda başlanılmıştır. Dolayısıyla ihracat yolunun ölçeğini etkileyebilecek ilave kaynakların açıklanması beklenmemektedir.³³⁸

³³⁶ Günaydın, 2014: 8.

³³⁷ Günaydın, 2014: 8.

³³⁸ Elliot, 2013: 11.

Tablo 2.1 Doğu Akdeniz Bölgesinde Keşfedilen Doğalgaz Miktarları

Ülke	KEŞİF TARİHİ	SAHANIN ADI	TAHMİNİ REZERV MİLYAR M3	ÜRETİME GEÇİŞ
GKRY	2011	Afrodit	198,2	2017
İSRAİL	1999	Noa	1,1	2012
	2000	Mari-B	42,5	2004
	2009	Dalit	14,2	2013
	2009	Tamar	283,2	2013
	2010	Levanten	509,7	2016
	2011	Dolfin	2,3	Belirsiz
	2012	Şimson	8,5	Belirsiz
	2012	Tanin	34,0	Belirsiz
	2013	Kariş	51,0	Belirsiz
FİLİSTİN	2000	Gazze-Marin	28,3	Belirsiz

Kaynak: EIA, U.S. Energy Information Administration, Eastern Mediterranean Region Report, 2013: 5.

1 trilyon fit küp (tcf) doğalgaz = 39,643 milyar m³ ; 100 milyar varil petrol= 14,3 milyon ton

Buraya kadar olan çalışmanın ikinci bölümünde Doğu Akdeniz Bölgesi hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Tarihi önemine değinilerek, bölgenin jeopolitik konumu anlatılmıştır. Bölgedeki enerji güvenliğine değinilmiş ve bölgedeki enerji güvenliği sorunlarının oluşmasına neden olan Süveyş Krizi ve Petrol Krizine değinilmiştir. Son olarak bölgenin tarihten bu yana olan öneminin artmasına neden olan enerji kaynakları değerlendirilmiştir. Enerji rezervlerine ve tahmini rezervlerin ne olduğu incelenmiştir. Bir sonraki bölüm olan üçüncü bölümde ise; Doğu Akdeniz Bölgesi'nde önemli olan, İsrail, Kıbrıs, Türkiye ve Mısır devletleri üzerinde enerji güvenliği ve enerji görünümüleri incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSRAİL, KIBRIS, TÜRKİYE ve MISIR BÖLGELERİNİN İNCELENMESİ

3.1. İsrail

Enerji güvenliği konusu ve İsrail Devleti'nin güvenliğini kazanma ihtiyacı son zamanlarda giderek artmaktadır ve kapsamlı bir şekilde tartışılmaya devam etmektedir. 2004'te İsrail'de doğalgaz üretimi başladıktan sonra , doğal gaz kullanımı önemli bir biçimde yoğunluk kazanmıştır. Günümüzde doğal gaz, kömürün yanı sıra elektrik enerjisi üretimi için birincil kaynak teşkil etmekle birlikte, kömürden farklı olarak doğal gaz, çevresel açıdan fosil enerji kaynaklarına (fosil yakıtlara) kıyasla önemli avantajlar sunmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), enerji güvenliğini "çevresel unsurları dikkate alarak uygun fiyata kesintisiz enerji kaynakları" olarak tanımlamaktadır. Diğer bir deyişle, uzun vadeli enerji güvenliğini sağlamak için doğal gaz ekonomisi, tedarik güvenliği kavramını da dahil ederek enerji güvenliğini tanımlamıştır.³³⁹

İsrail'in enerji görünümü 2000'lerin sonlarında Kahire'nin doğal gaz ihtiyacının büyük bir bölümünü İsrail'e sağlamayı kabul ettiği Mısır ile imzalanan bir anlaşma ile iyileşmeye başlamıştır. İsrail açısından çok önemli olan bir takım doğal gaz alanları keşfetmiştir.³⁴⁰ Bu alanlar, İsrail'i gaz ihracatçısına dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte, bu senaryo hem kısa hem de uzun vadede birtakım engeller ile karşı karşıya kalmaktadır. Şubat 2011'de Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in devrilmesi, Mısır'ın doğalgaz arzının ucuz fiyatlarla sürdürülebilir olmasına ilişkin soruları gündeme getirmiştir. İsrail'in Akdeniz komşuları yeni keşfedilen gaz alanlarının kendi sınırlarının içinde olduğunu iddia etmiştir.³⁴¹ Bu da İsrail'in bölge devletleriyle aralarında sorunlar yaşayacağını göstergesi olmuştur. Enerji araştırmaları da gün geçtikçe artmaktadır. İsrail, böylelikle bir enerji üreticisi haline gelmeye hazırlanmaktadır. Son keşiflerinin de olumlu olması neticesiyle bir doğal gaz ihracatçısı haline gelmeye başlamıştır. ABD'nin enerji şirketi olan Noble Energy, İsrail'in kuzey sahillerindeki üçüncü ve en büyük doğal gaz keşif tahminlerini doğrulamıştır. Leviathan alanında tahmini doğal kaynak 16 trilyon kübik feet (tcf) tabanına sahip olmasına rağmen, kaynak tabanı boyutu daha iyi tanımlanmadan önce delinmesi için en az iki tane daha değerlendirme kuyusu gerektirecektir. Noble Energy'nin diğer doğal gaz keşifleri (Tamar ve

³³⁹ <http://www.israeldefense.co.il/en/content/goal-energy-security-israel> (erişim tarihi:05.02.2018).

³⁴⁰ Sachs ve Boersma, 2015: 1.

³⁴¹ http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1475-4967.2011.00495.x/epdf?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referer=www.google.com.tr&purchase_site_license=LICENSE_DENIED (erişim tarihi: 05.02.2018).

Dalit) ve diğer şirketlerin başarısı, İsrail'i doğal gazda kendi kendine yeterli bir doğal gaz ihracatçısı konumuna getirerek, ülkenin enerji ve ekonomik güvenliğini arttırmaktadır. Ocak 2009'dan bu yana, Noble Energy tahmini olarak 25 tcf kaynak ile Tamar, Dalit ve Leviathan olmak üzere üç doğal gaz keşfi yapmıştır. İsrail'in doğal gaz rezervleri keşfedilmiş ve ekonomik olarak üretilmesi beklenen doğalgaz, Noble Energy keşiflerinden önce mevcut üretim seviyelerinde 1.5 tcf veya yaklaşık 16 yıl değerinde olduğu tahmin edilmektedir.³⁴² Yeni bulguların doğal gazının sadece yarısı bugünkü üretim seviyelerinde üretilirse, İsrail, 100 yıllık doğalgaz arzını aşmıştır. Üç yeni alanın doğal gaz geri kazanımı oranını bilmek için veya henüz keşfedilmemiş olsa da, İsrail'in enerji kaynaklarının doğal gaza yönelmesi büyük olasılıkla on yılın sonuna kadar sürecektir. Tamar'ın ilk üretimi, Dalit'ten bir ya da iki yıl sonra ve 2016 ile 2018 yılları arasında Leviathan ile birlikte beklenmektedir. Noble Energy'e göre Tamar'ın tek başına günlük maksimum 1 milyar kübik feet kapasiteye ulaşması beklenmektedir. 2009 yılına kadar, İsrail'in doğal gaza olan talebi yerli üretim ile karşılanmıştır. Mısır'dan bir ithalat hattı 2009 yılında sevkiyata başlamıştır ve bugün Mısır'daki satışlara karşı hoşnutsuzluğa rağmen boru hattı bugün faal durumda kalmıştır.³⁴³

Yeni alanlardan gelen doğal gaz, her iki ülke için fayda ve dezavantajları olan Mısır ithalatının yerini alabilecektir. İsrail Mısır'dan ithal ettiği doğal gazın piyasa fiyatlarının altında ödeme yapmaktadır. İthalatı devam ettirmek ve büyük olasılıkla Avrupa'ya veya Ürdün'e ihracatı başlatmak için ek üretim kullanmak, İsrail'in enerji ve ekonomik güvenliğini daha da iyileştirebilmektedir. İthalatı elimine etmek İsrail'in ticaret dengesini ve arz güvenliğini arttırmaktadır. Mısır için İsrail'e yapılan ihracatın durdurulması İsrail'e yapılan doğal gaz satışı gibi siyasi avantajlar Mısırlılar tarafından istenmemiş ve mahkemeye kadar götürülmüştür. Mısır'daki mevcut huzursuzluğun İsrail'e yaptığı doğal gaz ihracatı üzerindeki etkisi bu yüzden net değildir ve İsrail'e yapılan ihracatın korunması Mısır'ın ticaret dengesine yardımcı olmaktadır.³⁴⁴

³⁴² Noble Energy, 2010.

³⁴³ <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R41618.pdf> (erişim tarihi: 05.02.2018).

³⁴⁴ <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R41618.pdf> (erişim tarihi 05.02.2018).

Tablo 3.1 İsrail'in Tahmini Yeni Doğalgaz Kaynakları

Alan	Kaynak(TrilyonKübikFeet)	Beklenen Üretim Tarih
Tamar	8.4	2012-2013
Dalit	0.5	2013-2014
Leviathan	16.0	2016-2018

Kaynak: Noble Energy

3.1.1. İsrail Enerji Görünümü

Geleneksel olarak, İsrail'in yerli enerji kaynakları çok sınırlıdır. İsrail, 1950'lerde petrol ve doğal gaz keşfi yapmış olsa da, 1999 yılında doğal gaz rezervleri denizaşırı keşfedilen en önemli bulgular ile başlamıştır. 2004 yılında doğalgaz üretimine başlamış; bunun birçoğu petrol yerine ham madde olarak kullanılmak üzere ayarlanan ülkenin santrallerinin bir kısmı tarafından kullanılmıştır. O günden bu yana, yaklaşık 240 milyar m³'e sahip Tamar havzası ve tahminen 450 milyar m³'lük bir rezervli Leviathan havzası olmak üzere bir kaç önemli keşif denizaşırı olarak yapılmıştır.³⁴⁵ 2009 yılında, ülkenin toplam petrol üretimi günde 4.03 bin varil tbd; ham üretim, 0.10 tbd; tüketim, 235.00 tbd; net ithalat, 230.93 tbd dir. Kömür rakamları daha da kötü durumdadır: toplam üretim, 0.000 ton; tüketim, 13.935 milyon ton; net ithalat, 13.935 milyon tondur. Doğal gaz sektörü nispeten daha iyi durumdadır: toplam üretim, 55 milyar kübik feet bcf; tüketim, 115 bcf; ithalat, 60 bcf; kanıtlanmış rezervler, 1 trilyon kübik feettir.³⁴⁶ Bu sınırlı kanıtlanmış hidrokarbon rezervleri, İsrail'i enerji ihtiyaçlarını karşılamak için, dışa bağımlı hale getirmektedir. Bu güvenlik açığının üstesinden gelen İsrail, enerji tüketen diğer pek çok ülke gibi çok katmanlı bir enerji politikası izlemiştir. Buna, yerli üretimi teşvik etmek, enerji karışımını ve kaynakları çeşitlendirmek ve stratejik bir petrol rezervi kurmayı da dahil etmiştir.³⁴⁷

İsraili liderler, enerji çeşitliliğini artırmanın ve ülkelerin fosil yakıtlara olan aşırı bağımlılığının azaltılmasının yalnızca enerji güvenliğini değil aynı zamanda geniş ulusal güvenliği de geliştireceğini savunmaktadır. Cumhurbaşkanı Shimon Peres, "Petrol zamanımızın en büyük sorunu haline gelmektedir, sadece kirletmiyor, aynı zamanda terör ve şiddeti de destekliyor diyerek enerji güvenliği vurgusu yapmıştır.³⁴⁸ 4 Kasım 2010'da

³⁴⁵ Bahgat, 2008: 937-944.

³⁴⁶ <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R41618.pdf> (erişim tarihi: 05.02.2018).

³⁴⁷ Bahgat, 2008: 937-944.

³⁴⁸ Bahgat, 2008: 937-944.

hükümet on yılda 600 milyon dolar harcama planını onaylamıştır ve elektrik enerjisinin yüzde 10'unu yenilenebilir kaynaklardan üretileceği söylenmiştir. Başbakan Benjamin Netanyahu, planı bir güvenlik gerekliliği olarak sunmuştur: "Bunu, en büyük önem taşıyan ulusal hedef olarak görmektedir, çünkü petrol bağımlılığı Batı dünyasının petrol üreten ülkelere bağımlı olmasına ve İsrail'in güvenliğini ve statüsüne zarar vereceğinden endişe duymaktadır."³⁴⁹

İsrail artan enerji ihtiyacını karşılamak için fosil yakıtlara bağımlıdır. Kömür, ülkenin enerji tüketiminin neredeyse tamamı sadece elektrik enerjisi üretiminin yaklaşık üçte birini sağlamaktadır. Tüm kömür malzemeleri yabancı ülkelere (Güney Afrika, Kolombiya, Avustralya, Endonezya, Polonya, Çin ve diğerleri) ithal edilmektedir. Kömür gibi İsrail'in petrol üretimi de oldukça sınırlıdır. Yabancı tedarikçiler, ülkenin petrol ihtiyaçlarının çoğunu sağlamaktadır. Son yıllarda Rusya, Hazar Havzası ve Afrika İsrail'in başlıca petrol kaynağı olarak ortaya çıkmıştır. İsrail'in Petrol arama çalışmaları 1947 başlarında yapılmıştır. Petrol arama, 1947'de, merkezi İsrail'in Heletz bölgesindeki yüzeysel bir özellik üzerine başlamıştır; İlk keşif Heletz-I 1955 yılında tamamlanmıştır. O zamandan beri, Kokhav, Brur, Aşdod ve Zuk Tamrur başta olmak üzere birkaç küçük kuyu keşfedilmiş ve geliştirilmiştir. 1967 savaşı İsrail'in petrol sektöründe bir dönüm noktası olmuştur. Mısır'ı mağlup ettikten sonra İsrail Sina Yarımadasını işgal etmiştir ve petrol sahalarını neredeyse on yıl boyunca kontrol etmiştir. Böylece, 1971 yılına gelindiğinde, İsraililer "ülkelerinin yıllık yurt içi tüketimine yaklaşık 43,2 milyon varil petrol" üretmişlerdir. Başka bir deyiş ile, 1970'lerin başında İsrail, Sina'daki kârlı petrol sahaları nedeniyle petrol üretiminde kendi kendine yeterli konumda kalmışlardır.³⁵⁰ Kendi kendine yeterli kalması çok uzun sürmemiştir. 1973 savaşının ardından ve Mısır'la uzun ve karmaşık görüşmelerin ardından İsrail Sina'dan çekilmiştir ve petrol alanlarının kontrolünü kaybetmiştir. İran'daki Pehlevi rejimi 1970'lerin ortalarında İsrail'in en büyük petrol tedarikçisi olmuştur ve İran'ın rolü de uzun soluklu olmamıştır. İran'ın İsrail'e yaptığı petrol ihracatı durdurulmuştur. Şah rejiminin çöküşünü bekleyen İsrail, 1978'de altı aylık bir petrol arzı rezervi oluşturmuştur. 1980'lerin ortalarında, İsrail hükümeti tüm ülkenin kapsamlı bir jeolojik analizini gerçekleştirmiştir. 1990'ların ortalarından beri, Ölü Deniz çevresinde ve Akdeniz'de kıyıda petrol keşfi yapılmıştır. Özetlemek gerekirse, petrolün ticari düzeyde keşfedilmesi için yıllarca süren çabalar başarısız olmuştur. İsrail ağırlıklı olarak dış ticarete bağımlıdır. İkincisi, İsrail'in önemli miktarda petrol şeyleri(kaya gazı) mevcudiyeti vardır.³⁵¹ Dünya Enerji Konseyi, İsrail'in şeyl(kaya gazı) birikimlerinin 250 bbl kadar petrol

³⁴⁹ <http://www.mepc.org/israels-energy-security-regional-implications> (erişim tarihi: 14.02.2018).

³⁵⁰ <http://www.mepc.org/israels-energy-security-regional-implications> (erişim tarihi: 14.02.2018).

³⁵¹ <http://www.mepc.org/israels-energy-security-regional-implications> (erişim tarihi: 14.02.2018).

verebileceğini tahmin etmektedir. Yerli petrol yataklarının olmaması ve ülkenin kaynak kesintilerine karşı savunmasızlığı göz önüne alındığında, İsrail petrol şeyillerini kullanmaya çalışmaktadır. Üçüncüsü, İsrail'in Hayfa'da diğeri Aşdoğu'da bulunan iki büyük rafinerisi bulunmaktadır. Birleştirilmiş üretim, tüm ülkenin rafine edilmiş petrol ürünlerinin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. 2000'li yılların ortalarından beri verimliliği artırmak ve rekabeti artırmak için her iki rafineride özel teşebbüslere satılmaktadır. İsrail hükümeti, enerji sektörünün sahiplenilmesi, işletilmesi ve düzenlenmesinde baskın bir rol oynamaya devam etmektedir. 1990'lı yılların başından bu yana, sektörü özelleştirmek için sınırlı tedbirler getirmiştir ve ülkenin enerji mevduatlarını, özellikle doğalgazı keşfetmek ve geliştirmek için yabancı şirketler ülkeye davet edilmiştir.³⁵² 1990'ların ortalarından bu yana, İsrail yetkilileri doğalgaz araması ve geliştirilmesine büyük ilgi göstermişlerdir. Ulusal Altyapı Bakanlığı'na göre, İsrail "doğal gazın birincil, çevre dostu ve diğere enerji türlerinden daha ucuz yakıt olarak kullanılmasını sağlayarak enerji kaynaklarını çeşitlendirmek için aktif bir şekilde çaba sarf etmektedir."³⁵³

3.1.2. İsrail Enerji Güvenliği

Her devletin belirli enerji güvenliği ihtiyaçlarına ihtiyacı vardır. Ve avantajları çerçevesinde ;coğrafi, iklim, jeopolitik, ekonomik, teknik seviyesi ve diğere özellikleri enerji güvenliği üzerinde önemli bir yer kaplamaktadır. Enerji güvenliği, herhangi bir ülkedeki ulusal güvenliğin önemli bir bileşenidir ve belirli bir ülke, dışarıdan gelen sağlayıcılara bağımlı olmaksızın enerji üretmek için kendi doğal kaynaklarından yararlandığında ortaya çıkmaktadır. İsrail'deki doğal gaz piyasasına ilişkin Hükümet politikasını gözden geçirmekle görevli Bakanlar arası komitenin bir raporu (Tzemach Komitesi), hükümet hedefi olarak enerji güvenliğinin önemini kabul etmiştir. Enerji güvenliğinin sağlanması, doğalgaz endüstrisi için hükümet politikasının uygulanmasında önemli hususlardan birisini oluşturmaktadır. İsrail ekonomisi, ister enerji adası olursa olsun, ister talep özelliği ve doğal gaz rezervleri ile iç talep arasındaki oran nedeniyle, benzersiz özelliklere sahiptir. Bu nedenle, hükümet politikasının bu benzersiz özelliklerin prizması yoluyla oluşturulması ve doğal gazın kesintisiz olarak fiziki olarak temin edilmesinin sağlanması gerekmektedir.³⁵⁴

İsrail Devleti her zaman bir enerji adası olmuştur. Dünyanın birçok yerinde mevcut durumun aksine, İsrail geniş bir bölgesel sistemin parçası değildir ve sınır ötesi bir enerji nakil sistemine bağlı değildir. Avrupa ve Birleşik Devletler, doğal gaz ve petrol nakli ile ilgili

³⁵² <http://www.mepc.org/israels-energy-security-regional-implications> (erişim tarihi: 14.02.2018).

³⁵³ <http://www.mepc.org/israels-energy-security-regional-implications> (erişim tarihi: 14.02.2018).

³⁵⁴ <http://www.delekdriiling.co.il/en/natural-gas/energy-security> (erişim tarihi: 21.02.2018).

karmaşık boru hatları ağlarına sahipken, İsrail enerji üretiminde yerel kaynakları kullanmaktadır ve onları yüksek fiyatlarla ithal etmek zorunda kalarak siyasi, ekonomik ve güvenlik bağımlılığı yaratmaktadır. İsrail uzun yıllar boyunca yurtdışından gelen pahalı ithal ham maddelere güvenmek zorunda kalmıştır. Ülke elektrik üretimini sağlamak için çok miktarda kömür ve yakıt satın almıştır. Yüksek finansal maliyetin yanı sıra, İsrail de kömür ve diğer kirletici yakıtların yakılmasından kaynaklanan ağır hava kirliliği nedeniyle yüksek bir fiyat ödemesine neden olmuştur. Bugün, doğal gaz devrimi sayesinde İsrail enerji bağımsızlığını sağlamaya yönelik önemli bir adım atmıştır. 2004 yılında, Noa ve Mari-B doğal gaz rezervlerinin geliştirilmesinin ardından İsrail doğal gaz çağına girmiştir. Yam Tethys Projesinde gaz, rezervlerden çıkarılmıştır ve elektrik üretmek için ulusal ulaşım sistemi vasıtasıyla yönetilmiştir.³⁵⁵

İsrail'in enerji güvenliği ihtiyaçları bir takım faktörlerden ve zorluklardan etkilenmektedir. İsrail'in enerji, stratejik altyapısı ve kaynakları teröristlerin ve savaşların potansiyel hedefleridir ve bu nedenle çoğu diğer ülkede olduğundan daha yüksek seviyede güvenlik ve koruma yükümlülüğü getirmektedir. İsrail'in enerji güvenliği ihtiyaçları, İsrail'in Filistin Otoritesi ve Gazze Şeridi'nde tüketilen hemen hemen tüm elektrik ve sıvı yakıtlarını tedarik ettiği gerçeğinden de etkilenmektedir. Buna ek olarak, İsrail'in enerji talebi, İsrail'in suyunun üreten tuzdan arındırma tesislerinin ihtiyaçlarının yanı sıra Filistin Otoritesi ve Ürdün'e sağlanan önemli su hacimlerinden etkilenmektedir. Öte yandan İsrail, anlaşmazlığı çözmek için BM'nin yapmak istediği görüşmeyi dolaylı olarak reddetmiştir. Bunun yerine, Lübnan'ı sadece deniz sınırı değil tüm sınır sorunları üzerinde müzakerelere başlamaya çağırmıştır. Dahası, İsrail Hükümeti kuzey deniz sınırının sınırlandırılmasını onaylamak istemiştir. İsrail hattı, Lübnan'ın Birleşmiş Milletler'e sunmuş olduğu topraklardan daha fazlasını sunmaktadır.³⁵⁶

İsrail ve Arap komşularının bu doğal gaz yatakları üzerinde savaşa girme ihtimalleri düşük görünmektedir. Bunun yerine Lübnan Hükümeti Birleşmiş Milletler'e, özellikle de BM Sınır Ötesi Gücü'ne (UNIFIL), deniz sınırını tanımlamak için müdahale etmek istemiştir. Ayrıca, Lübnan Parlamentosu, Ağustos 2010'da ülkenin ilk offshore lisanslama alanının yolunu açan bir enerji yasasını onaylamıştır.³⁵⁷ Filistinliler, Suriyeliler ve Mısırlılar, uluslararası petrol şirketlerini petrol aramak için bölgeye çekme çabalarını yoğunlaştırmak istemişlerdir ve gazı da kendi offshore bölgelerinde kullanmaktadırlar. Bunun sonucunda Lübnan, Norveçli bir şirketle, EEZ' de gaz keşfetmek için bir anlaşma imzalamıştır. Doğu

³⁵⁵ <http://www.delekdilling.co.il/en/natural-gas/energy-security> (erişim tarihi: 21.02.2018).

³⁵⁶ <http://eba-net.org/sites/default/files/22-331-350-Shaffer%20-%20FINAL.pdf> (erişim tarihi: 14.02.2018).

³⁵⁷ Watkins, 2010: 55.

Akdeniz'deki gaz alanlarındaki anlaşmazlıklar yalnızca İsrail ve Arap komşuları arasında değil, aynı zamanda 1970'lerin başında İsrail ve Türkiye arasında da yaşanmıştır. Yunanistan ile birlik yanlıları tarafından darbe girişiminde bulunduğu iddiası üzerine, Türk birlikleri Kıbrıs'a gönderilmiştir ve ada o tarihten bu yana Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasında bölünmüş durumdadır. Aralık 2010'da İsrail, iki ülke arasında deniz sınırını belirleyen bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaya dayanan Kıbrıs, Noble Energy'yi, Tamar ve Leviathan'daki büyük hisse ile aynı Houston merkezli İsrail sularına bitişik bir blok keşfetmek için lisanslamıştır. Türkiye, bu hamleleri İsrail ve Kıbrıs'tan Kıbrıs Türklerinin adadaki hak ve yargılarını göz ardı ettikleri için eleştirmiştir. Arap ve Türk muhalefetine rağmen, İsrail gaz alanlarının araştırılması ve geliştirilmesi konusunda ilerleme kaydetmektedir.³⁵⁸

Tamar rezervleri özellikle bugün İsrail'deki doğal gazın tek kaynağıdır. Düzenleyici kısıtlamalar nedeniyle, Tamar ortakları, rezervlerin İsrail'in kuzeyindeki Fureidis köyü yakınlarında inşası için planlanan yeni bir kara terminaline bağlanmasını önlemek zorunda kalmışlardır. Bunun yerine 150 km uzunluğunda özel bir ulaşım sistemi inşa etmek zorunda kalmışlardır. Bu boru hattı, gazın, Ashdod kentinin batısında, Ashdod'daki mevcut terminale nakledildiği denize kurulmuş üretim alanından nakletmektedir.³⁵⁹ Toplam enerji güvenliğini sağlamak için; İsrail'deki doğal gaz rezervlerinin hızla gelişmesi için harekete geçilmesi zorunludur. Ancak bunu yaparak Tamar'dan üretilen gaza bugünkü toplam bağımlılığı önlemek mümkün olacak mıdır? İsrail açısından tartışılmaktadır. Bu, ancak İsrail birkaç üretim kuyusuna paralel bağlandığında gerçekleşebilir; birkaç tesis ve terminalde gaz işleyebilir; ve daha gelişmiş bir tesisten kıyıya doğalgaz nakil sistemine sahiptir. Ancak, birkaç farklı rezervardan gaz üretimi ve nakliye sistemi olduğunda toplam enerji güvenliğini ve ülke genelindeki elektrik santrallerine, fabrikalara doğal gazın güvenilir bir şekilde dağıtılmış olacak ve tedarikini sağlamak mümkün olacaktır. Gaz endüstrisinin sürekli geliştirilmesi; Leviathan, Karish ve Tanin gibi ilave gaz alanlarından düzenli arz sağlanması güvence altına alınmış ve enerji sektörünün karşı karşıya kaldığı zorluklar bu ülkelerdeki gelişmeler, enerji sektörü için toplam enerji güvenliğine yol açacaktır.³⁶⁰

³⁵⁸ <http://eba-net.org/sites/default/files/22-331-350-Shaffer%20-%20FINAL.pdf> (erişim tarihi: 14.02.2018).

³⁵⁹ <http://www.delekdrilling.co.il/en/natural-gas/energy-security> (erişim tarihi: 21.02.2018).

³⁶⁰ <http://www.delekdrilling.co.il/en/natural-gas/energy-security> (erişim tarihi: 21.02.2018).

3.2. Türkiye

Türkiye, Doğu Akdeniz’de en uzun kıyıya sahip bir devlettir. 1960’ta kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin üzerinde garantörlük hakkı vardır. Bu nedenle bölgedeki enerji kaynakları uluslararası hukuk çerçevesinde hakkaniyetli bir şekilde paylaşılma talebi Türkiye’nin hakkı söylemlerini oluşturmaktadır. Türkiye, Doğu Akdeniz’de olan bu gelişmelerle yakından ilgilenmesi, uluslararası hukuk açısından yapılan ikili anlaşmaların hak ve görevleri, sorunların çözümünde ve bölgenin istikrarı açısından Türkiye’nin alternatif politikalar oluşturması gerekmektedir. Türkiye özellikle bölgedeki idealist yaklaşımlarından ziyade realist bir şekilde bakması Doğu Akdeniz’e bakışı açısından önemlidir.³⁶¹ Bölge ülkeleriyle anlaşmalara ve işbirliğine yanaşmayarak İsrail, Mısır, GKRY ve Yunanistan’ın arasında gelişen işbirliği süreçlerinin oluşmasına neden olmuştur. Özellikle son dönemlerde Kıbrıs Adası ve İsrail arasında kalan Leviathan sahasında çıkan doğalgazın ekonomik ve güvenli bir şekilde Avrupa pazarına aktarılması gazın öncelikle Türkiye’ye ve buradan da boru hatlarıyla başka pazarlara ulaşması söz konusu olacaktır. Fakat İsrail-Türkiye arasındaki sorunlar kısa vadede bu hattın kullanılacağını göstermemektedir. Türkiye bölgesel ortaklıkları, işbirlikleri ve entegre süreçlerini gözden geçirmesi bu açıdan önemlidir. Enerji kaynaklarının bulunduğu alanlarla ve enerji tüketiminin bulunduğu alanlar arasında bir kavşak noktası olmayı hedefleyen Türkiye, Doğu Akdeniz sorunlarına bütüncül bir şekilde değerlendirerek bölgedeki durumunu daha da güçlendirecektir.³⁶²

Türkiye Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanları sınırlandırılmasına yönelik kıyıdaş ülkelerle doğru bir tespitin yapılıp yapılmadığını belirlemelidir. Türkiye ve KKTC’nin münhasır ekonomik bölgelerinde ilan ettiği alanlarda hakkının var olup olmadığının irdelenmesi gerekmektedir. Bunlar sonucunda Türkiye’nin Doğu Akdeniz Bölgesi’nde oluşturacağı deniz yetki alanlarını ortaya koyacağı bir haritanın oluşturulması bu açıdan önemlidir.³⁶³ GKRY 2003 yılında Doğu Akdeniz Bölgesi’nde denizlerde paylaşım sorunlarını gidermek amacıyla birtakım mücadelelere başlamıştır. 2003’ten bu zamana kadar Türkiye, Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanlarının korunmasında ve sınırlandırılmasına yönelik, Doğu Akdeniz komşu ülkeleriyle herhangi bir anlaşmaya, münhasır ekonomik bölge anlaşmasına yanaşmamıştır. Türkiye 32 16 18 D boylamının Batısı ve 33 40 enleminin kuzey bölgesindeki deniz sahalarında Uluslararası Hukuk’a bağlı birtakım hakkı olduğunu deniz alanlarının kullanılmasını dile getirmiştir ve günümüzde de söylemeye devam etmektedir. Özellikle Türkiye’nin münhasır ekonomik bölgelerini GKRY’nin 2007 yılında Kıbrıs

³⁶¹ Bilge Adamlar Kurulu Raporu, 2013: 1-2.

³⁶² Bilge Adamlar Kurulu Raporu, 2013: 1-2.

³⁶³ Yayıncı, 2012: 30-31.

Adası'nın güneyinde ihaleye çıkarttığı 13 tane petrol arama bölgesinin 5 tane alanını ihlal etmektedir. Bu olayların yaşanmasıyla birlikte Türkiye'nin tutumu değerlendirildiğinde; Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının tüm kıyıdaş ülkelerinin çıkarları doğrultusunda ve hak ihlali yapılmadan ülkeler arasında anlaşmalar yapılarak belirlenmesinin doğru olacağı bildirilmiştir. Ama GKRY; Türkiye'nin söylemlerini önemli bulmamaktadır. Türkiye bölgede KKTC dışında başka hiçbir ülkeyle sınırlandırma anlaşması imzalamamıştır. İmzaladığı bu anlaşmada kıta sahanlığına yönelik yapmamıştır. Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmadığı bilinmektedir. Türkiye Doğu Akdeniz bölgesinde yukarıda da belirtildiği üzere 32 16 18 koordinatlarının batısında ab initio-ipso facto hakkından bahsetmiştir. Bölgede deniz yetki alanlarında bir sınırlandırma anlaşması eğer yapılacaksa, bütün bölge ülkeleriyle bir anlaşmanın gerektiği üzerinedir.³⁶⁴ Özellikle Kıbrıs Adası'nın temsil edilmesinde sadece GKRY'nin değil, KKTC'nin de bu sürece dahil edilmesi gerektiğini savunmuştur.³⁶⁵

Türkiye, 1974 yılında Rodos Adası'nın güneyinde TPAO'ya petrol araması için izin vermiştir. Adanın güney bölgesi Türkiye'nin karasularının içinde bulunmaması ama kıta sahanlığında olduğu mesajı bölge devletlerine gösterilmek istenmiştir. Türkiye TPAO'ya 2007 yılında bu sefer güneydeki Mısır ve Anadolu kıyısındaki bölgede arama yapmasını sağlamıştır. Bu şekilde TPAO'ya verilen arama ruhsatları adı geçen bu alanlarda kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge ilan etmesi söz konusu olmuştur.³⁶⁶ Türkiye'nin bahsedilen bu alanlarda yapmış olduğu arama çalışmaları GKRY'nin ilan ettiği sahaların bazılarıyla çakışmıştır. Ama Türkiye GKRY'nin ilan ettiği bu alanları böylelikle tanımadığını yapmış olduğu arama çalışmalarıyla göstermektedir.³⁶⁷

Türkiye Doğu Akdeniz Bölgesi'nde deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında anlaşmaya varamamıştır. Kıyıdaş ülkelerin birbirleri arasında yaptığı anlaşmalara notalar vererek tepkiler göstermiştir. Türkiye bir anlaşmaya varmak istememiştir. Sadece KKTC ile arasında sınırlandırma anlaşması yapmıştır. Petrol ve doğalgaz arama çalışmaları denizlerde maliyetlidir, bu nedenle bu aramaların ortaklıklar ve işbirliğiyle yapılması gerektiği ortaya koyulmuştur. Bu ortaklıkların yapılması ticari bir amaç yaratacağından, yatırım yapılacak alanlarda siyasi bir istikrarın olması aranmıştır. Bu nedenle KKTC, TPAO'ya vermiş olduğu ruhsat alanlarında, TPAO bu aramaları gerçekleştirmesi için önemli ortaklıklara ihtiyacı olmuştur. Ama KKTC'yi sadece Türkiye'nin tanıması ve başka ülkenin KKTC'yi tanıması

³⁶⁴ Kütükçü ve Kaya, 2016: 92-93.

³⁶⁵ Başeren, 2010: 28-29.

³⁶⁶ Başeren, 2010: 33.

³⁶⁷ Başeren, 2010: 33.

bölgeyi hem siyasi açıdan hem de bölgede arama faaliyetlerinin engellenmesine neden olmuştur. Türkiye öne sürdüğü deniz yetki alanlarındaki bu sınırlandırma söylemlerinde ‘düşey hat’ ilkesini benimsemiştir. Ama bu hattın benimsenmesi Türkiye açısından olumsuz sonuçları olacağı söylenilmektedir. Bunun yerine ‘diagonal hat’ ilkesinin benimsenmesi, Türkiye’nin bölgedeki deniz yetki alanlarını çoğaltacaktır. Özellikle Türkiye de İsrail, Lübnan ve Libya gibi ülkelerle deniz yetki alanlarında sınırlandırma anlaşmaları yapması planlanmaktadır.³⁶⁸

Türkiye tüm bu söylemler ışığında; Doğu Akdeniz’de haklarını koruyabilmek için birtakım ilkeleri benimsediği görülmektedir. Bunlar; deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmasının benimsenmesi, kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşmasında doğal bir uzantının esas olarak alınması, sınırlandırmada hakkaniyetin olması ve her devletin hakkının korunmak istenmesi gibi maddeler benimsenmek istenmiştir. Sonuç olarak; taraflardan birkaçının dışarıda tutulması bölgenin istikrarı ve bölgede oluşturulacak işbirliği açısından olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Ama bölgede çıkarılan doğalgazın Avrupa’ya iletilmesi için LNG ve boru hatlarının daha düşük bir maliyet oluşturmak ve Avrupa’ya iletilmesi açısından KKTC ve Türkiye’nin topraklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sonuçların çözülmesinin öncelikle adadaki sorunların çözümünden geçmesi gerekmektedir. Özellikle Türkiye’nin bu konuya yönelik söylemlerini dayandırdığı fakat BMDHS’ye taraf olması durumunda oluşan müzakerelerde daha da güçlenerek önünün açılması muhtemel gözükmektedir.³⁶⁹

3.3. Kıbrıs

Akdeniz’in Doğu Havzasında yer alan Kıbrıs adası merkezi bir konuma sahiptir. Afrika ile Avrasya’nın bağlantı noktasındaki konumu nedeniyle küresel siyasette önemli bir yere sahiptir. Kıbrıs tarih öncesinde de bütün uygarlıkları bünyesinde barındırmasından dolayı geçmişten günümüze değerini korumaktadır. Medeniyetlerin kavşağında kurulmuş olması, bir çok etkileşime tanık olmasına neden olmuştur.³⁷⁰

1960’lı yıllardan itibaren, İngiltere’den bağımsızlığını kazandıktan sonra Kıbrıs, Rum ve Türk kökenli Kıbrıslıların savaş alanı haline gelmiştir. Akrotiri ve Dhekelia’daki İngiliz egemenlik üsleri hariç, kuzeyde "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" ilan edilmiştir. İki tarafın liderleri, bir dizi uluslararası yetkili ile birlikte şu ana kadar mülkiyet, yönetim, ekonomi, toprak ve güvenlik garantileri gibi bir dizi konu üzerinde sürekli müzakere halindedir. Bu konular üzerinde bir anlaşmaya varılamamıştır. Bu anlaşmazlıklar yaşanırken Kıbrıs adasının

³⁶⁸ Yayıncı, 2012: 46.

³⁶⁹ Yayıncı, 2012: 46.

³⁷⁰ <http://www.sen-foundation.org/wp-content/uploads/The-impact-of-policy-paradigms-on-energy-security-issues.pdf> (erişim tarihi: 26.02.2018).

güney bölgesinde son zamanlarda keşfedilen doğalgaz rezervleri ada açısından içinden çıkılmaz bir durum halini almıştır. Kıbrıs çevresindeki potansiyel bir enerji patlamasının tarihi rakipler arasında bir anlaşmaya gitmeye zorlamıştır. Kıbrıs'ta öne çıkan bölgesel güçler ve siyasi güçler açısından ada üzerinde devam eden enerji tartışmalarına neden olmaktadır. Gelecekteki gaz rezervlerinden para kazanılmalarının ana kaygıları nelerdir gibi sorular gündeme gelmektedir. Hangi faktörler rakip taraflar arasındaki işbirliğini teşvik eder ve hangileri mevcut çıkmazı sürdürür? Gibi bir çok soru Kıbrıs'ın temel sorunlarını oluşturmaktadır. Bu yüzden enerji güvenliği kavramı Kıbrıs açısından önemli bir yere sahiptir ve uzun süren çatışma ortamlarında da kavramın önemi artmaktadır.³⁷¹ Doğu Akdeniz enerji potansiyeli göz önüne alındığında, Kıbrıs AB'nin enerji arzını ve geçiş güvenliğini güçlendirmede önemli bir rol oynamaktadır.³⁷²

Kıbrıs'taki Vassilikos'taki bir LNG Tesisi hem AB hem de Kıbrıs'ın kendisinin menfaatine hizmet edecektir. Ülkenin enerji geleceği ile ilgili hedeflenmiş ve belirlenmiş sonuçlara ulaşmanın tek yolu olmasa da, Kıbrıs merkezli bir LNG Fabrikası kurmak bu nedenle önemlidir. Bu LNG Fabrikası çevresinde enerji sektörünün gelişmesi ve gerekli altyapının uygulanmasından kaynaklanan çarpıcı etkiler aslında ülkenin ekonomik geleceği için birçok nedenden ötürü önemli bileşenlerdir. Dinamik bir enerji sektörü, tüm sanayi değer zinciri boyunca iş yaratmaya ve teknik uzmanlık, uygulanan araştırma ve yeniliğin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Buna ek olarak, petrolün gaz ve LNG ihracatı ile ikame edilmesi ticaret gibi kronik makroekonomik dengesizlikleri düzelterektedir. Eğer; Kıbrıs bir enerji merkezi haline gelirse, önemli stratejik avantajlar ve jeopolitik kazanımlar sağlayacaktır ve böylelikle Kıbrıs sorununun daha adil bir çözümünü mümkün kılacaktır. Afrodit'in mevcut 4.5 tcf / 127 bcm rezervi (Kıbrıs'ın Exclusive Economic Zone / EEZ'deki Blok 12) dahil olmak üzere, en azından 10 tcf kanıtlanmış rezervin mevcut olması koşuluyla, bir LNG Tesisi kurmak ada açısından çok önemlidir.³⁷³ 2017 ve 2018 yıllarında Uluslararası Petrol Şirketleri (Exxon Mobil, ENI ve Total) ve Kıbrıs EEZ'de faaliyet gösteren bağımsız şirketler tarafından çeşitli keşif tatbikatları planlanmıştır. Gelecekteki sıvılaştırma kapasitesi, gaz sahası keşiflerine ve ilgili şirketler arasındaki işbirliğine ihtiyaç duyulmuştur. Lübnan ve Suriye gibi

³⁷¹ <http://www.scn-foundation.org/wp-content/uploads/Energy-Security-and-the-Cyprus-Question-%E2%80%9CSecuritization%E2%80%9D-of-Energy-in-the-Eastern-Mediterranean.pdf> (erişim tarihi: 05.02.2018).

³⁷² <http://www.eurokerdos.com/role-east-med-gas-european-energy-security-best-cyprus-gas-monetization-option/> (erişim tarihi: 26.02.2018).

³⁷³ <http://www.eurokerdos.com/role-east-med-gas-european-energy-security-best-cyprus-gas-monetization-option/> (erişim tarihi: 26.02.2018).

muhtemel gelecek üreticilere ve şu anda İsrail'de dahil olmak üzere, diğer potansiyel yatırımcılar dahil edilerek işbirliği genişletilmektedir.³⁷⁴

3.3.1. Kıbrıs Enerji Görünümü

2000'li yılların başında, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti Norveçli bir şirket olan PGS'nin, Kıbrıs hidrokarbon potansiyelini sismik bir araştırma yaparak ön değerlendirmesini yapmıştır. Bu tür yapılan değerlendirmeler, çok daha masraftan kaçınmak amacıyla keşif sondajı açısından değerli olmaktadır.³⁷⁵ PGS'nin araştırması sonucu olumlu sonuçlar alınmasını sağlamıştır. 2006'da Kıbrıs Cumhuriyeti sismik araştırmaların yapılmasının ardından keşif çalışmalarına başlamıştır. Adanın 51.000 km²'lik açık arazisinde hidrokarbonların araştırılması yapılmaktadır.³⁷⁶ 13 blokta bölünmüş olan arama alanı, Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından ilan edilen toplam Münhasır Ekonomik Bölgenin (EEZ) bir bölümünü oluşturmaktadır. Şubat 2007'de mevcut sismik verilerden yararlanarak, RoC, 13 bloktan 11'ini sunan üç yıllık gaz arama lisansları için ilk uluslararası ihalesini başlatmıştır.(3 ve 13 bloklar hariç). Bununla birlikte, sadece üç küçük ve orta ölçekli şirket teklif vermiştir. Daha büyük uluslararası şirketler, Kıbrıs'taki hidrokarbonlara ilgi göstermemiştir. Ekim 2008'den bu yana zaten offshore İsrail'de faaliyet gösteren Noble Energy, sonrasında devam eden sismik araştırmalar ve Aralık 2010'da İsrail ile imzalanan EEZ anlaşmasıyla ilk inceleme sondajı Eylül 2011'de Blok 12'de başlatılmıştır. Şirket, yaklaşık 1,700 m derin suyun içinde 5-8 tcf'lik doğal gaz rezervi bulunduğunu belirtmiştir.³⁷⁷ Bu tahminler, alanın ticari geçerliliğini teyit etmek için çok geniş bir alan olarak görünmektedir. Tahminlerin alt sınırı, Kıbrıs'ın bir LNG inşaatı ile ilerlemesine yönelik kritik bir durum yaratmaktadır. 6 tcf veya daha fazla kanıtlanmış kaynağın olması, bir LNG ihracatında inşaatın yapılması Kıbrıs Hükümeti açısından muhtemeldir.³⁷⁸ Bununla birlikte, Blok 12'deki keşif, İsrail'in büyük buluntulara sahip olduğu Leviathan bloğu ile birlikte, Kıbrıs'ın enerji rezervlerinin lisanslanmasında önemli bir yer almıştır. Şubat 2012'de başlayan; 15 istekli katılımcının aralarında bulunduğu Uluslararası Petrol Şirketleri, doğal gaz alıcılarının yanı sıra gaz ve LNG şirketleri de yer almıştır. 12 tekliften 5 offshore blok için lisans verilmiştir. Ana ilgiyi oluşturan, Blok 12'ye bitişik Blok 9'da ve Blok 9'un bitişiğinde Blok 2 alanları olmuştur.³⁷⁹

³⁷⁴ <http://www.eurokerdos.com/role-east-med-gas-european-security-best-cyprus-gas-monetization-option/> (erişim tarihi: 26.02.2018).

³⁷⁵ Giamourides, 2013.

³⁷⁶ Gurel vd., 2013.

³⁷⁷ https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/52031/working_paper_vpkarakasis_cyprus_issue_wp7_c.pdf?sequence=1 (erişim tarihi: 27.02.2018).

³⁷⁸ Giamourides, 2013.

³⁷⁹ Gurel vd., 2013: 4-5.

Son yıllarda petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki belirgin düşüşe rağmen, Kıbrıs'ın gelişmekte olan enerji profili, Kıbrıs'ın sektördeki birkaç büyük şirket sayesinde bölgede bulunan büyük doğal gaz buluntuları devam etmektedir. Yakın tarihte Mısır'ın EEZ'deki "Zohr" doğalgaz alanının keşfi, Kıbrıs EEZ'sine daha fazla ivme kazandırmıştır. Bu nedenle Kıbrıs'taki enerji görünümü, hem hidrokarbonlar hem de yenilenebilir enerjiler konusunda dünya çapında dikkati çekmiştir ve ciddi uluslararası yatırımlara sahne olmaktadır. Adanın Doğu Akdeniz'deki kilit oyuncu olma konumunu güçlendirmektedir. Kıbrıs'ın enerji profili hem Münhasır Ekonomik Bölgesi'nde (EEZ) hem de yakın çevresindeki geniş doğal gaz rezervlerinin keşfedilmesinin ardından giderek ilerleme göstermektedir. Bu gelişmeler, ülkenin gelişmekte olan petrol ve gaz sektörünü, yabancı yatırım için en büyük fırsatlardan biri olarak belirlemiştir.³⁸⁰ Enerji, Ticaret, Sanayi ve Turizm Bakanlığı danışmanlarından, Kıbrıs'ın EEZ potansiyelinin yeniden değerlendirilmesi gündeme gelmiştir. Fransız Şirket Total, Blok 11'den sadece 6 km uzaklıkta bulunan Mısır EEZ gaz keşfini takiben, blok 11 için arama lisansını iki yıl daha uzatmıştır ve hidrokarbon araştırması için yetkilendirme ile ilgili ikinci bir lisans için Kıbrıs ile anlaşmaya gidilmek istenmiştir.³⁸¹

Kıbrıs'taki doğal gaz endüstrisi, ülkenin Münhasır Ekonomik Bölgesindeki (EEZ) önemli hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesinden sonra kurulmuştur. 2007-2008 yıllarında 1. Lisanslamanın yapılmasının ardından Noble Energy'ye lisans verilmiştir ve Kıbrıs'ın EEZ Blok 12'sinde sondaj yapılmaya başlanmıştır. 2012 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti 2. lisanslama turunu başlatırken, günümüzde bir çok uluslararası enerji şirketinin 3. lisanslama turu ihtimali üzerine yoğun ilgi gösterilmektedir. 2007 yılı Hidrokarbonlar Yasası'nın 16. Maddesi hükümlerine göre Mayıs 2012'de Kıbrıs Ulusal Hidrokarbon Şirketi (CNHC) özel bir şirket olarak kurulmuştur. Kıbrıs Hükümeti Temmuz 2013'te CNHC'yi hükümet ile birleştirme kararı almıştır. Hükümet için kilit önceliklerden biri, Elektrik Üretimi için Kıbrıs Elektrik Kurumu'nun doğal gaz ithalatı ve kullanımı yönünde adımlar atmaktır. Kasım 2014'te, Vasiliko'daki VTTV terminalinin inşaatı tahmini 300 milyon avro maliyetle tamamlanmıştır. Terminal, 544.000 metreküp kapasiteli 28 tanktan oluşmaktadır. Stratejik konumu, Doğu Akdeniz'deki türünün ilk terminali ve Avrupa ile Karadeniz'i Ortadoğu ve Asya'daki

³⁸⁰ <http://www.cyprusprofile.com/en/sectors/energy-and-environment> (erişim tarihi: 07.03.2018).

³⁸¹ http://www.cyprusprofile.com/documents/uploads/publications/Energy_Sector_Jan_2016_V4.pdf (erişim tarihi: 28.02.2018).

pazarlarla birleştirmektedir. İlerlemeye devam edilirse eğer, 305.000 metreküp ilave kapasiteye sahip buna bağlı olarak da 13 ek tank oluşturabilecektir.³⁸²

Ada açısından önemli olan bu terminal bölge devletlerinin de ilgi odağı olmuştur. Yukarıda bahsedilen lisanslama çalışmaları sonucunda da Kıbrıs, petrol ve gaz sektörünün doğal gaz kaynaklı gelirler nedeniyle önemli bir büyüme içinde olabileceği konusunda büyük umutlar taşımaktadır ve önceden kurulmuş olan büyük petrol ve gaz şirketlerinin katılımı, ülkenin kilit bir bölgesel enerji merkezi olma yolundaki çabalarını böylelikle güçlendirmiştir. Kıbrıs, potansiyel hidrokarbon zenginliğini yönetmek için ulusal bir yatırım fonu da kurmayı planlamaktadır. 2023'te üretim başlaması halinde ülkenin Afrodit alanının keşiflerinden hemen sonra gaz gelirlerinden birkaç yüz milyon avroluk nakit para gelirinin olması beklenmektedir. Bu da Kıbrıs açısından değerlendirildiğinde; hem Doğu Akdeniz'deki bölgesel gücünü hem de küresel ekonomilerde ve politikadaki önemini gün geçtikçe arttıracaktır.³⁸³

Tablo 3.2 Yıllara göre Kıbrıs'taki Toplam Rezervler

Yıllar	Toplam Rezerv(Kübik Feet)
1998	1,379.7
2003	3,256.7
2007	6,118.6
2010	514.9
2013	379.1
2016	300.3

Kaynak: Global Economic Monitor (GEM)³⁸⁴

3.3.2. Kıbrıs Enerji Güvenliği

Bölgede genel olarak, hidrokarbon kaynaklarının jeolojik veya fiziksel mevcudiyetinin klasik kavramına ilişkin olan gaz rezervleri önemli bir yere sahiptir. Buradaki gösterge, keşif bağlamıdır. Keşif bağlamında, burada RoC'de açıklanmış, rapor edilen, tahmin edilen veya keşfedilen gaz rezervlerinin miktarı kastedilmektedir. Enerji kaynaklarının erişilebilir kalmasını sağlamak için politik ve ekonomik “engelleri” belirten erişilebilirlik kavramı bölgenin enerji güvenliğinin sağlamak açısından önemlidir. Enerji güvenliği büyük

³⁸² http://www.cyprusprofile.com/documents/uploads/publications/Energy_Sector_Jan_2016_V4.pdf (erişim tarihi: 28.02.2018).

³⁸³ <http://www.cyprusprofile.com/en/sectors/energy-and-environment> (erişim tarihi: 07.03.2018).

³⁸⁴ http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Report_Name=Cyprus-Reserves&Id=b3d52eda (erişim tarihi: 28.02.2018).

ölçüde bu kavram ile ilgilidir, çünkü enerji rezervlerinin tükenmesi demek ülkelerin istikrarlı ve erişilebilir enerji hizmetlerini sürdürmeleri için birbirleriyle mücadele içinde olduklarını göstermesi demektir. Erişilebilirliği etkileyen faktörler, çevre ülkeler arasındaki ilişkileri, özellikle de kaynakların “mevcudiyeti” konusunda tartışılmaktadır. Adanın etrafındaki gaz keşiflerinin menkul kıymetleştirmesini tespit etmek için mevcut durum sonucunda Kıbrıs'taki liderlerin gerginlik yaşamasına neden olmuştur. Türk Sismik Gemisi Barbaros'un yasadışı olarak RoC'in EEZ'ine girmesinden sonra, RoC'in Başkanı Ekim 2014'te yeniden birleşme müzakerelerinden çıkmaya karar vermiştir.³⁸⁵

Güvenlik sorunları, özellikle enerji güvenliği sorunları gündeme gelmiştir. Siyasi liderler bölgedeki son gaz keşiflerin olmasıyla birlikte bunu bir güvenlik sorunu olarak dile getirmişlerdir. Kıbrıs adasını çevreleyen bölgedeki doğalgaz rezerv miktarı enerjinin güvenliği açısından önemlidir. Hem GKRY, hem de KKTC açısından bölgede anlaşmazlıklar gün geçtikçe artmaktadır. Bölgede yeni araştırmaların yapılması devam etmektedir. Son on yıla kadar, Doğudaki hidrokarbonların çoğu Doğu Akdeniz'de keşfedilmemiş durumdadır, çünkü kaynaklar çok derin sularda yer almaktadır. Bazı yerlerde 2 km'yi (1,24 mil) aşan derinliklerde bulunmaktaydılar. Bu, bölgede sondaj faaliyetlerini yürütmek için teknik olarak zor, riskli ve pahalı hale getirmiştir. Bununla birlikte, petrol ve doğalgaz şirketlerini bu faaliyetlere yatırım yapmaya teşvik eden yüksek uluslararası petrol fiyatları ile birlikte teknolojik gelişmeler, 21. yüzyılın başlarında yeni arama girişimleri başlatmıştır. Bir jeoloji değerlendirme metodolojisi kullanan ABD Jeolojik Araştırmalar Raporu Mart 2010'da Levant Havzası'nda ortalama 122 trilyon kübik feet geri kazanılabilir gaz tahmin etmiştir.³⁸⁶ Levant Havzası, Suriye, Lübnan, İsrail ve Gazze Şeridi kıyıları boyunca ve dışında, batıya Kıbrıs sularına doğru uzanmaktadır. Havza, birçoğu açık deniz ve üç ayrı denizaltı özelliği ile sınırlandırılmış olan toplam 32.000 mil karelik bir alandan oluşur. Kıbrıs adasındaki genel enerji güvenliği tahmini rezervlerin ortaya çıkmasıyla birlikte daha da önem kazanmıştır. Adadaki enerji konusu; iki bölge açısından da farklı algılanmaktadır. Kıbrıs'taki ikililik durumu enerji üzerine ortak bir paydanın olmamasıyla karmaşık bir durum almaktadır. İkiye bölünmüş olan bir adada enerji güvenliği iki bölge açısından ayrı değerlendirilecektir. Aşağıda da Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olarak enerji konusu irdelenecektir.

³⁸⁵ Karakasis, 2015: 12.

³⁸⁶ Karakasis, 2015: 12.

3.3.2.1. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

Doğu Akdeniz'deki enerjiye bakıldığında; uluslararası platformlarda kullanılmaya başlandığı 2000 yılında gözükse de ; enerji konusu ilk olarak Spiros Kiprianu tarafından Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile birlikte ortaya çıkmıştır. Spiros, Mısır ile birlikte bölgede petrol arama çalışmalarını başlatmak için bir anlaşma imzalamışlardır. Rauf Denktaş'ın yapmış oldukları anlaşmanın bir savaş nedeni olduğunu söylemesiyle birlikte Türkiye bu olaya tepki göstermiştir. Olayın karmaşıklaşması sonucu BM duruma müdahil olmuştur. Türklerin yapmış olduğu tepki sonucunda GKRY geri adım atmak zorunda kalmıştır. Konunun tekrar gündeme gelmesi 2003 yılında olmuştur. Çünkü o dönemde KKTC Başbakan Yardımcısı olan Serdar Denktaş; adanın etrafında çok miktarda petrol havzalarına rastlanıldığını dile getirmiştir.³⁸⁷ Bunu takiben Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin enerji kaynakları üzerinde kontrolü sağlaması için Annan Planı'nın oluşturulmasını ve imzalanmasını, Kıbrıs adasının 2004 yılında Avrupa Birliği'ne girmesi için çalıştıklarını beyan etmiştir.³⁸⁸ Bu planlar üzerinde uğraş verilirken , 2003'te GKRY, Mısır ile birlikte hareket ederek Doğu Akdeniz Havzasında petrol, doğalgaz aramak için bir anlaşma imzalamıştır. Bu yıllardan sonra GKRY Lübnan, Suriye ve İsrail gibi komşu ülkeler ile petrol ve doğalgaz anlaşmaları yapmıştır ve günümüzde de bu anlaşmaları imzalamaya devam etmiştir. GKRY, 2007 yılında Doğu Akdeniz Bölgesi'nde hidrokarbon çıkarmak için ihalelerine başlamıştır ve adanın çevresini bölümlere ayırarak bölge dışı devletlerin burada aktif olmasına izin vermiştir ve parsellemiştir. Kısacası; Uluslararası alanın bölgeye yönelmesine izin vermiştir. Sismik araştırmaların yapılmasını istemiştir. 2009 yılında münhasır ekonomik bölgesini ilan eden GKRY, petrol araştırmalarını yapan Norveç gemisine Türklerin müdahale ettiği, Türk gemilerinin kendi kıta sahanlığında bulunduğu Rumlar tarafından söylenilmiştir. Aynı zamanda 2009 yılında ABD'de Kıbrıs adası çevresinde petrol arama çalışmalarına başlayacağını bildirmiştir. Bu söylemin üzerine KKTC tarafından ABD'nin yapacağı arama kınanmıştır. GKRY'nin ise yapmış olduğu açıklamada münhasır ekonomik bölgesinde araştırma yaptığını hakını kullandığını belirtmiştir. Türkiye'nin tüm olumsuz tavırlarına rağmen Mısır ve GKRY MEB sınırlarını belirlemek için anlaşmaya gitmiştir.³⁸⁹ Mısır ile GKRY arasında yapılan bu anlaşma iki ülkenin çıkarları doğrultusunda olmuştur ve Türkiye ile KKTC'nin kıyı hakları korunmamıştır. Mübarek döneminde yapılan anlaşma yönetimin sona ermesiyle birlikte anlaşmanın diğer bölge devletlerinin haklarının korunmadığı görülerek iptal edilmiştir. GKRY'nin Lübnan ile imzaladığı MEB anlaşması

³⁸⁷ Örnek ve Mızrak, 2016: 15-16.

³⁸⁸ Örnek ve Mızrak, 2016: 16.

³⁸⁹ Orhun, 2017: 45.

KKTC ve Türkiye tarafından haklarına uygun bir şekilde yapılmamasından kaynaklı veto edilmiştir. Lübnan Türkiye ile arasındaki diyalogun bozulmamasına yönelik GKRY ile olan anlaşmayı askıya almıştır.³⁹⁰ GKRY eleştirilere rağmen arama çalışmalarına devam etmektedir. 2007 yılında münhasır ekonomik bölgesinde 70 bin m²'de 13 tane petrol alanı olduğunu bildirmiştir.³⁹¹

GKRY 2010 yılında Lübnan ve Mısır ile yapmış olduğu münhasır ekonomik bölge anlaşmasını, İsrail ile de yapmıştır. 2010'da Türkiye ile İsrail arasında yaşanan Mavi Marmara olayı İsrail ve GKRY'nin anlaşmalarına ivme kazandırmıştır. GKRY İsrail ve Türkiye arasında çıkan bu krizi fırsata çevirmiştir. İsrail aslında 1998'de ABD şirketi olan Noble Energy ile bir anlaşmaya gitmiştir.³⁹² Bu anlaşmaya göre; Noble Energy Levithan ve Tamar alanlarında petrol ve doğalgaz aramaya başlamıştır. Ama GKRY yukarıda da belirtildiği üzere Türkiye-İsrail ilişkilerinin kötüleşmesinden faydalanarak İsrail ile işbirliğine gitmiştir. Yapılan bu işbirliği sonucunda; bölgede Yunanistan, GKRY ve İsrail üçlüsü belirlemiştir.³⁹³ Üçlü eksenin kurulmasının nedeni Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulmasının sonucu, Türkiye'nin alanının kısıtlanacağı düşünülmüştür. Son dönemlerde Türkiye-İsrail ilişkilerinin iyiye gitmesi ve Mısır'ın yeni enerji kaynaklarını bulması sonucunda, İsrail ve Türkiye'nin işbirliğine gitmesini sağlamıştır. İşbirliğine gidilmesini zorunlu hale getirmiştir.³⁹⁴

2010 yılı sonrası ilişkilerde yaşanan bu durgunluk; İsrail- Türkiye arasında varılan mutabakat sonrası gelişmeye başlamıştır. Gerginliğin yaşandığı dönemlerde İsrail enerji kaynaklarının güzergah noktası olan Türkiye devre dışı bırakılmıştır. Krizin çözülmesiyle birlikte iki ülke arasında imzalanan enerji anlaşmaları hem Türkiye açısından hem de İsrail açısından önemli avantajlar sunmuştur. Yapılan bu anlaşmaların İsrail'e büyük katkıları olacağı da görülmektedir. Türkiye'nin de bu proje çerçevesinde Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmaya yönelik bir takım girişimler sağlandığı belirlenmektedir. İsrail-Türkiye arasındaki bu girişimler sonucu GKRY endişe duymaktadır. Çünkü İsrail ile sağlanan anlaşmada belirtilen gaz ihracatının yapılacağı boru hattı GKRY'nin MEB alanından geçişi sağlanacaktır. Deniz Hukuku'na göre; GKRY'nin bu hatta müdahale etme gibi bir durumu olmamasına rağmen, projenin uzun bir vadeye yayılması gibi bir sıkıntı yaşanabilmektedir. Bu nedenle Kıbrıs adasında yaşanan sorunun çözümü bölge ülkeleri açısından önemlidir, istikrarın devam etmesi ve refah ortamının artması bakımından bölge üzerinde avantaj

³⁹⁰ Örnek ve Mızrak, 2014: 858-859.

³⁹¹ Örnek ve Mızrak, 2014: 858-859.

³⁹² Orhun, 2017: 45.

³⁹³ Orhun, 2017: 45.

³⁹⁴ Orhun, 2017: 46.

oluşturacaktır. 2010 yılı sonrası Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaşanan gerginlikle beraber, Türkiye ve Avrupa arasında da önemli meseleler yaşanmıştır. Bunun sonucunda; GKRY Avrupa Birliği'nin kendi çıkarları çerçevesinde yol alacağını düşünmüştür.³⁹⁵

GKRY münhasır ekonomik bölgelerinden biri olan Afrodit alanının 12.bloğunda 2011'de petrol ve doğalgaz aramaya başlamıştır ve bu alanda 140 veya 226 milyar m3 civarı tahminlere göre doğalgazın çıktığını söylemiştir. GKRY elde ettiği petrol ve doğalgaz rezervlerinin gelirlerinin bütün ada tarafından ortak bir şekilde paylaşılacağını iddia edilmiştir. Türkiye; GKRY'nin bu tavrını 1959-1960 anlaşmalarına uygun olmadığını belirterek, ada üzerinde ortak bir paydada kapsamlı bir şekilde meselenin çözümü olmadan arama çalışmalarının olmaması gerektiğini beyan etmiştir. Bunun neticesinde; GKRY ilan ettiği Afrodit sahasında petrol ve doğalgaz arama hakkını Noble Energy Şirketi'ne vermiştir. Noble Şirketi ile birlikte arama çalışmaları sonradan İsrail'in Delek Şirketi de katılmıştır. Petrol ve doğalgaz arama çalışmalarının yaşanmasıyla birlikte KKTC tarafından açıklama gelmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı temsilcisi olan Kudret Özersoy tarafından yapılan açıklama göre; Rumların Kıbrıs çevresinde tek taraflı yapmış oldukları petrol ve doğalgaz aramalarını iptal etmedikleri sürece KKTC'nin yapmış olduğu uyarılar, GKRY tarafından önemsenmemiştir ve Doğu Akdeniz'de petrol, doğalgaz aramaya devam edilmiştir. Bununla birlikte dönemin Enerji Bakanı Taner Yıldız tarafından bölgede Türkiye'nin çalışmaları hızlandıracağı söylenmiştir.³⁹⁶

Noble Energy çalışmalara başladıktan sonra, KKTC'de Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na KKTC'nin deniz sahasında petrol ve doğalgaz araması için yetki vermiştir.³⁹⁷ KKTC'nin almış olduğu bu kararlar neticesinde Gazimagosa'da 3000 m'ye kadar inilme kararı alınmış ve bu kuyuda sondaj çalışmalarına başlanmıştır. GKRY tarafından ihaleye konulan 1,4,5,6 ile 7 numaralı parseller Türkiye'nin deniz sınırı içerisinde bulunmakta ve kıta sahanlığı içerisinde bulunan bu yerler çakışmaktadır.³⁹⁸ Bu da bölgedeki KKTC-GKRY arasındaki diğer bir meseleyi oluşturmaktadır. Türkiye-KKTC ile aralarındaki arama sahasında petrol ve doğalgaz arama çalışmalarını başlatacağı düşüncesi meseleyi içinden çıkılmaz hale getirmiştir. GKRY'nin bölge araştırmalarını ihaleye açması sonucunda Kıbrıs sorununu küreselleştirmesi görülmektedir. Total, Eni ve Gazprom gibi enerji şirketlerini bölgeye çağırarak ve bu şirketlerin arama çalışmalarına katılmaları ve ihaleye girmeleri için teşvik etmektedir. Buradaki GKRY'nin tavrı Türkiye ve GKRY arasındaki olabilecek bir

³⁹⁵Doğan, 2013: 3-4.

³⁹⁶Şafak, 2008: 8.

³⁹⁷Tiftikçigil ve Yesevi, 2015: 242.

³⁹⁸Tiftikçigil ve Yesevi, 2015: 242.

sorunda petrol şirketlerini devreye sokarak bölge dışı devletlerinde desteğini sağlamaktadır. GKRY Türkiye'nin böylelikle müdahale etmesini ortadan kaldırmaya çalışmıştır.³⁹⁹ GKRY'nin izlediği bu politikalar sonucunda; Türkiye rahatsızlığını sürekli gündeme getirmiştir. GKRY'nin ilan ettiği meb bölgesinde araştırmalarının yapılmasına izin verilmemiştir. 2008 yılında TPAO tarafından yürütülen iki boyutlu sismik araştırma, 2011 yılı itibariyle üç boyutlu sismik araştırmalarla geliştirilmiştir. GKRY'nin tek taraflı ilan ettiği bu bölgelerde Türkiye'nin savaş uçakları deniz altıları ile birlikte bölgede sürekli tatbikatlar yapılarak GKRY'nin kendi oluşturduğu alanlarda arama-çıkarma çalışmalarına izin verilmemek istenmiştir.⁴⁰⁰

Tatbikatlar Rum Kesiminin deniz alanlarının yakınlarında gerçekleştirilmiştir. Noble Energy'nin GKRY'nin 12.parselinde arama yapılmaya başladığında, Türkiye Dış İşleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre; Doğu Akdeniz Bölgesi'nde tüm bölge devletlerinin çıkarlarının korunması gerektiği, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge alanlarının sınırlandırmaların ülkeler açısından eşit bir şekilde paylaşılması gerektiği ifade edilmiştir. Ve GKRY'nin ikili anlaşmalar yaparak; diğer devletlerin hem sınırlarını hem de haklarını ihlal ettiği öne sürülmüştür.⁴⁰¹ Bunlar sonucunda; Kıbrıs meselesinin içinden çıkılmaz hali devam etmektedir. Yaşanan olaylar Kıbrıs meselesinin çözümünü olumsuz etkilemektedir. GKRY'nin petrol ve doğalgaz arama ruhsatlarını vermiş olduğu uluslararası şirketler uluslar arası hukuk kuralları çerçevesinde yapmamaktadır. GKRY tüm ada adına Kıbrıs çevresinde enerji kaynakları konusunda tek taraflı alanlarda ilan ettiği hakları Türkiye ve KKTC tarafından kabul edilmemektedir.⁴⁰² Bu yüzden Kıbrıs'taki Türk kesiminin haklarının ortadan kaldırılması düşüncesi ve Türk kesimine karşı yapılan faaliyetler Türkiye ile KKTC tarafından önlenmektedir. Uluslararası Hukuk kuralları çerçevesinde; siyasi, ekonomik ilişkilerin devam edileceği belirtilmiştir. 2011'de GKRY'de meydana gelen patlamada Vasilika elektrik santrali çalışamaz duruma gelmiştir. Bu nedenle GKRY'nin elektriğe olan ihtiyacı daha da artmıştır. Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki enerji kaynakları Türkiye ve KKTC ile sorunlar oluştursa da GKRY enerji kaynaklarına olan önemi gün geçtikçe daha da artmaktadır.⁴⁰³ KKTC ile GKRY arasındaki bu sorun ilerleyen zamanlarda da çözüme ulaşacak gibi görünmemektedir. Sonuç olarak; GKRY Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Uluslar arası Hukuka aykırı bir şekilde hareket etmektedir. Anlaşmaları tek taraflı imzalayarak,

³⁹⁹ Şafak, 2008: 8.

⁴⁰⁰ Örnek ve Mızrak, 2014: 860.

⁴⁰¹ Tiftikçigil ve Yesevi, 2015: 242-246.

⁴⁰² Tiftikçigil ve Yesevi, 2015: 242-246.

⁴⁰³ İktisadi Kalkınma Vakfı E-Bülteni, 2017, (Doğu Akdeniz'de Petrol Arama Krizi Sürüyor)

http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/dogu_akdeniz%E2%80%99de_petrol_arama_krizi_suruyor.pdf (erişim tarihi: 03.04.2018).

bölgede arama çalışmalarına devam etmesi bölgedeki barışın ve istikrarın olmamasına neden olmaktadır. Türkiye tarafından enerji kaynakları üzerinde ortak politikalar oluşturulması fikri GKRY tarafından kabul edilmemektedir. Bunun sonucunda hem bölgede bulunan enerji şirketleri hem de kaynakların bulunduğu devletler tehlike altında olmaktadır. GKRY'nin Türkiye ve KKTC'yi dışarıda tutarak hareket etmesi, Doğu Akdeniz'de çıkarılan enerji kaynaklarının aktarımında ve iletiminde zorluklar yaşayacağını göstergesidir. Bu yüzden bölgede işbirliğine gidilmesi ve Doğu Akdeniz'de ortak çıkarların yaratılması gerekmektedir. Doğu Akdeniz'deki bu fırsatlar krize dönüşmeden işbirliği ile üstesinden gelinmelidir.⁴⁰⁴

3.3.2.2. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ada üzerinde almış olduğu kararlar ve yapmış oldukları anlaşmalar GKRY yönetimi tarafından tanınmamaktadır. Aynı şekilde Türkiye; GKRY'nin ada çevresinde yapmış olduğu arama çalışmalarının hukuksal dayanağının olmadığını sürekli dile getirmektedir. Bu nedenle GKRY'nin yapmış olduğu doğalgaz ve petrol arama çalışmalarına KKTC ve Türkiye tepki göstermiştir. 2011'de arama çalışmalarına hız kesmeden devam eden GKRY; o dönemde Başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan ve o dönemdeki KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu yapılan bu araştırmalara tepki göstermelerinin sonucunda sınırlama anlaşmalarına imza atmışlardır. Derviş Eroğlu'nun Türkiye ile KKTC arasında yapılan bu anlaşmanın GKRY'nin yapmış olduğu ve yapacak olacağı muhtemel petrol ve doğalgaz aramalarını önlemek olduğunu söylemiştir. Rum ve Yunan taraflar yapılan bu anlaşmanın hükmünün olmadığını söyleseler de, adanın kuzeyine hakim olan KKTC yapmış olduğu anlaşmanın bir hukuki dayanağı olduğunu söyleyebilmektedir.⁴⁰⁵

KKTC ile Türkiye arasında yapılan sınırlandırma anlaşmaları doğrultusunda kıta sahanlığının belirlenmesiyle bölgede yer alan G bloğunda bir yıldan fazla süredir sismik araştırmalar yapılmaktadır. Noble Energy'nin araştırma ve sondaj yaptığı bölgenin yakınlarında; Türk gemileri ve Koca Piri Reis gemisi birlikte bölgede araştırmalar yapmıştır. Rum kesimi Noble Energy'nin sondaj çalışmaları yaptığı bölgelere Türk gemilerinin çok yaklaştığı Rum basını tarafından söylenmiştir. TPAO Doğu Akdeniz'de araştırma yapmak amacıyla kiraladığı bu gemileri sayı bakımından arttırmıştır. Ve Kıbrıs'ın münhasır ekonomik bölgelerinde arama yapması için iki tane Norveç gemisi Türkler tarafından kiralanmıştır.

⁴⁰⁴ Yılmaz, 2018: 5.

⁴⁰⁵ Doğan, 2013: 6.

Bunu takiben G bloğunda sismik araştırma yapan Türkiye; çıkacak muhtemel rezervler sonucunda alacakları veriler çerçevesinde harekete geçeceklerini bildirmiştir.⁴⁰⁶

GKRY 2012 yılında KKTC'nin onayını almadan bölge devletlerle anlaşmaya ve uluslararası petrol şirketleriyle yaptığı anlaşmalar neticesinde; Türkiye ve KKTC'nin münhasır ekonomik bölgelerinde araştırma yapmasının hak ihlali olduğunu söylemiştir. Aynı dönemde ABD şirketi olan Noble Energy 12. parselde yaptığı araştırmalara İsrail Delek Şirketi'ni ortak ederek araştırmalarına devam etmiştir. GKRY Noble Energy ve Delek'in yanında başka şirketlerle de anlaşmıştır. Bunlar İtalyan Şirketi ENI ve Koreli KOGAS Şirketi'dir. 2,3 ve 9 numaralı parsellerde arama yapmalarına izin verilmiştir. GKRY'nin 12. parselde yaptığı aramalar sonucunda 1 milyar kübik feet doğalgaz bulunduğunu beyan etmişlerdir.⁴⁰⁷ Türkiye ve KKTC kendi aralarında anlaşmaya giderek; GKRY'nin daha önceden tek taraflı ilan etmiş olduğu 2,3 ve 9 numaralı alanları ruhsatlandırmaya gitmiştir ve TPOA ilk defa Piri Reis ile birlikte araştırmaya başlamıştır. Ama Piri Reisin bu araştırmaları yapacak kapasitesi olmaması nedeniyle, Norveç gemisi kiralanmıştır.⁴⁰⁸ Bununla birlikte Türkiye ve KKTC ortaklığıyla Doğu Akdeniz Bölgesi'nde sismik araştırmalar böylelikle başlatılmıştır. Kiralanan araştırma gemilerine yapacakları sismik araştırmalar esnasında Türk gemileri de yardım etmiştir.

KKTC ve Türkiye'nin bölgede hareket sahasını genişletmesiyle birlikte GKRY; KKTC ile devam eden müzakerelerinden çekildiğini söylemiştir. Bunun sonucunda GKRY İsrail ve Rusya ile bölgede tatbikatlar yapmak için anlaşmaya gitmişlerdir. Rusya'nın bölgede yapmış olduğu tatbikatlar devletler arasında gerginliğe neden olmuştur. Türkiye böyle bir gerginliğin yaşanması ve krizi önlemek için Rumlarla anlaşmaya gitmeye çalışmış olsa da Rumlardan bu teklife sıcak bakmamıştır. Araştırma yapan Barbaros Hayrettin Paşa gemisinin geri çekilmesini istemişlerdir. GKRY konuyu AB'ye götürmüştür ve 2014 yılında AB Liderler Zirvesi'nde görüşülen konu, Türkiye ve KKTC'nin Doğu Akdeniz'de yaptığı araştırmaları onaylar nitelikte değildir. Üstelik GKRY'nin iddia ettiği tezleri destekler nitelikte bir karar almışlardır. Parlamantonun aldığı karar; kısacası Türkiye'nin Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yaptığı sismik araştırmalar GKRY'nin haklarını ihlal ettiği ve münhasır ekonomik bölgelerine müdahale olarak değerlendirilmiştir. Ve Türkiye'nin araştırma yaptığı gemileri acilen geri çekilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Türk gemilerinin çekilmemesi sonucunda Türkiye-AB ilişkilerinin bozulacağı uyarısı yapılmıştır.⁴⁰⁹

⁴⁰⁶ Örnek ve Mızrak, 2014: 21.

⁴⁰⁷ Örnek ve Mızrak, 2014: 22.

⁴⁰⁸ Örnek ve Mızrak, 2014: 22.

⁴⁰⁹ Örnek ve Mızrak, 2014: 23.

GKRY ve KKTC, Türkiye arasında yaşanan küçük çaplı krizler; Türkiye–AB ilişkilerini de olumsuz etkilemektedir. Bu yüzden Kıbrıs adasında yaşanan bu sorunlar bölge devletleri açısından da sorun teşkil etmektedir. Kıbrıs adası genel olarak ele alındığında; Özellikle de enerji güvenliği konusu bölge için çok önemlidir. Hem GKRY hem de KKTC işbirliğiyle çözülecek durum, Rum Kesiminin tek taraflı ilan ettiği alanlarda araştırmalar yapması sonucu durumu karmaşıklştırmaktadır. Doğu Akdeniz Bölgesi'nin enerji güvenliği öncelikle Kıbrıs adasının ikililik durumunun çözülmesiyle ve ada üzerinde ortak bir payda da buluşulması neticesinde sağlanacaktır.

3.4. Mısır

Doğu Akdeniz, uluslararası gaz piyasalarında sıcak bir konudur. İsraili ve Mısırlı analistlere göre; yeni doğalgaz keşiflerinin bölgede yeni bir ekonomik ve siyasi istikrar dönemi açma umutları sürekli dile getirilmektedir. Bunun yanı sıra yüksek beklentilere rağmen doğalgaz konusundaki ilerleme yavaş olmuştur. Bunların nedeni olarak; İsrail'in uzun süren iç siyasi tartışmaları ve keşfedilen gazın yönetimi konusundaki belirsizlikten kaynaklandığı, Mısır'da Arap Baharı sürecinde yaşanan istikrarsızlıklar ve Kıbrıs'taki petrol-doğalgaz rezervleri üzerindeki anlaşmazlıkların büyük etkisi vardır. Bu nedenle Doğu Akdeniz'de son dönemlerde yeni keşfedilen bir gaz sahası ortaya çıkmıştır. Mısır'daki bu gaz sahası Zohr'dur. Mısır'daki Zohr'un gelişimi öncelikle Mısır'ın iç pazarına hizmet edecek gibi görünmektedir. Zohr Mısır kıyılarında yeni bir petrol ve doğalgaz keşfi açısından önemli bir yere sahiptir. Uluslararası petrol ve gaz şirketleri bölgedeki araştırmalara başlamıştır. Zohr ve diğer offshore alanları 2020'lerde tam bir potansiyele ulaşabilirse eğer; Mısır LNG ihracatçısı olma yolunda ilerleyecektir.⁴¹⁰ Bu nedenle konumu ve altyapısı nedeniyle Zohr gaz alanlarının etkisi Mısır sınırlarının ötesine geçmektedir. Zohr Afrodit'in ve Leviathan'ın gaz alanlarına yakın olup, koordinasyon için alanların geliştirilmesine ve rekabetçi bir bölgesel gaz ihracat altyapısına yer vermesine ihtiyaç duyulmaktadır. Mısır'da şu anda başta olan İdku ve Damietto'da LNG ihracat altyapısına sahiptir.⁴¹¹ Bunu uygulamaya koymak için, gazın Zohr ve diğer Mısır alanlarından ihraç edilmesi sağlanmalıdır. Mısır'da artan iç talep göz önüne alındığında, Mısır terminallerine İsrail ve Kıbrıs gazı gelebilecektir. Her iki LNG tesisi de genişletilebileceği için, İsraili ve Mısırlı geliştiricilerin esnek bir çıkış noktası olacaktır. Bu nedenle İsrail ve Kıbrıs için bölgedeki diğer oyuncularla işbirliği yapmak çok önemlidir. Mısır , Doğu Akdeniz'in doğalgaz geleceğinin anahtarını elinde tutmaktadır. Mevcut altyapısı

⁴¹⁰ <https://www.forbes.com/sites/realspin/2015/11/29/egypt-holds-the-key-to-the-eastern-mediterraneans-gas-future/> (erişim tarihi: 01.02.2018).

⁴¹¹ <https://www.forbes.com/sites/realspin/2015/11/29/egypt-holds-the-key-to-the-eastern-mediterraneans-gas-future/> (erişim tarihi: 01.02.2018).

temel alınarak yeni bir Doğu Akdeniz üssü kurarak iç talep üzerine kademeli olarak açılacak olan gaz hacimlerini ihraç ederek tek başına karar verebilir veya İsrail ve Kıbrıs ile birlikte hareket etmeye böylelikle karar verebilecektir. Yeni bir Doğu Akdeniz doğalgazı merkezi kurmak, Mısır'ın bölgedeki rolünü arttırmasına ve transit bir ülke konumundan gelir etmesine, İsrail ile Kıbrıs'ın da doğalgaz rezervlerini tam olarak kullanmalarına olanak tanıyarak tüm bölge oyuncularına fayda sağlayacaktır. Ticari olarak da olsa, yeni bir Doğu Akdeniz doğalgaz merkezinin gerçekleşmesi sonuçta İsrail ve Mısır'daki dış politika ve iç siyasete bağlı olacaktır. Her iki ülke açısından bu durum; stratejik bir konuma bağlı olarak işbirliği gerektirdiği düşüncesi olmuştur. Avrupa Birliği de hem enerji politikası hem dış politika konuları için; Doğu Akdeniz doğalgazı merkezi amaçlayan bölgesel bir işbirliği planı desteklenmelidir.⁴¹²

Doğu Akdeniz'de yapılan bir dizi doğalgaz keşifleri önemlidir. Kahire, Kıbrıs'ın Afrodit doğalgaz alanını Mısır kıyı şeridinde bağlayan bir sualtı boru hattı inşaatı için Kıbrıs ile bir anlaşma imzalamıştır. Proje belirsiz finansman da dahil olmak üzere, bu yoldaki önemli engeller aşılsa, botu hattı 2020 yılına kadar faaliyete geçebilecektir ve böylelikle Kıbrıs'ın nihai olarak doğalgaz yataklarında üretime başlaması sağlanabilmektedir. Ancak bu anlaşma Mısır için çok daha geniş bir stratejinin küçük bir parçası olmuştur. Doğu Akdeniz enerjisinin vaadiyle Kahire; bölgesel doğalgaz gelişiminin böylelikle merkezi olmayı ummaktadır. Akdeniz'deki en büyük deniz havzasındaki Zohr gaz keşfi, Ortadoğu'da doğalgaz ile ilgili daha fazla işbirliği umutlarını canlandırmıştır. Bölgesel jeopolitik, bu yeni gelişmelerin Mısır ile sınırlı kalmayacağını, Doğu Akdeniz genel bölgesini etkileyeceğini göstermiştir.⁴¹³

3.4.1. Mısır Enerji Görünümü

Mısır Afrika'daki en büyük OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu) petrol üreticisidir ve bu kıtada yer alan en büyük petrol tüketicisidir. Ülkenin petrol kullanımı, Afrika'nın toplam tüketiminin %20 sini oluşturmaktadır. Ayrıca Mısır'ın Afrika'nın en büyük petrol rafinerisi kapasitesine sahip olduğu da bilinmektedir. Ülke Süveyş Kanalı, aynı zamanda Avrupa ve Kuzey Amerika'ya yönelik olan Basra Körfezi'nden gelen petrol için kritik bir deniz kıyısı noktasında yer almaktadır. Büyük bir üretici konumunda olsa da ülkenin petrol tüketimi son on yılda yaklaşık %3 oranında artmaktadır. Üretim talebi karşılayamasa da, tüketim 2010 yılında üretimi geride bırakmıştır. Mısır'ın petrol üretimi 1990'larda

⁴¹² : <https://www.forbes.com/sites/realspin/2015/11/29/egypt-holds-the-key-to-the-eastern-mediterraneans-gas-future/> (erişim tarihi: 01.02.2018).

⁴¹³ <https://worldview.stratfor.com/article/egypt-eastern-mediterraneans-next-natural-gas-hub> (erişim tarihi: 01.02.2018).

900.000 bbl/gün seviyesinde zirveye ulaşmıştır. Ama 2009'dan bu yana üretimde önemli ölçüde düşüşler yaşanmaktadır. Artan talep ve düşen üretim ile başa çıkma Mısır'ın başlıca sorununu oluşturmaktadır.⁴¹⁴ Artan taleplerin karşılanması için Mısır Hükümeti İtalya'nın petrol arama şirketleri ile beraber hareket etmeye başlamıştır. Mısır'ın en büyük petrol üreticisi, EGPC ve İtalya'nın Agip'idir, birde ikisi arasında ortak girişim olan Petrobel vardır. Petrobel Süveyş Körfezi'nin yakınlarındaki Belayim sahalarını işletmektedir. Ve aynı zamanda azalan üretimi durdurmak için yükseltme programlarını yürütmektedir. Mısır petrol endüstrisindeki diğer büyük şirketler arasında Badr el-Din Petrol Şirketi, Süveyş Şirketi ve El Zaafarana Petrol Şirketi vardır. Bu şirketler tarafından Süveyş Körfezi'nde Ekim 2001'de yeni bir petrol bulgusuna rastladığını bildirmiştir. Kanada'daki Cobre Exploration, Doğu Zeit bloğunda yaklaşık 8000 bbl/d'de tespit edilen ve 60 milyon varil olarak tahmin edilen rezervlerin sondaj başarısının olduğunu bildirmiştir. Güney Mısır'daki Qarun bloğundaki ham petrol üretimi, 2000 yılının başlarında yaklaşık 60.000 bbl/d'ye ulaşmıştır. Ancak o zamandan günümüze kadar 36.000 bbl/d'ye düşmüştür. Bu alanın 100 milyon varil ham petrol içerdiği söylenmektedir. EGPC ve Agip arasındaki ortak girişimde Batı Çölü'nün Qattara Bölgesi'nde, Meleiha ve Batı Razzaq bloklarındaki alanlardan yaklaşık 50.000 bbl/d üretim yapılmaktadır.⁴¹⁵ Ama 2000 yılından sonra Mısır'daki bu üretim faaliyetlerinde düşüşler yaşanmıştır.

Tablo 3.3 Mısır'daki Doğalgaz ve Petrolün Toplam Üretimi ve Kanıtlanmış Rezervleri⁴¹⁶

Rezervler	Toplam Üretim	Kanıtlanmış Rezervler(Global Paydaki oranı)	Yıllar
Petrol	680,000 bbl/d	%4	2015
Doğalgaz	2 trilyon kübik feet	%1	2013

⁴¹⁴ ASP American Security Project, 2015: 4.

⁴¹⁵ <http://www.mafhoum.com/press4/135E11.htm> (erişim tarihi: 27.03.2018).

⁴¹⁶ <https://www.americansecurityproject.org/wp-content/uploads/2015/03/Ref-0190-Energy-in-Egypt-Background-and-Issues.pdf> s.4-6, (erişim tarihi: 27.03.2018).

Mısır'daki petrol sektörü, 2000li yılların başından itibaren sert değişimlere tanık olmuştur. Ülke iç piyasasındaki arz taleplerinin düşmesiyle birlikte petrol ihracatçısı konumundan petrol ithalatçısı konumuna geçmiştir. Bunun sebepleri farklı faktörlere bağlıdır. Bu nedenler; nüfustaki hızlı artış, başta yakıtla üretilen projelerde ekonomik kalkınmanın büyümesi ve petrol sektöründe yeni yatırımlarda düşüş yaşanması gibi nedenler etkili olmuştur. Bu üretimdeki durgunluğa paralel olarak petrol tüketiminde yükselişe neden olmuştur. Mısır petrolünde yaşanabilecek en büyük zorluk döviz gelirleri üst seviyelere çıkarmak ve minimum düzeyde petrol ihracatının nasıl sürdürülebilir olacağı konusudur.⁴¹⁷

Birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi, Mısır'daki ham petrol üretimi, yerli üretim ve ihracat gelirleri arasında bir denge kurmayı ve iç siyasi uyumu korumayı hedeflemektedir. Azalan üretim ve petrol ithalatçısı haline gelmesine rağmen, Mısır'ın ham petrol ihracatı devam etmiştir. 2014 yılında üretimin 703.000 bbl/d'ye düşmesi beklenirken bu üretim kanıtlanmış petrol rezervleriyle birlikte yaklaşık 4.2 mn/bbl olan Mısır petrol üretiminin 770.000 bbl/d seviyesine ulaşmasını sağlamıştır. Bu da son on yılda yıllık ortalama %3 oranında büyüdüğünü göstermektedir. Petrolün çıktığı bölgelere baktığımızda; en fazla paya sahip olan Batı Çölü (%51)'dür. Daha sonra Süveyş Körfezi %20'lik bir paya sahiptir ve ülkenin en verimli petrol bölgesidir. Bu bölgeleri Doğu Çölü (%12), Sinai (%10), Akdeniz (%5), Nil Deltası (%1), Yukarı Mısır (%1 den az) gibi bölgeler takip etmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde Mısır; çok büyük petrol sahalarına sahip değildir. Ülkenin üretiminin çoğunun nispeten daha küçük tarlalardan çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte, Mısır kapasitesinin altında çalışmasına rağmen, Afrika'daki en büyük petrol rafinerisi kapasitesine sahiptir. Bu petrol rafinerisinin kapasitesi 700.000 bbl/d olarak belirlenmiştir. Ama ülkenin rafine edilmiş petrol çıkışına bakıldığında yaklaşık olarak 450.000 bbl/d'dir. Mısır politikasına bağlı olarak rafine üretimi 2009-2013 yılları arasında neredeyse %28 oranında gerileme görülmüştür. Bazı raporlara göre; önümüzdeki yıllarda Mısır'ın petrole yaptığı yatırımlarda artış olacağı öngörülmektedir. Mısır'daki petrol yatırımlarında görülen iyileşmeler, aslına bakmak gerekirse; az keşfedilmemiş olan hidrokarbon potansiyeline dayanmaktadır. Özellikle Batı Çölü'nde fazla keşfedilmemiş ve düşük maliyetli fırsatlar sunduğu için, çok önemli ve umut verici hidrokarbon potansiyeli olan alanların varlığını göstermiştir. Bunun sonucunda; Mısır'ın son yıllarda rezerv tahminlerindeki miktarını arttırdığını göstermiştir.⁴¹⁸ Mısır her yıl bazı petrol keşifleri yapmıştır ve bu keşiflerin sürdürülebilir bir şekilde olmasını istemiştir. Bununla birlikte, Mısır'ın petrol potansiyelinin sınırlı olması nedeniyle ham petrol üretimini arttırabilmek için mücadele etmesi

⁴¹⁷ Choucri vd., 1990: 91-116.

⁴¹⁸ Hegazy, 2015: 8.

beklenmektedir. Mısır'ın yer altı hidrokarbon potansiyelinin büyük bir kısmında doğalgaz olduğu ispatlanmıştır. Bu nedenle 2000'li yılların başından beri Mısır önemli bir doğalgaz üreticisi ve ihracatçısı olarak ortaya çıkmıştır. Yabancı petrol şirketleri 1990'lı yılların başlarından itibaren Mısır'da doğal gaz aramak için daha aktif bir araştırma başlatmışlardır ve çok hızlı bir şekilde bir dizi önemli doğal gaz birikimi Nil Deltası ve Batı Çölü'nde bulmuşlardır. Ve 1999 ve 2002 yılları arasında üretim neredeyse ikiye katlanmıştır. Mısır'da doğal gaz üretimi 2002 yılı sonunda günde 3.0 milyar metreküp seviyesinde seyir göstermiştir 2007'de ise 5.0 bcf /d, artan hacmin büyük kısmı LNG olarak ihraç edilmeye başlanmıştır. Mısır'da doğal gaz arama ve üretimine katılan büyük yabancı şirketler arasında BG, BP, ENI, Agip ve Shell bulunmaktadır. İtalyan enerji şirketi Eni, Mısır'ın Akdeniz kıyısınının 93 mil kuzeyindeki derin su alanında doğalgaz keşfettiğini duyurmuştur. Zohr sahası, potansiyel olarak 30 trilyon metreküp kübik feet doğalgaz rezervine sahiptir. Zohr sahası dünyanın en büyük yirminci ve Akdeniz'in en büyüğü olarak kabul edilen bir gaz sahası olmuştur. Eni Şirketi bu gaz sahasının Mısır'a yıllarca yetecek potansiyele sahip doğalgaz alanı olduğunu bildirmiştir. Tarihi bir keşif olarak bildirilen zohr sahası Mısır'ın enerji senaryolarını ve enerji görünümünü değiştirecektir.⁴¹⁹

Zohr keşfine kadar Mısır, Akdeniz'de, Nil Deltası'nda ve batı çölünde 64,8 trilyon dolarlık doğalgaz rezervine sahipken ve bunu doğal gaz piyasasında orta ölçekli bir oyuncu haline getirmiştir. Ancak, daha önce net olarak hidrokarbon ihracatçıları olan Mısır Ulusal petrol ve gaz şirketleri (EGPC ve EGAS), son zamanlarda ülkenin iç talebini karşılamaya ve hatta doğal gazı ithal etmeyi tercih etmiştir. Eni'nin yeni keşfinin bir süredir ihracata dönüşme olasılığı düşük gözükürken, arz ve talep arasındaki boşluğu hafifletme potansiyeli vardır.⁴²⁰ Bu nedenle Mısır hükümeti, 2001 yılında doğal gaz sektörünü yönetmek için yeni bir kamu kuruluşu kurmuştur. Mısır Doğal Gaz Holding Şirketi (EGAS), bu varlıkları EGPC'den böylelikle ayırmıştır.⁴²¹ Mısır, doğalgaz keşfinin ardından, iç piyasadaki petrolün yerini alması için bu sayede gaza yönelmeye başlamıştır. 2011 yılına kadar gaz üretiminin yaklaşık olarak %18'i ihraç edilmiştir. Mısır'ın doğalgaz rezervlerinin yaklaşık olarak %80'i Akdeniz'de ve Nil Deltası'nda çıkarken, diğerleri ise; Batı Çölü ve Süveyş Körfezi'nde çıkmaktadır. Mısır'da yaşanan gaz krizi, ülkenin 2011 sonrasında yaşanan siyasi kargaşanın kısa vadeli olarak görülmüş bir sonucudur. 2011'den bu yana Mısır'ın doğalgaz üretimi önemli bir ölçüde düşmüştür ve durgun bir enerji sektörü haline gelmeye başlamıştır. 2009-

⁴¹⁹ https://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2015/08/150830_misir_kesif (erişim tarihi: 15.05.2018).

⁴²⁰ https://www.supplyfinder.com/downloads/9035/9035_a20c34379adfc1d1a815757d22245898.pdf (erişim tarihi: 14.05.2018).

⁴²¹ <http://www.mafhoum.com/press4/135E11.htm> (erişim tarihi: 27.03.2018).

2013 yılları arasındaki düşüş yıllık ortalama %3 oranında gerçekleşmiştir. Mısır'ın toplam gaz ihracatı, 2010-2013 yılları arasında yıllık ortalama %30 oranında ciddi bir düşüş kaydetmiştir. 2013 yılına ilişkin verilere göre, Mısır'ın yılda 46 milyar metreküp gaz tüketim oranı yer almaktadır.⁴²² 1990'lı yıllardan itibaren hükümet işletmelere ve sanayi sektörlerine doğalgazı petrol ürünlerinin yerini alması için teşviklerde bulunmuştur. Bu nedenle tüketimde buna bağlı olarak artış göstermiştir. Bu artışın sonucunda; Mısır var olan rezervuarlarının çoğunda hızlı tükenme oranları ile karşı karşıya kalmıştır. Gaz üretiminin korunması ve geliştirilmesi gerekli olan yeni rezervlere sürekli yatırım yapmaktadır. Yeni bulunan bu rezervlerin birçoğu, yüksek riskli ve daha yüksek maliyetli alanlarda bulunmuştur. Yüksek maliyetli alanların olması gelişmiş yüksek teknolojinin kullanılmasına neden olmuştur. Bu da maliyetlerin haliyle artmasına neden olmuştur. Bu bulunan gaz ise Mısır'ın gaz piyasasına girmesini sağlayan Nil Deltası'nda bulunmaktadır. Nil Deltası'ndan açık deniz keşiflerinin çoğu doğalgaz olmasına rağmen, bölgede büyük miktarlarda petrol olabileceğine inanılmaktadır.⁴²³

Mısır'ın 2011 devrimini yaşamasıyla birlikte siyasi kargaşaların olmasıyla, açık denizlerdeki yapılan araştırmaları ve gelişmeleri doğrudan etkilemiştir. Üretime böylelikle engeller koyulmuştur. Mısır'ın enerji görünümündeki mevcut uzun vadeli eksiklikler yıllar geçtikçe şiddetini arttırmaktadır. Mısır enerjiye yapmış olduğu yatırımlardaki fiyat koşulları, projelerin birçoğu için ekonomik olarak elverişsiz kalmıştır. Bu nedenle denizaşırı Akdeniz ve diğer önemli bölgelerdeki önemli gaz keşifleri gelişmemiş bir şekilde kalmıştır. Yerli enerji tüketiminin arttırılması, hükümetin doğalgaz üretiminin giderek artan bir kısmını yüksek uluslararası fiyatlar yerine düşük yerel fiyatlara ödenen iç piyasaya yönelmesini sağlamıştır. 2014 yılında yaşanan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra Mısır siyasi istikrarını sağlamıştır. Ekonomik kalkınma için çeşitli adımlar atmıştır ve büyük bir oranda ilerleme kaydetmiştir. Mevcut hükümet enerji sektörünü teşvik etmiş, enerji güvenliğe verilen önemi gündeme getirmiş, ekonomiyi canlandırmak için uluslararası gaz şirketlerine borçların ödenmesi için girişimleri olmuştur.⁴²⁴ Yeni keşfin teşvik edilmesiyle birlikte, 2020 yılına kadar LNG ithalat sözleşmelerinin güvence altına alınması istenmiştir. Ve denizde doğalgaz üretmek için bir proje üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, gaz sektöründeki yabancı yatırımlar güçlendirilmeye çalışılmıştır. Uzun vadede Mısır değerlendirildiğinde; gaz arzındaki gerilemeyi tersine çevirmek istemiştir ve yerine iyileştirilmiş şartlar getirmeye çalışmışlardır. Geçtiğimiz iki yıl içerisinde LNG ithal etmek için anlaşmalar imzalanmıştır. Petrolüm'un en son tahminlerine bakıldığında; 2015-2016 yılında 500 mn kübik feet/gün (

⁴²² <http://mediterraneanaffairs.com/egypt-energy-scenarios-eastern-mediterranean/> (erişim tarihi: 01.02.2018).

⁴²³ <http://www.mafhoum.com/press4/135E11.htm> (erişim tarihi: 27.03.2018).

⁴²⁴ Hegazy, 2015: 8.

cf) 2016-2017 için ise 1 milyar kübik feet almayı planlamışlardır. Mısır önümüzdeki dönemlerde de Cezayir ve Rusya'yla uzun vadeli tedarik anlaşmaları yapmayı hedeflemektedir.⁴²⁵

3.4.2. Mısır Enerji Güvenliği

Enerji tüm ekonomik faaliyetler için önemli bir bileşendir; Malların üretimi ve hizmetlerin sağlanması için gereklidir. Aslında, şu anki dünyadaki güç, güvenli bir şekilde enerji tedarikine makul bir fiyatla erişime dayanmaktadır. Bu nedenle, hem kısa vadede hem de uzun vadede ulusal talebi karşılamak için enerji arzını güvence altına almak, dünya genelindeki herhangi bir ülke için en önemli önceliklerden biridir ve bazı ülkeler enerji güvenliğini ulusal bir hedef olarak görmeyi düşünmektedir. Ancak, nüfus hızla büyüdükçe, enerji talebi dünyanın enerji güvenliği için kritik bir sorun haline getirmektedir. Öte yandan, enerji üretiminin zararlı çevresel etkilerini azaltarak temiz ve güvenli bir enerji sağlamak, küresel enerji güvenliğine yönelik bir başka zorluğu oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerden biri olan Mısır, enerji güvenliğini sağlamak için birçok zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Mısır petrolü ve doğalgaz rezervi son dönemlerde düşmüştür. Kanıtlanmış petrol rezervleri, 2009 yılında 4,5 milyon varil seviyesinden 2013 yılında 4,2 milyon varil seviyesine gerilemiştir, aynı zamanda doğalgaz rezervleri 78 trilyondan düşmüştür. Öte yandan, Mısır'daki mevcut enerji karışımı iyi çeşitlendirilmemiş; temel olarak 2014 yılında toplam birincil enerji tüketiminin yaklaşık % 94,4'ü kadar petrol ve doğalgaza bağlıdır. Ayrıca, arz ve petrol talebi arasında birçok dengesizlikler vardır. Mısır, sadece üç ana tedarikçiden yaklaşık 4.9 milyon ton petrol ithal etmiştir. 2014 yılında Kuveyt, Irak ve Umman gibi bölgelerden bu tedariklerini sağlamıştır. Petrol ithalatı, kaynaklarının düşük çeşitliliği, Mısır'ın jeopolitik risklere maruz kalmasını artırmaktadır. Mısır'daki enerji altyapısının yanı sıra, yaşlanma ve düşük verimlilikten de muzdardır. Üstelik, Mısır'da enerji sektörü için tek bir entegre stratejisi yoktur, ancak enerji yönetimi için uygun politikalar oluşturmayı engelleyebilecek farklı enerji kurumları tarafından geliştirilen bir çok çelişkili strateji vardır. Bu tür zorluklar Mısır'ı enerji arzına karşı daha savunmasız hale getirmektedir.⁴²⁶

Mısır, OPEC'in Afrika'daki en büyük üreticisi ve kıtadaki ikinci büyük doğalgaz üreticisi olmasına rağmen, yukarıda da bahsedildiği üzere Mısır enerji sektörü çok fazla güçlüklerle karşı karşıya kalmıştır. Enerji üretiminin büyük ölçüde fosil yakıtlar tarafından

⁴²⁵ Hegazy, 2015: 9.

⁴²⁶ file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/Belgelerim/Downloads/2777-8242-1-PB%20(2).pdf (erişim tarihi: 15.05.2018).

kontrol edildiğine dikkat çekmek bu açıdan önemlidir. Bununla birlikte, 1990'lı yılların kanıtlanmış petrol rezervleri yerel talepleri karşılayana kadar, Mısır önemli bir petrol üreticisi olamamıştır. Buna ek olarak Mısır'ın önemli bir bölgesel üretici ve doğalgaz ihracatçısı olarak tanınmış olmasına rağmen, ülkenin doğalgazla ilgili mevcut durumu her seviyede dönüşüm geçirmiştir. Hidrokarbon sektörü, hayati ve önemli bir döviz kaynağı olmuştur. Doğrudan gerçekleştirilen yabancı yatırımlar için kilit bir rol oynamıştır. 2010 yılının sonuna kadar net enerji ihracatı, ortalama 4 milyar \$ civarında ülke için iyi bir artı oluşturmasını sağlamıştır. Mısır enerji sektörü diğer bölge devletleriyle karşılaştırıldığında; kısmen durumu liberal olarak değerlendirilmiştir. Mısır bazı önemli petrol ve gaz şirketleri ile yakın ve başarılı ortaklıklar gerçekleştirmiş ve işbirliklerini sürdürmeye devam etmiştir. 2011 başlarına kadar kaydedilen olumlu gelişmeler olmuştur. Mısır'da ülkenin hidrokarbon rezervlerinin tam olarak kullanılmasının esasen hükümet ve uluslararası şirketler arasındaki ortaklığa ve gücüne dayandığına dair güçlü bir inanç söz konusudur.⁴²⁷ Ayrıca Mısır uluslararası enerji geçişinde önemli rol oynamaktadır. Ülkenin önemli bir transit ülke olma potansiyeli henüz tam olarak kullanılamamıştır. Bununla birlikte, bölgesel ve küresel enerji piyasalarında Mısır önemli bir role sahiptir. Bunun nedeni olarak; coğrafi yakınlığa ve uluslararası petrol ve gaz ticaretinin kesişme noktasında stratejik bir konuma sahip olan Süveyş Kanalı ve Süveyş- Akdeniz Boru Hattı'nı göstermek mümkündür. Son on yılda Mısır'ın enerji politikaları ve enerji sektörü temel değişikliklere tanık olmuştur. Mısır'ın artan nüfusu ve ekonomik gelişmesi, tüm sektörlerde, enerji ürünleri talebinde önemli bir artışa neden olmuştur. Ardından petrol, gaz ve elektrik artmıştır.⁴²⁸ Durumun derinleşmesi bazı petrol ve gaz alanlarının gerilemesi ve son dört yılda üretim artışını engelleyen yabancı yatırımın çekilmesi olmuştur. Bu nedenle üretimdeki bu gerilemenin ve hızlı büyüyen tüketimin ekonomik sonuçları ithalat hacimlerinin artması ve 2012-2013 yıllarında Mısır'ın hidrokarbon ticaret dengesini negatife döndüğü doğalgaz ihracatında bir düşüş yaşanmıştır. 2013'te yabancı yatırım, ekonomik büyüme ve istihdam açısından enerji sektörü üzerinde güçlü bir etki yaratmıştır. 2014'ün sonundan itibaren ve yeni Mısır Cumhurbaşkanı Abdel Fattah El-Sisi'nin iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra yatırım ve ekonomik büyüme nispeten siyasi olarak geri çekilmeye başlanmıştır. Ekonomik politikadaki netlik ve şeffaflık neticesinde sabit yatırım, büyümenin temel faktörü olarak belirlenmiştir. Hükümet şu anda enerji sektöründe etkileyici ve doğrudan yabancı yatırım çekme yönünde atılımlar yapmaktadır.⁴²⁹

⁴²⁷ Bahgat, 2013: 13.

⁴²⁸ Bahgat, 2013: 12.

⁴²⁹ Hegazy, 2015: 3.

Eski Mısır enerji stratejisinin özellikleri şimdi Mısır'ın enerji durumunun tümüyle değişmesine yol açan koşulları yerine getirmek için önemli ölçüde değiştirilmektedir. Mısır hükümeti sektörü canlandırmak ve beş yıl içinde arz ve talep arasındaki uçurumu kapatmak için tasarlanan kısa ve orta vadeli bir stratejinin uygulanmasına yeni bir birleşik yatırım yasası düzenleyerek devam etmiştir. Bu yeni stratejinin hayati bir yönü, derin bir sübvansiyon reform programı, mali açığı azaltmayı amaçlamaktadır. Yeni enerji güvenliği ve stratejisinin ana hedefleri arasında öncelikle enerji güvenliğinin sağlanması ve iç talebinin karşılanması, Mısır'ın doğal kaynaklarının katma değeri en üst düzeye çıkarmak ve ulusal kapasiteleri yüksek etkinlikle inşa etmek gibi hedefler yer almıştır. Ayrıca bu stratejinin temel önlemleri şunları da hedeflemektedir: Enerji verimliliğini artırarak çeşitlendirerek ve geliştirecek bir güvenlik, sürdürülebilirlik, petrol ve gaz sektörünün yönetimi iyileştirerek ve modernleştirerek özel yatırım sektörünü teşvik etmektir. Bu teşviklerle ilgili olarak, Mısır fosil yakıt sübvansiyonları için yaklaşık 26 milyar dolar harcanmıştır. Yıllar boyunca enerji, gıda ve enerji güvenliğinin, devlet sübvansiyonlarının kapsamlı bir sistemin çekirdeği olarak kabul etmiştir. Bu sistem hükümet harcamalarının neredeyse %30 unu absorbe eden 2/3'ü ise enerji sübvansiyonlarına geçen bir sistemdir. Bunun sonucunda hükümet 2014'te enerji sübvansiyonlarını dengelemek için %22 sini kaldırmıştır.⁴³⁰

Mısır enerji sektörünü daha da serbestleştirmek için Mısır Petrol Bakanlığı, kamuya ait bazı petrol şirketlerini kısmen özelleştirme girişiminde bulunmayı planlamaktadır. Mısır petrol sektörü Petrol Bakanlığı tarafından yönetilmektedir. Eski entegre enerji stratejisine dayanarak, Petrol Bakanlığı doğalgaz ve petrokimyasal faaliyetlerini Mısır Genel Petrol şirketi (EGPC) faaliyetlerinden ayırarak, Mısır petrol sektörünün yapısını geliştirmiştir. Petrol sektörünün yapısı beş ana devlet kurumundan oluşmaktadır. Bunlar; Mısır Genel Petrol Şirketi (EGPC), Mısır Petrokimya Holding Şirketi (EICHEM), Mısır Ulusal Gaz Holding Şirketi (EGAS), Ganoub El-Wadi Holding Şirketi (GANOP) ve Mısır Mineral Kaynaklar Kurumu (EPDK). Mısır Genel Petrol Şirketi aynı zamanda Batı Çölü Sina'da ve Süveyş Körfezi'nde çeşitli arama ruhsatlarına sahiptir. Mısır Doğalgaz Holding Şirketi EGAS, doğalgaz faaliyetlerinden sorumlu ulusal bir otoritedir. Ve en önemlisi de bir dizi ortak girişim şirketi ile keşif ve üretim operasyonlarını yönetmektedir. Mısır'da petrol ve doğalgaz enerjisi bu şirketler tarafından sağlanmaktadır. Bu nedenle Mısır'ın bölgesel ve uluslararası işbirliği çabaları ülkenin enerji güvenliğinde önemli bir mihenk taşı olmuştur. Bazıları kendi kendine yeterli olma ve enerji bağımsızlığı hedefinin eskimiş olduğunu ve enerji güvenliğinin büyük üreticiler ve tüketiciler arasında artan bir karşılıklı bağımlılığı

⁴³⁰ Hegazy, 2015: 4.

gerektiren bir konu olduğunu düşünmektedirler.⁴³¹ Bu bağlamda, Mısır'ın uluslararası enerji politikası hiçbir ülke ya da bölgenin enerji güvenliği devleti kuramayacağı kanaatine dayanmaktadır. Hem üreticiler hem de tüketiciler; enerji, arz ve fiyatlarının istikrarını ve öngörülebilirliğini arttırmak için karşılıklı çıkarlarını paylaşmaktadırlar. Diğer bir yandan, Mısır gibi bir ülke cazip bir enerji ortağı olarak görülmektedir. Son dönemlerde Mısır, Afrika ülkeleri ile olan ticareti sınırlı olmakla birlikte, özellikle enerji sektöründe Afrika'ya ticaret ve ticari işbirliğinin arttırılmasına büyük bir ilgi göstermiştir.⁴³² Mısır Afrika ülkelerinin önemli havzalarından olan Nil Havzası ile olan enerji ortaklığını daha da geliştirmek için elektrik şebekesini güney yönünde genişletmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla Mısır'ın enerji işbirliği çerçevesi çeşitli ve önemlidir. Ülkenin uluslararası enerji sistemlerine olan ilgisinin yanı sıra ilerlediği coğrafi yönü de ortaya koymaktadır.⁴³³

Mısır'ın bölge devletleriyle yapmış olduğu birtakım enerji anlaşmaları vardır. Bunlar; -Ürdün'le olan MOU bu ikisinde mevcut altyapı ve imkanları kullanmayı hedeflemektedir. Irak'ın doğalgaz boru hattının genişletilmesinde Mısır-Ürdün işbirliğinin geliştirilmesi bu açıdan önemlidir.

-EGAS ve Kıbrıs Hidrokarbon Şirketi'nin incelemesine izin veren Kıbrıs ile MOU Afrodit'ten doğalgaz taşımak için potansiyel boru hattı ve kara tesisleri seçenekleri yer almaktadır.

-Mısır bölgesinde petrokimya projeleri yatırım yapmak için Kuveyt ile MOU yer almaktadır. Yapılan ticaret anlaşmaları ve verileri, Mısır'ın ithalatının çoğunun Avrupa Birliği ve Asya ülkelerinden geldiğini göstermektedir. Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi bazı Körfez Ülkeleri, ülkenin santrallerinin yakıt ihtiyacına yardımcı olmak için gerekli yeni rafinenin ve doğalgaz eksiklerinin halledilmesine yardım etmek ve Mısır'ın petrol arzı için 3 milyar dolar gönderilmiştir. EGAS doğalgaz arzını güvence altına almak için Rusya, Cezayir, Fransa da dahil olmak üzere farklı ortaklardan LNG ithalatını ve ülkenin doğalgaz tüketiminin karşılanması yapılan sözleşmelerle sağlanmıştır. Enerji güvenliğinin sağlanması açısından imzalanan sözleşmeler doğrultusunda Mısır bölgede aktif rol oynamak istemektedir ve dahası Afrika ve Ortadoğu ülkeleriyle birlikte genişlemeyi planlamaktadır. Bu nedenle enerji güvenliği için entegre bir bölgesel bölgenin korunması, Mısır'ın hem iç hem de dış ilişkilerinde en önemli öncelikleri arasında yer almaya devam edecektir.

⁴³¹ Hegazy, 2015: 4.

⁴³² Bahgat, 2009.

⁴³³ Hegazy, 2015: 4.

SONUÇ

Doğu Akdeniz Bölgesi coğrafi açıdan değerlendirildiğinde her dönemde ve her çağda var olmuş bir bölge konumundadır. Bunun yanı sıra, 21. yüzyıldaki gelişmeler sonucunda bölge kavramsal olarak belirli ve önemli özelliklere sahip ayrı bir "yeni" bölge olarak görülmeye başlanmıştır. Ve bölgenin değeri sürekli bir artış göstermiştir. Bölgedeki enerjinin varlığı, kapasitesi ve tahmin edilen rezervlerin ispatlanmasıyla birlikte hem bölge devletlerinin konuya bakışını değiştirmiş hem de bölge dışı aktörlerin buraya yönelmesine sebep olmuştur. Kıbrıs, Mısır, Yunanistan, İsrail, Lübnan, Libya, Suriye ve Türkiye'den oluşan Doğu Akdeniz Bölgesi, dünya sorunlarında tarihten bu yana önemini korumuştur ve gün geçtikçe de bu önemi artmaya devam etmiştir. Akdeniz ve Doğu Akdeniz bölgesinin jeopolitik önemi üç faktörden oluşmaktadır. Bunlar: Avrupa, Asya ve Afrika'nın kavşağında bulunmasının bir sonucudur. Cebelitarık, İstanbul- Çanakkale Boğazları, Süveyş Kanalı önemli uluslararası deniz yolları ve boğazları ile petrol ve doğalgaz kaynağı olma potansiyeli açısından önemli bir yerdir. Doğu Akdeniz'deki son gaz bulgularına bakıldığında da bu potansiyel doğrulanmıştır. Jeopolitik açıdan önemi artan bölgenin, jeopolitik çıkarların ve üstünlüğün olduğu görünmektedir. Enerji ticaretinin aynı zamanda dış politika ve güvenlik hedeflerine ulaşmasında bir araç olarak kullanılması anlamına da gelmektedir.

1990'ların sonundan itibaren, Doğu Akdeniz'deki kaynaklar değerlendirildiğinde; önemli oranda artış görülmektedir. Doğu Akdeniz'in hidrokarbon kaynakları önemli ölçüde artmıştır. 2009 ve 2011 yılları arasında Leviathan ve Afrodit alanında ve 2015 yılında Mısır kıyılarında; Zohr alanında, İsrail ve Kıbrıs sahillerindeki önemli gaz keşifleri, enerji güvenliği siyasetinde önemli bir dönüştürücü etkiye sahip olmuştur. Bununla birlikte İsrail ve Kıbrıs'taki en son doğalgaz bulguları bölgesel enerji haritasını yeniden şekillendirmeye ve Doğu Akdeniz'i bir numaralı doğalgaz üreticisine hızla dönüştürmeye yardımcı olmaktadır. İsrail ve Kıbrıs bölgesinde halihazırda gelişmekte olan çeşitli hidrokarbon arama-geliştirme projeleri ile bu iki ülke ve Mısır arasında enerji sektöründe ortak projelerin başlatılması, yeni bir Doğu Akdeniz enerji koridorunun ortaya çıkmasına işaret etmektedir. Enerji koridoru Doğu Akdeniz Bölgesi'ne geçme potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda AB üyesi olmayan ülkelere geçerek doğrudan ve alternatif enerji arzı sağlayacak, bölgenin siyasal, ekonomik ve politik dengesini güçlendirecektir. Bu nedenle uluslararası politika ve enerji güvenliği konularında Türkiye- Mısır- Kıbrıs- İsrail eksenini boyunca bir jeolojik siyasi bloğun Avrupa enerji arzında önemli ve kilit bir rol oynayacağı anlamına gelmektedir. Bölge dışı aktörler açısından önemi gittikçe artan Doğu Akdeniz, bölge devletleri açısından da bazı durumlarda

çatışma ortamına dönüşmektedir. Bölge enerji kaynakları üzerinde hak iddia etme çabaları gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye ile olan diplomatik ilişkilerin kesintiye uğraması ve Mısır'dan gelen gaz kaynaklarında kesinti yaşanması üzerine İsrail, diplomatik ve stratejik destek için Kıbrıs'a ve Yunanistan'a yüzünü çevirmiştir. Bunun nedeni; bu iki ülke Avrupa'ya çok fazla ihtiyaç duyulan enerji köprüsünün güvence altına alınmasında önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle İsrail ve Kıbrıs Rum Yönetimi, enerji konusunda yakın işbirliği yapmaya başlamıştır. Amerikan petrol şirketi olan Noble Energy'nin Kıbrıs'ın EEZ'sinde gaz keşfetmesinden kısa bir süre sonra diplomatik ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Kıbrıs aynı zamanda ikinci bir sondaj süreci onay sürecindedir ve hala sürmekte olan Afrodit bloğunda gaz keşiflerine devam etmektedir. Ve bu gaz sahası İsrail'in ana gaz alanlarından biri olan Leviathan'ın bitişiğindedir. İtalya'nın Eni, Güney Kore'nin Kogas ve Fransa Şirketi olan Total tarafından daha ileri keşif sondajları yapılması da beklenmektedir.

Doğu Akdeniz'in deniz tabanında enerji kaynaklarının keşfedilmesinin önemine dair ilk tahminlerin bazılarının abartılı olabileceği düşünüldüğü zaman, bölgenin politik ekonomisi üzerinde bir etkiye sahip olmaya devam edecektir. Geri kazanılabilir enerji rezervlerinin toplam büyüklüğünü tahmin etmek henüz erkendir. Bu önemli detay, dünya ekonomisinden, geleneksel olmayan fosil yakıtların (ör. Şeyl Gazı) kaynak teknolojisinin gelişmesinden ve yenilebilir enerjinin çoğalmasından etkilenecektir. Kıbrıs çatışmasının önündeki engellerin aşılması, Doğu Akdeniz'deki EEZ'lerin tanımlanması, İsrail- Türkiye arasındaki gerilim ve Arap ayaklanmaları yansımaları üçüncü tarafların işbirlikli müdahalesini gerektirmektedir. Bölgenin kronikleşen çatışmaları sonucu güven inşa etmek zor gözükmektedir. Önemli bölge devletleri olan; Türkiye, Mısır, İsrail, Kıbrıs ve diğer kıyıdaş ülkeler dahil edilerek geleceğe yönelik işbirliği çabaları arttırılmalıdır. Çünkü doğalgaz Doğu Akdeniz Bölgesi'nde bir güç olarak kendini göstermiştir. 2009 yılından başlayarak, Doğu Akdeniz'in Levant Havzası'nda büyük bir doğalgaz alanı bulunmuştur. Bu keşifler hem buldukları ülkelerin enerji görünümünü dönüştürmek hem de bölgesel enerji işbirliğini teşvik etme potansiyeline sahiptir. Bölgede ilk olarak Mısır'ın Zohr Sahası rezervler açısından önemli bir yere sahiptir. İkinci olarak, İsrail sularında büyük keşifler yapıldığı ve bu sürecin bölgesel işbirliği üzerindeki etkisinden dolayı İsrail'in enerji politikasının evrimi görülmektedir. Son olarak; Kıbrıs açıklarındaki hidrokarbon bulguları ve Kıbrıs'ın komşularıyla olan ilişkileri Doğu Akdeniz'deki doğalgaz bulguları ve bu keşiflerin bölgesel enerji işbirliğini mümkün kılma potansiyeli açısından önemli bir yere sahiptir. Doğu Akdeniz'deki gaz keşiflerinin enerji güvenliği ve işbirliği için büyük bir fırsat yarattığından dolayı ihmal edilmemesi gereken bir

durumdur. Bölge ülkelerinin politikaları koordine etmeleri ve en iyi uygulamaları paylaşmaları, bu fırsatın ihmal edilmemesi açısından önemlidir.

İsrail doğalgazının büyük bir kısmı Akdeniz'deki iki offshore (açık deniz) alana yayılmıştır. Mart 2013'te üretime başlayan Tamar ve Tamar'ın yaklaşık olarak iki katı olan Leviathan alanıdır. Bu İsrail ve Kıbrıs'ın kanıtlanmış doğalgaz rezervleri değerlendirildiğinde Azerbaycan'ın gaz rezervlerine eşittir. Bu da Doğu Akdeniz'deki doğalgaz rezervlerinin mevcut ve tahmini rezervlerinin önemini göstermektedir. 8 Ağustos 2013 tarihinde Yunanistan ve Kıbrıs Hükümetleri arasında Tel Aviv ile enerji güvenliği konusunda bir anlaşma imzalamayı ve enerji ile işbirliği konusunda bir mutabakat metni imzalama gündeme gelmiştir. Kıbrıs'ta kurulu olan sıvılaştırma tesisi, enerji ile ilgili ortak büyük projelerinin yolu açılması planlanmıştır. Kıbrıs ve İsrail'in önceliği; öncelikle Vassilikos Bölgesi yakınlarında bir sıvılaştırma tesisi inşa etmektir. Kıbrıs'ı Girit'e sonrada Yunanistan ve İtalya'ya bağlamak için bir boru hattı düşüncesi gündeme gelmiştir. Bu hat Avrupa için bazı belirgin avantajlara sahiptir. Kıbrıs Rum Hükümeti'ne göre; Avrupa Birliği- Doğu Akdeniz boru hattını gözden geçirilmiş ortak çıkar projeleri listesine dahil etmeye karar vermiştir. İsrail ve Kıbrıs'ın doğalgaz sahaları ve anakara Türkiye arasındaki boru hattı ve geniş gaz tedariki sağlaması koşuluyla Türkiye'nin gaz piyasasına bir miktar daha gaz girişi sağlayacağı için bu boru hattı dışarıda bırakılmamalıdır. Boru hattı nispeten küçük olması nedeniyle hem Kıbrıs hem de Türkiye açısından fayda sağlayarak ekonomik anlamda yardımcı olabilecektir. LNG seçeneğine bakıldığında genel resmi konuşmalarda bunu görsek; İsrail ve Kıbrıs'dan boru hattıyla gaz ihracı komşu ülkelerle ilişkileri güçlendirmenin bir yolu olarak bir seçenek sağlayabilmektedir. Bu boru hattı seçeneği politik, ekonomik durumu güçlendirmekte, böylece ülkelerin kendi dış politikalarını ve enerji güvenliği üzerine yapılan yönelimlerini seçmelerini mümkün kılmaktadır. Bu durum bölgesel bir faktör haline gelebilecektir. Ve Doğu Akdeniz bölge açısından önemini gün geçtikçe arttıracak ve bölgedeki enerji güvenliği konusu böylelikle en önemli konuların başında yer almaya başlamıştır. Bölgede yaratılmaya çalışılan işbirliği çabaları artmaktadır. Çünkü enerjinin güvenliğini sağlamak için hükümetlerin işbirliği içinde olması gerekmektedir. Bölgede sadece doğalgaz üzerine anlaşmaya gidilmemiş, aynı zamanda 4 Mart 2012'de imzalanan anlaşmaya göre de 2000 m derinlikte 1,5 km'ye ulaşan enerji sağlayan dünyanın en uzun denizaltı elektrik hattı olan EuroAsia Interconnector olmuştur. İsrail, Kıbrıs ve Yunanistan arasında inşa edilecektir. Bu proje sayesinde Yunanistan'ın Avrupa Enerji satranç tahtasındaki rolünü yükseltecektir. Buna karşılık olarak da Avrupa kıtasında büyük bir enerji sağlayıcısı haline gelebilmektedir ve kendi enerji sürdürülebilirliğini önemli ölçüde güçlendirebilmektedir. Bu tür alternatif bölgeler

arası projelerden kaynaklanabilecek teknik ve diplomatik zorlukların yanı sıra, bu alternatif koridor geç bir zamanda hayata geçse dahi, Türkiye'nin enerji geçiş rolünün yerini alması mümkün gözükmemektedir. Ancak bir rol üstlenmektedir. Önemli olan şu ana kadar Akdeniz ve Doğu Akdeniz Bölgesi'nde barış ve istikrarın sağlanıp sağlanamayacağı konusudur.

Doğu Akdeniz'in enerji koridorlarına yapıcı bir şekilde katılabilecek ülkeler arasında ortak bir bölgesel stratejinin oluşturulmasını ve işbirliğini sağlayacak açık bir ön şart olarak sunulmuştur. Bu tür işbirliği vasıtasıyla, özellikle bölgedeki enerji güvenliğini sağlayacaktır. Tüm bölge devletlerinin menfaati için sağlanmalıdır. Doğu Akdeniz'de bölgesel işbirliği için gelişmelerin zorlukları ve potansiyelleri tartışılmaktadır. Bölgenin başlıca aktörleri ve tezin de inceleme alanı olan Türkiye, Mısır, İsrail ve Kıbrıs gibi ülkeler bölgedeki işbirliği açısından önemlidir. Mısır kıyılarında büyük çaplı Zohr gaz sahasının keşfi, Kıbrıs Afrodit Sahası ve İsrail Leviathan ve Tamar sahaları ülkelerin ekonomik görünümü ve enerji stratejilerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Yeni keşifler gaz ithalatını sona erdirme ve 2022 yılına kadar önemli miktarda gaz ihraç etmeye başlamanın ve nihayetinde Doğu Akdeniz'de bir gaz dağıtım merkezine dönüşme umutları yaratmaktadır. Bu sayede Mısır gazını ihraç etmek için LNG teknolojisine geliştirilmesine yatırım yapacak şirketlerin ilgisinin nispeten yüksek olduğu da görülmektedir. Bu faktörler göz önüne alındığında; ülkenin enerji geleceği bölgesel işbirlikleri olduğu ve fırsatlar kullanıldığı sürece olumlu sonuçlar doğuracaktır.

KAYNAKÇA

- Alhaji, A. (2008). *What is Energy Security, Energy Politics*. Cilt(4): 62-82.
- Aras, B. ve Yorkan, A. (2015). *Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği: Siyaset, Ekonomi ve Çevre*. TASAM, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (1983). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Arı, T. (2014). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. DORA Basım, Bursa.
- Augutis, J., Martisauikas L. ve Krikstolaitis, R. (2015). *Energy Mix Optimization From an Energy Security Perspective , Energy Conversion and Management*. cilt(90).
- ASP American Security Project (2015). *Energy in Egypt: Background and Issues*.
- Azar, E. (1986) “*Protracted International Conflicts: Ten Propositions.*” in Azar Edward & Burton John (eds.) *International Conflict Resolution Theory and Practice*, Colorado: Boulder.
- Bahgat, G. (2008). *Energy and the Arab-Israeli Conflict*. Vol: 44.
- Bahgat, G. (2009). *North Afrika and Europe: Energy Partnership*. OPEC Energy Review.
- Bahgat, G. (2013). *Egypt’s Energy Outlook: Opportunities and Challenges*. Mediterranean Quartely, Vol:24, No:1.
- Balkal, U. (2009). *Doğu Akdeniz’deki Deniz Alanlarında Jeopolitik Değişimler ve Türkiye’ye Yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Başeren, S. H. (2010). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*. Tüдав Yayınları, İstanbul.
- Bilge Adamlar Kurulu Raporu (2013). *Doğu Akdeniz’de Enerji Keşifleri ve Türkiye*. Rapor No: 59, İstanbul.
- Birdişli, F. (2011). *Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı(31): 156-157.
- Biresselioğlu, M. (2012). *Nato’nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye’nin Olası Konumu*. Uluslararası İlişkiler, Cilt (9) 34: 230
- Bopby, L. (2002). *Policital Thought*. Wordsworth/Thomsan Learning Publication, Toronto.
- Boztepe, M. (2005). *Enerji Depolama*. EES 487 Yeni Enerji Kaynakları.
- Braudel, F. (1993). *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Brzezinski, Z. (2005). *Büyük Satranç Tahtası*. (Çev. Y. Türedi), İnkilap Yayınları, İstanbul.

- Buildings Blocks in European Oil and Gas (2013). No: 102, 49-51.
- Buzan, B. (1991). *People, State, And Fear: An Agenda For International Security Studies in The Post-Cold War Era*, Newyork .
- Cherp, A. (2014). *Energy and Security*. Central European University, Hungary,
- Choucri, N., Heye, C. ve Lynch, M. (1990). *Analyzing Oil Production in Developing Countries: A Case Study of Egypt*. The Energy Journal, Vol: 11, No: 3.
- Cleveland, W. L. (2015). *Modern Ortadoğu Tarihi*. (Çev. M. Harmancı), Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Çapanoğlu, S. ve Özkurt, Z. (2013). *Küresel Gelişmeler Işığında Kıbrıs Adası'nın İki Farklı Ekonomisi*. İKV Değerlendirme Notu, İktisadi Kalkınma Vakfı.
- Çelikpala, M. (2014). *Enerji Güvenliği: Nato'nun Yeni Tehdit Algısı*. Uluslararası İlişkiler, (10)40: 81
- Çıtak, E. (2014). *Uluslararası İlişkilerde Gerçekçilik*. Mehmet Şahin ve Osman Şen(der.), Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar, Ankara.
- Çıtak, E. ve Kılınç Pala, P. (2016). *Yenilenebilir Enerjinin Enerji Güvenliğine Etkisi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı(25): 80-86.
- Çıtak, E. ve Şen, O. (2014). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik- Teorik Değerlendirmeler*. Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul.
- Ceyhun, G. (2014). *Türkiye, Kıbrıs ve İsrail Üçgeninde Doğu Akdeniz'in Güvenlik Sorunları*. Uluslararası Enerji Güvenlik Kongresi, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, Kocaeli Üniversitesi.
- Dedeoğlu, B. (2003). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. Derin Yayınları, İstanbul.
- Doğan, N. (2013). *Doğu Akdeniz'de Enerji Stratejileri ve Bölgesel Güvenliğin Geleceği*. 21.Yüzyıl Dergisi, (60): 3-4
- Efegil, E. ve Kalaycı R. (2012), *Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Türk Dış Politikasının Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- EIA, (2013). *U.S. Energy Information Administration*. Eastern Mediterranean Region Report.
- Elliot, K. (2013). *East Mediterranean Presentation at the Noble Energy Analyst Day* , Houston.
- Energy Charter Secretariat (2015). *International Energy Security: Common Concept for Energy Producing Consuming and Transit Countries*.
- Eralp, A. (2004). *Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm- Realizm Tartışması, Devlet Sistem ve Kimlik*. Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, İletişim

Yayımları, İstanbul.

- Ezhari, A. (2016). *Cooperation Prospects and Conflict Potential around Hydrocarbons in the Middle East: Israel–Egypt–Palestinian Territories–Jordan*. Tel-Aviv University.
- Fırat, M. (2009). *Türk Dış Politikası*. (E.d Baskın Oran), İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Gedikli, U. ve Taşkın, D. (2015). *Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*. Alternatif Politika, (7)3.
- Gençtürk, T. (2012). *Enerji Güvenliği Nedir? Ulusal ve Uluslar arası Boyutta Enerji Güvenliği Sorunu*, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara.
- Gervasi, F. (1975). *Thunder Over The Mediterranean*. Mckay Publication, New York.
- Giamourides, A. (2013). *Natural Gas in Cyprus*. Mediterranean Paper Series, Washington DC: The German Marshall Fund of the United States.
- Giannakopoulos, A. (2016). *Energy Cooperation and Security in the Eastern Mediterranean: A Seismic Shift towards Peace or Conflict?*, Tel Aviv University, Israel.
- Gurel, A., Mullen, F. ve Tzimitras, H. (2013). *The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context. Positions and Future Scenarios* in PRIO.
- Günaydın, E. (2014). *Turkey's Potential Role in the Emerging South Eastern Mediterranean Energy Corridor*. IAI.
- Gürkaynak, M. ve Yalçın, S. (2009). *Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme*. Uluslararası İlişkiler, (6)23: 75.
- Haidar, Z. (2013). ' *Syria signs offshore oil and gas explanation deal with Russia* ' in Al-Manitar.
- Hegazy, K. (2015). *Egypt's Energy Sector: Regional Cooperation Outlook and Prospects of Furthering Engagement With The Energy Charter*. Energy Charter Secretariat, Occasional Paper, Belgium.
- Hertz John H. (1950). *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. in World Politics, 2(2): 157-180
- Hurewitz, J. C. (1989). *Suez 1956. The Crises and Its Consequences*, Newyork-ABD.
- İlbaş, M. (2014). *Enerji –Politik Dünya ve Türkiye*. Berikan Yayınevi, Ankara.
- İşeri, E. ve Dilek, O. (2012). *Yeni Enerji Jeopolitiğinde Nato'nun Enerji Güvenliğinde Tamamlayıcı Rolü ve Türkiye'nin Potansiyel Katkıları*. Akademik Bakış , cilt(5).
- İşeri, M. ve Pamir, N. (2010). *Enerji Güvenliği: Dünya ve Türkiye Paneli*. EKOMER (Ekonomi-Finans Uygulama ve Araştırma Merkezi), İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Jewell, J. (2011). *The IEA Model of Short-term Energy Security*. MOSES.

- Karabulut, A. ve Değer, F. (2015). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Realist Yaklaşım Genel Bakış*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt(2): 71.
- Karabulut, B. (2016). *Enerji Güvenliğine Küresel Ölçekte Bir Bakış*. Savunma Bilimleri Dergisi, cilt(15): 33-34.
- Karakasis, V. (2015). *Energy Security and The Cyprus Question: 'Securitization' of Energy in the Eastern Mediterranean*. Leiden University.
- Karbuz, S. (2012). *Natural Gas Resources in the Eastern Mediterranean Challenges and Opportunities*. Panaroma.
- Keohane, R. ve Nye, J. (2001). *Power and Interdependence*. Addison Wesley Longman, New York.
- Keser, U. (2012). *Doğu Akdeniz'de Güvenlik ve Kıbrıs Adası'nın Stratejik Pozisyonu*. Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, 2012, (2)1: 58.
- Kissinger, H. (2000). *Diplomasi*. (Çev. İ. H. Kurt), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Kocamanoğlu, A. (2005). *Türkiye Açısından Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi*. Deniz Basımevi, İstanbul.
- Krahman, E. (2005). *From State To Non-State Actors: The Emerge of Security Governance*. New Threats and New Actors in International Security.
- Kurumahmut, A. (1998). *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul.
- Kütükçü, M. A. ve Kaya, İ. S. (2016). *Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Durumu*. Batman University, Yaşam Bilimleri Dergisi, 6(21): 92-93.
- Lagane, G. (2012). *Premiers pas en Géopolitique, Basic steps in geopolitics*. Paris.
- Lucas, S. (1996). *Britian and Suez: The Lions Last Roar*. Manchester University, Newyork-ABD.
- Luft, G. ve Korin, A. (2009). *Energy Security Challenges fort he 21st Century*. A reference Handbook, California.
- Murinson, A. (2012). *Strategic Realignment and Energy Security in the Eastern Mediterranean*.
- Noble Energy, (2010). *Announces Significant Discovery at Leviathan Offshore Israel*. Nobel Energy Press Release.
- Nye, J. ve Welch, D. (2009). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*. (Çev. R. Akman), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Orhun, F. (2017). *Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri*. Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, sayı(2): 45.
- Örmeci, O. (2014). *Kıbrıs Müzakerelerinde Yeni Dönem: Enerji Jeopolitiği ve Akdeniz Birliği Olgusu*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, (7)31: 277-385.
- Örnek, S. ve Mızrak, B. (2014). *Kıbrıs ve Enerji-Uluslar arası Enerji ve Güvenlik Kongresi*. Kocaeli.
- Örnek, S. ve Mızrak, B. (2016). *Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs'ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları*. Bilge Strateji, 8(15): 15-16.
- Özer, S. (2008). *Avrupa Birliği , Rusya VE ABD'nin Avrupa Güvenliğine Farklı Yaklaşımlarının Transatlantik İttifakına Etkileri*. Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 15: 170-195
- Özgen, C. (2013). *Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliği'ne Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekatı*. Akademik Ortadoğu, cilt(8): 204.
- Öztürk, S. ve Saygın S. (2017). *1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu*. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 6(12): 3-9.
- Pala, C. (2007). *Rusya Federasyonu Enerji Politikası ve Enerji Güvenliğine Etkileri*. Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Pamir, N. (2016). *Enerjinin İktidarı*. Yıkılmazlar Basım Yayın, İstanbul.
- Parlar, S. (2003). *Barbarlığın Kaynağı Petrol*. Anka Yayınları, İstanbul.
- Pipes, D. (1990). *Greater Syria: The History of Annmbition*. Oxford University Press , London.
- Quandt, W. (2004). *Diplomacy in the Middle East: The International Relations of Regional and Outside Powers*. London.
- Sachs, N. ve Boersma, T. (2015). *The Energy Island: Israel Deals With Its Natural Gas Discoveries*. Foreign Policy at Brookings, No: 35.
- Sander, O. (2005). *Siyasi Tarih 1918-1994*. İmge Kitabevi, İstanbul.
- Sandıklı, A. (2011). *Jeopolitik ve Türkiye Riskler ve Fırsatlar*. Bilgesam Yayınları, Ankara
- Sandıklı, A. ve Kaya, E. (2013). *Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (23): 59-79.
- Serbest, M. B. (2017). *Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı*. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(4): 709-710.
- Sevim, C. (2010). *Petrol Rezervlerinin Zirve Noktasının Enerji Güvenliği Açısından Büyük Enerji Pazarları (ABD, Çin, Hindistan) Üzerindeki Etkileri*. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 6(1): 55.

- Shaffer, B. (2009). *Energy Politics*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Solovia, D. (2013). *Why is importing gas?*. Egypt Oil and Gas Newspaper.
- Sovacool, B. ve Brown, M. (2009). *Competing dimensions of energy security: an international perspective*. Working Paper #45, Georgia.
- Şafak, E. (2008). *Doğu Akdeniz 'de Enerji Bağlamında Güvenlik Sorunu*. Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, sayı(30): 8.
- Şehzuvaroğlu, H. (1965). *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*. Deniz Basımevi, İstanbul
- Şen, O. (2014). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorik Değerlendirmeler*. Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul.
- Şöhnet, M. (2014). *Enerji Güvenliği 'nin Ekonomi Politikası ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi*. Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Tiftikçigil, B. ve Yesevi, Ç. (2015). *Türkiye 'nin Enerji Görünümü Stratejiler ve İlişkiler*. Derin Yayınları, İstanbul
- U.S Department of Energy (2009), *Modern Shale Gas Development in the United States: A Primer*. Oklahama.
- Uluslararası Enerji Ajansı, World Energy Outlook (2007). *International Energy Agency (IEA) of the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)*. France.
- Ülker, H. ve Gürson, P. (2013). *Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Ekonomisine Etkileri*. International Conference On Eurasian Economies.
- Ünal, M. (2015). *Soğuk Savaş ve Sonrası Doğu Akdeniz 'de Küresel Hamleler-1*. BETA, İstanbul.
- Watkins, E. (2010). *The Scramble For East Mediterreanean Gas Is On*. Oil and Gas Journal, Vol: 108, No: 37.
- Winzer, C. (2011). *Conceptualizing Energy Security*. University of Cambridge, England.
- Wolfers, A. (1962). *Discord and Collabaration Essays on International Politics*, John Hopkins University Press, Baltimore
- Yanar, R. (2017). *OPEC ve Petrol Fiyatları*. Ortadoğu Analiz, Cilt(9), sayı:78, s.74
- Yaycı, C. (2012). *Doğu Akdeniz 'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye*. Bilge Strateji, cilt(4): 2-3.
- Yergin, D. (2011). *The Quest Energy Security and The Remaking of The Modern World*. The Penguin Press, New York.
- Yergin, D. (1998). *Energy Security in the 1990s*. Foreign Affairs.
- Yergin, D. (2006). *Ensuring Energy Security,,: old questions, new answer*. Foreign Affairs,

85(2).

- Yergin, D. (2017). *Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*. (Çev. Kamuran Tuncay), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Yergin, D. (2014). *Enerjinin Geleceği: Petrol, Doğalgaz, Elektrik*. (Çev. Ümit Şensoy), Optimist Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, D. (2003). *Akdeniz Havzasında Su Sorunları ve Türkiye*. İMO Yayınları, Ankara.
- Yıldız, D. (2008). *Tarihi Geçmiş Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdeniz'in Doğusu*. Bizim Yayınlar Kitabevi, İstanbul.
- Yıldız, D. ve Yaşar, D. (2012). *Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç*. Truva Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, S. (2007). *Güçsüz Güç*. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 3(5):70.
- Yılmaz, S. ve Kalkan, D. (2017). *Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Tartışma*. ANKASAM, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 1(3): 182.
- Yılmaz, E. (2018). *Doğu Akdeniz'de Enerji Çıkmazı*. Seta Perspektif, 188: 5
- Yorkan, A. (2009). *Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*. Bilge Strateji, 1(1): 26

İnternet Kaynakları

- <http://www.tdk.gov.tr> (erişim tarihi: 27.02.2017).
- www.mgk.gov.tr/index.php/milli-guvenlik-kurulu/genel-bilgi (erişim tarihi: 27.02.2017).
- <http://www.dss.mill> (erişim tarihi: 27.02.2017).
- Seval Gökbaş, Çok Kutuplu Yeni Uluslar arası Sistemde 'Güvenlik Algısı'
www.kamudiplomasisi.org/pdf/yenigüvenlikalgisi.pdf (erişim tarihi: 14.03.2017).
- Hans J.Morgenthau,Politics Among Nations The Struggle For Power and Peace,
http://www.sisekaitse.ee/public/Valissuhted/ERASMUS/Morgenthau_A_Realist_theory_of_international_politics.pdf (erişim tarihi: 27.02.2017).
- <http://www.tuicakademi.org/realizm> (erişim tarihi: 27.02.2017).
- Modernizing Multilateralism and Markets”Robert B. Zoellick President ,The World Bank Group ,The Peterson Institute for International Economics,
http://web.worldbank.org/archive/website01363/WEB/0_-11550.HTM (erişim tarihi: 27.02.2017).
- Reuters, <http://www.reuters.com/article/us-libya-swiss-idUSTRE49A0G720081011> (erişim tarihi: 12.04.2017).

Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-russia-oil-pricesbpind-idUSTRE48O1EZ20080925> (erişim tarihi: 12.04.2017).

<http://www.undp.org/content/dam/aplaws/publication/en/publications/environment-energy/www-ee-library/sustainable-energy/world-energy-assessment-energy-and-the-challenge-of-sustainability/World%20Energy%20Assessment-2000.pdf> (erişim tarihi: 12.04.2017).

www.ekodiolog.com/Konular/enerji-guvenligi-nedir-turkiyede-enerji-guvenligi.html (erişim tarihi: 28.03.2017).

Energy and Security, http://www.iiasa.ac.at/web/home/research/Flagship-Projects/Global-Energy-Assessment/GEA_Chapter5_security_lowres.pdf (erişim tarihi: 20.04.2017).

<https://en.wikipedia.org/wiki/Centrica> (erişim tarihi: 10.04.2017).

<http://www.gazprom.com/about/> (erişim tarihi: 12.04.2017).

<http://www.cnooc.com.cn/col/col6141/index.html> (erişim tarihi: 12.04.2017).

<https://global.britannica.com/topic/Unocal-Corporation> (erişim tarihi: 12.04.2017).

https://en.wikipedia.org/wiki/National_oil_company (erişim tarihi: 13.04.2017).

http://www.sonatrach.dz/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=105&lang=fr (erişim tarihi: 13.04.2017).

<https://en.wikipedia.org/wiki/Statoil> (erişim tarihi: 13.04.2017).

<http://www.socar.com.tr/> (erişim tarihi: 13.04.2017).

https://de.wikipedia.org/wiki/E.ON_Ruhrigas (erişim tarihi: 13.04.2017).

https://en.wikipedia.org/wiki/Gas_Natural (erişim tarihi: 13.04.2017).

<https://en.wikipedia.org/wiki/Engie> (erişim tarihi: 14.04.2017).

Ulusal ve Uluslar arası Boyutta Enerji Güvenliği Sorunu,

<http://akademikperspektif.com/2012/08/04/ulusal-ve-uluslararası-boyutta-enerji-guvenligi-sorunu/> (erişim tarihi: 20.04.2017).

<https://www.iea.org/about/> (erişim tarihi: 02.05.2017).

International Energy Security: Common Concept for Energy Procuding Consuming and Transit Contries,

http://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf (erişim tarihi: 22.04.2017).

<http://www.bilgesam.org/incele/1771/-rusya-ukrayna-cikmazi-ve-enerji-guvenligi--ab-ve-turkiye-olasi-bir-gaz-krizine-karsi-ne-kadar-hazir-/#.WQhJUtSLRpQ> (erişim tarihi : 02.05.2017).

T.C Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/enerji-diplomasisi.tr.mfa> (erişim tarihi: 23.04.2017).

<http://enerjienstitusu.com/tag/abd-enerji-enformasyon-idaresi/> (erişim tarihi: 22.04.2017).

[http://www.economy.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Hizmet%20Ticaret/Sekt%C3%B6rler%20ve%20Destek%20Programlar%C4%B1/02.Yurtd%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20M%C3%BCteahhitlik%20ve%20Teknik%20M%C3%BC%C5%9Favirlik\(YDMH\)/%C3%9Cİke%20Raporlar%C4%B1/Hindistan%20Raporu.pdf](http://www.economy.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Hizmet%20Ticaret/Sekt%C3%B6rler%20ve%20Destek%20Programlar%C4%B1/02.Yurtd%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20M%C3%BCteahhitlik%20ve%20Teknik%20M%C3%BC%C5%9Favirlik(YDMH)/%C3%9Cİke%20Raporlar%C4%B1/Hindistan%20Raporu.pdf) (erişim tarihi: 22.04.2017).

<http://www.pertamina.com/company-profile/> (erişim tarihi: 22.04.2017).

http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/348/rusyanin_yeni_enerji_politikasi (erişim tarihi: 24.05.2017).

<http://enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fStratejik%20Plan%2fETKB%202015-2019%20Stratejik%20Plani.pdf> (erişim tarihi:24.05.2017).

<http://www.konrad.org.tr/Enerji/06ZIPPEL.pdf> (erişim tarihi: 24.05.2017).

http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/blog/newsDetail;jsessionid=ZqM5vJGBCLsJ_bHd7BWrHVRcgXA05tEU84AOvd2CI2Z7peEJ2LqK!395635816?news_id=EK-245487&_afLoop=2293997929452936&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D2293997929452936%26news_id%3DEK-245487%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D87frqykav_4 (erişim tarihi: 24.05.2017).

<https://www.integralforex.com.tr/petrol> (erişim tarihi:24.05.2017).

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Akdeniz> (erişim tarihi: 25.01.2017).

Hüseyin Gökçekuş, Doğu Akdeniz'in Jeopolitiği,

www.osbuk.org/haber/images/in_jeopolitiği.ppt (erişim tarihi: 27.01.2017).

<http://www.filozof.net/Turkce/nedir-ne-demek/18994-akdeniz-cografi-ozellikleri-cografyasi-neresi-hakkinda-bilgi.html?showall=&start=1> (erişim tarihi: 06.02.2017).

file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/Belgelerim/Downloads/The_Geopolitical_Importance_of_the_Eastern_Mediterranean_Airspace.pdf (erişim tarihi: 20.09.2017).

İsmail Zubari, <http://www.angelfire.com/sd/samandag/yenitarih.html> (erişim tarihi: 14.02.2017).

Osmanlı Tarihi Uygarlığı, <https://tr.scribd.com/doc/75580345/72036939-Osmanlı%C4%B1-Tarihi-Uygarlı%C4%B1%C4%9F%C4%B1> (erişim tarihi: 14.02.2017).

Tarihi Perspektifte Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi [http://www.yenisafak.com/hayat/tarihi-perspektifte dogu-akdenizin-stratejik-onemi-2491100](http://www.yenisafak.com/hayat/tarihi-perspektifte-dogu-akdenizin-stratejik-onemi-2491100) (erişim tarihi: 15.02.2017)

Doğu Akdeniz'de Enerji Stratejileri ve Bölgesel Güvenliğin Geleceği,

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari->

merkezi/2014/01/15/7383/dogu-akdenizde-enerji-stratejileri-ve-bolgesel-guvenligin-gelecegi

(erişim tarihi: 27.01.2017).

Dursun Yıldız, topraksuenerji.org/?p=1197 (erişim tarihi: 02.05.2017).

Jeopolitik Teoriler ve Coğrafi güç, <http://enginsalli.blogcu.com/jeopolitik-teoriler-ve-cografic-guc/10639056> (erişim tarihi: 08.02.2017).

Jeopolitik Teoriler ve Coğrafi Güç, <https://cografyabilim.wordpress.com/tag/deniz-hakimiyet-teorisi/> (erişim tarihi: 02.02.2017).

Tarih, <http://www.kibris.gen.tr/kibris/kibris-tarihi> (erişim tarihi: 20.02.2017).

<http://www.turkishnews.com/tr/content/2011/03/02/kibrisin-stratejik-onemi-ve-sorunun-baslangici/> (erişim tarihi: 18.02.2017).

Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Sorunun Başlangıcı

<http://www.turkishnews.com/tr/content/2011/03/02/kibrisin-stratejik-onemi-ve-sorunun-baslangici/> (erişim tarihi: 18.02.2017).

https://www.academia.edu/6391895/KIBRIS_IN_STRATEJ%C4%B0K_KONUMU_VE_T%C3%9CRK%C4%B0YE_N%C4%B0N_ULUSAL_G%C3%9CVENL%C4%B0%C4%9E%C4%B0_A%C3%87ISINDAN_1974_KIBRIS_BARI%C5%9E_HAREK%C3%82TI (erişim tarihi: 18.02.2017).

https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/47/18-35.pdf (erişim tarihi: 18.02.2017).

https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/47/18-35.pdf (erişim tarihi: 18.02.2017).

www.kibris.gen.tr/kibris (erişim tarihi: 20.02.2017).

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cy.html> (erişim tarihi: 20.02.2017).

Sait Yılmaz, Büyük Güçler ve Kıbrıs,

<http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/268.pdf> (erişim tarihi: 22.02.2017).

Haktan Birsnel, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Sorunsalı,

https://www.academia.edu/12456250/K%C4%B1br%C4%B1s_ve_Do%C4%9Fu_Akdeniz_Enerji_Sorunsal%C4%B1 (erişim tarihi: 22.02.2017).

https://www.academia.edu/12456250/K%C4%B1br%C4%B1s_ve_Do%C4%9Fu_Akdeniz_Enerji_Sorunsal%C4%B1 (erişim tarihi: 22.02.2017).

<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/07/20-fac-energydiplomacy-conclusions/> (erişim tarihi: 28.05.2017).

http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/mfa86_en/mfa86_en?OpenDocument (erişim tarihi: 28.05.2017).

“The Prospect of Eastern Mediterranean Gas Production: An Alternative Energy Supplier for the EU?” Analysis for the Directorate-General for External Policies of the European Union,

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522339/EXPO-AFET_SP%282014%29522339_EN.pdf (erişim tarihi: 28.05.2017).

<https://www.pgs.com/about-us/this-is-pgs/> (erişim tarihi: 28.05.2017).

<http://enerjiensitüsü.com/2013/12/04/yunanistan-trans-adriyatik-boru-hatti-anlasmasini-onayladi/> (erişim tarihi: 29.05.2017).

<https://www.ihh.org.tr/mavi-marmara> (erişim tarihi: 29.05.2017).

<http://www.bilgesam.org/incele/1105/-israil%E2%80%99in-dogu-akdeniz%E2%80%99deki-alternatif-politikalari/#.WSx8sNSLRpQ> (erişim tarihi: 29.05.2017).

<http://www.globes.co.il/en/article-yossi-abu-gas-will-still-flow-from-leviathan-in-2019-1001114694> (erişim tarihi: 29.05.2017).

https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean/eastern-mediterranean.pdf (erişim tarihi: 29.09.2017).

<http://www.ogj.com/articles/print/volume-113/issue-4/exploration-development/east-mediterranean-development-1-levant-basin-presents-narrowing-resource-opportunities.html> (erişim tarihi: 21.09.2017).

<http://web.isanet.org/Web/Conferences/FLACSO-ISA%20BuenosAires%202014/Archive/00aaff25-0cb5-485e-815d-e18736382f33.pdf> (erişim tarihi: 21.09.2017).

<http://www.israeldefense.co.il/en/content/goal-energy-security-israel> (erişim tarihi: 05.02.2018).

http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1475-4967.2011.00495.x/epdf?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=www.google.com.tr&purchase_site_license=LICENSE_DENIED (erişim tarihi: 05.02.2018).

<http://www.nobleenergyinc.com> (erişim tarihi: 14.02.2018).

<https://fas.org/sgp/crs/mideast/R41618.pdf> (erişim tarihi: 05.02.2018).

<http://www.mepc.org/israels-energy-security-regional-implications> (erişim tarihi: 14.02.2018).

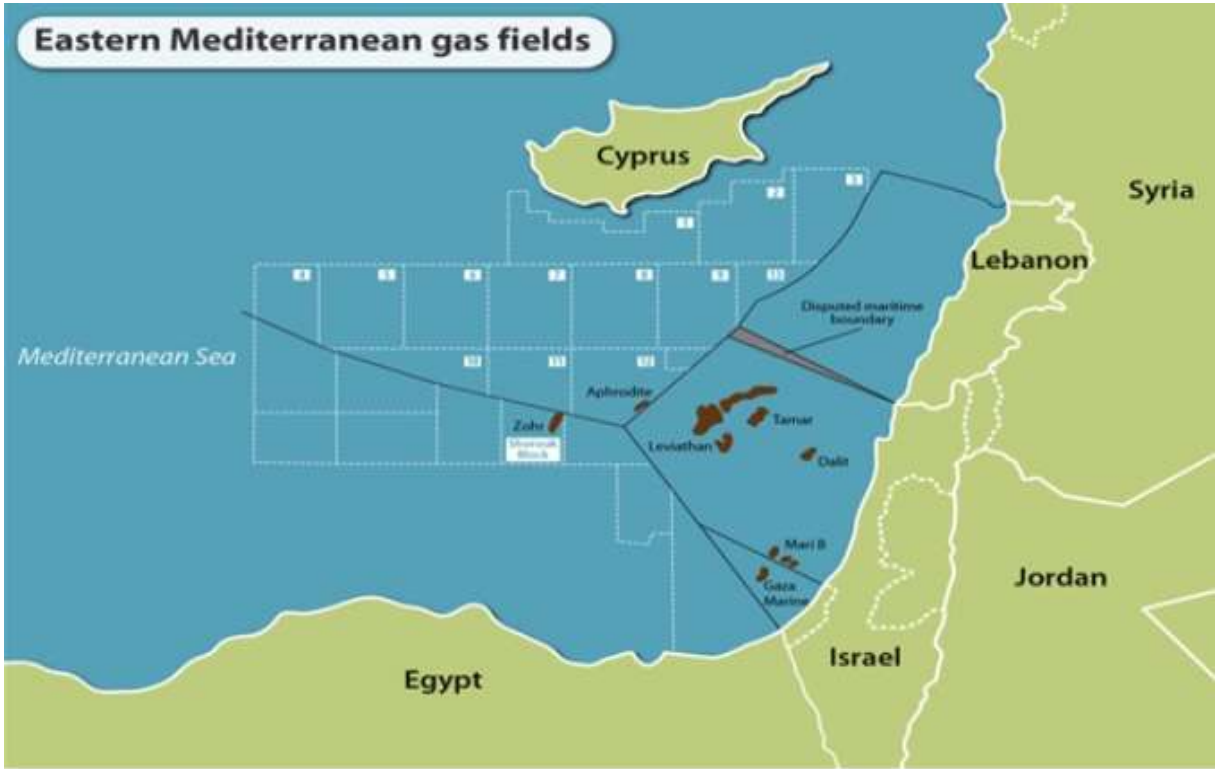
<http://www.delekdrilling.co.il/en/natural-gas/energy-security> (erişim tarihi: 21.02.2018).

- <http://eba-net.org/sites/default/files/22-331-350-Shaffer%20-%20FINAL.pdf> (erişim tarihi: 14.02.2018).
- <http://www.sen-foundation.org/wp-content/uploads/The-impact-of-policy-paradigms-on-energy-secuirits-issues.pdf> (erişim tarihi: 26.02.2018).
- <http://www.sen-foundation.org/wp-content/uploads/Energy-Security-and-the-Cyprus-Question-%E2%80%9CSecuritization%E2%80%9D-of-Energy-in-the-Eastern-Mediterranean.pdf> (erişim tarihi: 05.02.2018).
- <http://www.eurokerdos.com/role-east-med-gas-european-energy-security-best-cyprus-gas-monetization-option/> (erişim tarihi: 26.02.2018).
- <http://www.eurokerdos.com/role-east-med-gas-european-energy-security-best-cyprus-gas-monetization-option/> (erişim tarihi: 26.02.2018).
- https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/52031/working_paper_vpkarakasis_cyprus_issue_wp7c.pdf?sequence=1 (erişim tarihi: 27.02.2018).
- <http://www.cyprusprofile.com/en/sectors/energy-and-environment> (erişim tarihi: 07.03.2018).
- http://www.cyprusprofile.com/documents/uploads/publications/Energy_Sector_Jan_2016_V4.pdf (erişim tarihi: 28.02.2018).
- http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Report_Name=Cyprus-Reserves&Id=b3d52eda (erişim tarihi: 28.02.2018)
- İktisadi Kalkınma Vakfı E-Bülteni, Doğu Akdeniz’de Petrol Arama Krizi Sürüyor, 2017
- http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/dogu_akdeniz%E2%80%99de_petrol_arama_krizi_suruyor.pdf (erişim tarihi: 03.04.2018).
- <https://www.forbes.com/sites/realspin/2015/11/29/egypt-holds-the-key-to-the-eastern-mediterraneans-gas-future/> (erişim tarihi: 01.02.2018).
- <https://worldview.stratfor.com/article/egypt-eastern-mediterraneans-next-natural-gas-hub> (erişim tarihi: 01.02.2018).
- <http://www.mafhoum.com/press4/135E11.htm> (erişim tarihi: 27.03.2018).
- <https://www.americansecurityproject.org/wp-content/uploads/2015/03/Ref-0190-Energy-in-Egypt-Background-and-Issues.pdf> (erişim tarihi: 27.03.2018).
- https://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2015/08/150830_misir_kesif (erişim tarihi: 15.05.2018).
- https://www.supplyfinder.com/downloads/9035/9035_a20c34379adfc1d1a815757d22245898.pdf (erişim tarihi: 14.05.2018).
- <http://mediterraneanaffairs.com/egypt-energy-scenarios-eastern-mediterranean/> (erişim tarihi: 01.02.2018).

file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/Belgelerim/Downloads/2777-8242-1-PB%20(2).pdf (erişim tarihi: 15.05.2018).

EK 1- DOĞU AKDENİZ MÜNHASİR EKONOMİK BÖLGE HARİTASI

EK 2- DOĞU AKDENİZ DOĞALGAZ SAHALARI HARİTASI

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Tuğçe AK
Doğum Yeri - Tarihi	Aydın - 17/06/1991
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Söke Hilmi Fırat Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Çanakkale OnSekiz Mart Üniversitesi
E-Posta	tuce-akk@hotmail.com